



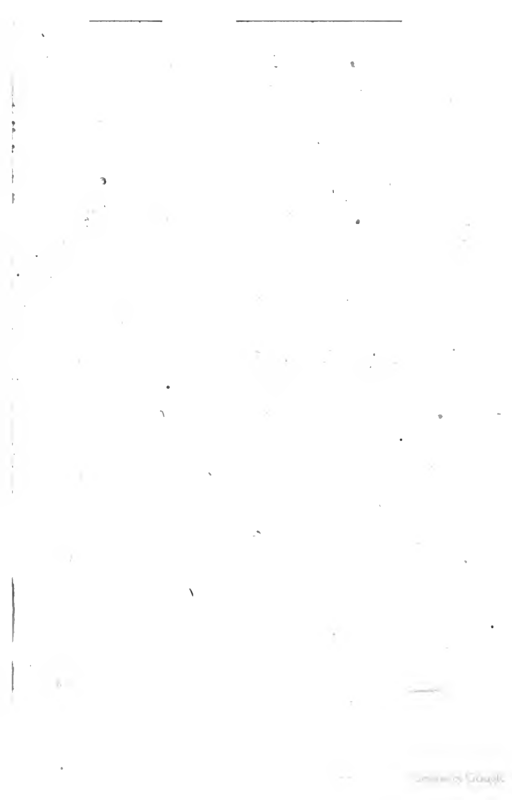
Z 177



Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google



Digitized by Google



Trevisan. pinx.

LUDOVICI SERGARDII

ANTEHAC

Q. SECTANI

SATYRÆ

Argumentis, Scholiis, Enarrationibus illustratæ, Triniis autem Voluminibus dispertitæ.

VOL. I.

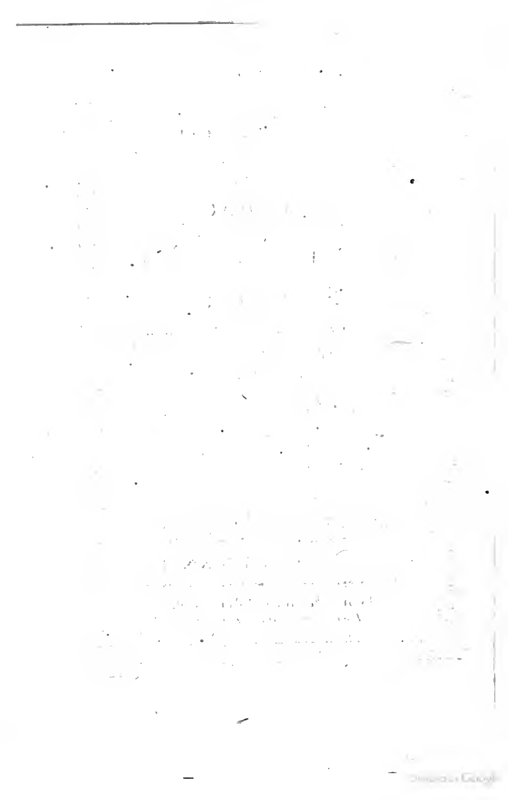
[redacted] D: anno 179[illegible]

ET VIGIL ET FIDELIS

LUCÆ MDCCLXXXIII

Typis Francisci Bonsignori
Utraque Permittente Potestate.

B. Nerori Luc. sc.



Digitized by Google

JOSEPHO
CARACCIOLO
TAURELLENSIUM PRINCIPI

LEONARDUS JANNELLIUS
E CONGR. MATR. DEI
S. D.

INSIGNES illas Q. SECTANI musas, elegantiore cultu in publicum prodeuntes, alicui nuncupaturus eum sane Virum deligendum videbam, qui & nominis splendore nomini jam splendido magnam lucis ac-

cessionem afferret; & vitæ integritate, optimarumque artium studio, acerrimum vitiorum atque inscitiæ reprehensorem fastidire non posset; & mihi postremo esset patrocinio ac fide plus quam Mæcenas. Hanc vero deliberationem vix ingresso quum tu mihi primus, JOSEPH PRINCEPS AMPLISSIME, animo statim occurrisses (statim autem occurrere necesse fuit, quando humanitas ista erga me tua perpetuo meæ non modo menti, sed ipsis prope oculis, obversatur) omni me protinus dubitatione delectusque cura liberasti. Nam tria illa in te ita collecta esse animadverti, ut mihi non quasi unus e multis eligendus visus fueris, sed plane unicus, jucundissimo quodam fato, oblatus & ante constitutus.

Atque ea quidem si pro dignitate persequi vellem, non modo epistolæ, sed & magni voluminis, fines prætergredi oporteret; prætergressum autem non paullulum nisi aliquid me tandem fecisse intelligerem. Tot siquidem (ad primum illud quod spectat)

tan-

tantaque ſunt, quæ in vetuſtiſſimi tui nobiliſſimique generis laudem ſive prædicantur ſive narrantur, ut iis continendis præteritorum temporum memoria pæne redundet, noſtrorum autem vox iis commemorandis prope deficiat. Neque vero ſingula percenſere opus eſt, quum illud univerſim ſatis ſit meminiſſe, nulla per omnes ætates pacis ac belli præclariſſima ornamenta, nullaque eximiæ virtutis, ac rerum optime ſapienter fortiterque geſtarum, ampliſſima præmia fuiſſe, quæ non aut Pontifices Maximi, aut potentiſſimi Reges, in CARACCIOLOS congerenda judicarint. Quare CARACCIOLOS nominare jam idem omnino eſt ac quicquid in ſummo iſto Dynaſtarum ordine ſanguinis, facinorum, titulorumque gloria, magnificentius excogitari unquam poteſt, hominum mentibus repræſentare.

Quum vero, tanquam in ramorum amplitudinem prævalidæ arbores, ſpectatiſſima CARACCIOLORUM gens, tanto Neapolitanorum bono tantoque ſplendore, plures in familias

propagata fuerit ac diviſa, certe iſta tua in communis ſanguinis dignitate amplificanda, noviſque undique gloriæ monumentis exornanda, ceteris nunquam conceſſit. Nam qui fuerint, quæque geſſerint Majores tui, ex quo a MAGNIS Regni (uti vocant) CANCELLARIIS, Abellinenſium Principibus, proceſſere, qui neſciat, eum neceſſe eſt in maxima italicarum rerum ignoratione verſari. Quod ſi ulla unquam in ſtirpe fortes ſapienteſque fortibus ac ſapientibus creati ſunt, id ſane in tua, ſtabili quodam quaſi jure, contigiſſe vidimus ad noſtram uſque ætatem: quam ANTONIUS præcipue Patruus tuus, mirificus ille Vir, & in captandis vel primo acceſſu Regum animis plane ſingularis, potentiſſimiſque CAROLO III tunc Siciliarum, nunc Hiſpaniarum Felicitati, & LUDOVICO XV Galliarum BORBONIIS Regibus acceptiſſimus, ſui admiratione complevit.

Neque autem, inter plurima, quæ confectati ſunt, varii generis decora, eam, quæ a litterarum cultura & patrocinio, muſarum-

que

Digitized by Google

que consuetudine, efflorescere solet, nominis celebritatem negligendam existimarunt. Quo sane in laudis genere nulla, quæ non belle emicuerit, tuorum exstitit soboles; ut, inter cetera ornamenta, optimarum artium scientiarumque amor, æque ac sanguinis gloria, fortunarumque jura, a parentibus ad natos perpetuo transmissus videatur. Ex iis JOANNAM, atque JOANNEM, pulcherrima illa superioris nostrique sæculi lumina, juvat nominatim commemorare: quorum alteram JOSEPHI filiam, MARINO Sanctobonensium Principi nuptam, non tam matronalis gravitas ac sapientia, quam Parnassi laurus (quod in nobilissima præsertim fœmina rarissimi est exempli) immortalitati commendarunt; alterum, poetico historicoque stilo supra ætatem mirifice insignem, litteratorum respublica, romanaque Arcadia ita doluerunt immatura morte præreptum, ut illius desiderium in acerbissimos casus referendum putarint. ANTONIUS quoque ille, te Nepote dignissimus, iterum animo recursat; quem militares ordines simul regere

* 3 & do-

& doctos eruditosque viros, nostrum cumprimis Sebastianum Paulium, Matthæumque Egittium, complecti, arma simul tractare & bibliothecam instruere, atque inter furentes belli æstus, aut gravissimas reipublicæ curas, tamquam in summa otii tranquillitate, musarum deliciis indulgere qui viderint, supersunt nonnulli.

Verum quod summo genere iisque Majoribus natus sis, ad te quidem pertinet, sed ita tuum est, ut tibi certe non debeas, in eoque pares habeas, in istu præsertim totius Italiæ amplissima civitate, quammultos. Quod tantam sanguinis dignitatem optimis moribus, (ut illud alterum persequar) ac præclara in litteras voluntate, tam egregie sustineas ac tuearis, nobilitatemque a Majoribus acceptam (Homerus diceret) tam belle corones, id est tandem omnino tuum, verissimaque ideo in laude ponendum, quod non aliunde, sed a te ipso, proficiscatur. In quo te sane cum paucis isto loco natis si comparandum dixerim, nihil unquam a me verius, magisque

ex

ex animi mei ſententia dici poſſe, Deum immortalem teſtor. Nemo eſt enim, quin videat, quam facile quam multi noſtra hac ætate ſæculo abrepti, voluptariam mollemque vitam luxu inertiaque tranſigentes, avitæ nobilitati potius tenebras offundant, quam lucis aliquid afferant: a quibus te quamlongiſſime diſtare. norunt omnes, iique maxime, qui conſuetudine beantur tua. Quid enim in tota tuæ vitæ ratione non optimo Cive, non principe Viro, non providentiſſimo Dynaſte, non iis denique honoribus dignum, quibus te adoleſcentem, & qui eſſes ſciens, & qui futurus præſcius, FERDINANDUS REX beatiſſimus auctum voluit? Summa hæc tuarum laudum capita; quæ quidem ſine virtutum omnium comitatu ac ſocietate eſſe non poſſunt. Singula, quæ inde conſequi neceſſe eſt, præſertim animi tui bona, veriora, inquam, ac ſolidiora æternaque bona, ſi per modeſtiam iſtam tuam, quæ nunquam in tui ſimilibus deſideratur, percenſere liceret, quam longe lateque ſpatiaretur epiſtola! Sinas ta-

men obſecro, ut, quod eſt in luce atque oculis omnium, paucis complectar, dicamque, tantam in te ineſſe oris totiuſque corporis ad animi amplitudinem aptam dignitatem, tantam vitæ morumque auream cum integritate ſuavitatem, & (quod in potentioribus ut raro accidit, ita maxime nitet) tantam humaniſſimæ facilitatis cum gravitate conjunctionem, ut æqualium exemplum, multitudinis admiratio, populorum, qui tuis in toparchiis frequentes incolunt, felicitas & quaſi numen, omnium denique amor ac delicium, & vere ſis, & merito prædiceris.

Ad litteras deinde quod pertinet, quid, quam cubiculo proximam tuo voluiſti, lectiſſima bibliotheca; quid, quo tantopere teneris, hiſtoriæ, quæ magiſtra eſt vitæ, ſingulare ſtudium; quid, quam avidiſſime collegiſti, præclara veterum numiſmatum copia, quid, quæ te vel adoleſcentem inceſſit, in antiquis inſcriptionibus ſancte conſervandis mira ſollicitudo atque accuratio; quid deni-

que,

que, quo vehementiſſime flagras, dulciſſimæ prolis, ornatiſſimi præſertim NICOLAI majoris natu, Labellenſium Ducis, animos optimis artibus excolendi deſiderium, ut florentis ætatis commendationem etiam a litteris ducant; quid, inquam, hæc omnia declarant, niſi a te, ut eruditionem doctrinamque mirabiliter amari, ita nihil inſcitia imperitiaque, unde innumera privatæ publicæque rei veniunt incommoda, iniquiore animo ferri?

Is igitur cum ſis, quem non deſcribere, (qui enim poſſem?) ſed aliquantulum adumbrare mens fuit, dum multos habes, qui in te ſummam antiquiſſimæ gentis tuæ nobilitatem potentiamque amant & obſervant, ego in te nihil impenſius amo, nihilque potius colo, quam te ipſum. Sedet animo, quod amicis ſuis ille rex celebratiſſimus dicebat: aliud eſſe in Alexandro regem, aliud in rege Alexandrum amare. Alia in te alii, maxime vero tantæ dignitatis Principem ament: me plane & ex animo JOSEPHUM in te imprimis amare tibi perſuadeas velim: illum

nem-

nempe JOSEPHUM, qui ita vivit, ut SECTANUM nostrum, quorundam patriciorum aut levitatem, aut arrogantiam, aut crudelitatem, aut licentiam, aut degeneres sensus, merito flagellantem, non modo (quod initio dixi) fastidire, verum etiam acceptissimum non habere non possit.

Restat tertium illud, mihi sane dulcissimum, de patrocinio ac fide. Qua de re accipe quid mihi sit intimi sensus, humanissime PRINCEPS. Aut jucundissima (quod fieri nullo modo potest) illius mihi temporis memoria prorsus intercidat necesse est, quum, formosissimæ Parthenopes gremio exceptus, tuo quotidie lateri adhærerem; aut illud mihi plane apud me statuendum, neminem usquam esse, qui cum possit, tum magis quam tu, velit se mihi plus quam Mæcenatem præstare. O præclarissimos illos dies, quibus, tuo adspectu assiduaque consuetudine honestatus, nihil mihi amplius, quod vel ad honorem, vel ad felicitatem, optandum videretur, superesse intelligebam! illos, inquam, dies,

quum

quum tuæ adolescentiæ non moderatorem, qui regeret, sed qui suspiceret, spectatorem me gessi. Quas tum mihi ac quam frequentes tu æque ac spectatissima PARENS tua (eximium istud priscæ gravitatis majestatisque exemplum, quæ in te uno & suavissimas multæ prolis delicias, & magnum immaturæ viduitatis solatium habuit) benevolentiæ significationes pro summa vestra benignitate dedistis! Quid postea quod, exacta institutionis ætate, tui juris factus, publicamque in hominum lucem egressus, non modo te mihi semper eundem præbuisti; verum etiam cum BEATRICE MENDOZIA, tantæ MATRIS, unicæ Vallensium Dynastarum generis pariter ac gloriæ hæredis, tam simili Filia, initis felicissimis nuptiis, cum utrique, tum susceptis exinde elegantissimis Liberis, ita me adjunxisti, ut quemadmodum ceterarum rerum, sic esse voluerint tuæ in me humanitatis imitatores. Per te simul tuique caussa factum est, ut, nullius prope nominis homo, frequentissima in urbe innotescerem, iisque omnibus, qui ad te ra-

tio-

tione aliqua pertinerent, gratus acceptusque essem, suo non me amore indignum reputantibus, quem tuo tu dignum judicares. A te demum (Deo quippe sic visum) dulcissimaque ora distractum, ac tanto, quintum decimum jam annum, intervallo disjunctum, eadem me perpetuo voluntate, qua præsentem, complexus es: quod litteris interdum ad me datis, benignitate plenissimis, declarasti.

Quorsum autem hæc commemorari a me putas, nisi ut & publice tot tantaque tua in me promerita prædicem, publicamque eorum memoriam posteritati transmittam; & illud inde colligam verissimeque affirmem, persuasissimum mihi, nisi amens sim, esse debere, neminem a me in toto terrarum orbe benevolentiorem te Mæcenatem non modo non inveniri, sed ne fingi quidem posse? Quis enim mihi talis unquam fuit, qualem tua te singularis fecit humanitas; vel qui firmissimum in eo clientelæ præsidium mihi futurum non pro certissimo habeam, a quo jam plurima sim beneficia consecutus? Quare, ut

Se-

Sectanum meum meque benigne excipias, exceptoſque foveas ac tuearis, orare te (quod ceteri ſolent) obteſtarique prætermittam; ac potius, perinde atque jam feceris, quod certe facturus es, immortales jam nunc tibi gratias agam; & Sectano ſummopere gratulabor, quod ex tuo nomine tantum ei lucis accedat; mihi vero ipſe mirifice gaudebo, quod, quæ pro ingenii mei tenuitate in Satyrographum præclariſſimum ſcripſi, obſequendi ſtudio compulſus, tuam in fidem tutelamque recepta, apud eruditiſſimos, iſtius præſertim doctrina florentiſſimæ civitatis, Viros, ſi minus laudes, quæ niſi merentibus dari non debent, at certe aliquam de judicii ſeveritate remiſſionem ſint impetratura. Id mihi, tantulo homini, plus quam ſatis; quod tibi hercle uni referam acceptum.

Extremum eſt, ut ad plurimos annos proſpera tibi quæque ac fauſta a Deo O. M. enixe precer, quod & facio, & aſſidue me facturum polliceor; quo tu bonis tuis generoſo chriſtianoque animo, ut facis, ego tua

gra-

gratia, qua nil mihi beatius, diutiſſime perfrui poſſimus.

Vale, Optime PRINCEPS, ac me, quod etiam atque etiam peto, & in quo me incredibiliter amo, amare, eorumque in numero, qui te maxime colunt, habere perge. Iterum vale.

Lucæ. Ex Ædibus ad S. Mariæ a Corte Orlandinghia nuncupatæ. Kal. Decembribus Anno a Chriſto nato MDCCLXXXIII.

L V.

Digitized by Google

LVDOVICVS . SERGARDIVS
VTRIVSQ . SIGNATVRAE . REFERENDARIVS
ET
R . FABRICAE . S . PETRI
OECONOMVS . GENERALIS
VIR . OMNI . LITTERATVRAE . GENERE
LATINA . PRAESERTIM . POESI
ORNATISSIMVS
IN . QVA . PRISCOS . AEQVASSE . CARMINA
NOMINE . Q . SECTANI . EVVLGATA
DEMONSTRANT
LIBERALIBVS . ETIAM . DISCIPLINIS
EXCVLTISSIMVS
IPSO . ENIM . CVRANTE
AREA . VATICANI . SILICE . STRATA
CAROLO . M
IN . PORTICV . EQVESTRIS . STATVA
ERECTA
PICTVRAE . ALTARIVM
BASILICAE . APOSTOLORVM
AEVO . EVANESCENTES
MVSIVO . OPERE . REPRAESENTATAE
OBIIT . SPOLETI
QVO . VALETVDINIS . GRATIA . SECESSERAT
ANNO . MDCCXXVI . VII . ID . NOVEMBR
AET . LXV . M . IX . D . XI

Digitized by Google

LUDOVICI SERGARDII

VITA

LUDOVICUS SERGARDIUS, Curtii & Olympiæ Biringucciæ *filius*, *Senis*, *urbe græcæ comitatis.*, *ortus anno* MDCLX. *Si quid hoc rei est memoratu dignæ*, *genus ei utrinque patricium*. *Per omnes ingenuas artes pueritiam adolescentiamque transegit*. *Doctores primo habuit grammaticos*, *quorum nomina haud facile emergunt*. *Deinde & picturæ studiosus fuit: qua in arte addiscenda usus est opera* Dionysii Montorsellii. *Musarum dulcedine illectus poesim adamavit*. *Versatile* Ludovici *ingenium ad omnia ferebatur: quæ honesto loco nati adolescentes expetunt*, *& ipse expetebat vehementius: canere*, *saltare*, *equitare*, *arma tractare gestiebat: nihil interea delectui habere*. *Cum esset firmioris ætatis*, *traditus est* Pyrrho Gabriellio; *cujus famæ*, *si cætera sileas*, *hoc uno*, *quod Senensem Academiam instituit*, *satis consultum*. *Tenebræ*, *quas Peripatetici studiis fere omnibus offuderant*, *adhuc*

ingruebant: futilibus disputationibus digladiari, adversarium contortis argumentationibus profligare, id vero egregium tunc temporis habebatur: paucis lux affulserat, qua præeunte naturæ leges detegerentur. Id in primis contigit Mathematicis; quorum in numerum Gabriellius *recensendus. Hic igitur* Ludovici *animum fingebat ingenii luxuriem compescendo, qua in dies augescente efferebatur. Alacritate singulari* Gabriellii *vestigiis insistens eo pervenit, quo plerisque adire desperatum. De rerum natura apte congruenterque differere, de moribus recte dijudicare, quid potissimum humanas societates contineat, & quid dissolvat, adolescentia vix exeunte, consueverat* Ludovicus. *Gloriæ libido juvenem invasit; cujus stimulis exagitatus stipendia mereri decrevit, ratus otio & umbra virtutem marcescere. At cum inconsulto patre hujusmodi consilium inivisset, re detecta, ne voti compos fieret, Romam petere jussus, ibique jurisprudentiæ operam dare. Brevi clarissimis Jurisconsultis non impar fuit: ea, tum consulendo, tum judicando, de jure respondebat, quæ non admirationem modo, sed etiam invidiam excitarent: neque ideo opus ei diu noctuque sudare: ea vis erat ingenii, qua id adsequeretur, quod vulgo adsequi difficillimum. Lutulentas sordes, quibus ut plurimum juris studiosi inquinantur, horis subsecivis exuebat:*

Præ

Digitized by Google

Præ cæteris ei curæ dediſcere, quæ hauſerat puer. Umbratili declamatione, dulci muſarum eloquio, virorum eruditorum conſuetudine, nitidioris ſtili exercitio nunquam remiſſo, barbariem illam loquendi, qua, de ſæculi more, quiſque ſe commendare nitebatur, exſtirpabat. Qua in re cum plurimus eſſet vir diſertus ea loquebatur, quæ fuiſſent Auguſti auribus digna. Et de Theologia curandum cenſuit. Theologorum conventus, qui in ædibus Fidei Propagandæ habebantur, frequentabat; ibique de hiſtoria eccleſiaſtica, de locis theologicis, de jure pontificio, de antiquis inſtitutis multa, quorum nonnulla in lucem ſunt edita, promere ſtuduit. Caſuiſtas *quoſdam odit: quod noverat quantas excitaverint turbas, & quantopere mores corruperint. In eos igitur invectus eſt libello, quem inſcripſit:* de veterum philoſophia: *ſed cum intelligeret, rem ſibi eſſe cum hominibus, qui eſſent ad ultionem proni, quique, ſi exarſiſſet ira, vix modum ſervarent, ſatius duxit opus comprimere. Fama* Ludovici *increbuit. Primores Urbis ejus familiaritate delectabantur. Ariciæ autumnales ferias lubenti animo celebrabat inter Chiſiæ fortunæ monumenta, & genialis cœli amœniſſimas delicias, magnifico exceptus hoſpitio; ibique ſolutus curis, Nymphis aricinis carus, ingenuæ litabat voluptati. Honorificentiſſimum locum in aula Medicei Principis re-*

cusavit: *suis maluit imperare cupiditatibus*, *quam alienæ servire voluntati*, *sibique vacare*, *genioque amicorum*, *quam*, *amissa libertate*, *populo imponere fucatis titulis*. Dum libertas amittitur, *inquit ipse Defendium Vecchium de ejusmodi re per litteras certiorem faciens*, parvi interest chalybs ne, an aurum, fluat in catenas . . . . . Quid juvat inanis gratiæ, & bracteatæ felicitatis lucrum facere, si bonarum artium culturam negligere, si quietem, & amicorum commercia amittere cogor infelix decoctor? *Innocentio XI. P. M. vita functo*, *de novo eligendo Pontifice ad Cardinales verba fecit*: *quod munus*, Cardinalis Petruccii *cura ei demandatum*, *oratione explevit ornata*, *gravi*, *ac sententiosa*. *Infulis Vaticani inaugurato Alexandro VIII. ejus sibi gratiam conciliavit*. *Cum* Petro Ottobonio Cardinali *arctissimam junxit amicitiam*, *quæ nullo unquam tempore dissoluta est*. *Omnium consiliorum particeps factus*, Ottobonio *in omni re præsto fuit*. *Hominis fidem ac industriam expertus Cardinalis*, *neminem pluris facere*. *Cum litteras daret ad Viros studiis doctrinaque præstantes*, *scriptore utebatur* Ludovico; *qui*, *hac arrepta occasione*, Joannem Mabillonium *clarissimum virum*, *&* *in re præsertim diplomatica facile principem*, *inter amicos accepit*. *Multa* Mabillonius *scripsit* Sergardio, *plura* Sergardius *rescripsit*

psit Mabillonio *tum de relus ecclesiasticis*, *tum de libris Parisiis tum temporis editis*, *tum de reconditis theologiæ quæstionibus*. Michaelem Germanum, *&* Theodoricum Ruinartium *sibi adjunxit: quos quanti fecerit*, *& quanti ab his factus fuerit*, *locupletem auctorem habemus ipsum* Mabillonium. *Cum* Natali Alexandro, *hortatu Pontificis*, *egit feliciter de errorum emendatione*, *quibus historia ecclesiastica ab eo condita insimulabatur*. *Hisce præclaris ingenii dotibus*, *& officiis Pontificem demeruisse sperabat: nec spe deceptus: plura enim obtinuit sacerdotia*, *majora consecuturus*, *nisi idem Pontifex intempestiva morte occubuisset*. *Ipsum in funere laudavit oratione brevi*, *& consulto inornata; quam non supremi Ecclesiæ Principis laudationem*, *sed dolentis hominis inconditas voces putares*. *Omnem tunc abjecit spem* Ludovicus *majores adipiscendi dignitates*; *vel potius resipuit*, *ea solutus cura*, *a qua magnanimi Viri plerumque vexantur*. *Jucundiores litteras* (*ad has enim natura ipsa impellebatur*) *diu intermissas recolere cœpit*, *in primis philosophiam*; *quo in studio socios habuit* Justinum Ciampinium, Paullum Maffeium, Franciscum Bianchinium, *cæterosque peritissimos viros*, *qui apud* Cardinalem Ottobonium *ideo conveniebant*, *ut observationibus potissimum*, *& experimentis*, *plures physicorum patefacerent errores*, *plura-*

 que

que diu multumque disputationibus exagitata factis potius quam verbis definirent. Quæ a Pyrrho Gabriellio *acceperat* Ludovicus, *& præterea quæ suapte minerva exquisierat, sociis exposuit, non mediocrem inde laudem assecutus. Academia anno* MDCXCI. *instituta ad profligandam præsertim barbariem, quæ litteras humaniores ubique fœdaverat, inter cæteras florebat virorum copia eruditorum, quorum in numerum* Sergardius *relatus, indito* Lyconis *nomine. In Arcadum cœtu assiduus carmina canebat italica lingua ritu Pastorum suavissima; quæve ab aliis audiverat, soluto cœtu, quod instar prodigii erat, ex tempore* (*) *latina reddebat.* Joannes Vincentius Gravina, *vir omnium judicio doctissimus, idemque inter Juris antiqui consultos consultissimus, huic Academiæ nomen dederat.* Ludovicus *eum sibi amicitia devinxit ac familiaritate. Verum, cum sibi uterque in politiori litteratura principem locum vindicaret, paullatim alter alterius gloriæ invidere cœpit, eaque de re certare tum privatim, tum publice.* Gravina *aliena parvipendere, sua vero maximi: quicquid in lucem prodibat, vel a se recusum ajebat, vel improbatum: itaque aut de re, aut de auctore (quod sane nimis invidiosum) semper in deterius differere.* Ludovicus *ægre ferebat hominem nec amicis parcere, suo quemque loco deturbare, se solum præbere spectandum,*

sibi

sibi sapientiam, sibi suaviloquentiam datam contendere, præterea nemini. Hisce de causis maximæ inter eosdem ortæ sunt simultates. Sergardius *igitur* Gravinam *habuit primo amicum, deinde adversarium ac obtrectatorem: utrumque ei gloriosum. Amicitiam assiduis coluit officiis, inimicitiam vatiniano, sed nobili, exercuit odio.* Philodemi (*hoc nomine* Gravina *enuntiatur*) *superbum caput satyris perfringere aggressus est, quibus* Sectani *nomen immortalitati mandatum: in his quippe* Horatii *jocos,* Juvenalis *severitatem, ac* Persii *iras æmulatus* Ludovicus *perenne exegit monumentum; quod* Emmanuel Martinius, Gravinæ *morem gerens, incassum conatus est labefactare, plura, prout animus ferebat, jure vel injuria, animadvertendo, aut non eleganter, aut non numerose, aut barbare dicta: constat enim, communi jam eruditissimorum virorum consensu,* Sectanum *in hoc scribendi genere opus numeris plane omnibus absolutum perfecisse. Joci, lepores, plena facetiarum convicia, quibus* Sergardii *satyræ redundant, cum in lucem prodiere, libenter excepta, undique cito pervulgata, & in deliciis habita. Non modo ea, quæ vel italis ipsis vernacula lingua exprimere durum fuisset,* Sectanus *ita latine dixit, ut leporem sermonis in eo nativum diceres, non adscitum; verum etiam res præsentes, quæve præ manibus versantur, verbis ab ana-*

 lo-

logiæ fontibus ingeniose detortis, latinæ facundia linguæ, venustate, varietate adeo condivit, ut vel priscorum romanorum ævo accidisse, vel alter Juvenalis *nostris temporibus scripsisse videatur*. P. Antonianus *in commentariis, quibus satyras aliquot locupletavit, merito animadvertit* = eas legentibus sæpe sæpius occurrere illud Plutarchi in vita Artaxerxis, ubi laudans Xenophontem ait, ab eo ita res describi non ut gestas, sed ut si tunc gererentur spectarenturque oculis; adeo vivide omnia, etiam minuta, repræsentat. *Neque* Philodemum *tantum, sed etiam sæculi mores per ora hominum traduxit, duratura apud posteros ignominia. Satyris* Gravina *nihil reponere potuit, quod injustum vulnus leniret. Licet enim philosophiæ, & liberalium artium optimis quibuscunque præceptis abundaret; fervens tamen ingenium cum divite vena ipsi deerat: quæ duo amice conjurasse in* Sectano *nostro, vel si primoribus labiis ejus carmina attigeris, illico senties. Verum, cum sibi quisque a* Sergardio, *ut a maledico viro, caveret, ne vitia, quæ detexisset, satyris præberent materiam, ejusque jam ingravesceret ætas, amicorumque numerus in dies deficeret, tædio Urbis affectus, vitam in solitudine transigere decrevit. Spoletum se contulit, ibique animum subigere, ad rectique normam impensius fingere studuit. Epistolæ, quas inde scri-*

psit,

psit, hominem exhibent integrum ac impavidum. Quæ juvenis paraverat, seni dulce otium & eruditum præbuere. Securus in littore procellas, a quibus jam emerserat, philosophica oblectatione perlustrabat. Ad aram Virtutis ingenii reliquias offerebat. In hoc recessu, speciosa Urbis fastigia spernens, vixit tranquille usque ad supremum diem; quem obivit annum agens sexagesimum sextum, sui maximum amicis virisque bonis relinquens desiderium.

(*) *Petrus Jacobus Martellius in vita* Alexandri Guidii *hæc habet* = Questo Arcade (*Bernardino Perfetti*) ascoltato con avidità da tutta Roma in più adunanze, fu creduto degno d'essere udito da Sua Santità (*Clemente XI.*) in una villeggiatura: nè potea cadergli in acconcio occasion più plausibile della morte di un gran Poeta, qual era stato Alessandro: nè apparve diverso da se medesimo nel lungamente encomiarlo. Era presente a quei versi *Monsignor Sergardi*, che invano asconde il proprio talento poetico, massime nel latino idioma, sotto il manto delle più gravi cure delle sue cariche, ma che, a dispetto della sua troppo cauta e modesta dissimulazione, è noto più che non crede all' Europa. Questi, ritornandosene dall'improvisar del Perfetti ad una genial passeggiata con alcuni Letterati amici, ripetè in versi latini le lodi del nostro defunto, aggiugnendo alla poesia del Perfetti anch'egli sul campo quel di più,

Digitized by Google

più, che gli venia ſuggerito dalla ſua inſtancabile ed aurea vena. *Vite degli Arcadi Illuſtri vol.* 3. *pag.* 245. *Quid ad hæc, qui ſatyras non unius* Sectani *opus fuiſſe putarunt*? Adeo promptus erat (*teſtatur Cl. Fabronius*) & exercitatus poeta, ut aliquando plures a perito notatos ſatyrarum locos ſtans pede in uno decies uſque variare potuerit.

SCHO-

SCHOLIASTES
PRÆFATUR

CEntesimo fere anno, ex quo scribi cœptæ sunt, eæ jam tandem prodeunt celebratissimæ Q. SECTANI Satyræ, ut nunc primum in lucem venire videantur. Nam cum, solidi prope sæculi patefacto arcano, suum Auctoris nomen e tenebris quasi emersum, & vinculis expeditum libere præferunt; tum novum identidem aliumque Sectanum exhibent: quod facile cuique est intelligere, qui, superioribus (1) recognitis exem-

(1) Ab anno 1685. ad an. circiter 1697. (præter postremam, quæ in an. 1717. rejicienda est) satyras omnes scripsit *Sectanus* numero undevicenas, vel vicenas; quibus si binas addas, primam scilicet postremamque nostræ editionis, unius vel duarum supra viginti numerum expleverunt: sed tres quatuorve placuit Auctori prudenti (credo) consilio comburere. *Prima* editio quatuordecim satyrarum vel romana fuit, vel neapolitana, *Tryphonis* an. 1694. *altera* ejusdem typograph. an. 1696 cui, quæ in illum scripta est, satyra accessit: utraque men-

exemplaribus, ſatyræ ſatyram, & verſus verſibus conferat.

De ſatyra generatim diſſerere ideo ſupervacaneum arbitramur, quod, quum & noſtri & tranſalpini hac in re verſati ſint multi, perinde ſane id eſſet, ac repetita veluti crambe faſtidium movere. Illud tamen unum commemorare liceat, pulcherrimum carminis genus immerito male audire, eoſque ſatyræ nomine perterreri, qui præjudicata opinione famoſorum libellorum infamia putant aſperſam: cum potius, præſertim quam publicam (quod publica facinorum monſtra diverberet) dicere placet, niſi in laude ponendam non eſſe boni ſemper cordatique homines judicarint. Quum enim nil vitiorum peſte in hominum ſocietate de-

te-

mendosissima: *tertia pſeudo-coloniensis*, (forte lucensis) an. 1698. ſexdecim ſatyras complectens, paucis quibuſdam adnotatiunculis illuſtratas: *quarta pſeudoamſtelodamensis* 1700. vere romana, octo tantum priores duobus voluminibus continens, quas *Paullus Alex. Maffeius* ſub commentitio *P. Antoniani* nomine quamplurimis annotationibus exornavit. *Quintam* quandam poſtremo, etſi nunquam vidimus, tamen factam eſſe compertum nos plane habemus; eandemque eam putamus, quæ iterum iterumque ab *Hieronymo Gilio in Vocab. Catharin.* affertur, poſtremaque dicitur.

terius excogitari possit, quid hercle est, quod asperum hoc malefactorum flagellum, qui sana sunt mente, non ament, non laudibus efferant, atque adeo flagellantis manum non dissuavientur? Quamquam autem idem cum Romolinio (1) plane sentire minime audeamus; optime tamen de republica meritos esse satyricos semper duximus; qui cædente aut perstrepente flagro improbos cives si minus ad frugem revocent, at certe peccandi impudentiam refrænent, ceterosque a pestilente contagione defendant. Quare satyram, uti canes jactum lapidem, ii sibi mordendi jus arrogent, qui, pessimis moribus graviter olentes, eam reformidant, suumque tamquam lictorem & carnificem lividis infestisque oculis intuentur.

Sed tota ut nostrum ad Sectanum contrahatur oratio, primum, commentitio sub hoc nomine Ludovicum Sergardium hactenus latuisse, nobis omnino compertum esse affirmamus. Perdiu quidem latuit, (cujus rei caussas investigare non multum ad rem nostram interesse putamus) atque ita latuit, ut incerta, ad hæc usque tempora, opinio de vero

Sa-

(1) Petrus Casimirus *Romolinius* in dissertatione italica ad Satyras Benedicti *Menzinii*, parum abest, quin satyram dicat in Evangelio præceptam.

ſatyrarum Auctore ſit pervagata; neque etiam nunc deſit, (quod ipſi nuper audivimus) qui de Sergardio ſatis perſuaſum non habeat. Atqui nullus jam non modo negationi, ſed ne dubitationi quidem locus. Eam medius fidius ſenenſi ingenio laudem ſuperi pulcherrimam reſervarunt, ut tot ſæculorum interjecto ſpatio unus tandem exiſteret, qui cum aureæ illius ætatis ſcriptoribus, in hoc præſertim carminis genere, latinitatis nitore ac robore contenderet, germanumque illum latialis ſermonis ſplendorem revocaret.

Rem ſic eſſe teſtis Sergardius ipſe, ſi quæ ſcripſit, facta verborum, ſententiarum, luminum, ac numeroſæ rapiditatis collatione, alia aliis componas. Cetera ut ejus carmina mittamus, quæ tertio ſatyrarum volumini apponimus, duas ſatyras, primam extremamque noſtræ editionis, ſuas eſſe aperte (1) indicat Sergardius. Eandem autem omnino in ceteris ubique manum, eundemque ſtilum, quin & easdem quandoque locutiones, neminem, quin videat, reperiri poſſe cenſemus. Eſt vero inter cri-

ri-

(1) De prima conſtat ex ejus epiſtolis, præſertim VII. & XXXV. ad *Tiberium Proſperum*: de poſtrema ex præfatiuncula typographi ad lectorem ab eo ſcripta, quam in enarrationibus in eam ſatyram afferimus.

ticorum canones, non alium ibi fingendum scriptorem esse, ubi alia non sit scribendi ratio, sed idem color pareat, idem habitus, ac eadem quasi natura. Cujus profecto nos canonis auctoritate perducti satyram quandam, quæ aliena manu scripta in Sergardii autographas chartas forte irrepserat, vix dum vidimus, expungendam eo judicavimus, quod sergardianos neque nervos saperet, neque lepores.

Tametsi non uno hoc nitimur argumento; quod ut validum videatur, aliqua tamen ex parte infirmari posse incredulus forte quispiam contendat. Rem ipsam provocamus; cui quidem, nisi si veritatem prorsus detrectare velis, non fidem habendam negabis. Satyrarum volumen, (gazam hanc pretiosissimam) cujus ad exemplum editionem hanc nostram composuimus, nitide exaratum, concinne compactum, &, qua par erat, diligentia servatum, a spectatissimo benignissimoque viro Fabio Marchione Sergardio, qui nunc hereditatis nomine Lactantius Biringuccius, Ludovici nostri fratris filio, uti cætera præclarissimi patrui, accepimus: cujus propterea quantum nos humanitati debeamus, quantum universa litterarum respublica, ii maxime intelligent, quibus Sectanum gustantibus maxime sapiat palatum. Hoc autem volu-

lu-

lumen ipſa Sergardii manu ſcriptum eſt, calamoque nec propero nec indiligente: ex quo ſimul, & ex multorum verſuum vel immutatione, vel acceſſione, ultimis certe curis, nec longe a vitæ exitu, expolitum eſſe perſuaſum habemus. Nullum enim in eo ne lituræ quidem veſtigium: (ſatyram ſi poſtremam (1) excipias, quam aliquanto poſt ſuperioribus attexuit) quædam præterea, ſive dempta, ſive ſuffecta, gravem atque ad ſenium vergentem ætatem indicant; qua ætate ſæpe diſplicent, quæ ferventiore placuerant, animique ſenſus & orationem non tam ingenii æſtus, quam conſilii maturitas moderatur. Autographum vero illud eſſe, & clariſſimus Nepos, tum voce, tum in voluminis ipſius fronte ſcripto teſtimonio, ſancte profitetur; & ipſa manus declarat, prorſus eadem ac in ceteris omnibus, quæ Sergardii fuiſſe calamo ſcripta exploratiſſimum eſt.

At potuit ſua manu aliena Sergardius exſcripſiſſe. Ut leviſſimum ſit, quod objicitur, commodum tamen occaſionem præbet rem ita demon-

ſtran-

(1) Poſtrema hæc nunc primum inter ſatyras prelo commiſſa: alias enim in parte altera carminum Arcadum Romæ 1756. prodiit hoc titulo = *Carmen ad Clementem XI.*

ſtrandi, ut jam non credi nullo modo poſſit. Exſtat igitur inter Sergardii autographa ſatyrarum quoque exigui voluminis exemplum, pſeudocolonienſibus typis ann. MDCXCVIII. excuſum. Libellum vides ita compactum, ut inter pagellas prelo ſubactas unum, duo, plurave etiam, candida chartarum folia ſint interjecta: quam tandem ad rem, niſi ut quicquid immutare, demere, addere placuiſſet, in adverſis illis pagellis, commode id fieri poſſet? Quod fecit enimvero Sergardius, & quidem multa manu, multis hinc obliteratis, illinc oppoſitis, præſertim vero a decima ſatyra ad decimam ſeptimam; quæ denuo fuſa prorſus videtur: tam multa in ea ſunt ſive addita, ſive deleta, ſive ſuppoſita. Quis autem aut tantæ unquam temeritatis fuiſſet, ut in aliena ſcripta quendam quaſi dominatum exerceret, aut tantæ felicitatis, ut ſtilum ſtilo accuratiſſime redderet? Maximi præterea momenti eſt, quod habet Fabronius in vit. *Sergardii* edit. roman. vol. ſeu decad. 2. pag. 378. edition. piſan. vol. I. pag. 81. = *Vidi ego quaſdam autographas illius* (Sergardii) *epiſtolas ad intimos ſuos familiares, in quibus ſe Sectanum, Sectanique ſatyrarum ſcriptorem nominat. Servantur adhuc adverſaria, in quæ idem retulit illuſtres nonnullas ſententias, exquiſitoſque dicendi modos, ex Horatio, Juvenale & Per-*

ſio, quibus poſtea uſus eſt in contexendis ſatyris. Ejuſmodi nos neque epiſtolas vidimus, neque adverſaria. Sed accuratiſſimo honeſtiſſimoque Viro eandem ac oculis hiſce noſtris fidem habemus.

Sed ſatyras a ſe ſcriptas eſſe, interpoſita ſacramenti religione, ipſe negavit Sergardius. Nodum in ſpeciem difficillimum nullo negotio, & quidem, quod magis mirere, non refutando, ſed conſentiendo, expedimus. Dictum enim illud ſponte corruit, ſi ſatyras & tempora diſcernas. Negavit porro ac pernegavit Sergardius, quod falſo rumore, ſuo non ſine probro, Romæ percrebuerat, quaſdam ſe ſatyras condidiſſe, anno MDCCXV. prodire cœptas: in quibus audaciæ impudentiæque plurimum, ſergardianæ vero elegantiæ ac majeſtatis parum admodum: quare vix dum natæ interierunt, hac, qua Sectanus floret, immortalitate prorſus indignæ. De iis iterum iterumque in epiſtolis (1) (nu-

(1) *Fontaninii* epiſtolæ illæ, ex manuſcripto volumine apud Cardinalem *Marefuſchium*, ab eruditiſſimo *Petro Antonio Seraſſio* afferuntur in manuſcripta præfatione ad *Sectani* ſatyrarum exemplar pariter manuſcriptum, quod exſtat in ſelectiſſima bibliotheca Eminentiſſimi *Franciſci Xaverii* Cardinalis *Zeladii*: in quo Cardinali jure dubites, an magis ampliſſima dignitas a litteris, omnique virtutum genere, quam litteræ, virtuteſque omnes, a dignitate ornentur.

(nusquam editis) ad Philippum a Turre adriensem pontificem eo ipso anno datis Justus Fontaninius: qui vaga abreptus fama, perperamque conjectando, Sergardium illis in satyris se videre prope est ut aperte affirmet; idque præterea imprudenter suamque ad libidinem jactat, ex inspecta stili natura non bene de vera scriptoris manu plerumque colligi; quod recte colligi optime videbatur Adriensi; qui stilum ibi sectanianum se minime novisse rescripserat. Commodius fecisset Fontaninius, si stilum inter & stilum plane dignoscere non cuicunque datum esse, sibique forte negatum, candido pectore dixisset. Sed clari nominis viro sit venia, & falsis rumoribus occupato, & præpropero calamo ephemeridas potius quam epistolas scribenti: qui, data occasione, in ea, quæ v. cal. maj. scripta est, Sectanum non alium certo esse a Sergardio nostro commemorat; ejusque satyras (non ultra octavam) cum maffeianis adnotationibus in romani tabularii ædibus prelo mandatas fuisse: quo pseudoamstelodamensem illam indicat, duobus voluminibus partitam, an. MDCC. editionem.

De vero Satyrarum auctore plus etiam satis: nunc de illarum argumento. Non unum certe ali-

quem lacerandum, ſed ſæculi vitia Sergardium ſibi potiſſimum diverberanda propoſuiſſe, ex ejus, quas videre licuit, epiſtolis ſi minus perſpicere, at conjectare licet. Nam cum illis primæ (1) ſatyræ jocis duos ſe contubernales petiiſſe Tiberio Proſpero familiari ſuo aperte dicat; (2) contra, ad ceteras quod pertinet, unum neminem uſquam nominat, ne in iis quidem epiſtolis, quas neceſſitudine conjunctiſſimis dedit: ſed ſe ad ſæculi mores plectendos quaſi natura ferri in univerſum profitetur. Quid vero, quod antequam de philodemicis ſatyris cogitare potuiſſet, *in hoc* (ſatyrarum) *campo non ſemel prodire* ſibi ſtatutum ac deliberatum eſſe, in tanta præſertim rerum copia, Tiberio illi ſuo teſtatur? Ait quippe: (3) *ne dubita: urbs hæc uſque ad ſtomachi faſtidium materiam ſuppeditabit.* Ad

Au-

(1) Primam illam ſatyram, non in ruſticatione aricina apud ſpectatiſſimos *Chiſios*, (quod alicubi narratum legimus) ſed Romæ, ſua in zothecula, *Sergardium* ſcripſiſſe, ex primo ipſo verſu colligitur: *Dum curis vacuus poſt frugi munera menſa.* Nam frugi ne *Chiſiorum* menſa, quam (ut *Sergardius* ipſe *epiſt. x. pag.* 182.) onerabant *lances invidia capaces?*

(2) Epiſtola xxxv. ad *Tiber. Proſper.*

(3) Ibid.

Augustinum autem Tajam (1) = *A. juvet audaci calamo interdum vitia mortalium perstringere, civiumque invidiam celebri ignominia apud posteros commendare*. Quod si concepta in unum aliquem rabies satyricis telis præcipue Sergardium armasset, miramur sane, amicissimorum, quibuscum arcana & occulta omnia haberet communia, rem animumque aperire nemini voluisse; atque ita miramur, ut pæne incredibile videatur. Cum enim hinc in familiari epistola pectus loquatur ipsum, ut eam cordis sermonem apte dixerit Rollenius; illinc vero, aut in bilis æstu, aut in victoriæ insolentia, aut in plurimi plausus illecebra, vix se continere sapientissimus possit, quid hercle proclivius, quam id, quod est, si minus aperte nudare, at una vocula, quæ imprudenti excidat, eo rem adducere, ut suboleat? Atqui, si totum omnino in epistolis Sergardium perlegeris, de Philodemo, de Barro, de Rullo, ceterisque satyrarum personis nihil admodum occurret; si quam latinis versibus ad Marcolinium, post conditas multo ante satyras, sedatumque jamdiu animum, scripsit, excipias: in

(1) Epist. xxxviii. pag. 271.

qua tria illa nomina commemorantur; & quidem commodum, ut & hoc de vero ſatyrarum auctore luculentiſſimum argumentum haberemus.

Illud vero fateri neceſſe eſt, quod ipſæ perpetuo ſatyræ oſtendunt, cumprimis a Philodemo flagellum ſtringendi jactandique occaſionem Sergardium arripuiſſe. At quam hæc duo diſtant, occaſio & cauſa! Ecquem autem ſatyras unquam ſcripſiſſe putas, qui ab aliquo ſive facto ſive homine ſcribendi anſam atque exordium non ceperit? Rem, niſi fallimur, ſic proceſſiſſe opinamur. Statutum jam ante in animo habebat Sergardius in hoc carminis genere verſari. Forte accidit, ut igni, quem jam conceperat, pabuli aliquid ſubjecerit Philodemus. Ergo hunc ſibi quaſi principem ſatyrarum larvam conſtituit: larvam enimvero, in quam ſubinde plurimorum, atque adeo, ſi velis, totius ſæculi vitia congeſſit. Qui enim ſibi perſuaſiſſet Sectanus, in unum hominem tantam morum labem confluxiſſe, quanta vix in multos cadere potuiſſet?

Sed quæ tandem a Philodemo occaſio? Non unam fuiſſe arbitramur. Hiſtoricorum qui partes agunt, eorum ſit ſingula perſequi: ex quibus quod Clar. Angelus Fabronius narrat in Sergardii vi-

ta

ta (1) est sane ejusmodi, ut ira prorsus justa ac nobili in illum exarsisse videatur Sectanus Nos quidem, ut, quoad ejus fieri potest, cum hominis memoria, ceteroquin illustri, modeste agamus, rem omnem in illius indolem, quam non satis forte ratione regere, ac virtute emendare studuit, congerendam censemus. Nam quantum in litteris insigni Calabro benigna atque effusa fuit natura, tantum in captandorum animorum ratione, ac bene merendi officiis, fuisse malignam, plura nos facta, quæ possent afferri, ad existimandum vel invitos compellunt. Quare Franciscum in eo Robertellium (lacteum illud latinitatis flumen, idemque sæpe iracundia tumidum) mihi videor videre: de quo Gaddius: (2) *parem ferre non potuit* = Joannes autem (3) Imperialius = *inerat illi turgida mentis ferocia, & effrænis civilis auræ cupiditas* = Nemini autem suspectum credimus Josephum Citum (4), qui, hominis elogium inter scribendum, veritati se defuturum existimavit, si dissimulasset

 = ni-

(1) Vit. Italicor. doctr. excellent. edition. primæ roman. 1769. vol. seu decad. II. pag. 374. & 375. edition. vero secund. pisan. 1783. vol. x. pag. 77.
(2) De script. vol. 2. p. 296.
(3) In museo ital.
(4) Notiz. istor. degli Arcadi morti vol. 1. p. 206.

= *nimium eum linguæ libertati indulsisse, ut multorum icci rco in odium venerit, præsertim vero clarissimi Sectani; quin & a pluribus, qui judicii doctrinaque existimatione florebant, ideo reprehensum esse, quod quasi pro instituto habuerit, eorum non modo qui viverent, verum etiam qui decessissent, scientiæ famam convellere*. Sed plurimæ præ ceteris esse debet auctoritatis, quem iterum libenter afferimus, Fabronii testimonium, qui, ut veritatis studiosus, ita philodemico nomini minime infensus, non potuit id, quod fuit, non commemorando proferre. *Porro* (ait) *ita comparatus natura erat*, (Philodemus) *ut tum in laudando, tum in reprehendendo, modum facile excederet. Sed raro laudatoris personam sustinebat, sæpissime reprehensoris: & dum aliquid nasute distringebat, non solum liberum ingenuumque fastidium præ se ferebat, sed odiosam quandam arrogantiam; ut interdum videretur omnes despicere, hominem præ se neminem putare*. (1) Quid autem quod, ea quum esset natura eaque consuetudine, Romæ vivebat, nempe in amplissimo illo summorum, per eos maxime dies, ingeniorum theatro, ubi nemini unquam sese supra omnes extollere, mul-

(1) edition. roman. vol. seu vol. x. pag. 18. decad. 2. pag 120. edit. pisan.

multoque minus, quasi tyrannidem agendo, ceteros opprimere impune licuit? Ne plura: doctus idemque arrogans Calaber inopinato in virum incidit, eumque Senensem, qui, quo erat ingenio, præferoces spiritus fregit, seque suosque ab imperiosi hominis impetu vindicavit. Quapropter, ut apud multos offenderat Philodemus, sic plurimam Sectani satyris gratiam habuerunt non pauci. Neque is certe, ex ejus cum vivendi tum philosophandi ratione, fuisse videtur Sergardius, ut eum malevoli vindictæque cupidi animi virus egerere voluisse suspicemur; quum potius, pro sui sanguinis conditione, generoso pectore esset, qualem sæpe in epistolis videmus, nihilque unquam nisi honeste ac magnifice cogitaret; solitus, præterea suam cuique laudem tribuere, neminemque ea, quæ deberetur, existimatione fraudare. Cujus rei documento sit, quod, tametsi Nasicam (*Crescimbenium*) identidem in satyris ludos lepide fecerit, tamen Hieronymo Gilio suasor fuit, ut illius omnino judicio permitteret, (1) quam in

 quar-

(1) *Mancurtius* in vita *Joan. Marii Crescimbenii* apud vol. 6. *dell' Istoria della volgar Poesia* edit. venet. 1730. *pag.* 247.

quartum D. Catharinæ suæ volumen scripserat, præfationem.

Ceterum nec prudentiæ defuit Sergardius, qui ad menzinianam (1) legem nominibus semper usus est commentitiis: quumque illi lacerata patriciorum ac matronarum nomina objecissent obtrectatores, Juvenalem imitatus, illis satyræ X. versibus invidiosum crimen propulsavit:

. . . . sub mole latentes
Marmorea cineres, atque usta cadavera flammis
Musa petit, gelidosque fricant mea carmina manes,
Qui labicana latiaque teguntur in urna.

Contra vero quam non considerate Philodemus ac Philodemici omnes, qui certum hominem eo sub nomine latentem furiosis clamoribus in propatulo esse voluerunt! Quam sibi melius consuluissent, si dissimulandum putassent! Ut minus exsultandi caussæ obtulissent Sectanianis, si rem silentio pressissent! Eorum enim, qui se uri fatentur, ejusmodi

(1) *Menzin.* art. poet. lib. III.

Tu s'hai fior di giudizio intero e sano,
E s'hai la penna di prudenza armata,
Da i veri nomi ti terrai lontano.

di latratus sine adversariorum oblectamento, & quadam quasi victoriæ accessione, ferme esse non possunt. Neque nobis quidem virorum, ceteroqui gravissimorum, satis probatur querela illa, commodius alio potius, quam in satyras, ingenium suum non Sergardium contulisse: perinde ac, qui plurimus est in publicis vitiis confodiendis, in uno Philodemo totus omnino sit; atque unice videant exagitatum Philodemum, cetera vero, quæ in satyris optima sunt publicique commodi, prætereant. Qui autem sciunt censores isti, hominem, ad latinam satyram apprime factum, in alio carminis genere æque mirificum futurum fuisse, atque ita mirificum, ut unum ad latinæ majestatis magna illa quasi numina proxime accessisse, qualem nunc prædicant, pari jure scitissimi prædicarent?

Æqua igitur bonaque mente, qua Sectanum scripsisse credimus, satyras legas; nempe ut, non jactis in unum aliquem telis, sed latinis carminis numero, elegantia, robore, dignitate, sententiarumque optimarum copia, atque eruditionis, cumprimis romanæ, ubertate delecteris; quodque præcipuum est, vitia vel tantam in lucem acutissimis coloribus educta perhorrescas & exsecres, vel tanta nervorum contentione dejecta jugulataque plau-

plaudas, virtutem contra tam belle depictam ames, tuoque semper in sinu gestandam putes.

Et quidem, ad stilum quod attinet, campum ad Sergardii laudes nobis quamlatissimum patere videmus. Sed quid simplex parvoque foramine tibia inter sonoros publicæ famæ, quæ totius posteritatis erit, clangores? Et ut suo nomine sæculum, ac quicquid excultarum gentium est, non implesset Sectanus, possit ne Phœbus ipse eum satis pro dignitate laudare, in quo uno habet Italia quem omnibus, quotquot a Trajani Adrianique temporibus exstiterunt, omnino anteponat, veteribus autem illis Satyræ Triumviris fidenter opponat? Quare, quod & celebratissimum est, & maximi cujusque laudatoris vires excedit, præterire præstat, silentioque, luculentissimo admirationis indici, magnificentissimi præconii vices mandare. Sectanum qui delibarunt, jam probe intelligunt, quam vere, quam non præter modum hæc a nobis dicantur. Quibus vero nondum cognitus sit, ii, si perlegerint, attoniti medius fidius nobiscum sentient, & latinitati vel infensissimi latinitatis amore incendentur; illudque demum, quod Seneca (1) de

(1) epist. 87.

de virtute, graviter affirmabunt: Sectanum *fuæ ære censeri*.

Itaque, latiales qui litteras fovent, sæculo, Italiæ, florentissimæ Senarum urbi, sibi suique similibus gratulentur, quod Venusini jocos, Volaterrani æstus, Aquinatis tonitrus uno hic in Satyrico mirifica prorsus cognatione conjunctos habeamus, & (ad postremam satyram quod spectat) quicquid in satyra simul & panegyri pulcherrimum esse potest, novo ibi tamque concinno fœderis ac societatis genere copulatum. Rursus, qui latina (quamobrem ignoramus, temere certe) fastidiunt, iis perpetuo Sergardianæ satyræ insaniam illam exprobrent, qua latinas musas, a Petrarchio restitutas, totque postmodum clarissimorum virorum tanto studio ad nostra usque tempora conservatas auctasque, iterum volunt neglectas, iterumque italicis sedibus expulsas: quibus præterea pudore ac tristitia contabescere necesse est, cum videant summam harum satyrarum ubique exspectationem, vel a primo nostræ hujus editionis rumore, fuisse concitatam: quod certissimo argumento est, latinas litteras, superis bene faventibus, adhuc in honore ac deliciis haberi.

Nunc demum de appositis scholiis, suppositisque enarrationibus. Multa profecto utrobique erunt,

quæ

quæ minus placeant iis præsertim, qui delicatissimi fastidii esse solent. Ea sane si a nobis vitari potuissent, hac, qua sumus, ingenii non essemus tenuitate. Quare omnes, maxime vero peritissimos, obtestamur, ut hinc de operis difficultate a re ipsa, hinc de nostrarum virium infirmitate a nobismetipsis certiores facti, judicia sua ad æquitatem referre malint, quam ad censuræ severitatem. Næ tantæ non fuissemus temeritatis, ut hanc sponte nos in provinciam conjiceremus. Quam non confidenter suscepimus delatam, ii bene norunt, qui detulerunt; quorum judicio, non nostro, standum omnino fuit: nosque operi non prorsus impares eo solum putavimus, quod, qui maximæ nobis sunt auctoritatis, pares esse voluerunt. Utinam ut quantum quid facto opus esset trepidantes noveramus, sic tantum nervorum nobis præsidiorumque ad perficiendum fuisset. Summam enim latinæ tum linguæ tum antiquitatis, veterum scriptorum, romanarumque nostri temporis rerum, vel ad plebeculam pertinentium, cognitionem, aures præterea delicatissimas, judicium acerrimum, prudentissimam rerum simul conferendarum rationem, delectum auctoritatum exquisitissimum, præcipue vero incredibilem ubique patientiam, quid plura? non unius hominis ab uno Sectano, sed

mul-

multorum operam requiri plane videbamus. Quarum ſane rerum omnium (excepta patientia) cum aliquid in nobis ne mediocriter quidem eſſe nunc maxime, accedente experientiæ auctoritate, ſentiamus, quid jam reſtat, niſi ut ad implorandam potius veniam, quam ad nectendas excuſationes, nobis aditum patere fateamur, unumque propterea nos in legentium humanitate perfugium habere?

Sed eſt omnino quod prætermittere nullo modo poſſumus, neque facere, quin ejus rei conſiliique noſtri rationem explicemus. Redundant utique ſcholia, redundant enarrationes. Alienas etiam, qui ſeverius agere velint, & ambitioſas dicent. At, ſi quid æqui bonique ab iis impetrari poſſit, aliquid forte de ſeveritate remittent. Equidem eum eſſe quiſque novit Sectanum, ut non ſit niſi perpaucis pervius. Neque id illi vitio vertendum, quem, quantum in ipſo eſt, ſi minus Horatio & Juvenale, at certe Perſio, multo habemus dilucidiorem. Plurimarum rerum, quarum ſingulæ una ſæpe vocula continentur, maxime vero antiquitatis romanæ cognitio, latinique ſtili peritia, ſi præſto ſint, plana omnia & aperta. Neque aliter, ut non quacumque, ſed germana latinorum, ratione ſcriberet, facere potuit Sectanus. Nempe neceſſe fuit, quando minutiſſima quædam noſtrorum

tem-

Digitized by Google

temporum persequi voluit, iis veterum locutiones accommodare. Quotusquisque autem est, qui earum rerum, luminumque præterea poeticorum, sit peritissimus? Quapropter, quum plurimi sint, qui non ita facile Sectanum assequi valeant, pauci admodum, qui assequantur, quid est quod nos pœniteat, plurimorum commodis inserviendum putasse, atque, in alterutro si peccandum esset, copiam potius, quam inopiam amasse? Quem pariter quam possemus plurimis gratificandi animum gerentes nihil nos impedire potuit, (ne periculum quidem pædagogi hominis famam subeundi) quominus vernaculis vocibus appositis sæpe latinas interpretaremur, easque præsertim, quæ non ita aut usu aut sensu obviæ viderentur, quæque a græcis petitæ essent, aut propria urbium, regionum, hominumque nomina significarent. Nam sic semper existimavimus, non parum inde incommodi molestiæque creari, quod inter legendum aut lexica sint identidem consulenda, aut si, quod ferme fit, ad manus non habeas, sæpe sit hærendum, ac de vocis significatione divinandum.

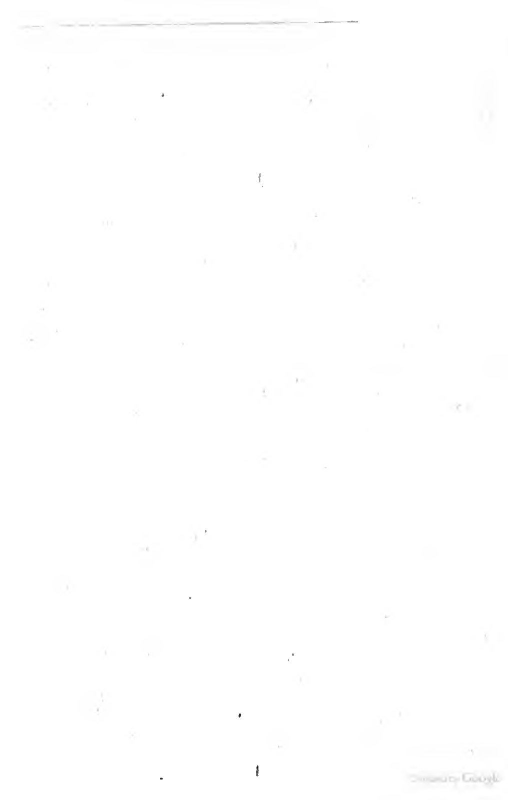
Quotiescunque tamen scholiorum enarrationumque ista quasi luxuries minime prorsus alicui probetur, is certe sibi consulere facillime poterit, si quicquid Sectani est continenti lectione percurrat,

rat,

rat, quicquid vero noſtrum, prætereat. Id ſatis habeat: ne, quæſo, quod & ceteri Interpretes facere plurimum conſueverunt, id in nobis unis putet reprehendendum; neque alienum ac redundans plane velit, quod multiplici eruditione poſſit multorum mentes fœcundare. Etenim (ut eleganter ille) menſam exquiſitis cupediis laute exſtructam nemo damnare audet, quia ſatur: carpit quantum facit ad ſtomachum, cetera convivis forte famelicis relinquit; ſæpe ſiquidem quod uni obſoletum eſt atque injucundum, alteri gratum ſolet accidere ac peregrinum. Ita bene res compoſitæ: niſi ſi demum quiſpiam, aucta paullulum voluminum mole, typographo lucellum invideat.

Quod reliquum eſt, noſtro pariter ac Ludovici Sergardii nomine, præmonemus, *fati*, *fortunæ*, *deorum*, *dearum* vocabula, & quicquid unquam *ethnicæ* rationis eſt in ſatyris, latino ritu efferri, chriſtiano credi. *Suſpicioſa olim* (belle Beverinius noſter) *hæc vocabula*, *recentibus adhuc ſuperſtitionis veſtigiis*, *jam tempore mitigata ſunt*; *&*, *ut veterum deorum ſimulacra in domorum faſtigio*, *ſunt ornamenta*, *non numina*.

LU-



Digitized by Google

LUDOVICI SERGARDII

ANTEHAC

Q. SECTANI

SATYRARUM LIBER I.

SATYRÆ I.

ARGUMENTUM.

CUm Q. Sectanus pomeridianas horas Horatii satyrarum, quibus mirifice delectabatur, avidissima lectione falleret, factum est aliquando, ut stili venustate aculeisque supra modum captus ad imitationem quodam quasi furore raperetur. Quare ad fundenda, prope ex tempore, ejus generis carmina aggressus, primam hance satyram, per jocum potius, quam per iram carpendive libidinem, scripsit. Argumentum obtulit quoddam hominum genus, qui, ut tetricam ac socraticam vitæ rationem profiteri, atque unum alterumve peccatum detestari viderentur; sibi tamen in ceteris, austeræ pietatis specie teterrima vitia obvolventes, largiter indulgerent. Eorum igitur mores, proposito etiam duorum contubernalium exemplo, cum perbelle depingit, tum multo defricat sale. Deinde nec se e quippe amoribus aliquantulum deditum, sine vitio esse, in-

genue fatetur; quod tamen vitium poetica purgatione extenuat, ac nobile quodammodo dicit præ iis, quæ sua Musa insectatur. Denique, ne se romanæ ambitionis deliramentis abripi sinat, sibique suisque rebus jucunde atque hilariter vivat, Tiberium Prosperum, cui Satyra est inscripta, amice hortatur. Scripta est Satyra an. MDCLXXXV vel insequenti ineunte: de qua Sergardius in epistola ad Tiberium Prosperum in volum. ejus oration. & epistolar. septima, pag. 174. nostræ editionis, & tricesima quinta, pag. 265. *Prorsus autem ignota nunc primum in lucem prodiit.*

SA-

Digitized by Google

SATYRA I.

AD TIBERIUM PROSPERUM.

DUm curis vacuus, poſt frugi munera menſæ,
Blandirer genio, Venuſini carmina Oloris
Arripui, legique avidus; placuitque venuſtas
Scribendi. Quid plura? Juvat veſtigia vatis
Lambere, & ad numerum poſthac cohibere tabellas.
Sed non ulla meas veſica inſana papyros
Inflabit, nebulaſque ſacras helicone parabo.
Nam nec ventoſæ venor ſuffragia Romæ;
Nec mihi regales aditus, limenque ſuperbum
Grandia ſollicitus per carmina laxet Apollo.

2 *Venuſini*] Q. Horatii Flacci, cui patria *Venuſium*. Poetas clari nominis *Olores*] ſeu *Cycnos* poetice dicimus itali.

5 *Lambere*] aliqua ſaltem ex parte imitari: non enim ex omni ſe poſſe putat Sectanus. *& ad numerum*] ad metri leges ſcribere. Noſtris pro chartis ceratas veterum tabellas, ipſa vero pro ſcriptione chartas uſurpat.

6 *non ulla meas*] grandia non ſe tractaturum, neque tumida aſſentatione, ad captandam potentiorum gratiam, profitetur. *papyros*] meos libellos, mea carmina. Veteres in papyro, quæ erat biblus ægyptia, ſcribebant.

8 *nec ventoſæ*] vel quod mobilis & incoſtans, vel quod tumida & inflata. *Hor.* 1. *epiſt.* 19. 37. *non ego ventoſæ plebis ſuffragia venor.*

Vos fcitis, Mufæ, teneræ mea gaudia Mufæ,
Qui fenfus animi, quæ femper candida veftri
Cura mihi fuerit; facras quam purus ad aras
Acceffi, veftrifque focis pro nube fabæa
Incendi incoctum generofo pectus honefto.
At quid, ais, tibi plectra juvant, quid daphnide crines
Nectis, & aoniæ fufpiras pocula lymphæ,
Si nec opes, latios nec carmine pofcis honores?
Dicam equidem, Vigilis funt hæc infomnia mentis
Nomen, divitiæ, plaufus, quæ vulgus adorat.
Eft aliquid majus, quod non fortuna laceffit,
Arbitriove fuo donat. Novere Beati
Hæc bona, quorum animi, in terris dum vita manebat,
Vilia non ftultæ lambebant munera fortis.
Hæc mihi conciliant Pindi de vertice Mufæ,

Quæ-

14 *pro nube fabæa*] pro thure. *Stat.* l. 4. *Silv.* 8. 1. = *templa fabæis nubibus imple*.

15 *incoctum*] bene imbutum generofa honeftate. *Perf. Sat.* 2. 74. metaphora a lana colore incocta. = *& incoctum generofo pectus honefto*.

16 *At quid*] Fingit ita fe interpellari. *quid daphnide*] h. e. lauro, qua Poetæ coronantur, a *Daphne* Pelei filia in laurum converfa, ex *Ov.* 1. *Met.* 452. *& feqq.* Senfus eft: quid juvat poeticam laudem affequi, fi nec opes nec honores quæras, qui Romæ comparari poffunt?

19 *Dicam equidem*] graviffima fententia refpondet.

21 *non fortuna laceffit*] non tentat nocitura.

25 *conciliant*] Hæc mihi bona, fortunæ minime obnoxia, parant Mufæ, ideft litteræ ac doctrina.

Quæ fint ifta tamen, ne te ignorantia fallat,
Effabor, fi fcire cupis. Perfæpe tumefcit
Bile jecur, quoties aliquid de moribus audent,
Qui rafis cervice comis fciffaque lacerna
Incedunt, arcus & tela cupidinis horrent,
Ædilefque cient, mifero fi fornice pellex
Excubat, atque obolo fpurciffima gaudia vendit:
Qui funt tam teneri fenfus niveique pudoris,
Ut fefe ante aras fternant, magnoque piandos
Flagitio credant, fi vifus forte procari,
Et multo felis fremitu depofcere felem,
Aut tenero fociam gemitu invitare columbus.
Hos ego, qua cecidit python, petiiffe fagitta

 Opta-

27 *tumefcit*] Ingreditur in Satyram: ac primo quofdam exagitat, qui feftucas cum videant in moribus, trabes non vident, quique cum unum alterumve peccatum horreant, cetera non modo ferunt; fed forte etiam fovent.

28 *Bile jecur*] Ira atque indignatione incendor: ex *Hor. l.* 1. *od.* 13. 4. *de moribus audent*] cenfuram fibi arrogantes docere & prædicare.

29 *Qui rafis*] Videa quale tangat hominum genus. Legefis *enarration.* fub hoc num. inferius appofitam.

31 *Ædilefque*] magiftratum ad vindictam follicitant. Notus romanorum magiftratus pro eo, ad quem pertinet de moribus cognitio.

36 *multo felis*] ital... *fe a cafo veggia Con lungo miagolar gatti in amore.*

38 *python*] draco ab Apolline fagittis confoffus. *Ov.* l. 1. *Met.* 438.

Optarem. O pharetras jaculumque miniſtret Apollo!
Ecquis enim compos mentis ſanique cerebri
Ferre queat noſtra fatuos ætate Catones?
Illota dum fronte cutis; dum ſordida cœno
Pallia ſubſidant humeris, oculumque ſeverum
Aſperet occidui venerabilis umbra galeri;
Ænea dum frænet petulantem fibula ſenſum;
Vertere poſſe putant divina humanaque jura,
Atque uno vitio ſibi cuncta licere ſubacto.
  Audi cenſores morum. Cohibenda catenis
Natura eſt: nobis placeat dixiſſe duellum,
Ne ſenſus audere queant. Quid ineptius? Oro,
Dicite, quid faciunt laceræ mala licia veſtis?
Livida quid facies? quid torvo palpebra motu?

Quid-

41 *fatuos Catones*] ſtultos iniquoſque morum cenſores, qui omnem bene moratæ vitæ rationem in ſevero ſupercilio, ſordida veſte, atque una refrænanda libidine ſtatuendam putant.

44 *occidui*] circum undique demiſſi, ut oculos occupet, *cappello a quattr' acque*.

45 *fibula*] ex *Juven.* & *Mart.* quæ gymnaſtica & theatralis.

47 *uno vitio*] uno domito turpis voluptatis ſenſu.

49 *dixiſſe duellum*] indixiſſe bellum. Ut *duonum* pro *bonum*; ita *duellum* pro *bellum* apud vetuſtiores.

50 *audere queant*] ne rationis imperium tentare audeant.

51 *quid faciunt*] graphice hypocritarum hujuſmodi habitum pingit. *mala licia*] quid veſtis detrita exſpuens titivillitia? *che fa le sfilaccia*.

Quidve femel pexus, damno tonforis, in annum
Crinis, & aptus olus caulefque perungere pannus?
Si tibi mendaci texunt perjuria labro?
Si tibi nulla fides? Paffim viduafque fenefque
Excipiunt, verbis palpant, monftrantque falutem
Æthéream: tabulis hæc inter fcribitur hæres:
Corrumpunt teftes, & verba noviffima dictant,
Ultima ut excludat plorantes cera nepotes.
Aft infans patrio clamat fpoliatus agello.
Parvi eft: incipiunt faftum deponere fenfus.
At veftes difcincta gemit fine dote puella.
Jam fatis eft: crebro naturam fufte fubegi.
Has mihi divitias fi largireris, Apollo,
Longe abeas noftris jam, quæfo, penatibus: aurum
Vilius eft alga, redolet dum crimen; honores

55 *texunt perjuria*] multis perjuriis quafi telam conficiunt.

56 *fi tibi nulla fides*] ab eis exfolvitur? *viduafque*] peffimum fraudis ac prædæ genus frigidos fenes bardafque viduas, æternæ beatitudinis fpe propofita, circumvenire, ut hæres ultimis tabulis fcribaris.

60 *ultima cera*] teftamentum, five quod nobis *codicillo*, vid. *enarrat*.

61 *Aft infans*] quod fi nepotis neptifve fraudatæ egeftatem objicias, nihil admodum moventur; feque eo putant omni fcelere puros, quod fenfus naturamque voluptariam fubegerint. Ita immani ex errore immane facinus caftiffimi homines admittunt, ipfa adverfante natura.

Nec volo, quos geminæ pariunt mendacia linguæ.
Te ſemper colui, ut ſanæ mihi jura doceres
Mentis, amicitiæ leges, virtutis amorem,
Et quæ magna parens rerum natura probavit.
  Talia non viridi docuiſti, Epicure, ſub umbra,
Dum tua per totas virtus regnaret Athenas:
Sed, duce natura, ſolum fugiſſe dolorem
Corporis, ampleƈtique jubes quodcunque voluptas
Dicitur. Et quamvis te mordeat unus & alter;
Ac veluti inſtituas unƈta vixiſſe patella,
Ambiat & molles petulans doƈtrina cathedras,
Fallitur: atque utinam latiis Metrodorus in hortis

In-

63. *geminæ linguæ*] bilingues vocantur qui ſubdole loquuntur.

71 *natura*] naturæ ratio, ſeu lex: *cui parere qui velit (omnes autem parebunt, qui ſecundum naturam volent vivere) nunquam committet, ut alienum appetat, & id, quod alteri detraxerit, ſibi aſſumat.* Cic. *de Off. l.* 3. c. 2.

72 *ſub umbra*] In horto Athenis peramœno philoſophiam tradebat Epicurus.

74 *duce natura*] Ex naturali hominis propenſione collegerat Epicurus felicitatem in animi corporiſque tranquillitate ſitam eſſe.

76 *te mordeat*] Male audiit Epicuri doƈtrina, & immerito.

77 *veluti inſtituas*] quaſi in luxurie deliciiſque voluptatem conſtituas. *unƈta vixiſſe patella*] ex *Perſ. ſat.* 4. 17. eſt delicate admodum ac laute vivere.

78 *Ambiat*] Doƈtrina de voluptate, quæ injuria Epicuro tribuitur, placet effœminatis, atque a delicatulis fœminis avide arripitur *molles cathedras*] ponit pro ejus generis mulieribus, ex *Juven. ſat.* 6. 91. Erat enim *cathedra* muliebris ſella.

79 *Metrodorus*] princeps Epicuri auditor, eique cariſſimus.

Incipiat pravis animis vitiisque mederi.
Scilicet æternæ poſtquam ſapientia mentis
Humanæ dedit eſſe animæ, immortale reliquit
Neſcio quid nobis magnum, quod ſemper anhelat
Artificem: & pulchri impatiens traheretur amore,
Ni focii lucem divinam obnuberet umbra
Corporis, atque oculos cœno fœdaret inunctos.
At ſupereſt cæli (licet hoc ſit debile) lumen,
Quod rectum virtutis iter per noctis opacæ
Nubila demonſtrat: veluti lactentia mater
Pignora tollit humo, tenſas & porrigit ulnas,
Ut doceat parvos rectum decurrere natos.
Hoc nobis natura facit. Quo devius error
Vos rapit, o miſeri? nondum cognoſcitis? Hinc eſt,
Proſpere, quod digna Anticyras haurire meracas

Ma-

82 *immortale*] Naturæ vim illam, qua perpetuo ad Deum conditorem trahimur, quod exſtingui nequeat, maximumque ſit numinis donum, *immortale magnum appellat*.

84 *& pulchri*] ad virtutem, quæ una eſt ad beatitudinem via, eodem, quo ad numen, inſtinctu impellimur, ratione, quæ legis æternæ quidam eſt quaſi radius, prælucente: cujus tamen lucem excitatæ per corporis ſenſus affectiones obnubilant.

87 *At ſupereſt*] Prima illa culpa, in tanta rerum perturbatione, rationis lumen imminutum quidem eſt, non tamen exſtinctum.

89 *Lactentia mater*] quid nobis natura præſtet, venuſta matris imagine, primos pueruli paſſus regentis, perbelle explicat.

94 *Proſpere*] Tiberius Proſperus ſenenſis, genere ſcientiaque clarus,

Maxima pars hominum, divinæ ſemina flammæ
Corde tenet; quæritque tamen nova lumina. Nonne
Rideres, aliquis medio ſi ſole lucernam
Poſceret exſtinctam? Huic illum ſimilem fore crede,
Qui ſtudio morum naturæ dogmata ſurdus
Negligit: interea ſi quæ muliercula dictat
Hæc facienda, facit; ſunt hæc fugienda, relinquit.
Eſt Deus in nobis, quamvis non cernimus: intus
Provida fax vigilat, quæ vitæ diſſipat umbras,
Si modo non gelida repleat formidine pectus
Relligio, vanaque ſuperſtitione labores.
*S*ed quia dum loquimur proferre exempla ſolemus
In medium, facili propius dignaberis aure
Adſtare, & fidæ penetralia pandere mentis.

Sunt

rus, Sectano amiciſſimus; cui plures ab eo epiſtolæ; atque hæc ipſa inſcripta Satyra. *Anticyras*] Maxima pars hominum inſanit, quæ, rationis neglecto lumine, vaniſſimas nugas perſequitur, novaſque fingit morum regulas. *meracas*] ſeu meras, h. e. purum helleborum ad purgandam inſaniam. *Perſ. ſat.* 4. 16.

105 *Relligio*] utique vana & ſuperſtitioſa, quæ ſtultas animo ſollicitudines terroreſque creat.

106 *ſed quia*] Tranſit ad exempla, & quidem duorum, quos ſocios appellat, quia contubernales; eorumque mores depingit.

107 *Adſtare*] vult enim dicere in aure, atque uti arcana corde premenda amicus amici fidei concredere. Belle refert obloquentium morem, qui ſuſurrantes de arcano ſolliciti videri volunt.

Sunt mihi (fintque, precor, flavum dum transfuga Tibrim
Ore bibo) focii duo: quorum pinguior alter
Nocte dieque preces vibrat, cælumque fatigat;
Increpat & famulum, media fi forte Subura
Ambulet, aut quatiat damnofum dextra fritillum;
Et jubet immeritas clavo punire feneftras,
Candida vicini fi rifit molle puella.
Crimen verba putat fi quæ male lubrica labro
Exciderint; fefe manibus contingere nudum
Nunquam audet, nunquam, fi prurit, fcalpere clunem.
Grandia commemoras: fequere. Argenti ardet amore
Decolor; & vifo non longe palpitat auro.
Affidue tergit mundi palearia menti
Aut cerere, aut olidum diftendit in ore lupinum.

Non

109 *fintque precor*] vel quod utili eorum opera uteretur; vel ut fignificet, eos tamen a fe amari, ac per jocum ita de eis fcribere. *dum transfuga*] dum Romæ commoror quafi transfuga. *Vid. enarrat.*

110. *focii duo*] Gamuffius & Tartaglia. *Vid. enarr.*

112 *fi forte Subura*] fi forte per loca fubturpis famæ deambulet.

113 *quatiat*] fi aleis tefferifque ludat. *Fritillus*] eft vafculum, in quo tali agitantur. *damnofum*] quia ludo pecunia diffipatur.

115 *candida*] *Perf. fat.* 3. 110.

121 *palearia*] Ita erat obefus, ut pellem mento pendulam, inftar bovis, haberet: italice *giogaja. Virg.* 3. *georg.* 53.

122 *Aut cerere*] h. e. frumento, vel frumenti farina. *diftendit in ore*

Non socios didicit, non stringere fidus amicos:
Sed vacat ipse sibi; regnique in imagine gestat
Ludicra, quæ nunquam commisit, sceptra, potestas.
Setinas longo phialas siccaret hiatu,
Albanique cadi nectar: sed paupere testa
Non fluit ille liquor; rapidisque advecta carinis
Gnossia non spumat nostro vindemia vitro.
Denique non homo, sed puer est, digitumque momordit
Garrulus; & bullas poscitque crepundia collo.
  Hæc satis ad primum: veniat sub judice & alter
Sordidus, & comptis lapso jam mense capillis.

Hic

ore lupinum] utrumque, puto, ad cutem mundiorem efficiendam.

124 *regnique in imagine*] Cum præter cætera ambitione laboret, dignitates imaginatur, quæ ne in scena quidem fingerentur, jamque ad eas sibi ascendisse videtur, eaque se imagine pascit.

126 *Setinas*] Large biberet optima vina; inter quæ olim *setinum* & *albanum*.

127 *cadi*] *cadus* vas vinarium turbinatum. *sed paupere testa*] sed ea vina bibere iis tantum datum est, quibus marsupium bene nummatum.

129 *gnossia vina*] a *Gnosso* Cretæ urbe olim principe ad montem Idam. *vindemia*] eleganter pro vino. *nostro vitro*] cum dicat *nostro*, videtur ejusdem non modo fuisse contubernii, sed etiam mensæ.

130 *momordit*] quod plane puerile est.

131 *bullas*] puerilibus delectatur. *crepundia*] erant reculæ puerilles, quæ infantibus, ornatus ludive causa, dari solebant, uti annuli, ensiculi, securiculæ, maniculæ, bullæ &c.

Digitized by Google

Hic nullos sentit vesanæ cuspidis ictus;
Totus inest libris, etiam condire paratus
Urbanis epulas salibus vernaque lepore.
Perge. Tumet, veluti lances Astræa dedisset,
Aut gladium, venales tantum evolvere chartas
Doctus, & antiquo tineas avertere Baldo.
Quin etiam patula commissa fideliter aure
Ebibit, ut vomat. I nunc, naturæ opprime leges,
Scilicet æthereas leges: i, disce flagellis
Sub noctem vexare nates, jejunia ventri
Dicere, & obliquo lustrare altaria collo.
Non omnes fallis. Clamat mens conscia, fraudes
Ipsa

134 *vesanæ cuspidis*] vesani amoris.

136 *vernaque*] nativo, suæque gentis proprio: ut in *sat.* 7. 7. Jocus est in laude ponendus, si sit sine scurrilitate. Nam *duplex* (Cic. de off. 1. cap. 29.) *jocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum.*

138 *venales*] libros obsoletos, nulliusque pretii, ut salariis venales sint.

139 *tineas*] vetusta Jureconsultorum volumina evolvere, quos inter celebris *Baldus* perusinus ex Ubaldiorum gente, Bartoli auditor. sec. XIV.

141 *ut vomat*] quo nil inter homines deterius.

143 *vexare nates*] flagellis te cædere, *farsi la disciplina.*

144 *obliquo*] italice, *fare il collo torto:* quod est religionem ostentantis.

145 *mens conscia*] animi conscientia: cujus *magna vis est* (Cic. pro Mil. c. 23.) *in utramque partem: ut neque timeant, qui nihil commiserint, & pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccarint.* Apud *Quintil.* l. 5. c.

Ipſa tibi accuſans, lentumque in pectore virus
Invidiæ: violata fides, & fama ſodalis
Pallida te mediæ noctis circumvolat umbris;
Et laceras veſtes, & vulſum crinibus aurum
Dente tuo monſtrat. Secretum in mente tribunal
Effugere haud poteris, quamquam coma lurida & ungues,
Barbaque fallacem prætoris vicerit urnam.
Non fuerat ſatius gemina tondere capellas
Forfice, & obſcœnum digitis emungere naſum,
Quam ſanctas leges, atque inviolabile numen
Lædere amicitiæ? Crebro quin pumice crura

Li-

5. *c.* 11. prov. *conſcientia mille teſtes*.

150 *Dente tuo*] mala tua lingua. *ſecretum tribunal*] conſcientiæ, quam quiſque, velit nolit, ſecum ſemper habet accuſatorem, teſtem, judicem, carnificem.

152 *fallacem urnam*] quæ corrumpi ac decipi poſſit: in qua urna judiciali tabellam abſolutionis, aut condemnationis Judices conjiciebant. Senſus eſt: quamvis, tua *hypocriſi* decepto judice, evadas judicium & pœnas; non tamen abſolveris conſcientiæ cruciatu.

153 *Non fuerat ſatius*] Melius fuiſſet capras paſcere, & naſum, quod ſolent caprarii, digitis emungere, h. e. vile miniſterium exercere & inopia premi, quam &c.

156 *pumice crura*] ex *Juv. ſat.* 8. 15. & *ſat.* 9. 95. Effœminatorum erat cutem pumice vel dropace depilem & glabram reddere. Non quod cinædicam vitam probet Sectanus: ſed minus, ait, turpe eſſet mollitie diffluere, quam *temerare fidem* &c.

Limet, & ignavo crines perfundat odore,
Mollior & ſcortis, & quolibet ille cinædo;
Dum parcat temerare fidem, juriſque peritus,
Quantum vix poſſit raro dare verba clienti,
Deſinat ambages arcanaque pandere legum;
Neu Paullus cupiat, ſeu Tribonianus haberi.
Da veniam calamo; quando fluit ille, Tiberi,
Sponte ſua; & vitiis inimica laceſſit arundo
Degeneres animos. At quid (ſuperaddere poſſes)
Turpia caſtigas ſcelerum contagia, tanquam
Purus & innocuus? Calicem accipe, pharmaca pota
Tu prius; ægrotis mox & guſtanda propina.
Verum equidem fateor; non ſum ſine labe; ſed illa

Di-

157 *ignavo*] ignavos quippe facit exquiſitum illud ſe comendi ſtudium.

161 *Deſinat*] Cum ita parum ſit juris peritus, & obſcuri nominis cauſidicus vix poſſit raris clientibus verba dare; h. e. imponere, deſinat juris peritiam jactare, & videri velle alter ſive Paullus, ſive Tribonianus.

162 *Neu Paullus*] ſummus haberi Juriſconſultus, quales fuere Paullus patavinus Papiniani auditor Alex. Severo imperante, & Tribonianus, qui Juſtiniano plurimas in ſcribendo codice operas præſtitit.

163 *Da veniam*] Vides, quo animo ſatyram ſcripſerit, nempe neque rabido, neque niſi vitiis irato.

164 *laceſſit*] ferit. *arundo*] pro calamo, vel pro ſagittis.

165 *Degeneres*] viles, ignobiles, ad *Virg.* ſenſum, *Æn.* 4. 13.

167 *pharmaca*] Proverbii locum obtinet ſacrum illud ex Evang. *Medice, cura te ipſum.*

169 *fateor*] ſinceri candorem animi

Digna tamen venia; pulchroque in crimine dicor
Nomen & insolitum vitio tribuisse decorem.
Quippe ego non didici arcanum violare sodalis;
Empta nec alterius placuit mihi fama rubore,
Aut auro socii corrumpere fœdera lecti.
Non ego perjuris fraudavi numina votis,
Ut ligure adveherem peregrinas abiete merces.
Scilicet hæc tangunt vulgares crimina mentes,
Quas rapit ignavo violenta libido furore.
Nec placuit sacris meritoria figere templi
Oscula liminibus, jussosque effundere fletus
Ante aras, populo spectante; ut pollice sanctum
Tangere palliolum genitrix & nubilis optet

Fi-

mi attendas. Nam se quoque non sine vitio esse fatetur: quod si extenuat, atque adeo pulchrum & nobile dicit, poetica quadam libertate & impetu dictum putes: vel sic intelligas, ejus vitium præ iis, quæ mox enumerat, quasi decoris speciem induere.

175 *perjuris*] qualia nautarum dici solent, quæ tandiu durant, quandiu tempestas furit.

176 *abiete*] navi. *ligure*] pro quacunque; nisi si (quod absit) ligurum vota dicas esse fluxiora.

178 *libido*] pro cupiditate, vel impetu animi quippiam appetentis. *ignavo*] qui proprius est ignavi ac vilis minutique animi.

179 *meritoria*] non gratuita, sed quæ lucrandi aliquid spe figuntur.

180 *jussos fletus*] qui non sponte fluunt, sed vi per simulationem exprimuntur.

181 *pollice sanctum*] ut, sanctitatis sibi famam captando, ab improvidis credulisque digito monstretur *Pers. sat.* I. 28.

Filia; &, hic eſt, pleno mihi murmure vulgus
Aure ſonet. Viduam nulla captavimus arte,
Dum Superis videor cognatus, & alta movere
Ætherei convexa poli. Patrimonia cæli
Nulli ego diſpenſo, nec vendo ſidera nummis.
Palpitet in parvo matercula pallida nato,
Quem torret febris, tumidoque monilia collo
Avellat voveatque Deo; ſi purior intus
Sanguis eat, teneroque migret de corpore peſtis:
Jam non interpres fati, optatæque ſalutis
Arbiter, auratos cultus puroſque ſmaragdos
Callidus arripiam: facit hoc, qui crimina fronte
Audaci, & tumido corrugat ſæcula naſo.

184 *viduam*] falſa opinione ſanctitatis ad me nunquam allexi, ut aliquid ab ea decerperem.

185 *cognatus*] nos *parente de' Santi.* *alta movere*] ac ſi omnia apud Divos poſſim.

186 *patrimonia*] quod pertinet ad exſecrandam rerum ſacrarum venditionem, vulgo *ſimonia*.

190 *Avellat voveatque*] mos eſt cumprimis matrum pro natorum ſalute, ſive impetranda, ſive impetrata, voti cauſa, veſtes, monilia, gemmas pro aris divorum ſuſpendere, vel iis eorum ſimulacra ornare; quæ poſt per turpem impiamque avaritiam profanos in uſus quandoque convertuntur; idque jure ac merito exſecratur Sectanus.

195 *corrugat*] audacter & contemptim deridet & inſectatur aliorum crimina, & *ſæcula*, h. e. ſæculi mores, qui multo graviora peccat. *corrugat*] aut inverſo, per *hypallagen*, verborum ordine uſus eſt (uti Hor. *art. poet.* 64. *claſſes aquilonibus ar-*

ce)

Utitur ille Deo facili, raptifque renidet
Exuviis fuperum, tacitaque reponit in arca,
Hi funt, qui multa fallunt mercede maritos
Conducti, tumido conjux dum nititur alvo:
Semper habent caligas Divum, veterifque lacernæ
Fila, quibus plenum fi tangat credula ventrem,
Difficilem folvet moritura puerpera vulvam.
Quid quod felecta diftendunt membra fagina,
Irritantque famem pretio? Lucrina petuntur
Oftrea, molle garum, volucres Junonis; & auro
Vina bibunt, pretiofa facit quæ longa fenectus.

Nam-

cet) aut aliquid aliud reponendum, puta *caftigat*.

196 *Deo facili*] h. e. miti, a quo non ftatim percutiatur facrorum expilator: vel eum fibi facilem fingit & conniventem.

97 *Exuviis*] venditis ornamentis, quæ Divis erant facra.

198 *multa mercede*] multum enim eft, quod iftiufmodi *hypocritæ*, prodigia dubiis in rebus promittentes, quafi conducti, lucrari folent.

200 *caligas*] non quod SS. reliquias ex puerperio, morbove laborantibus admoveant, fed quod ea in re quæftum faciant, arguit ac ridet.

203 *Quid quod*] Pergit iftos fanctitatis fimulatores infectari; eorumque gulam, cui per fpeciem infirmæ valetudinis indulgent, & fatis commodam vivendi rationem, lautamque fupellectilem defcribit. Solent fane hoc hominum genus bene pelliculam curare.

204 *Lucrina*] a lacu lucrino in finu bajano: quæ *oftrea* laudat *Plin.* *l.* 9. *c.* 54.

205 *garum*] liquamen ex inteftinis pifcium, gari primum, deinde aliorum, præfertim fcombri. Vid. *enarrat.* 221. *fat.* 5. *volucres Junonis*] h. e. pavones, quæ fuperbæ aves Junonis currui adjungebantur. *Ovid.* 2. *Amor. el.* 6. *v.* 55. & *Metam.* 1.

Namque illis gracilis ſtomachus, morboque laborans
Cardiaco; fractaſque necant jejunia vires.
Horum ſi penetres aditus parvumque cubile,
Grandia ubi æternæ meditantur gaudia vitæ,
Fœdaque pellacis damnant commercia mundi,
Invenies multo ſudatum Mentore citrum,
Strataque barbaricæ ſtudio vigilata puellæ,
Nec non Parrhaſii tabulas, ſigillaque coa,
Marmoreumque cava pugilem qui pugnat arena;
Præterea loculos, quos ſtulti vana popelli

208 *Cardiaco*] qui eſt vehemens ſtomachi languor, unde corporis imbecillitas, aliique mali affectus. Cardiacis optimum remedium habebatur vinum; ut apud *Celſ. l.* 3. *cap.* 19. & Plin. *l.* 23. *c.* 1. Juven. *ſat.* 5. 32.

211. *pellacis*] fraudulenti, cui mille decipiendi artes.

212 *Mentore citrum*] vaſcula citrina multo opere cælata a celeberrimo artifice, qualis fuit Mentor. *Juven. ſat.* 8. *v.* 104. *raræ ſine Mentore menſæ*.

213 *Strataque*] ſtragula ſeu periſtromata (*tappezzerie*) h. e. quidquid ſternendo vel operiendo aptum ſit. *barbaricæ*] a puella phrygia vel nocte per vigiliam acu ſtudioſe picta. Phryges enim ſpeciatim *barbarici* dicebantur, eoſque & Homerus *barbaros* appellat.

214 *Parrhaſii*] qui fuit magni nominis pictor, aliis epheſius, aliis athenienſis; de quo Plin. *l.* 35. *c.* 10. Hor. *l.* 4. *od.* 8. 6. *coa*] parva ſigna, vel imagunculas in annulo ſignatorio gemmiſque (*cammei*) in Coo inſula elaboratas.

215 *pugilem*] habet & in ſuo muſeulo ſtatunculas antiqui operis gladiatorum &c. *pugil*] proprie cæſtu pugnoque certantem ſignificat. *arena*] in amphitheatro, quod & *cavea*, cujus ſolum arena ſternebatur.

Relligio, & ſpoliis ditavit nupta mariti.
His ego criminibus non tangor, balnea quamvis,
Et ſtrigiles, tonſorque levis, munduſque capillus,
Et tenui placeat contexta ſubucula filo:
Nobile me vitium, parileſque in amore favillæ
Delectant, duce natura, genioque jubente,
Cum nobis tædæ non conſcia virgo jugalis
Dimidio labro & limis connivet ocellis,

Hoc

217 *Relligio*] non quæcumque, ſed vana. Pium eſt Deo nos noſtraque dare: ſtultum *hypocritis* credere, eorumque marſupium diſtendere. *ſpoliis*] ut ejuſmodi homines opiment, maritos quandoque ſpoliant ſtupidæ conjuges.

218 *balnea*] quamvis aſpero non utar vitæ genere, ſed honeſtæ placeant deliciæ, cutis mundities, capilli veſtiſque elegantia & nitor &c.

219 *ſtrigiles*] inſtrumenta ſerrata & curva ad radendam cutem ſudoremque detergendum in balineis. *tonſorque levis*] tonſores plurimum molles ars ipſa facit.

220 *filo*] quale eſt hollandicum & cameracenſe.

221 *nobile*] ſed tamen vitium, quantumvis nobilem ardeas fœminam. Quidquid ſequitur, non ex animo, ſed poetica quadam licentia, & ex veterum poetarum more ac ſententia, ſcriptum accipias. *parileſque*] mutuæ.

222 *natura duce*] inſita maris in fœminam inclinatione, omnibus animantibus communi: quæ, ad homines quod ſpectat, ſi ratione ac virtute regatur, ſuiſque contineatur finibus, honeſta eſt. *genioque*] vide infra *enarrationem*.

223 *tædæ non conſcia*] innupta: nam *tæda jugalis* metonymice pro nuptiis: cum enim noctu ſponſa deduceretur, faces præferebantur. *Ovid. Herold. ep.* 4. 121. *tædaque accepta jugali*.

224 *dimidio*] nos *a mezza bocca e ſott'occhio*; qua ſolent arte a puellis allici amatores. *connivet*] reponerem ovidianum *ſubridet*. Ovid. *Amor. l.* 3. *el.* 1. 33. *limis ſubriſit ocellis*] Vid. *enarrat.*

Hoc tu flagitium parce mordere memento,
Si tibi cenſuram calami meruiſſe videtur.
Nam mea non vili nata eſt ſub fornice flamma
Sordida centones inter fumumque lucernæ:
Sed deus ipſe, meum fixurus arundine pectus,
Tela manu legit nitidis ſervata pharetris,
Aſſyrioque recens medicavit vulnus amomo.
Jamque vale; & fatuæ non te deliria Romæ
Sollicitent; lariumque lita ſocialibus umbris;
Dum tibi florentes anni, pullæque ſorores
Non exorato dum torquent ſtamina fuſo.
Nam pereunt ſoles; atque omnis ſcribitur hora

227 *non vili*] qua parte poteſt, ſuum purgat nobile vitium amoris, quo erga nobiles fœminas ferebatur.

229 *deus ipſe*] Amoris numen, qui pharetratus fingitur, & ſagittis armatus.

231 *amomo*] Amomum aſſyrius frutex, labruſcæ ſimilis, ſimilem uvæ fructum fert laudatiſſimi odoris; ex quo fit unguentum pretioſiſſimum. Plin. XII. 13. Virg. *ecl.* 4. 25. Stat. *Sylv.* II. 6. 88.

232 *& fatuæ*] non te ſollicitet ſpes vana gloriæ illius romanæ, qua delirant multi, atque a recta via deflectunt.

233 *lariumque lita*] domeſticis diis, non publicis, litato: h. e. vitatis potentiorum liminibus, jucunde tibi tuiſque rebus & amicis vivito.

234 *pullæque ſorores*] dum Parcæ tuæ vitæ ſtamina nent. h. e. dum vivis.

235 *non exorato*] nullius precibus victo, ex *Prop.* I. 4. et 12. 6.

236 *pereunt ſoles*] dies vitæ prætereunt; quarum unaquæque, ſive triſtis ſive læta illa ſit, in vitæ diario ſcribitur: ergo fac hilariter vivas.

Inter ephemerides vitæ, licet illa ferena
Non fuerit. Vetulæ ne parcas ergo diotæ;
Naufraga ut in medio moriatur cura falerno.
Vive vale; & juftas quæ nefcit, epiftola, metas,
Penula cordyllis fiat; feu thura piperque
Veftiat; aut petulans damnetur mufa latrinæ.

ENAR-

238 *ne parcas*] deprome vinum inveteratum & optimum (quale erat *falernum* in Campania) quod in diota affervas; in eoque curam omnem demerge ad hilaritatem excitandam. *Hor. l.* 1. *od.* 9. 8. *diota*] vas vinarium ita dictum, quod utrinque effet anfatum.

240 *Vive vale*] dimittentium formula, italice *conſervati*, *addio*. Hor. *lib.* 2. *fatyr.* v. claudit: *vive valeque*.

241 *cordyllis*] five thymniculis pro quocumque pifciculorum genere, aut falfamento; italice *ferva a fafciar le acciughe*.

242 *damnetur*] fatyram ceteroqui elegantiffimam vides quanti faciat Sectanus: adeo fuis in rebus fe parum amabat: quam quidem, quantumvis cedro dignam, fe difcerpfiffe vix natam fcribit. Præterea, fi quid minus confideratum exciderit, falariis & latrinæ carmina damnando, fevere caftigat.

Digitized by Google

ENARRATIONES
IN SATYRAM I.

1. *Dum curis*] De hac satyra in *epist.* ad Tiberium Prosperum *nostra edition.* *XXXV.* *pag.* 265. ita Sergardius. *Epistolam; imo satyram; ad morem epistola stilo horatiano exaraveram; in qua saculi vitia non illepide; & pracipue convictores meos* (Gamussium & Tartagliam) *traduxi duratura apud posteros ignominia: sed cum multa litura sorderent carmina, temperis angustia decentius illa rescribere vetuerunt. Proximis itaque tabellis exspecta savientem musam: & scias me in hoc campo non semel prodire velle. Ne dubita: Urbs hac usque ad stomachi fastidium materiam suppeditabit.* Mutato tamen consilio satyram discerpsit. Vid. *enarrat. postrem.* *in hanc satyr.* 242.

6 *vesica*] Martial. l. 4. epigr. 48.

A nostris procul est omnis vesica libellis.

papyros] Plin. XIII. 11. *Praparantur ex papyro* (idest ex papyri scapo) *charta, diviso acu in pratenues, sed quamlatissimas philuras,* h. e. bracteas, & quasi laminas. Hinc papyrus pro charta numeris omnibus absoluta.

7 *nebulasque*] Pers. sat. 5. 7.

Grande locuturi nebulas helicone legunto.

18 *si nec opes*] Ad opes Romæ atque honores comparandos non video quid jam possit nuda poesis. Severiores gravioresque omnino disciplinæ excolendæ. Videsis inter elegantissimos sermones Bernardi Guilielminii Scholar. Piar. Cl. Reg. primum libr. secundi, *tom. edit.* 1742. *pag.* 47. ubi:

At quis censequitur fasces? quis colligit aurum?
Qui solas coluis Musas? Mihi parcite, Musa,
Vester inops chorus est: nullo ardet murice Pindus.

Martial. l. 1. ep. 77.

Quid petis a Phœbo? nummos habet arca Minervæ:
Hæc sapit, hæc omnes fœnerat una deos.
Quid possunt hederæ Bacchi dare? Palladis arbor
Inclinat varias pondere nigra comas.
Præter aquas Helicon, & serta, lyrasque dearum,
Nil habet, & magnum semper inane sophos.
Quid tibi cum Cirrha? quid cum Permessidos unda?
Romanum propius, divitiusque forum est.
Illic æra sonant: at circum pulpita nostra
Et steriles cathedras, basia sola crepant.

24 *stulta fortis*] Fortunæ cultores irridet Plin. 11. 7. ubi illa dicitur *volubilis, a plerisque vero cæca etiam existimata, vaga, incerta, inconstans, varia, indignorum fautrix.*

28 *de moribus audent*] ex Juven. *Sat.* 2. 2.

. . . . . quoties de moribus audent,
Qui Curios simulant, & bacchanalia vivunt.

29 *Qui rasis cervice comis*] Sacræ familiæ quempiam tangere videtur. Ne tamen putes, in universum cœtum aliquem animum stilumque intendisse. Miserum profecto, non mirum, si vel in ipsis sanctitatis domiciliis istiusmodi aliquis vivat. Omnino qui sit sine lolio, rarus agellus.

41 *fatuos Catones*] Plura in similes *hypocritas* apud Juven. *sat.* 2. ubi 8.] *Fronti nulla fides.* & 23.

Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.

h. e. bonus malum notet, non malus malum. *Erasm. adag. chil.* 3. *cent.* 2. *prov.* 21.

51 Di-

51 *Dicite quid faciuns*] Præclare venuſteque de probitatis ſimulatoribus laudatus *Guilielminius* toto lib. 2. ſermone 8.

58 *Scribitur hæres*] De inſidiatoribus ac teſtamentorum captatoribus *Horat.* 2. *tota Sat.* 5.

60 *ultima cera*] Tabulæ teſtamenti vulgo duplices erant binis ceris conſtantes, prima & ſecunda. De prima Hor. *lib.* 2. *Sat.* 5. 53. de ſecunda Cic. 3. *Verr. c.* 36., quam dicit *extremam*, & Sueton. *in Cæs. c.* 83. *imam*. In prima hæredes primi, adoptiones præterea, legata, commendationeſque, in ſecunda ſecundi hæredes ſcribebantur. Prima, ſecunda cera valebat etiam primam, ſecundam paginam; ima, extrema cera imam paginæ partem. Voſſ. *lex. etym.* Hugo *de prim. ſcrib. orig. c.* 10. Ferret. *muſ. lap.* 11. *mem.* 45. Cellar. *in Plin.* Briſſon. *de Form. VII. pag.* 592. Alex. *gen.* 1. 1. Lambin. *in Horat.* Jacobus tamen Martorellius neapolitanus, antiquariorum lumen, omnino legendus, *de regia theca calamaria* (Neap. 1756.) teſtamenta chartis ſcripta eſſe a veteribus ſtrenue confirmat, cerataſque tabellas (quæ eruditorum ferme omnium opinio fuit) inter fabellas amandat; voceſque *tabellas* & *ceras*, non ſecus ac vocem *liber* pro *volumine*, niſi *tropice* non eſſe accipiendas demonſtrat, & quidem tanta argumentorum vi, ut ab eo diſſentire ſani jam hominis non eſſe videatur. Optime igitur inde colligit, quicquid *prima cera*, atque *ima*, ſeu *extrema cera* a veteribus dicitur, juxta valere ac *prima* & *ſecunda* teſtamenti pars, sive *ſuperior* & *inferior*; sive *prima* ac *noviſſima*; aut *hæredes primi* & *ſubſtituti* apud JCtos.

72 *viridi ſub umbra*] Ut Academiam Plato, Lyceum Ariſtoteles; ita hortum peramœnum, ubi philoſophiam traderet; Athenis Epicurus delegit, pretio minarum octoginta coemptum: *hortulos* Cicero & Juvenalis appellant. Quare *ex hortis*

tis Philosophi funt Epicurei; & *hortorum princeps* fuo tempore Apollodorus.

74 *sed duce natura*] Cum Epicurus omnes homines videret, quasi quodam inftinctu, ad voluptatem aliquam ferri; ex voluptatibus autem vulgo ea magis nullam expeti, quæ in corporis animique tranquillitate sita effet; hanc idcirco bonorum finem conftituit; ita tamen, ut virtutem inftrumentum omnium aptiffimum poneret, quo ejufmodi voluptas pararetur; neque hæc propterea qualifcunque effet, fed honefta. Paucis Seneca ep. 66. *Apud Epicurum duo bona sunt, ex quibus summum illud beatumque componitur; ut corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione.* De Epicuri doctrina multa Cicero *lib. 1. & 2. de Finib.* ejufque fummam habes apud Stanlejum in 3. *hist. philos. volum.*

76 *quamvis te mordeat*] Immane quantum bellum in Epicurum exarferit. Partim ex Stoicorum odiis, partim ex fœdiffimis quorundam vitiis, qui fe falfo Epicureos venditabant, vel Philofophi alicujus voluptatem commendantis nomine fuas libidines tuebantur, fumma flagravit infamia; perinde ac fuo dogmate voluptatibus quibufcumque habenas laxaffet. Epicurum vero ex antiquis laudant fæpe Cicero *in libr.* præfertim *de Finib.* Seneca, aliique; ex proximis acerrime defendunt Petrus Gaffendus, Jacobus Rondellius, & pulcherrima italica differtatione Ludovicus Sergardius, in *volum. ejus oration. & epistol. nostra edition. pag.* 109.

79 *Fallitur*] qui Epicurum mordet, illam ei doctrinæ peftem affingendo. Nam Seneca, quantumvis Stoicus (*de vit. beat. c.* 13.) *mea quidem*, inquit, *ista sententia est* (*invitis hoc nostris popularibus dicam*) *sancta Epicurum & recta præcipere, &, si propius accesseris, tristia.* Et rurfus: *Non dico, quod*

quod plerique nostrorum, sectam Epicuri flagitiorum magistram esse: sed illud dico: male audit; infamis est, & immerito. Cicero autem *de Finib. lib.* 2. = *Ac mihi quidem quod & ipse bonus vir fuit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie sunt, & in amicitiis fideles, & in omni vita constantes & graves, nec voluptate, sed officio, consilia moderantes, hoc videtur major vis honestatis, & minor voluptatis. Ita enim vivunt quidam, ut eorum vita refellatur oratio. Atque ut ceteri existimantur dicere melius quam facere; sic hi mihi videntur facere melius quam dicere.* Quo quidem testimonio quid honorificentius?

79 *Atque utinam*] Tantum abest, ait, ut mores doctrina sua corruperit Epicurus, ut expetendum potius sit, Metrodorum aliquem nostra ætate existere, qui ad mores componendos castigandosque romanis in hortis doceat, quæ in atticis Epicurus, h. e. Romæ, quæ ille Athenis. *Metrodorus* lampsacenus princeps fuit Epicuri auditor, eique cumprimis carus, ex Laertio *lib.* 10. Alter Epicurus dicitur a Cic. *de Finib. lib.* 2. *c.* 28. Vid. Stanlejum *vol.* 3. *part.* 10. *c.* 8. Cave tamen putes, Sectanum in tanta christianæ veritatis luce Epicurum ceteris præferre, ejusque omnino doctrinam probare. En tibi sensus. Multo saniora de moribus præcipit Epicurus, quam quæ tristes ejusmodi *hypocritæ* sibi permittunt.

87 *cœli lumen*] Rationis lumen *potest obumbrari* (Tertull. *de anima* c. 41.) *quia non est Deus; exstingui non potest, quia est a Deo*. Boet. *de consol. philos. metr. IX.*

Non omne namque mente depulit lumen
Obliviosam corpus invehens molem.

94 *Prospere*] Epistolas a Sergardio ad Tiberium Prosperum scriptas habes *in volumine ejus oratiun. & epistol. nostra edition.* Sunt autem VI. pag. 173. VII. VIII. XII. pag. 193

193. XXXV. pag. 264. XXXIX. pag. 272. XL. *Anticyras*] Antycira Ægæi in sinu maliaco insula, amentibus verius commendatur, quod in ea helleborus tutissime bibitur, admixto sasamoide ibi nascente, atque hellebori vim temperante, quam quod abundet helleboro, qui lætior alibi ac præstantior venit. *Plin. lib.* 22. *c.* 25. & *lib.* 25. *c.* 5. & ex Gell. *lib.* 17. *c.* 15. Apud Hor. *lib.* 2. *sat.* 3. 166. *naviget Antyciram* idem est ac insania laborat helleboro purganda: & *art. poet.* 300. *tribus Anticyris caput insanabile* est amentia quacunque hellebori copia ac vi insanabilis. *Pers. sat.* 4. 16.

. . . . : *Anticyras melior sorbere meracas.*

105 *Religio*] Superstitione concidunt animi, vera religione eriguntur. *Superstitio* (Cic. 1. de leg. c. 11.) *hominum imbecillitatem adeo occupat, ut eorum animi naturaliter vilescant.*

109 *dum transfuga*] Ideo se Romæ transfugam esse dicit, quod anno 1685, quo scripta est satyra, aliud prorsus cogitaret, quam Romæ vivere ac romana crescere fortuna. Ibi enim (credo) eo esse animo pergebat, quo Senis biennio ante fuerat, cum bellicæ laudis studio incensus totum sese militiæ tradere constituerat: qua de re Æneæ Silvio Piccolominio consobrino suo Leopoldi Cæsaris in turcico bello copiarum præfecto litteras XVI. cal. Februar. 1684 dederat; quarum exemplum apponimus.

Illustriss. Sig. Cugino Sig. e Padrone Colendiss.

Sono già scorsi più anni, da che rapito dalla fama del valore di VS. Illustriss. nutrisco un vivo desiderio d'incaminarmi pel sentiero di virtuose operazioni sotto la sua autorevole disciplina: ma il timore di non dare questo disturbo al Sig. Padre, e l'avere fino ad ora atteso alle lettere e alle arti liberali,

rali, è stato causa, che non abbia molto prima messe in effetto questo mio pensiero. Ora già terminato il corso degli studj, ed allettato dalla fortuna delle armi cristiane, non posso far di meno di non dare orecchio ai consigli della gloria, e di non seguire quelli stimoli generosi, che mi detta la nascita. Vengo pertanto nella presente a rassegnare a VS. Illustriss. la divozione inalterabile della mia servitù, ed a pregarla del suo efficace patrocinio in secondare questa mia risoluzione: che io per la mia parte l' assicuro, che avrà sempre al suo comando un vero servitore prontissimo ad eseguire ogni suo cenno; e se posso prometter tanto di me medesimo, l' accerto che impiegherò tutto il mio debole spirito, acciò VS. Illustriss. non si abbia a vergognare d' avermi appresso di se. Starò dunque con impazienza aspettando dalla gentilezza di VS. Illustriss. la risposta intorno a quello, che dovrò fare per allestirmi alla futura campagna, e quanto sarebbe necessario di annua rimessa per mantenersi in posto di semplice Cavaliere. Con che le faccio umilissima riverenza, rassegnandomi co' più vivi sentimenti del cuore

Di VS. Illustriss.

Siena 17 Gennajo 1684.

Divotiss. ed Obbl. Cugino e Servo vero
Lodovico Sergardi.

110 *feci due*] quorum alter Comes *Camusius*, sive *Gamussius*, alter Advocatus *Tartaglia*: de quibus Sergardius in epistola (quæ in *nostra editione* est XX. pag. 232.) ad Franciscum Episcopum Catacensem Romæ III. id. majas 1689. *Domestica demum consuetudo Comitis nostri Camusii*, (in

(in epist. XXVI. pag. 246. *Gamussi*) *nec non Advocati Tartaglia in dies coalescit amore plusquam fraterno: demptaque mappa, in scenam prodeunt iidem joci ac sales innocui, qui vel a Catonibus risus interdum extorquerent.*

112 *Subura*] rectius quam *Suburra*: vicus Romæ inter nobilissimos in regione secunda, quæ & cœlimontana. Antiquorum *Subura*, initio ducto ab eo loco, ubi nunc DD. Petri & Marcellini templum, totam in planitiem inter cœlium & esquilias procurrens ad Titi amphitheatrum desinebat. Borrich. *antiq. urb. fac. c.* 4. §. 1. Nardin. *Rom. vet.* II. 3. III. 6. Bellor. *Fragm. vest. vet. roman. tab.* 6. Panvinius, qui inter cœlium palatiumque collocat, *Descript. Urb. Rom. Thes. ant. rom. Grav. vol.* 3. *pag.* 275. a Nardinio confutatur. Hodiernam, quæ secundum latus quirinalis & viminalis longo tractu excurrit, antiquorum fuisse *Suburam* male arbitratum esse Donat. *de Urb. Rom.* III. 10. idem copiose docet Nardinius.

Fuit *Subura* una e cultissimis & celeberrimis Urbis partibus: unde apud Juven. *sat.* 3. 5. Umbricius:

. . . . . *ego vel Prochytam prapono Subura.*

quare ut in locis amœnis & frequentibus (quod pertinet ad hunc Sectani locum) magna ibi meretricum copia. Pers. *sat.* 5. e 32. Mart. *lib.* 6. *epigr.* 66. 2.

Quales in media sedent Subura.

Merces ibi rure venales exponebantur, olivæ, poma &c. ex Mart. *lib.* 7. *epigr.* 30. 9. & *lib.* 10. *epigr.* 94. 5. Tonsores ibi quoque tabernas habebant, domiciliumque tortores & carnifex. Mart. *lib.* 11. *epigr.* 17. 1.

113 *fritillum*] græce pyrgum, vasculum nempe, seu turriculam rotundam, in qua tali agitati ac subsilientes quasi fritinniunt, atque in tabulam lusoriam emittuntur, ne ad jacien-

cientis arbitrium per fraudem cadant, *bussolo de' dadi*. Juven. *sat.* 14. 5.

. . . , parvoque eadem movet arma fritillo,

ubi aleatorum *arma* sunt tali in fritillo agitati.

121 *palearia*] Virg. 3. *georg.* 53.

Et crurum tenus a mento palearia pendent.

126 *setinas longo*] Laudata apud latinos vina *setinum a Setia* Campaniæ oppido, & *albanum* a colle albano, ubi uvæ eugeniæ, sic a nobilitate & generositate dictæ. Mart. *l.* 13. *epigr* 112.

Pendula, pomptinos quæ spectat, Setia, campos,
Exigua vetulos misit ab urbe cados.

Et de *albano* id. ibid. ep. 109.

Hoc de Cæsareis mitis vindemia cellis
Misit, Iuleo quæ sibi monte placet.

127 *Cadi*] Cadus vas vinarium. In alpibus rustici cados ligneos circulis perstrictos primi excogitasse dicuntur. Eos autem turbinatos fuisse, instar coni aut strobili, colligitur ex Plin. 27. 4. *Buleng. de conviv.* 4 16. *Stuck. ant. conv.* 2. 10.

131 *bullas*] Bulla erat insigne romanis pueris e collo ante pectus suspensum, ingenuitatis index & fortunæ. Cic. in Verr. 3. c. 58. *Bulla ornamenta pueritiæ, indicium atque insigne fortunæ.* Quare *bulla dignus* apud Juvenal. qui facit puerilia. Ascon. in Cic. *aurea ingenuis infantibus collo solebat suspendi, libertinis scortea.* Et vet. Scholiast. Juven. *sat.* 5. 165. *Antiquitus nobilium pueri bullas aureas habebant, pauperum de loris, signum libertatis.* Cavam fuisse bullam, ut claudi atque aperiri posset, vox ipsa indicat. Isidor. 19. 31. *Dictæ bullæ, quod sint similes rotunditate bullis, quæ in aqua vento inflantur.* Cordis in ea fuisse expressam effigiem, ut eam inspicientes (pueri) *ita demum se homines cogitarent, si*

cor-

corde præstarent, habemus ex Macrob. Saturn. 1. 6. Usus fuit antiquissimus, atque ipsos apud ægyptios notus; quorum judices bullam pretioso e lapide gestabant in torque, quam *veritatem* vocabant, teste Diod. Sicul. 1. *p.* 48. Originem tradunt Macrob. & Plin. 23. 1. Bullam pueri anno ætatis decimoquarto completo deponebant, eamque laribus diis suspendebant: atque inde *bullati lares*: quamquam & aliis diis suspensam fuisse constat, præsertim Junoni, ex inscript. Gruteri Romæ ad hortos Bellajanos. Perf. *sat.* 5. 31.

Cum primum pavido custos mihi purpura cessit,
Bullaque succinctis Laribus donata pependit.

Sponius *Misc. erud. antiq. sect.* 9. *p.* 299. Kipping. *antiq. rom.* 1. 4. §. 3. Thomas *de donar. c.* 11. La Chausse *de bullis tab.* 6. & *de Deor. simulacr. tab.* 27. Hodie est quid simile bullæ, quod italice *breve*.

145 *Clamat mens conscia*] Cic. pro *Rosc. Amer. c.* 24. = *Sua quemque fraus, & suus terror maxime vexat: suum quemque scelus agitat, amentiaque afficit: suæ malæ cogitationes, conscientiaque animi terrent. Hæ sunt impiis assiduæ domesticaque furiæ, quæ dies noctesque ... pœnas ... repetunt*. De conscientia docte eleganterque differit italico stilo Ludovicus Sergardius in *volumen. ejus oration. & epistol. nostræ edition. pag.* 100.

152 *fallacem urnam*] Juven. *sat.* 13 4.

. . . . prima est hæc ultio, quod se
Judice nemo nocens absolvitur; improba quamvis
Gratia fallacis Prætoris vicerit urnam.

Perbelle Seneca: *semper sceleris in scelere supplicium*. Ausonius autem egregie monet:

Turpe quid ausurus te sine teste time.

Iterum *Juven.* totus omnino legendus *sat.* 13. 192.

cur

. . . . cur tamen hos tu
Evasisse putes: quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere cadit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens, ac multo sævior illis,
Quas & Caditius gravis invenit, & Rhadamanthus,
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.

179 *Nec placuit*] Cic. 1. *de leg.* = *Si non ipso honesto movemur, ut viri boni simus, sed utilitate aliqua atque fructu, callidi sumus, non boni. Nam quid faciet in tenebris, qui nihil timet, nisi testem, vel judicem? . . . Qui virtutem pretio metiuntur, nullam virtutem, nisi malitiam putant.*

183 *&, hic est*] Perf. *sat.* 1. 28.

At pulchrum est digito monstrari & dicier, hic est.

208 *cardiaco*] Juven. *sat.* 5. 32.

Cardiaco nunquam cyathum missurus amico.

218 *balnea quamvis*] Non modo sanitatis, sed voluptatis etiam causa, balneis utebantur veteres; quæ propterea tetrici homines vitabant. *Hor. Art. Poet.* 298.

. . . secreta petit loca, balnea vitat.

219 *& strigiles*] strigilis (*streggbia*) depingitur ab *Apul. lib.* 2. *Flor.* ejusque figuram habes apud *Mercurial. de arte gymnastica l.* 1. *c.* 8. Mart. *lib.* 14. *epigr.* 51. Juven. *sat.* 3. 262. Erant autem strigiles aureæ, æneæ &c. Quamquam ditiores earum loco spongias purpureas adhibebant, ex *Plin. lib.* 31. *cap.* 11. Vid. *enarration.* 81. *ad sat.* 9.

222 *genioque jubente*] Genius hic vel est deus, ex falsa gentilium theologia, in cujus tutela natus quisque est, & vivit; qui omnem in hominem habere potestatem credebatur: eumque geminum fingebant; *bonum*, qui semper saluti consuleret; *malum*, qui nisi dulcissimo jucundissimoque

vitæ genere non placaretur: hinc *defraudare genium* de avaris, *indulgere genio* de voluptariis dicebant: vel est ipsa naturalis inclinatio in uno, quam in altero, vehementior: vel tandem animi sensus & affectus a rei, vel personæ alicujus, gratia & venustate excitatus, quo ad ejus quis amorem impellitur.

224 *limis connivet*] Cum quis oculos non omnino, sed pæne claudit, *connivere* dicimus. Sed cum hoc ipsum vox *limis* significet, ut vitiosa vitetur repetitio, ovidianum *subridet* reponerem. *limis*] non adversa tuentibus, ut *strabones*, quod est irascentis, sed leviter obliquatis, ut *pati*, quod est lascivientis. Affectant interdum puellæ, ut *pata* videantur, dum videntes non videre videri volunt. Hinc *pata* dicta est ipsa Venus.

227 *Vitium amoris*] ex veterum fabulis, qui Amoris, seu Cupidinis numen geminum faciebant, *honestum* Jovis & Veneris, *turpem* Erebi & Noctis filium: quorum alter honesta ratione honestas in fœminas, alter in viles malis artibus amores foveret. *Ovid*. 4. *Fast*. 1.

. . . . *geminorum mater Amorum*.

231 *Amomo*] Amomum non modo erat vulneribus medendis utile, sed etiam ungendis capillis, & cadaveribus a corruptione servandis: ut propterea arabicæ illius compositionis pars esset, quæ *mummia* dicitur. Hic per synecdochen pro nobilissimo unguento. *Virg. ecl*. 4. 25. *Stat. Sylv. lib*. 2. 4. 33. *Juven. sat*. 4. 108. *Mart. lib*. 8. *epigr*. 77. 3. *Ovid. Heroid. ep*. 21. 166. Amomum hodie non habetur. *Pancirol. de reb. deperd. & inv. p*. 47.

233 *lariumque*] Lares, quorum ara focus erat, ædium familiarumque custodes dii, quibus domestica fiebant sacrificia. Illis supplicabant thure & vino, & aliquid cibi de men-

sa

sa in focum deferendo; præterea & coronas imponendo e spicis & aristis in latio, e platano in græcia. *Plaut. Aulul.* 2. 8. 15. & *Prol. n.* 23. Tibull. 1. 1. 31. Peracto novo ædificio larem familiarem dominus salutabat primum, eique sacrum faciebat, quo lemures extra januam ejiceret. Inde mos apud aliquas gentes, dum nova domus incolitur, cœnam amicis parandi; unde & gallicum proverbium, *chasser les esprits*. Guther. *de jur. man.* 2. 16.

234 *pulleque sorores*] Parcæ, ut est in poetarum fabulis, Erebi Noctisque filiæ, hominum vitæ præsunt. *Clotho* colum ornat, *Lachesis* net, *Atropos* filum incidit: nam prima nativitati, altera vitæ, tertia morti præest.

238 *diota*] *Hor. lib.* 1. *od.* 9. 7.

Depreme quadrimum sabina,
O Taliarche, merum diota.

Veteres vina in testis, vasis, doliis fictilibus reposita servabant.

241 *Penula cordyllis*] Martial. *lib.* 3. *epigr.* 2. suum ad librum:

Cujus vis fieri, libelle, munus?
Festina tibi vindicem parare;
Ne nigram cito raptus in culinam
Cordyllas madida tegas papyro,
Vel thuris piperisque sis cucullus.

242 *damnetur*] Sergardius ad Tiberium Prosperum de hac satyra: *Jam in scenam satyrus prodierat, avique contagia puro sale piabat; tamque concinne familiares meos* (Gamussium & Tartagliam) *pupugerat, ut ipsa placere posset infamia. Sed cum turpe duxissem per domestica probra grassari, ut alieno rubore mihi famam compararem; discerpsi invidiosum carmen, & mordacem musam, non sine dolore, latrina damnavi.*

Digitized by Google

SATYRA II.

ARGUMENTUM.

Q. Sectanum Arcadiæ conventum petentem inter viam occupat Philodemus, eumque subdolis quæsiti officii significationibus palpat, ut, si aurem ac fidem præstet, suas in partes incautum adducat. Itaque de perridiculo suo lucis universalis *commento pauca præfatus; Deum esse per summam impietatem negat. Fastidire ac stomachari Sectanus: ille autem, sermone ad mores converso, multa effutire ab honestate prorsus aliena. Tum vero hic, hominis & dicta & adspectum maxime aversatus; opportuna simulatione quandam causatus necessitatem, ab eo tandem se proripit.*

IBam forte sacri nemoris visurus asylum
Arcadiæ, nuper quo concessere Camœnæ
Unanimes. Longo pertæsum calle salutat

1 *Ibam*] Horatii initium imitatur *sat.* 9. *lib.* 1. [*sacri*] musis. *nemoris*] parrhasii seu arcadici. *asylum*] quasi locum sanctum atque inviolabilem.

2 *nuper*] paullo ante Arcades in hortis Riariis ad janiculi radices convenire cœperant.

3 *unanimes*] nam principio de statuendis sedibus (quod ferme fit ubi multa capita) forte inter se dissenserant.

A læva Philodemus, homo mihi nomine tantum
Notus; &, oh, dixit, tota quæsitus in Urbe
Quam belle occurris! simul & constringere dextram,
Et prensare humeros, & clara voce Sodalem
Dicere, & immeritas coram mihi texere laudes.
Quorsum hæc? mecum ajo. Meditantem reddere verba,
Officioque pari jam respondere paratum
Occupat ille prior. Via, quæ te ducit ad umbram
Parrhasiæ, ni fallor, silvæ hæc est; ubi doctus
Dyndimus, & nymphis frustra quæsitus Iolas,
Æquore cum primum tinget sua lumina phœbus,
Innocuos lusus dulcesque Amaryllidis iras
Cantabunt viridis circum myrteta theatri.
Centum ibi Pastores aderunt, centumque videbis
Suc-

4 *Philodemus*] princeps satyrarum persona.

6 *constringere*] quod semper in amicorum occursu Philodemus.

7 *Sodalem*] temere: ac si Sectanus esset ex Sodalitio, quod ille Neapoli instituerat.

8 *coram*] honesti non est, sed palpantis, in ore laudare.

11 *occupat*] importunum vides & præproperum, qui ne hiscere quidem sinit.

12 *Parrhasiæ*] Arcadicæ.

13 *Dyndimus*] Pastoris Arcadis nomen, uti & *Jolas*.

14 *cum primum*] Arcades ad solis occasum sub dio conveniunt.

15 *lusus*] innocuos amores.

16 *myrteta*] Arcadiæ theatralis area myrtis consita.

17 *centum*] pro multis.

Succenſos ſtimulis animos & laudis amore.
Hic tu ne fueris (bibulæ quod proximus auri
Ingerit, & volvens ter circum lumina) quando
Nemo, ait, importunus adeſt, qui dicta refellat,
Ut noſtri eſt moris, conabor; ne tibi falſa
Imponat rerum ſpecies ſub imagine veri;
Quemque bonum faciles animum menteſque dedere
Dii tibi, ſi pateris, pulſa feritate, levabo.
Sunt etenim noſtro cognatæ pectore quædam
Recti particulæ, divinaque ſemina honeſti,
Quæ niſi ſeu ſapiens cultor, ſeu *lumen* amicum
Impellat, tubuliſque ſuis erumpere cogat,
Fœda ſitu marcent; & corde putreſcit agreſti
Pars animæ melior. Nunquam natura novercam
Induit, æqualis Margitæ, æqualis Achilli.

19 *bibulæ*] quaſi verba exſugenti.
20 *volvens*] ne quis audiat inobſervatus.
23 *imponat*] ne te falſa veri ſpecies decipiat.
25 *levabo*] efficiam, ut tuus animus ſeſe à ruſticitate relevet.
26 *Sunt etenim*] compendiaria Philodemi doctrina, quæ in *enarrationibus* explicatur. *cognatæ*] ingenitæ.
28 *lumen*] ſua illa *lux univerſalis*.
31 *natura*] omnibus æque mater, nemini noverca.
32 *Margitæ*] qui fuit fatuitate inſignis. *Achilli*] fatuo opponitur Achilles græcorum fortiſſimus.

Sed quia caudato docilis parere magiſtro
Hic fuit; everſor Trojæ curruque ſuperbus
Terruit iliacas regali funere matres;
Et laribus patriis avulſa trophæa refixit.
  Hic ego ſuſpicio in vultus dicentis, & ora
Tergo manu, ſpiſsa quæ ſparſerat ille ſaliva,
Dum furit & toto largus pulmone caleſcit,
Dicturus quoque neſcio quid. Sed cominus inſtat;
Nec juvat ire modo ocius, interdum retro ſenſim
Ferre gradum: tenet, & me oculis diſtringit apertis;
Ac majore tuba ſermonem orditur, & inquit.
  Maxima pars hominum pallet formidine Divum,
Dum templa & ſacras jaculantur fulmine turres:
Nec pudet ante aras delubraque ſurda paciſci
Mille animam votis: tuti velut otia cœli
Sollicitent caſus noſtræque pericula vitæ.

Hos

33 *caudato*] Chironi centauro.
34 *everſor*] Hectore interfecto.
35 *regali funere*] Hectoris cadaver bigis raptando.
36 *refixit*] ſuſpendit in victoriæ monumentum.
42 *diſtringit*] oculis quaſi vorantibus: italice: *mi mangia con gli occhi*.
44 *maxima pars*] En tibi *atheiſmus*.
45 *Dum templa*] dum ſua non modo tueri negligunt, verum etiam diruunt.
46 *paciſci*] vox horatiana pro *vota nuncupare*: quod impie deridet.
47 *velut otia*] ac ſi nulla ſit Deo noſtrarum rerum cura.

Hos ego tantum non pecudes ratione carentes
Expungo ſapientum albo, quos vana coercet
Relligio, cæcaque ſuperſtitione laborant.
Num ſanus fuit ille, Jovi qui fervida primus
Tela dedit flammamque ſacram, noſtriſque minacem
Frontibus impoſuit dextram, mentemque ſeveram
Quælibet humani ſcrutantem crimina cordis?
Haud equidem credo: ſed rerum inſcitia torſit
Principio mortale genus, gelidoque medullas
Terrore implevit. Noſtra eſt dementia cælum;
Noſtraque de cælo fecit formido Tonantem.
Terra quod aſſultet, percuſſum quod mare ventis
Mugiat horrendum, ſcindantque tonitrua nubes,
Si bene quis novit cauſſas, rerumque figuras,
Deſinit ulterius mirari: nec trabe fracta

Nau-

49 *tantum non*] valet *prope, quaſi*: ut apud *Liv. lib.* 37. *c.* 29. *ſub fin.* male in editionib. Trifonis 1696. & pſeudocolonienſi 1698. *non tantum*.

52 *Num ſanus*] inſanus eſt Philodemo, qui Deum fecit ſcelerum vindicem. At ſano homini ille inſaniſſimus.

56 *ſed rerum*] quod a ſuperis formidemus, ignorantiæ tribuit. *torſit*] in angorem conjecit.

57 *principio*] ea prima fuit formidinis cauſa.

58 *terrore*] italice: *di gelido terror gli empi le vene*. [*dementia*] ac ſi diceret: Deum eſſe, dementis eſt credere; ultorem, formidoloſi.

60 *quod aſſultet*] motibus concutiatur.

62 *ſi bene*] præclare: ignorantiæ caliginem diſcutit Epicuri, Democriti, & Atomiſtarum doctrina.

Naufragus extremis rediens mercator ab indis
Sufpendit tabula fyrtes, pictafque procellas.
Quid faciunt miris fana incruftata pudendis,
Luxatique artus, atque ubera pendula muro?
Scilicet aut nullus Deus eft, aut immemor ufque
Quidquid agant homines; tutufque idemque beatus
Ambrofiæ latices, & longa oblivia potat:
Noftraque labuntur folo mortalia cafu.
 At clamant Salii: (ride) væh! numina lædis,
Si te forte juvat nummos impendere duro
Fœnore, vel batava merces inferre carina
Finibus Italiæ; feu vis non publica formæ
Molle jecur fixit. Nempe altum fœdat olenti
Rana polum urina, cimexque elephanta momordit.

Non

64 *naufragus*] fi fit *atomifta*, non fufpendit tabulas votivas: ex fortuita enim *atomorum* concurfione pericula vitavit.

66 *miris*] miraculis. *pudendis*] quafi pudere debeat, quod humanis artubus templorum parietes conveftiantur.

70 *longa oblivia*] Ex poetis, ambrofiæ ac nectaris potio humanarum rerum oblivionem importat.

71 *noftraque*] apertum Epicureorum dogma.

71 *Salii*] Martis facerdotes pro noftris, iifque præcipue, qui caftigandis moribus incumbunt.

73 *duro*] magno & iniquo.

74 *batava*] navi hollandica, ob gentem (credo) religione diffonam.

75 *non publica*] non vulgaris venuftas.

76 *molle jecur*] *il gentil core ti feri*. [*nempe*] ironice. Quod Deus peccatis hominum lædatur, inter fabulas habet.

Non virtutis odor, nec fœtor criminis illuc
Pervenit; inque leves animus dilabitur auras,
Cum fila humanæ veniunt sub forfice vitæ.
  Jam mihi compressum rumpebant verba labellum
Stare diu jussa; & ventosum calcibus utrem
Tantum non petii, temere qui provocat astra,
Telaque non stolidi poterat meruisse Tonantis.
Unde cucurbitula hæc est? quo (mecum ipse loquebar)
Orta parente? Deos qui temnit, qui mare cœlo
Miscet, nec secum constantia verba profatur?
Ni fallor Calabrum vesanæ audacia frontis
Accusat; taboque oculis stillantibus acri,
Et blattis tineisque genam corrosus utramque,
Omnibus ostendit, quam sit non integer intus.
Vivit, io, Deus: & quamquam sis perditus amens,
Non tamen ex animo poteris divellere numen

Co-

77 *non virtutis*] sive bonus sis, sive malus, nihil ad Deum.

78 *inque leves*] animum negat immortalem.

80 *cum fila*] cum moritur homo.

82 *utrem*] italice: *pallon di vento.*

83 *tantum non*] parum abfuit quin peterem.

85 *cucurbitula*] cui pro capite est cucurbita.

88 *Calabrum*] vide *enarrat.*

89 *accusat*] indicat. *taboque*] Philodemi faciem depingit.

91 *non integer*] corporum maculæ animi vitiorum sæpe indices.

92 *vivit*] Deus non modo est, sed videt, & providet.

Cognatum. Quodcunque vides, quodcunque movetur
Est Deus; & grandi vestitur imagine mundus.
Audi: quid certo redeuntia sidera gyro,
Et verni flores, & læto murmure rivi,
Et quæcunque virens agitatur flatibus arbor,
Quid nobis, muto quamvis sermone, loquuntur?
Si nescis, clamant: non est hæc machina casus
Fortuiti; æterna sed fluxit condita mente,
Factorisque sui surdis miracula narrat.
Senserat ille prius, quas vento jecerat, offas
Nec capitis nutu nobis verboque probari:
Quin nasi rugas, fusumque per ora ruborem,
Sæpius & stomachi fastidia longa notavit.
Attamen exspectas perfricta e fronte pudorem?
Ante verecundus fornix, pudibundaque lena,

Quam

94 *cognatum*] quod Deus sit, ea scientia nobis ingenita.

95 *est Deus*] idest quodcunque vides, & quodcunque movetur, cum a Deo sit, Deum esse prædicat. *& grandi*] creatæ res omnes sunt quasi imago, in qua Deum esse, agere, & providere videmus.

100 *casus*] ut inepte & impie Democritus, & Epicurus.

102 *surdis*] ut & surdus audire possit.

103 *vento jecerat*] frustra ejecerat, *offas*] vanas sermonis ampullas surdo cecinerat.

105 *nasi rugas*] nasum corrugare, & rubore suffundi, fastidientis est, & improbantis.

107 *perfricta*] expudorata.

Quam Calaber, Sequitur: prenſaque manu, o ſa-
te, dixit,
Temporibus, queis nulla fides, conchylia coa
Si cupis, & criſpo circumdare brachia lino;
Si coram prandere juvat, cum nola patellas
Imperat, & ſonitu veniunt pulmenta metalli,
Exue ſollicitam mentem, & dediſce vereri,
Quas tibi narravit de relligione puſillo,
Fabellas puero genitrix, & garrula nutrix.
Stulte, nihil facies, nec creſcet nummulus arca,
Si lacrymis gelidas luſtrabis pallidus aras,
Tergaque percuties corio nudata bovillo.
Eſſe Deos credat plebs ærumnoſa, graviſque
Urbibus, & duri raſa cervice bubulci,

Qui

110 *nulla fides*] adhibenda. *conchylia*] purpuram h. e. *cardinalitiam* dignitatem.

111 *lino*] vulgo *rocetto*.

112 *coram prandere*] publice diſcumbere, pulſato ante tintinnabulo, ad viros principes pertinet. *patellas*] h. e. dapes apponendas.

114 *exue*] tanquam *atheiſmus* in urbe religionis principe viam ad ſummas dignitates patefaceret. *ſollicitam mentem*] formidoloſam.

116 *fabellas*] ſic appellat noſtræ religionis *ſacramenta*.

117 *nihil facies*] nihil proficies.

118 *gelidas*] utpote marmoreas. *pallidus*] ex jejuniis, & diutinis precationibus.

119 *tergaque*] quod eſt italice: *farſi la diſciplina*.

120 *graviſque*] eſt enim in ſeditiones prona.

121 *duri*] laboribus durati. *Virg. Georg.* 4. *arator durus*. Ovid. *Metam. lib.* 41. *meſſor durus*,

Qui vitæ nobis præbent alimenta, Megæræ
Hi timeant colubros, & fulphura nigra Cocyti:
Quippe aliter fortes una miferique pararent
Divitibus cædem, Sapiens hinc condidit aftra,
Et, nemo infernas vidit quas hactenus, umbras:
Hac reges folium retinent, hac arte tyranni.
Sed quoniam vera audire & meliora recufas,
Primo difce loco quædam civilia vitæ
Præcepta; atque animo fapiens nunc adbibe puro.
Nos etenim (puto jam nofti) docti fumus; & quos
Socratica cœpi tractandos molliter arte,
Sordibus emergunt vulgi, totaque probantur
Urbe, Faber veluti fcabro de marmore nymphas,
Sic ego Damophilus, figulorum gloria, vili
Plebejoque luto formas effingo decoras,

Quos

122 *Megæra*] apud inferos pœnas.
124 *fortes*] corpore validi, iidemque ab egeftate in defperationem acti. *pararent*] ni timerent inferorum fupplicia.
125 *fapiens*] præmia poft mortem, ac pœnas, politicum ait effe commentum.
127 *hac reges*] ideo tutos regnare reges affirmat, quod Deum ultorem homines pertimefcant.
128 *Sed quoniam*] tranfit ad mores. *& meliora*] quæ ad religionem pertinent.
130 *adbibe*] prorfus hauri. *puro*] non præoccupato, & fine præjudicata opinione.
132 *Socratica*] de moribus doctrina.
135 *Damophilus*] figulus celeberrimus, idemque pictor.

Quos animet virtus, livor quoque laudibus ornet.
Pauca tibi dabo, quæ teneas. His tramite recto
Quoque voles ibis. Multos cole pronus amicos
Et magnos, quibus eſt aliquid corradere. Lucrum
Si deerit, mora nulla, alios pete: ſemper habebis
In promptu cauſſam. Vero ſi cernis amore
Pectora conjungi, pulchraque cupidine mentes;
Tu propera; & tacitus, quæ ſint aptiſſima cerne
Semina diſſidii; alterius mox defer in aures,
Hauſto quæ ſocius dixit fecitque falerno:
Et mendas animi retege, ut ſunt vincula amoris,
Jactus talorum, rixæ. Finxiſſe juvabit
Multa, ubi vera tibi deſunt, quæ opponere poſſis.
Cum ſemel illieris furtivo pectora felle,
Cœperit & tenerum diſcordia rumpere nexum,

Hunc

137 *livor*] ipſi vel invidi laudent.
139 *pauca*] nimis multa, quia peſſima.
140 *magnos*] potentes & divites. *eſt aliquid*] poſſis aliquid corradere.
141 *ſemper habebis*] qui vult ab amico diſcedere, cauſſam quærit, ut eſt in proverbio.
145 *ſemina diſſidii*] Terent. *in Andr. valeant qui inter nos diſſidium quærunt*. Apage moris peſtilentiſſimi doctor. *defer in aures*] quo nil certe inter homines turpius, nil peſtilentius.
146 *hauſto falerno*] vino calens.
147 *mendas*] vitia: puta quod amoribus, aleæ, rixis deditus ſit.
148 *finxiſſe*] peſſimæ doctrinæ menſuram implet: nil enim turpius, quam falſa alicui affingere.

Hunc atque illum verbis palpa; & gnavus utrumque
Junge tibi. Pyladi carus dum vivit Oreſtes,
Nec Pylades lucro eſt, nec quicquam donat Oreſtes.
Hoc quoque præſtabit multum, ſi nactus amicum
Et juvenem & tumidum fortunæ divite cenſu,
Arte coles. Lauda indoctum: ſi carmina gaudet
Pangere; Virgilius, Naſo, mollisque Catullus,
Judice te, cedant primas. Formoſus haberi
Si cupit; Endymion, Cypridis puer, Athys, Adonis
Hoc propiore tibi ſint Burrhi, Ruſinique,
Et Tuccæ, & quidquid mejens natura creavit.
Mane novo, longi fruitur dum munere ſomni,
Ante fores perſta, & ſi poſtulet ille matellam,
Tu prior ingredere; officiiſque puer cave vincat:

Et

153 *Pyladi*] Pyladem inter & Oreſtem rarum amicitiæ exemplum. Divide amicos: uterque lucro erit.

156 *Et juvenem*] juvenis, quod minus providus, dives quod tumidus ſit, facilius adulatione capiatur.

157 *Lauda indoctum*] exſecrandas tradit aſſentationis regulas. *ſi carmina*] ſi poeta videri velit, Virgilio, Ovidio, Catullo præferas.

130 *primas*] ſedes. *Formoſus*] ſi venuſtus haberi velit, qui formoſiſſimi fuerunt, dicas præ hoc fuiſſe plus quam deformes.

160 *Endymion &c.*] pulchritudinis miracula. Vid. *enarrat.*

161 *Hoc propiore*] præ hoc. *Burrhi &c.* homines Sectano ad deformitatem inſignes, de quibus alibi in ſatyris. *Vid. enarrat.*

162 *mejens*] quaſi excrementum ejecerit.

164 *ante fores*] tanquam eſſes ex infimis famulis.

165 *tu prior*] priuſquam famulus;

ut

Et patrem dominumque voca: modicum hoc, nisi regem
Appelles, geniumque in poplite curvus adores.
Ut bene dormitum? certe color optimus, & quo
Te superi florere velint post mille decembres.
Dum ventrem exonerat, molli emunctoria charta
Aptaque finge manu: sed non sit scripta papyrus,
Ne ferrugineo crispetur pulvere podex
Ingenuus: nimium tener est in partibus illis
Sensus trojugenis; quos ipsa subucula sæpe
Irritare solet. Capitis dum liberat aurum
Reticulo, pectitque comas, jucundus in aurem
Subridensque, novi si quidquam contigit Urbe,

ut ejus loco matellam porrigas; quo ministerio nil vilius. *puer cave*] ne *puer* h. e. famulus, sit te diligentior.

166 *& patrem*] iis titulis appella, ut nihil supra.

167 *geniumque*] flexo genu quasi numen adora.

168 *ut bene*] sic interroges in prima salutatione.

169 *decembres*] h. e. annos.

170 *emunctória*] linteola e mollibus chartis ad extergendum.

171 *finge*] compone, ut apta sint: *papyrus* pro charta.

172 *ne ferrugineo*] vulgo *lustrino*, a ferreo colore.

173 *ingenuus*] quia nobilis juvenis. *nimium*] notat romanæ juventutis mollitudinem.

174 *trojugenis*] romanis a trojano Ænea profectis.

175 *liberat aurum*] comas flavas: h. e. cum soluto reticulo capillos pectendos comendosque præbet.

176 *jucundus*] festivus.

177 *subridensque*] qui obloquuntur, identidem subridere solent.

Digitized by Google

Narrare incipias, Babilanus Natta per ora
Fertur judicio pressus; Patresque laborant,
Qui de frigidulis jus dicunt. Maxima lis est;
Curiaque inscriptis hinc pugnat & inde libellis.
Adde etiam: Viduæ nummos corrasit haruspex
Pontimius, toto dum monstrat sidera cœlo
Fausta, ducemque aliquem spondet regemque maritum,
Gellia, cui natos septem totidemque puellas
Lucina indulsit, juveni nupsisse Bathyllo
Dicitur; & crinis nulla est reverentia cani.
Septingenta Lupo debet Sertorius: omnes
Ille tamen vicos lustrat, sterilesque cathedras;

Et

178 *Natta*] nomen fictitium. Qui ejusmodi laborant vitio, Romæ *babilani* dicuntur.

179 *judicio*] de impotentia. *Patresque*] concilii tridentini Interpretes: qui bene *laborant*, cum de re gravissima agatur.

180 *de frigidulis*] totus legitur titulus in jure sacro *de frigidis ac maleficiatis Decretal. l. 4. tit. 15. edit. rom. 1582. p. 1518.*

181 *libellis*] causidicorum scriptis.

182 *haruspex*] pro divinatore, quem nos *astrologum*.

184 *ducemque*] solitæ divinatorum ineptiæ; quibus imponentes aliquid extorqueant.

185 *Gellia*] annosa vidua, quæ iterum nupsit, marito vix exstincto.

186 *Lucina indulsit*] multam dedit prolem Juno puerpera. *Bathyllo*] nomen saltatoris apud *Juvenal. sat. 6. 63.*

187 *crinis cani*] gravis ætatis.

188 *septingenta*] sestertia.

189 *ille tamen*] Etsi ære alieno pressus; genio tamen hilaris indulget. *cathedras*] muliebres sellas pro ipsis mulieribus.

Et geminos agitat media de nocte caballos:
Quin Baccho Dererique vacat; dum paupere mensa
Durum mordet olus grandis cum pellice nata.
Dic etiam sacri quid agant prope marginis umbram
Arcades: & silva profugos migrare propinqua
Finge tibi auditum. Nullum sit denique dictum
Aut factum, tota quod non quæsiveris Urbe,
Quæsitumque tuo studeas narrare sodali.
Nec tibi turpe puta tabulas cerasque loquaces
Clam ferre ad dominam, dives quæ scripsit Adonis.
Hoc tamen ut facias moneo persæpe rogatus:
Difficiles aditus, & aperta pericula cernat
Ille, licet non sint. Differ vadimonia: longas

190 *& geminos*] nocte intempesta agit ipse bijugem rhedam, vulgo *biroccio*.

191 *quin Baccho*] bene prandet, & bene potat.

193 *sacri marginis*] non longe à ripa tiberina ad radices janiculi in hortis *Riariis* conveniebant arcades. *sacri*] nempe musis.

194 *migrare*] re quidem vera post migrare coacti sunt ad hortos *Farnesianos* in palatino.

198 *cerasque loquaces*] epistolas amatorias, *Juven. sat.* 14. 29.

199 *clam*] vel præ alicujus periculi metu, vel præ rei indignitate. *ad dominam*] ad amasiunculam. *dives*] a quo lucri sit spes. *Adonis*] pro quocunque amasio.

200 *hoc tamen*] turpissimos tradit canones servandos, ut majus inde capiat lucrum.

201 *cernat*] ita propone, ut suis ipsi oculis quasi cernere videatur.

202 *vadimonia*] translate ab judiciali sponsione se die dicta sistendi, ad diem amasio statuendam, qua possit amicam convenire.

Necte moras: lenta ſic flamma tortus amator
Plus tibi debebit, dulcis cum venerit hora.
Sunt etiam nonnulla, quibus... Me mejere, ſodes,
Permitte. Ut libet, exſpecto. Sed me quoque venter
Sollicitat: cedam qua flectitur orbita vici.
Commodior locus hic. Non pandam turpia vulgo.
Ergo ſequar. Remane, Haud faciam, Aſt ego currere
  cœpi;
Atque utraque manu femoralia laxa tenebam;
Non aliter quam ſi lactucæ, & lubrica malva
Arida pulſarent humenti viſcera ſucco.
  Sic tandem evaſi perjuræ ſpicula linguæ,
Et divum everſorem hominem ſanctique pudoris;
Servatamque animam puduit debere latrinæ.

ENAR-

204 *venerit hora*] qua inter ſe amantes colloquantur.
205 *quibus..*] Plura volentem dicere abrumpit Sectanus in ſpeciem mejendi. *ſodes*] blande Sectanus. *ſodes* pro *ſi audes*, interprete *Cic. in Orat. c.* 45.
206 *ut libet*] modeſte Philodemus. *ſed me quoque*] urget Sectanus.
207 *orbita*] qua vicus ſinuoſus recta prætereuntium oculis obvius non eſt.
208 *commodior*] enecat Philodemus. *non pandam*] honeſte Sectanus.
209 *ergo ſequar*] impudenter Philodemus. *remane*] conſtanter Sectanus. *haud faciam*] pertinaciter Philodemus. *aſt ego*] extremum in fuga remedium.
210 *utraque manu*] tanquam naturæ neceſſitati non parere non poſſet.
213 *perjuræ*] Deo injurioſæ.
214 *Et divum*] Utramque complectitur ſatyræ partem; alteram de religione, alteram de moribus.

ENARRATIONES

IN SATYRAM II.

1 *fatri*] ad veterum morem, qui lucos fere omnes alicui numini sacros habebant:

asylum] Locus erat lege consecrationis ita tutus, ut qui eo confugisset, illum inde nefas esset divellere. Romulus athenienses imitatus inter Capitolium & arcem *asylum* aperuit, ut urbem frequentaret: *atque eo* (Liv. I. 1. c. 8.) *ex finitimis populis turba omnis sine discrimine, liber an servus esset, perfugit*. Quare ne Romani generis nobilitatem, majorumque imagines ostentarent, ita *sat.* 8. 272. *Juvenalis*.

Et tamen, ut longe repetas, longeque revolvas
Nomen, ab infami gentem deducis asylo.

Anne similiter Arcadia nunc maxime *asylum* dicenda, quod ad eam, deductasque colonias, omnes omnium gentium, tam qui sunt, quam qui videri velint, Poetæ confluant?

Fallitur autem hic (ni fallor) Sectani Scholiastes *edition. pseudoamstelodamensis* an. 1700. qui putat Arcadiam ideo dici *asylum*, quod Arcades tum temporis in hortis *Farnesianis* in palatino, non longe a veteri *asylo*, cogerentur. Nam ex hac ipsa satyra (ut inferius vers. 193.) cogebantur *sacri prope marginis umbram*, idest prope Tiberis ripam, certe ad Janiculi radices: & quod tunc profugi essent migraturi, *finge* (ait) *tibi auditum*. Ergo nondum migrarant. Neque sibi constare videtur Scholiastes; cum & ipse in adnotatione ad eum versum interpretetur: *prope Tiberis ripas*.

 2 *Ar-*

2 *Arcadia Camoena*] Arcades. Arcadia primum in janiculo an. MDCXC. III. non. octobr. instituta, in hortis *Riariorum*, ubi nunc magnificentissimae *Corsiniorum* aedes, ad janiculi radices, sub auspiciis *Christinae Alexandrae* suecorum reginae an. MDCXCI coibat: post ad hortos *Farnesianos* in palatino an. MDCXCIII translata; exinde ad esquilinum, atque aventinum; tandem beneficentia *Johannis V.* lusitanorum regis sub janiculo, fere ubi nata, certam habuit sedem an. MDCCXXVI.

Arcades autem *Pastores* nuncupantur; quod a celebrioribus graecae Arcadiae locis assumpto nomine, pastoritio more, vel de rebus plerumque rusticis, vel de gravioribus nudo simplicique stilo, disserere consueverint, ad tumidum illud atque audax superioris saeculi dicendi genus emendandum. Unde instituti ac nominis origo, habes in vita *Johan. Marii Crescimbenii* inter *Arcad. illustr. vit. vol. 5. pag.* 270. *rom. edit.* 1751.

4 *Philodemus*] Sectani satyrarum quasi heros, cujus sub nomine potius quam sub persona, vitia ac scelera sibi *Sectanus* exagitanda proposuit. Nomen graecis vocibus conflatum sonat *popularis*, seu *plebicola*; vel quod infima e plebe natus esset; vel quod popularem auram captaret. Apud *Horat. l. 1. sat.* 2. 121. Philodemus est epicureus quidam philosophus & poeta palaestinus, Ciceronis aetate. Quamquam est qui Horatii locum legendum putat. *Gallis hanc, Philo, demus ait....* non *Gallis hanc, Philodemus ait....*

6 *constringere*] quod erat *Philodemo* familiare, ad occurrentium amicorum gratiam conciliandam. Dextram prehendere & constringere jam inde a graecis in more fuisse ex Pythagorae dicto colligitur: *dextram non cuivis esse porrigendam*: h. e. non esse quemlibet in amicitiam admittendum.

7 *so-*

7 *fodalem*] Philodemus Neapoli fodalitium inftituerat, in quo *lucis univerfalis* doctrinam profitebatur: unde ipfe fuique per jocum dicti *i luminofi*: quam ob rem Neapoli decedere juffus eft. *fat*. 7. 63. Temere admodum *fodalem* appellat *Sectanum*, ac si unus effet ex eo fodalitio.

8 *immeritas*] Modefte Sectanus. *coram*] honeftus homo neminem coram effufis laudibus profequitur; ne si modeftus ille sit, rubore fuffundatur; sin minus, ne infletur.

12 *Parrhafia*] Nemus ædibus imminens, ubi *Chriftinæ* fuecorum Augufta incolebat; *parrhafium* dictum, sive quod illa *Alexandro VII. P. M.* florentiffimum regnum parrhasiæ urfæ fubjectum cum catholica fide commutaverit; sive quod *Arcadia* in Peloponnefo alio nomine *Parrhafia* dicatur.

16 *circum*] Locus, ubi coibant Arcades, in theatri fpeciem myrtis concinne educatis, ut nunc, consitus erat.

17 *centum*] pro numero indefinito valet multos, ad Arcadiæ frequentiam significandam.

18 *fuccenfos*] æmulatione, & gloriæ ftudio. Nam ex *Quintil. l. 1. c. 2.* æmulatio fæpe caufa virtutum; &

Tum bene fortis equus referato carcere currit,
Cum quos prætereat, quofque fequatur habet.

19 *bibula*] verba avide excipienti: nam *bibula* res eft, quæ facile humorem bibit ac forbet. *Vir. Æn. 6.* 227. *bibula favilla*. Plin. Jun. *bibula charta*, nos *carta fuga*. Beverinius in elegantiffimarum elegiarum feptima, cui titulus *Æfar*. 12.

. . . *&* *attenta credulus aure bibas*.

20 *&* *volvens*] ut videat, an quis audiat inobfervatus. Non enim cuicunque fua dogmata credit, qui decipere velit, fed iis, quos putat simpliciores, & ad refellendum imparatos.

22 *conabor*] Philodemus incipit Sectano sua dogmata aperire: atque eadem forte sunt, quæ post cœnam vino imprudenter ictus dicitur vomuisse: incredibile quippe videtur ita sobrium delirasse. Quare idem *Sectan. sat.* 6. 51.

Conscius in cyatho quantum peccaverit uno.

24 *quemque bonum*] Ut facilius decipiat incautum, laudat in eo liberalem indolem, eique sese offert pædagogum.

26 *pulsa feritate*] Doctrina expoliri homines quotidiana experientia docemur. *Ovid. de Ponto ep.* 9. 47.

. . . . ingenuas didicisse fideliter artes
Emollit mores; nec sinit esse feros.

sunt etenim] Compendiaria *lucis universalis* doctrina ad mentem *Philodemi*: quæ, si bene animadvertas, est *scientificus molinosismus*, & *atheismum* redolet.

28. *lumen amicum*] Docebat, nullo labore posse quenquam in virum doctissimum evadere, si *lucis universalis* actione mentis nostræ sinus illi evolverentur, quibus omnium virtutum semina condi & coerceri dicebat. *Lux* autem illa *universalis* erat massa particularum purissimi ætheris, quæ aculeis præditæ vim haberent pervadendi disrumpendique involucra illa, quibus scientiæ omnes, nobis ceteroqui ingenitæ, continentur quidem, sed marcent otiosæ, donec externo impulsu quasi e carcere eductæ, benigni luminis quasi fermentatione, fœcundentur. Ceterum scholas frequentare, scientiarum elementa addiscere, libris vacare, plurimum obesse: assiduis quippe cogitationibus ac laboribus, illorum sinuum duriorem effici tunicam, eoque difficilius patere, immo pertinacius aculeatis *lucis universalis* moleculis resistere.

31 *natura novercam*] Natura est Deus ipse, qui a nostris *natura* dicitur *naturans*, ut a *natura* distinguatur *naturata*, quæ ad res creatas refertur. Naturam omnibus æque matrem,

atque

atque omnibus æque esse benignam, neque novercam agere; quæ ex se natos amicis oculis, privignos vero intueatur infestis, affirmat *Philodemus*.

32 *Margita*] qui fuit fatuitate insignis; ut nunquam ultra quinque potuerit numerare; & cum virginem duxisset, ad eam accedere ausus nunquam fuerit, ne apud ejus matrem de crimine postularetur. *Achilles* contra, Pelei ac Thetidis filius, græcorum fortissimus apud *Homer.* & *Virgil.*

Alia exemplaria habent *Thersita* (ex *Juven. sat.* 8. 271.) qui fuit monstrum hominis admodum deformis; sed novissimus authographus *Margita*.

33 *caudato*] Chironi centauro, ideo caudato, quod superiore parte homo, inferiore equus esset caudatus. Is Saturni & Phyllirae filius, chirurgicæ & medicæ inventor, propter probitatem, justitiam, peritiamque, qua ceteris eminebat, a Peleo & Thetide accitus est, ut Achillem filium educaret, quem leonum medullis aluisse fertur; eumque citharam herbarumque usum docuisse. *Juven. sat.* 7. 210.

. . . . . metuens virga jam grandis Achilles
Cantabat patriis in montibus: & cui non tunc
Eliceret risum citharedi cauda magistri?

34 *eversor*] quia Hectorem, maximam Trojæ spem ac propugnaculum, occidit; quo sospite nunquam potuit expugnari. *Virgil.* 2. *Æneid.* 272.

Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.

35 *regali funere*] Hectoris cadaver, jussu Achillis, manibus Patrocli parentantis, circum Trojæ mœnia bigis raptatum est. *Virg.* 2. *Æn.* 272.

36 *refixis*] Hostium spolia & manubiæ templorum, ipsorumque ducum postibus, in victoriæ monumentum, affigebantur.

Po-

Ponitur ad patrios barbara præda deos.

38 *saliva*] Philodemus ex nimio dicendi impetu audientis faciem solitus sputo irrorare.

39 *pulmone*] etsi prælargus & spiritu plenus & distentus, anhelat tamen ac pæne rumpitur. *Pers. sat.* 1. 14.

Grande aliquid, quod pulmo animæ prelargus anhelet.

41 *Nec juvat*] Ab homine prorsus simili pressus *Horatius l.* 1. *sat.* 9. 8.

. . . . *discedere quærens*

Ire modo ocius, interdum consistere. . . . .

44 *Maxima pars*] En tibi *atheismus*, quem primo instillat dicendo; nihil esse a Deo metuendum, quando ne sua quidem templa sacrasque turres a fulmine tueri non valet. Risum teneatis amici.

46 *Mille animam*] Vota Deo nuncupandi solvendique morem impie deridet *Philodemus* contra *ethnicorum* ipsorum innumeris in locis sententiam. *pacisci*] pulcherrima vox ex *Hor. lib.* 3. *od.* 29. 59.

. . . . *& votis pacisci,*

Ne cypriæ tyriæque merces

Addant avaro divitias mari.

tuti vel otia] Nihil divina providentia fieri, impium dogma idemque stultissimum. Contra clamat universum hominum genus, qui legem superos implorandi non scriptam sed natam accepimus; quippe quam a natura ipsa hausimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.

52 *num sanus*] Sublata divinitate, insanus est *Philodemo*, qui primus Deum finxit scelerum vindicem, atque animorum scrutatorem. *Juven. sat.* 13. 248.

. . . . *tandemque fatebere lætus*

Nec surdum, nec Tiresiam (cœcum) *quemque esse deorum.*

55 *serm-*

55 *scrutantem*] Dei oculus apud *Chrysost. orat. de ira* dicitur *oculus non dormitans*. Quid simile apud *ethnicos* tum græcos tum latinos invenies.

59 *fecit formido*] ex *Atheistico* illo:

Primus in orbe deos fecit timor, ardua cœlo
Fulmina cum caderent . . . .

60 *Terra*] Omnia casu fieri ex Epicuri dogmate ii sentiunt, de quibus *Juven. sat.* 13. 86.

Sunt in fortuna qui casibus omnia ponunt,
Et nullo credunt mundum rectore moveri,
Natura volvente vices & lucis & anni:
Atque ideo intrepidi quæcunque altaria tangunt.

Neque audiunt miseri *Senecam* docentem, *naturam, fatum, fortunam, casum esse omnia unius ejusdemque Dei nomina*; & *Avicennam*, a quo sapientissime dictum: *qui Deum in natura non vident, non solum ratione carent, sed etiam sensu.*

62 *rerumque figuras*] Ex *Democrito*, quem secutus est *Epicurus*, innumerabilia quædam existunt individua corpuscula (*atomos* appellavit, unde *Atomistæ*) quæ multiplicis figuræ huc illuc temere in inani concursantia, & aliquando inter se cohærescentia, aliis alia apprehendentibus, continuantur. Ex his mundum, & mundi partes omnes factas esse, & quæ ex mundo gignuntur, omnia fieri opinabatur; motum iccirco *atomorum* esse æternum; & nihil non necessitate fieri, ne naturalis *atomorum* motus unquam tollatur. Quo posito, a primæ causæ, nempe Dei, cognitione desciscere necesse est. Refellit *Lactant. de ira Dei cap.* 2.

65 *suspendit*] votivas tabulas, in quibus tempestates & syrtes, idest arenosa loca navigantibus infesta, depingi solent. Sensus est: si nautæ *atomistarum* doctrinam tenerent, votivas ejusmodi tabellas minime suspenderent.

66 quid

66 *quid faciunt*] tabellæ votivæ, quæ in accepti beneficii memoriam in templis appenduntur. *pudendis*] Quasi nil minus deceat, quam sacros parietes luxatis artubus aliisque humani corporis partibus vestire. Cæterum vota appendere, vel Samuelis ætate, in usu ac religione fuisse habemus ex 1. *Reg. c.* 6. apud christianos autem a primis jam inde sæculis ex *Theodoreto ferm.* 8. *de martyr.* = *Quod vero votorum compotes fiant qui fideliter petant, palam testantur illorum donaria curationem indicantia. Alii enim oculorum, alii pedum, alii manuum simulacra suspendunt ex auro argentove confecta.* Ad *ethnicos* quod spectat, idem testantur scriptores fere omnes, præsertim vero *Arist.* 4. *ethic.*, *Plato* 2. *de rep. Juven. sat.* 12. 7.

. . . pars dira quidem, sed cognita multis,
Et quam votiva testantur fana tabella
Plurima, pictores quis nescit ab Iside pasci?

Cic. lib. 3. *de nat. deor.* ubi: *nonne animadvertis ex tot tabellis pictis, quammulti votis vim tempestatis effugerint?* Quid plura? ex ruderibus Junonis Argivæ apud Vejos ipsamet vota effossa sunt opere figulino ita conflata, ut possent clavo parietibus suspendi.

68 *aut nullus*] Deum esse, vel saltem providere negat. Quanto modestius *Claudianus in l.* 1. *in Rufinum!*

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras; an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.

70 *Ambrosia*] Erat ambrosia, ex fabulis, deorum cibus. Vox sonat *immortalis*; vel quod immortalibus solum præberetur; vel quod faceret immortales. Hic cum *Hom. Odyss. l.* 1. 359. pro potione sumitur. *longa oblivia*] Tradunt poetæ, homines, epotis ambrosia & nectare, omnium huma-

narum

narum rerum oblivisci, ac fieri divinos. *Virg. æn.* 6. 714.

Securos latices, & longa oblivia potat.

72 *Salii*] olim Martis sacerdotes, qui ancilia custodiebant, eaque statis diebus gestantes saltantesque per urbem discurrebant: hic pro nostris Sacerdotibus, quorum est, quæ ad religionem moresque pertinent, tueri. *numina lædis*] Varia innuit peccatorum genera, quæ merito a Sacerdotibus castigantur; qualia sunt, iniquum pecuniæ fœnus; cum catholicæ religionis hostibus consuetudo, quæ vetita sit; mali amores &c.

76 *nempe*] Eos *Philodemus* ridet, qui Deum peccatis lædi credunt. Sicuti rana (ait) non potest lotio cœlum attingere, neque cimex minutum animal elephantem immanis molis mordere; ita nec homo Deum, quicquid tandem peccet, provocare. En tibi nova prorsus theologia.

79 *inque leves*] idest animus, dissoluto corpore, evanescit. Animum interire, vel ipsi negant ex *ethnicis* quamplurimi.

81 *jam mihi*] Justissimam *Sectanus* iram perbelle exprimit dicendo, vix verba, manus, pedes a *Philodemo* continere potuisse.

85 *cucurbitula*] pro insano stultoque, cui pro capite sit cucurbita.

88 *Calabrum*] Indicat, in qua natus regione fuerit *Philodemus*. Videtur hic *Sectanus* ex vulgi potius fama, quandoque iniqua, quam ex veritate calabros pungere. Quando ex hominibus coalescunt nationes, cum suæ cuique laudes, tum sua vitia. Et quidem ad calabros quod pertinet, ut male apud imperitos audiant, tamen clarissimorum virorum gloria, ac peracutis summisque ingeniis, per omnes ætates floruere.

89 *taboque*] Hominis faciem depingit. *Juven. sat.* 6. 109.

. . . . *& acre malum stillantis ocelli.*

91 *omni-*

91 *omnibus ostendit*] Corpore vitiatum ab offerendis Deo panibus esse arcendum, Deus ipse *Lev.* 21. decrevit. Nam ex *DD. Greg. M.* & *Hieron.* corporum maculæ sunt animi vitiorum indices. Quare de Zoilo *Martialis* 12. 54.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læsus
Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.

92 *Vivit, ie, Deus*] Hactenus hominem *atheum* detestatus *Sectanus*, ad modum exsultantis, optima causa fretus, proposito ad mentem *D. Thomæ* catholico dogmate, *atheismum* ipsum confodit. *Vivit*] non modo Deus est; sed vivit, nempe agit, suaque omnia implet providentia. *S. Aug. ep.* 36. = *Deus totus est oculus, qui omnia videt; totus manus, qui omnia operatur; totus pes, qui ubique est.*

& *quamquam*] Quid sit Deus etsi possis ignorare, non potes tamen ignorare quod sit. Deum enim esse, cum ipsa dictet natura, nemo unquam fuit, qui nesciverit. *Nulla gens* (Cic. 1. *de leg.*) *neque tam immansueta, neque tam fera, quæ non, etiamsi ignoret, qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat.*

94 *cognatum*] Quod Deus sit, ea scientia ita nobiscum nata est, ut ex animo divelli nullo modo possit. *quæcunque vides*] Tota hisce versibus Doctoris Aquinatis *in Summ.* 1. *part. quæst.* 2. *art.* 2. 3. doctrina continetur. *Invisibilia Dei* (ad Rom. 1.) *per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*. Cic. autem *de nat. deor.* = *Quid potest esse tam conspicuum tamque apertum, cum cœlum conspicimus, cœlestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo hæc reguntur*. Senec. *lib. de provident. c.* 1. = *Supervacuum est ostendere, non sine aliquo custode tantum opus stare; nec hunc siderum cursum certum fortuiti impetus esse.* Lucanus *lib.* 9. 578.

Est-

Est ne Dei sedes nisi tellus, pontus & aer
Et cœlum & virtus? Superos quid quærimus ultra?
Jupiter est quodcunque vides, quodcunque movetur.

Deum igitur esse, si minus per causam, at certe per effectus demonstratur.

103 *offas*] *Pers. sat.* 5. 5.

. . . . aut quantas robusti carminis offas
Ingeris? . . . .

107 *Attamen*] Etsi suas omnino sententias *Philodemus* bene nosset a *Sectano* improbari; tamen impudentissime alia ejusdem generis monstra vomere pergit.

110 *Temporibus*] Nostra tempora præteritis esse deteriora, vetus cantilena, quæ & posterorum erit. Idem de suis *Juven. sat.* 13. 27.

Nona ætas agitur, pejoraque sæcula ferri
Temporibus: quorum sceleri non invenit ipsa
Nomen, & a nullo posuit natura metallo.

Belle vero *Horat. l.* 3. *od.* 6. 46.

Damnosa quid non imminuit dies?
Ætas parentum pejor avis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

111 *Si cupis*] ad summas dignitates ascendere. Nam purpurea veste, tunicaque rugis undulatis crispata ornari, & coram, tintinnabuloque ante pulsato, discumbere, ad viros romanæ Curiæ principes pertinet. *Conchylia coa*] Concha piscis genus in mari coo frequens, cujus ex sanie purpureus color.

112 *nola patellas*] Solent Romæ *Cardinales*, regumque Oratores proxime discubituri, tintinnabuli sonitum jubere, quo moniti ministri epulis mensam exstruunt.

114 *de-*

114 *dedisce vereri*] Religionis nostræ *sacramenta* fabellas vocat *Philodemus*, hortaturque *Sectanum* ut abjiciat, si ad honores, divitias, potentiorumque gratiam venire cupiat.

119 *corio bovillo*] flagello ex bovis corio, aut funiculis, ferreisve filis.

120 *Esse Deos*] Dixerat *Philodemus*, religionem in Deum anilem esse fabellam: eam nunc plebis rusticorumque simplicitati, politico consilio, necessariam affirmat. *gravisque*] Plebs inopia pressa ad seditiones facilis est, præsertim si ingravescat annona, ideoque *urbibus gravis*. Religionem a politica inventam impudentissime dixit *Balius*; quam impietatis falsitatisque plenam sententiam nuper recinere ausus est pestilentissimi libri auctor, cui titulus gallicus *l'Esprit*. Potuere quidem (quod sæpe fecere) perverse uti religione Politici, nunquam vero eam malis artibus creare: quippe quam multo ante illos, idest cum ipso hominum genere, natam novimus. *Qui dicunt a Legislatoribus religiones inventas, ii & in rerum humanarum historia, & in politica turpissime & imperitissime hallucinantur. Nam ex humana historia patet sacrificia, religionem Legislatores omnes antevertisse, & in eo statu naturali, in quo nulli erant Legislatores, nulla leges civiles, fuisse.* Præclare *Antonius Genovesius lib. 2. Christ. Theol. cap. 1.*

122 *Megara*] apud inferos pœnas. Nam *Megara* una ex tribus inferorum Furiis, quas poetæ anguicrinitas fingunt.

123 *Cocyti*] qui inferorum fingitur fluvius, crassa pice multoque sulphure lutulentus.

124 *quippe aliter*] Caussam affert, cur infimæ plebi proponendæ sint inferorum pœnæ: nempe ne homines hinc corpore animoque feroces, illinc egestate desperantes, in scelera erumpant, afflictisque rebus consulant per divitum necem.

Sal-

Salluſt. in bell. jugurth. = *expertus ſum parum fidei miſeris eſſe.*

125 *ſapiens*] Cœlum inferoſque politicum eſſe ſapientum commentum ait *Philodemus*; ut metu religionis in officio populi continerentur, & omnia regibus tuta eſſent.

131 *nos etenim*] Ut sibi nimium blanditur, qui ſe doctum confidenter dicit!

132 *ſocratica*] de moribus doctrina. Primus enim (ex *Laertio* in ejus vita) *Socrates* atheniensis, *Platonis* præceptor, dictus a *Tullio* philoſophorum parens (2. *de fin. c.* 1.) omnium mortalium, ex Apollinis ipsius oraculo, ſapientiſſimus, *philoſophiam* (ait *Cic.* 5. *Tuſcul. c.* 4.) *devocavit e cœlo, & in urbibus collocavit, & in domos etiam introduxit; & coegit de vita & moribus, rebuſque bonis & malis quærere*; ideſt moralis philoſophiæ inſtitutor fuit.

135 *Damophilus*] plaſtes sive figulus celeberrimus ac pictor apud *Plin. l.* 35. *c.* 12. qui ſtatuas e vili argilla pulcherrimas fingebat: quare ei ſe *Philodemus* aſſimilat, in animis quamtumvis vilibus rudibuſque ad mores, arte quasi plaſtica, efformandis. Hem! quam plæclarus animorum plaſtes!

140 *aliquid corradere*] Contra *Cic. de nat. deor. l.* 2. *c.* 1. *Si amicitiam ad uſum referamus noſtrum, non ad illius commodum, quem diligimus, non erit iſta amicitia, ſed mercatura quædam utilitatum ſuarum.* Ariſtot. *topic.* 8. = *Amicitia melior eſt divitiis: & nullus honorat divitias propter ſe, ſed propter aliud.* Iterum Cic. 2. *de fin.* = *Amicitia non ſub dubia utilitatis ratione effici ſolet, ſed ipſa ex ſe oritur, & ſua ſponte naſcitur.* Pulcherrime autem *D. Ambroſ. offic.* 3. = *Virtus eſt amicitia, non quæſtus.*

141 *ſemper habebis*] Proverb. *cap.* 18. 1. *occaſiones quærit, qui vult recedere ab amico.*

145 *defer in aures*] Prover. 26. 20. *ſuſurrone ſubtracto*

 jur-

jurgia conquiescunt. Eccli. 28. 15. *susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes*. Quare Levit. 19. 16. sanxit Deus: *non eris criminator, nec susurro in populo*. Et ps. 100. 5. *detrahentem secreto proximo suo hunc persequebar*.

146 *falerne*] optimo olim vino in Campania, pro quocunque vino. *In vino veritas*; & (ut ait *Plato* apud *Plutarch. probl. dec.* 2.) *in eo, sicut in speculo, multorum pervidentur ingenia*.

153 *Pyladi*] Pyladem inter & Orestem, illum Strophii, hunc Agamemnonis filium, arctissimæ amicitiæ eximium narrant exemplum. Profectionum omnium ac periculorum Oresti comes cum esset Pylades, & ad Tauricam Chersonesum venissent; ibique Thoas rex vellet Orestem interficere; neque uter eorum esset agnosceret; uterque, ut alter alterum servaret, sese Orestem esse affirmabat. Hinc proverbii loco Pyladis nomen pro fidissimo amico. *Cic. de Finib. lib.* 1. c. 20. . . . . *tria vix amicorum paria reperiuntur, ut ad Orestem pervenias profectus a Theseo*. Et *lib.* 2. = *Pylades cum sis, dices te Orestem, ut moriare pro amico? aut si esses Orestes, Pyladem refelleres, te indicares?*

157 *laudo indoctum*] Pessimas, quæ utinam non sæpe in usu essent, assentationis regulas tradit *Philodemus*, quibus nobiles tibi juvenes, præsertim divites, devincias. Docet igitur inspiciendum quid videri velint: si poetæ, Virgilio ceterisque melioris ævi scriptoribus; si belluli ac venusti, iis omnibus anteferendos, qui pulchritudinis nomine a poetis maxime commendantur; quales sunt Endymion, Atys, Cupido, Adonis. *Præsentem laudare adulatoris est*, inquit *Arist.* 2. *Rhet.* Ex *Plutar.* autem (*de prac. connub.*) *non possumus aliquo amico uti & adulatore* = *neque ei* (ait *Cic.* in *Lael.*)

aures

aures patefaciamus; ne adulari nos sinamus; in quo falli facile est: tales enim nos esse putamus, ut jure laudemur.

160 *Endymion*] Æthlii filius formosissimus, quem a Luna adamatum, & in Latmio Cariæ monte ab ea consopitum, ut semel dormientem oscularetur, & nondum experrectum adhuc dormire fabulantur: unde apud *Cic. de offic.* 5. *c.* 20. *Endymionis somnus* abiit in proverbium.

Cypridis puer] Cupido, ita dictus a templo Veneri ejus matri in Cypro insula excitato.

Athys] puer phrygius eximia pulchritudine. Notissima ejus fabula apud *Ovid. metam.* 10.

Adonis] Cyniræ cypriorum regis filius mira præditus venustate, de quo *Ovid. metam.* 10.

163 *hoc propiore*] præ hoc miracula illa pulchritudinis dicas esse *Burrhos*, *Rufinos*, & *Tuccas*, homines *Sectano* turpissimos atque invisos, & si quid turpius est in hominum genere; de quibus alibi. *Spondaici* versus legem, qua *dactylus* in quarta sede jubetur, hic neglexit *Sectanus*; nihil tamen duximus immutandum.

165 *tu prior*] ut famuli vice fungaris porrigendo matellam. Vilissimum ministerii genus, sed *Philodemo*, ad divites juvenes per quamlibet adulationem argento emungendos, necessarium. *puer cave vincat*] vide ne sit famulus in quocunque famulatus genere te diligentior.

166 *& patrem*] a reverentia, non a natura, vel religione, vel auctoritate. *dominum*] quasi tibi sit plusquam herus.

167 *geniumque*] quasi numen adora. Reges supra mortalium conditionem locatos submisso poplite salutamus. Vide adulationis gradus, *patrem*, *dominum*, *regem*, *numen*. [*in poplite curvus*] Genua flectere antiquissimus adorantium ritus. *Ovid.* 3. *metam.*

Et genibus pronis supplex similisque roganti.

Curt. 16. 8. *Tu macedonas voluisti genua sibi ponere; venerarique te ut deum.*

168 *color optimus*] Esset quippe inurbanum, frontis pallorem, aliudve dubiæ valetudinis argumentum, amico inter surgendum indicare.

170 *dum ventrem*] Aliud proponit vilissimum ministerii genus. *emunctoria*] linteola e mollibus chartis. Romani (*ex Seneca ep.* 70.) spongiis utebantur virgis apte alligatis.

171 *non sit scripta*] ne pulvis supersparsus podicem exasperet: qui pulvis a ferreo colore *ferrugineus* dicitur, qualis præcipue est, qui a vulsiniensi lacu asportatur. *papyrus*] pro charta: nam proprie est arbuscula veniens in paluſtribus Ægypti aut quiescentis Nili aquis; cujus ex phyliris, diviso libro, seu cortice, interiore, chartæ præparabantur, ex *Plinio*.

174 *trojugenis*] romanis a trojano Ænea per Romulum originem ducentibus. Notat nimiam romanorum juvenum mollitiem, quos pungit subucula ipsa vel tenuissimo cameracensi filo confecta.

175 *liberat aurum*] h. e. flavas comas in reticulo per noctem quasi captivas. Ad comarum pulchritudinem exprimendam vox *flavus* poetis usitatissima. *Juven. sat.* 2. 96.

Reticulumque comis auratum ingentibus implet.

176 *jucundus*] festivis abundans fabellis ad risum gratiamque captandam. *in aurem*] idest submissa voce, cum de alterius minuenda fama agatur. *Martial. lib.* 1. 90.

Garris in aurem semper omnibus, Cinna.

177 *subridensque*] alienam qui lacerant famam, solent inter mussitandum identidem subridere; eoque sunt facetiæ acerbiores.

178 *Ba-*

178 *Babilanus*] Qui *Nattæ* istius vitio laborant, Romæ *Babilani* dicuntur a quodam *Babilano* adolescente patricio: de quo Card. *de Luca vol.* 3. *disc.* 9. *de Matrim. p.* 22. *edit. col.* 1689.

179 *Patresque*] De Nattæ impotentia institutum judicium apud sacros concilii tridentini Interpretes; ad quos ob sacramenti dignitatem spectat ejus rei cognitio.

181 *inscriptis*] indicat libellorum formam, qua romani causidici utuntur: a tergo enim scribit patronus ex. gr. *Romana domus pro D. NN. contra D. NN.*

184 *ducemque*] Solent ejusmodi sycophantæ fœminis præsertim simplicioribus, cum de cœlo servarint, fausta quæque venditare, virum, puta, conspicuo sanguine, aut regem ducemve habituras.

185 *Gellia*] *Martial.* 4. 19. *Gellia* est anicula capularis, quæ se puellam jactabat. *Pupam se dicis Gellia, cum sis anus.* Fuit tum temporis Romæ grandæva quædam nobilis mulier, quæ, conjuge vix elato, ex quo quatuordecim filios susceperat, nulla senectutis multæque prolis habita ratione, juvenculo iterum nupsit.

186 *Lucina*] quatenus præest puerperiis, *Lucina* dicitur, quod lucem crederetur nascentibus dare. *Varr. de ling. lat.* 4. 10. *Luna est Lucina.* (Cic. *de nat. deor.* II. 27.) *Itaque, ut apud græcos Dianam, eamque Luciferam, sic apud nostros Junonem Lucinam in pariendo invocant.* [*Bathyllo*] nomen famii adolescentis, qui poetæ Anacreonti in deliciis fuit, ex *Horat.* apud *Juven.* vero *sat.* 6. 63. nomen pantomimi.

188 *septingenta*] ex *Martiale* l. 7. *epigr.* 10.

Septingenta Tito debet Lupus . . . .

Sertorius] vir mollissimus pluribus in locis apud *Martial.*

189 *ille tamen*] Etsi ære alieno obrutus *Sertorius*, tranquillus tamen atque hilaris genio indulget. *cathedras*] molles

les cathedras (sellas muliebres) ipsis pro fœminis *Juven. sat.* 6. 91. usurpat.

Cujus apud molles minima est jactura cathedras.

190 *& geminos*] Nocte vel intempesta suis ipse manibus; nullo adhibito auriga, bijugem rhedam agit. Simile bigarum genus olim, in circensibus præsertim, usitatum.

191 *quin Baccho*] Bene pransus quotidie ac bene potus facile patitur concubinam, ex eaque filiam, duris oleribus vitam sustinere.

194 *Arcades*] in luco parrhasio ad radices janiculi: non longe a ripa tiberina, congregari soliti: inde circa id temporis alio migrare coacti ad hortos Farnesianos in palatino se receperunt. Ejus expulsionis rumorem vulgare gestiebat *Philodemus*, quippe qui Arcadiam infestis oculis tueri cœpisset. *Sectanus* autem quod rumorem illum pro falso haberet, colligitur ex verbis: *finge auditum*.

198 *cerasque loquaces*] idest epistolas amatorias, ex usu scribendi stilo in ceratis tabellis: bene autem *loquaces*, quod ejus generis epistolæ multis mollibus verbis abundare solent.

202 *differ vadimonia*] Vadimonium est sponsio ad diem dictam se in judicio sistendi: hic vero translatum ad diem amasio statutam, sed sæpe dilatam, qua cum amasiuncula colloquatur.

205 *sunt etiam*] Plura obgannire volentem *Sectanus* impia dogmata & obscœna præcepta fastidiens abrumpit; atque per speciem mejendi, post etiam ventris exonerandi, sese proripere tentat.

207 *orbita vici*] Orbita latinis est vel rota ipsa, vel decurrentis rotæ vestigium in via impressum; hic ipsam ad viam vox translata.

211 *lactuca*] Mart. *lib.* 3. *epigr.* 90.

Utera

Utere lactucis, & mollibus utere malvis:

Nam faciem durum; Phoebe, cacantis habes.

Hor. I. *od.* 31. 15.

Me cichorea levesque malvae.

h. e. lubricae, quae ventrem molliunt: & *Epod.* 2. 58.

. . . . & gravi

Malva salubres corpori . . . .

215 *servatamque*] Merito honestum hominem puduit debere immundae rei perfugio, quod nobilissimam sui partem servarit.

Satyram habes pro rerum atrocitate non nimis atrocem. Habes & bene moratam. Oppositas enim repraesentat personas; in quarum quasi conflictu animatum hinc vitium vehementius detesteris, animatae illinc virtutis amore incendaris. Monstrat praeterea perdifficile esse eorum, qui pessimam corrumpendi artem exercent, subdolas insidias effugere: quas tamen ut effugias, nihil inexpertum relinquendum.

Ad *Philodemum* quod attinet, iterum monemus, non esse in satyra nisi nomen, ac veluti larvam, quae assentatorem, *atheum*, juventutis corruptorem exhibet: vel si certa sub hoc nomine sit persona, eam ad summum *Stellano* in ejusmodi criminum monstra excandescendi non causae aliquid, sed occasionis obtulisse.

SATYRA III.

ARGUMENTUM.

Vulgata superiore satyra, jactare Philodemus, ac laudi vertere, quod summorum virorum fortuna uteretur, qui maxime satyricis telis peti solent. Sectanus contra nonnulla, cumprimis de illius tumore ac levitate, commemorat; unde consequitur, eum non alia ex causa, quam ex merito vapulare. Deinde suadet, ut abdicatis musis, juris studio, & potentiorum consuetudine, vel famosis libellis scribendis, vel Quietistarum *(quam sectam diverberat) instituto, vel tandem circulatoria se dedat: quam postremo artem salse ac perbelle describit.*

Hoc unum, Philodeme, tuis, dulcissime rerum,
Ampullis deerat, mentisque furoribus, ut quæ
Scripta tuos carpunt non falso crimina mores,
In titulum laudesque tibi cessisse putares.
Nascitur a satyra si gloria, gloria probri

Hæc

1 *dulcissime rerum*] per ironiam: vox horatiana.

2 *ampullis*] verbis arrogantem jactationem sonantibus: nos *smargiass*-*sate*. Hor. *art. poet.* 97. = *Projicit ampullas* .....

5 *nascitur*] cum satyræ sit vitia carpere, nil prorsus inde laudis nisi

Hæc eſt, digna quidem calabris accreſcere faſtis.
Sed quoniam tibi, vane, places, populique per ora
Traduci gaudes, tunicati murmura vulgi
Empturus famæ pretio; faciam, ut ſale multo
Inſulſum caput aſpergam; calamoque revellam,
Quæ tibi de medio jecore exierat, caprificum.
Sic eſt: nulla meas commendat gratia muſas;
Nec latio ſermone loquor; multaque notandus
Menda, ſub ferula mereor pallere magiſtra.
Dicite Grammatici, quæ ſit pro crimine pœna
Digna meo, quoties curto pede ſyllaba peccat.
Sed lex interea veniat te Remmia contra;

Et

niſi ſi quod reprehenditur, idem velis laudabile; aut eo nomine dicaris inſignis, quo inſignis latro.

8 *traduci*] in omnium ore pro joco ac riſu ubique eſſe. *tunicati*] pro vulgo tunicato curiales infimæ notæ accipias.

9 *ſale multo*] ſalſis facetiis acriter deridebo:

11 *caprificum*] vanæ gloriæ cupiditatem. *caprificus* eſt ficus ſilveſtris.

12 *ſic eſt*] Sectano tria ſunt objecta: quod inconcinne ſcriberet; quod minus latine; quod multa in ſyllabarum quantitate peccaret.

15 *dicite*] ſenſus eſt: peccavi in Grammaticorum leges: ferulam patiar: & ſi quid ultra merear, dicant illi: ſubibo. Quid vero tibi pœnæ, qui quodammodo in *Remmiam* auſus es? Multo igitur graviora objiciendo ſe defendit per *compenſationem*, uti rhetores ajunt.

17 *Remmia*] lex in eos lata, qui falſa crimina intendiſſent. Vide *enarration.*

Et petat Ædilis, quæ ſit tibi cauſa furendi,
Parrhaſios quoties, recitato carmine, plauſus
Quis retulit meritus: confiсto & crimine furti
Cur vix dum natum facias occumbere nomen.
Sed tu nil trepidas ſub judice; præmia poſcis
Quin potius: docta nam vincis *luce* tenebras,
Et molles fingis juvenes, claroſque poetas
Eſſe jubes. Cupiant tantum, manibuſque teratur
Pindarus aſſiduis, & mucida fruſta Lucretj,
Protinus e cælo deſcendit flavus Apollo,
Im-

18 *Ædilis*] judex aliquis.

19 *parrhaſios*] Arcadum plauſus, qui dari ſolent iis, qui bene eleganterque aliquid recitarint. Senſus eſt: tu potius puniendus; qui fremis invidia, ſi quis plauſus in Arcadia referat, eumque litterarii furti inſimulas, cenſuriſque opprimis, ne fama & nomine creſcat.

20 *vix dum natum*] in adoleſcentibus præſertim, qui publicæ ſe luci committere aggrediuntur.

23 *docta nam vincis*] novæ tuæ *de luce univerſali* (*ſat. ſuper. num.* 98.) doctrinæ tradendæ ſpecie quidquid, quaſi velo, obtegis: vel potius: præmia poſcis, quod tua iſta doctrina viam maxime compendioſam ad quaſcunque facultates comparandas aperiat.

24 *fingis*] formas, inſtituis.

25 *eſſe jubes*] aptiſſime *jubes:* nam per *lucem univerſalem* ridicule jactabat, puncto temporis ex indocto quemque doctum fieri: ne velle atque fieri unum prope idemque eſſet. *cupiant tantum*] ſufficit voluiſſe.

26 *Pindarus*] Pindarum Lucretiumque, ceteris omnibus abjectis, ad omnigenam ſcientiam ſatis eſſe prædicabat. *mucida fruſta*] panis proprie *Juven.* hic metaphorice.

27 *flavus*] quia auricomus juvenis fingitur, intonſus, idemque pulcherrimus.

Imberbes hedera vultus redimire paratus.
Talia jactabas, dum rheda vectus eadem
Cum Cithiso, atque Tito, Nomentanique nepote,
Hinc atque inde patens speculis, vultuque supino
Risisti nimbo madidos & stercore amicos,
Quorum sævæ Urbis spurcos terit ungula vicos.
Nos tamen ipse prior detecta fronte salutas
Eminus, exsultasque manu, gestisque videri.
O pulcher lepidusque simul! Facis esse beatos
Quos cernis, vultuque procul dignaris honesto.

Lon-

28 *hedera*] Baccho quidem sacra: sed quod in ejus quoque tutela essent poetæ, ideo illis coronæ ex hedera.

29 *dum rheda*] Vellicat hominis vanitatem, qui quod eadem rheda cum nobilibus ephebis veheretur, tumescebat, seque pedestribus amicis, præsertim imbre ac cœno fœdatis, ostentabat.

30 *cum Cithiso*] Confictis nominibus romani tres patricio a sanguine pueri denotantur. Nomentanus apud *Horat. sat.* 3. 175 est quidam homo prodigus.

31 *patens speculis*] demissis utrinque rhedæ speculis (*ο cristallicaleti*) ut videri omnino possit. *supino*] ore in cœlum verso, uti solent inflati homines ac superbi. *Pers. sat.* 1. 129. *Martial.* 1. 8. 10.

33 *sævæ Urbis*] a viarum fœditate ingruentibus imbribus: quæ tanta Romæ aliquando fuit, ut pedibus maxime incedentibus augiani stabuli veniret in mentem: neque forte immissus Tiberis ad repurgandas suffecisset. V. *enarr.*

34 *nos tamen*] non ex urbanitate, sed ut eum rheda vectum non videre non possimus, prior salutat, & caput manusque jactat exsultans ad invidiam movendam.

36 *esse beatos*] Tantæ cum sis nobilitatis, solo oculorum conjectu homines mirifice honestas: ironice.

Longo nimirum prognatus ſanguine patrum,
Congeſtoque potens centeno Conſule cenſu,
Arbiter es populis, & vultu fata miniſtras.
Credimus hoc omnes, qui te natalibus ortum
Novimus obſcuris aliena vivere quadra:
Quin latrat incaſſum ſtomachus, niſi menſe peracto
Plena tarentino feſtinet epiſtola ſoldo.
Venturus Romam porta tranſivit eadem,
Qua ſubiiſſe ſolent tiberino colla capiſtro
Debita, ab hetruſcis meſte comitanda galeris.

Hoc

38 *longo nimirum*] Continenti ironia nullam *Philodemo* eſſe cauſam oſtendit, cur ſuperbiat; & primo nullam a ſanguinis nobilitate.

39 *congeſtoque*] nullam deinde a divitiis. *cenſu*] a ſenatorio & equeſtri romanorum cenſu.

40 *arbiter*] nullam denique a dignitate ac potentia; qualis eſt regia, a qua; ſecundum leges, pendent hominum vita & facultates.

41 *credimus*] ironice ironiam concludit.

42 *aliena quadra*] *Juven. ſat.* 5. 2. alienis impenſis (*a ſpeſe o alle ſpalle altrui*, alias *vivere a ſcrocco*) *quadra*, latinis panis quadratus.

43 *latrat*] a canibus, qui fame cruciati latrare ſolent.

44 *epiſtola*] ad pecuniam permutandam (*cambiale*). Menſtruam habebat *Philodemus* a tarentino Præſule Franciſco Pignattellio, cujus res Romæ procurabat. *ſoldo* pro *ſolido* contrahit *Martialis l.*4.26.4.

45 *venturus Romam*] Ad Urbem cum venit *Philod.* porta ingreſſus eſt, quæ ad S. Johannis lateranenſis, latinia *cœlimontana*, eadem forte, quæ poſt *aſinaria*: qua porta ingredi ſolent plurimum fures, latrones graſſatoreſque; de quibus deinde ad pontem Ælium (*P. S. Angelo*) prope Tiberim ſupplicium ſumitur; unde Sectanus: *tiberino capiſtro*.

47 *hetruſcis*] Florentinorum ſocietas *a miſericordia* nuncupata in

cru

Hoc mihi ſufficiat: nec multum ſcire laboro,
In ſpeculo faciem cur tantum, ſtulte, procaris
Ipſe tuam, & nitidi placeant mendacia vitri;
Cur jactes ævum pueri, ſtudeaſque videri,
Mendax, egreſſus nondum trieteride ſexta,
Dum tibi luxuriat tetro gravis hircus in ore,
Et gregis ipſe atavus non faſſos computat annos.
Infelix formæ ſtudium! quæ nata maligno
Sidere, non madidum panem aut unguenta meretur.

Illa

crucem agendis ultima pietatis officia præſtant; & quod inter comitandum, pro ſingulari ſuo more, galeros ſupra cucullum inconditos, prælargos & expanſos geſtant, ideo *hetruſcis galeris*.

49 *procaris*] tandiu te in ſpeculo contemplaris, & amas, & defricas.

50 *mendacia*] Speculum mendax, ori turpiſſimo adulatur; tibi tamen ea placet adulatio. Eleganter mendacium & adulatio ſpeculo tribuitur; quæ hominis levitati eſt tribuenda.

51 *cur jactes*] Annos vix ſe viginti natum dicebat, qui prope quadraginta exceſſerat.

52 *trieteride*] trieteris, trium annorum ſpatium, ſæpe in *Martiale*.

53 *luxuriat*] abundat. *gravis hircus*] ſive *hirquus* pro hirci fœtore, ad ſignificandam adultam virilitatem. Es multo plus quam *hirquitallus*.

54 *atavus*] Tropo inſiſtens *Philodemum* ſibi ætatem minuentem ad paterni gregis atavum, ſub quo natus, lepide rejicit; ut ejus anni ſint illi quaſi faſti conſulares, unde ſuos computet.

55 *nata maligno*] Cum *Philod.* corpore gracilis eſſet, ore macilentus & pallidus, oculis ſtrabo, & cavis temporibus, acutoque naſo; nihil erat, quamobrem formæ ſtuderet.

56 *madidum panem*] madidum lacte aſinino, ad cutis nitorem candoremque, *unguenta* præterea, ad mollitiem & fragrantiam, veteres adhibebant.

Illa ſuburbanis potiùs figatur in hortis,
Cuſtodiſque vices ſubeat muccoſa Priapi,
Villicus ut cupidas poſſit prohibere columbas
A cicere atque fabis; & ſtoica prandia creſcant.
Sed quis ferre queat numeros & verba ſonantem
Græcorum aſſidue? Duo vel tria nomina ſunt, quæ
Hauſerat e chartis nondum barbatus achivis;
Et tamen infelix tanto ſub judice Homerus
Vapulat, & miſera nutant in fronte corollæ.
Pergama quid profunt, quid cæde piatus Achilli
Patroclus hectorea, ſi poſt tot ſæcula famam

Eri-

57 *illa ſuburbanis*] tua facies, ut eſt fœda & muccoſa, ita Priapi vices gerat; cujus ſignum, quod hortorum eſſet cuſtos, ad avertendos fures & aves, ſtatui ſolitum.

59 *villicus*] palum in areolis figunt olitores, cui, pro importunarum avium terriculo, braccæ detritæ, aliave ſcruta alligantur.

60 *prandia ſtoica*] h. e. olera & legumina, quibus, interdicta carne, celebris ſtoicorum & pythagoreorum frugalitas veſcebatur; unde *victus pythagoreus*.

61 *quis ferre*] græce loquendi libidinem in *Philod.* irridet: qui cum prima ejus ſermonis elementa vix attigiſſet, tantum ſibi ſumebat, ut ſummos græcorum, Homerum nominatim, non modo faſtidiret, verum etiam reprehenderet.

65 *nutant*] Poetarum principia coronam Homero ſua garrulitate detrahere ſe poſſe putabat. Scilicet a culice ſibi timuit leo: vel, ut eſt in proverbio, *caprea contra leonem*.

66 *Pergama*] bellum iliacum intellige: in quo, Hectore interfecto, Achilles amiciſſimi Patrocli cædem ultus eſt. Fuſe *Homer. in Iliad.*

Digitized by Google

Eripuit Calaber, nec dicitur amplius heros?
Græculus hæc audet, forsan majore cachinno
Dignus, cum totam ducit per compita nonam,
Et matutinus vespertinusque pererrat
Garrulus, & comites adhibet, creditque videri
Antistes Themidis, juris legumque peritus;
Dum nunquam vetulo cognatas codice blattas
Depulerit, muresque arrodant undique Baldum.
O toga, quæ sacrum cingis pudibunda bidental,

Si-

68 *nec dicitur*] Sensus est: quid prosunt Achilli expugnata Troja, occisus Hector, bellicæ laudes ab Homero celebratæ, si tot sæculorum famam eripuit Calaber, qui eum herois titulo satis dignum negat?

69 *Græculus*] vel quod in magna Græcia, nempe calaber, natus; vel per contemptum, quod, præ doctissimis græcorum, litterulis ille græcis vix esset imbutus.

70 *dignus*] risu dignus, quod græce doctus, dignior, quod juris peritus videri velit. *nonam*] ad meridiem per urbem vagatur negotia forensia expediturus, comitibusque adhibitis garrit, ut multarum rerum homo, multorumque doctor habeatur.

71 *matutinus*] hellenismus, qui ad latinos transiit, pro *mane* & *vespere*,

73 *Antistes*] Deæ sacerdos, quæ justitiæ & honestati præest: h. e. juris maxime peritus: cum nunquam summos legerit doctores; quorum iccirco volumina per eum licet blattis muribusque corrodere. *Baldum*] de quo *sat.* 1. 139. pro quocunque clari nominis JCto.

76 *o toga*] non quali utebantur romani, sed quali nostri causidici ac forenses. *pudibunda*] false: quasi togam pudeat *Philodemum* ornare. *bidental*] cum Themidis sacerdotem ante dixerit, hic quasi sacrum prædicat per jocum. Quidquid de cœlo tactum esset, quod binis bidentibus expiaretur, *bidental* dictum, & lo-

Digitized by Google

Si te romani tangit jactura decoris,
I, precor, immundis augere peculia Verpis.
Nam fatius nummo proftabis fœnebris uno
Pendula per vicos, & rupto marcida filo,
Quam fordes invita pati, dicique per Urbem
Te phaleras tardis præbere & ephippia onagris.
Induat hanc potius lictor, dirufque fatelles,
Cum perfonatus captat fallitque nocentes;
Vel Nice, & turpis medicato Panthea vultu,
Tempore, quo longam pubes romana fatigat
Flaminiam, & rapidis fertur lafcivia bigis:
Quandoquidem follers vetuit difcurrere fenis

& locus fulm'ne ictus, utpote facer, fepiri & claudi folitus. *Perf. fat. 2. 27. = Trifte jaces lucis evitandumque bidental.*

78 *verpis*] circumcifis: h. e. hebræis melius eft eam vendere, ut aliquid inde lucelli capiant.

80 *pendula*] Venales judæi veftes parietibus publice fufpendunt, ut ad emendum invitent.

81 *quam fordes*] quam fordidum hominem velando immunda fieri, dicique afinum ornare, ex italico: *metter la fella all' afino.*

82 *onager*] filveftris afinus pro noftrate.

83 *induat*] vel melius erit, fi eam induat fatelles, ut incognitus fallat & opprimat aliquem in vincula rapiendum.

85 *vel Nice*] Nice & Panthea (ad libitum nomina pro duabus meretriculis) utantur ea toga, dum perfonatæ bacchanalibus indulgent. *medicato*] fucato. Hor. *lana fuco medicata.*

86 *tempore*] bacchanalium: quo tempore per flaminiam (*il corfo*) romana juventus effufa, mentitis veftibus, lafciviens, pars rheda, pars pedibus, furfum prorfum curfat.

88 *quandoquidem*] Licuit per flaminiam

Prætor equis, raroque madent a ſanguine ludi.
Fallimur. Ecce liber Corvini pumice mundus,
Perque manus volitat multo circumlitus auro
Deſuper, & cultæ ridet membrana tabellæ.
Auctor quis? Philodemus erat. Date ſerta Camœnæ
Inſano capiti, Satyro ſed qualia Phœbus.
Non hic divinæ dictat præcepta poeſis,
Sed ſtertit; cauleſque & fiſſa ſinciput aure

So-

niam bacchanalibus diebus curru ſenis equis vectari: ſed *Innoc. XI. P. M.* ut pedibus incedentium commoditati ac ſaluti conſuleretur, ne quis niſi bigis diſcurreret, ab urbis Prætore edictum eſt.

89 *prætor*] Gubernatorem dicunt; ad quem ejuſmodi pro urbis tranquillitate pertinent edicta, eaſdem fere partes gerentem, quas olim, coſſ. abſentibus, florente rep. urbanus prætor. *raroque madent*] Ex eo edicto raro jam quis perit proculcatus; cum non ita ſit acria rhedarum concurſatio & occurſus.

90 *fallimur*] qui inductum dicimus: ironice ſententiam revocat. *ecce liber*] libellus, cui titulus: *diſcorſo di Bione Crateo Paſtor Arcade* Endymionis comœdiæ a *Philodemo* appoſitus; qui a Corvino (*del Corvo*) inſigni tum Romæ librario concinne compoſitus multoque auro obductus circumferebatur: vel dialogi philodemici inſcripti: *Il caro peſo*. [*Corvini pumice*] Ut Horatii ætate celebres *Soſii* librarii, ita ſua *Corvinus*. Hor. *epiſt.* 1 20. 2.

93 *date ſerta*] Ridet & libellum & ſcriptorem, quem vult a muſis coronari, ut Satyrus Marſyas ab Apolline excoriatus.

95 *non hic*] In eo libello poeſis præcepta tradit, ſed ita incerta & vaga, atque ipſos poetarum principes male habendo, ut ea inter ſomniandum ſcripſiſſe videatur; idque ideo factum eſt, quod omnia in *ſua lucis univerſalis* fundamento ſtatuerit.

96 *caules*] bubulcorum ferculi genus ex caulibus, & dimidiato ſuillo capite ſua cum ſciſſa lau-

rios-

Somniat, & fcribit. Bacchantem detineat quis,
Dum fibi blanditur, dum corda inflata perurit
Verborum urtica, & fcabies male nata loquendi?
Te contra Endymion voces effundit amaras,
Teftaturque deas, & ruftica numina filvæ:
Non oculi Phœbes, telumque Cupidinis, illum
Ridicula appendix, poftremaque pagina tangit.
Scilicet immeritam non parcis perdere chartam;
Et regnare putas, fi cum Pedone fufurrans

ricula, vulgo *carolata*. Senfus eft: ita eo ferculo delectatur *Philodemus*, ut vel fomnians eo fe fibi videatur offarcire; qua pulcherrima plenus imagine fcribere aggreditur.

99 *urtica*] fcribendi libido, a fimili ex Juvenale. *& fcabies*] eleganter ad fcriptitantes & loquaces homines fignificandos; qui quo plus fcriptitant & loquuntur, eo plus ad utrunque incendi folent; ut in fcabie laborantibus, qui pruriginem fcabendo magis irritant.

100 *Endymion*] Paftor a Luna adamatus, de quo cum italico carmine *Alexander Guidius*, poeta admodum nobilis, fcripfiffet, quod fuum addiderit opufculum *Philodemus* invenuftum (ut *Sectano* videtur) atque arrogans, ideo de tam malo focio dolens & querens inducitur.

101 *ruftica numina*] cum de paftore agatur, bene *ruftica*, h. e. Faunos, Dryades, Oreades, Silvanum &c.

102 *non oculi*] non Phœbes (Lunæ) amantis ignis, neque Cupidinis fpicula, Endymioni negotium ita faceffunt, ut illa *Philodemi* appendix.

105 *cum Pedone*] Pedo, Crifpulus, Rullus, *Philodemi* amici ac fectatores; quorum primi ab eo difceffere, tertius in fide permanfit; quem fæpe *Sectanus* pungit. Erat autem, utpote loquaciffimus, *luminoforum* quafi buccinator ac præco.

Crifpulus, aut amens Rullus tibi dixerit: euge!
Macte animo, Philodeme; novos meditare triumphos;
Roma tua eft: violæ jam jam nafcuntur in horto,
Blanda palatini quas educat aura favonj,
Ut tibi demiffa fubfternant fronte colorem.
O mifer, ægrota putruit cui mente falillum!
Aude aliquid patria dignum: triclinia mappis
Fas fpoliare manu, ligulas, cochlearia, lances
Carpe; nec auratæ niteant impune lucernæ;
Argutumque levis fugiat nec cantharus unguem.

Sed

106 *euge*] adulantium vox, qui *Philodemo* plaudunt.

107 *macte animo*] Laudant ob rem bene incœptam, & ad perficiendum hortantur. His & fequentibus blandiri pergunt amici.

108 *viola*] jam jam *Philodem.* fummas ad dignitates venit (nam violaceo colore utuntur romani Præfules) & forte ad ampiiffimum honoris gradum: quia funt & purpureæ violæ:

109 *blanda palatini*] Eleganter indicat iis patere dignitates, quibus afpiret eorum favor, qui in palatio, h. e. apud Pontificem Maximum aliquid poffint.

110 *ut tibi demiffa*] quafi non *Philodemus* a dignitatibus, fed dignitates a *Philodemo* lumen fint accepturæ.

111 *falillum*] quidquid tuæ menti (parum certe) fupererat falis, evanuit, ideft omnino es animi amens.

112 *triclinia*] menfas, a lectis, quibus veteres cœnantes difcumbebant. Suadet, ut furem potius agat, quam fcriptorem; furandique ait commodam offerri occafionem a nobilium menfis pretiofa fupellectile inftructis, quibus *Philod.* fæpe accumbere geftiebat.

115 *argutum*] h. e. actuofam manum, mobilem & in furripiendo aftutam. *cantharus*] poculi anfati nobiliffimum genus, quo ufus dicitur Bacchus de Afia triumphans,

Sed mentem nunquam subeat tam dira libido
Scribendi: non hæc meruere piacula chartæ.
Mitior est illis scomber, muræna, piperque,
Et crocus, & fungi, manibusque salarius unctis,
Quam vecors calamus digito tractatus inerti.
Si sapis, & teneras posthac dimitte sorores,
Et leges, magnumque sophos; nec divitis aulas
Ullius ingredere. At quid agam? Cape tutus amici
Consilium. Arcanis committe pudenda tabellis
Secreta; & populi mores procerumque per omnes
Sparge plagas: dabit hollandus tibi menstrua septem,

 Et

phans, eumque æmulatus C. Marius post jugurthinum, cimbricum, & teutonicum triumphum.

117 *non hæc meruerè*] nunquam id pœnæ meruere, ut a *Philodemo* inquinarentur: meliusque illis esset pisces, salsamenta &c. convestire, & unctis salariorum manibus attrectari, quam ab inepto scriptore exarari.

121 *si sapis*] Monet, ut poesi, legibus, foro, aulæ valedicat. *sorores*] musas ab Jove ex memoria natas [*teneras*, quia virgines.

123 *cape tutus*] Artem ejus ingenio magis accommodatam proponit; nempe minutas lividasque ephemerides, famososque libellos scribendi.

124 *arcanis committe*] Ironice suadet. Nam revera, quod suadere videtur, acriter (nec satis pro merito) reprehendit; pessimam nempe eorum exercitationem, qui pretio conducti quidquid Romæ accideret scribebant, sive exscribebant; eosque libellos (quos *avvisi segreti* appellabant) plerunque maledicos, splendideque mendaces, ad exteros mittebant.

126 *hollandus*] Primos nominat *hollandos*; vel quod non minus litteris, quam divitiis florerent; vel potius quod, cum nobiscum parum con-

Et totidem dubius gallus, flavusque ficamber.
Quin & turca ferox, & barbarus Induperator
Majori mercede tuas conducere chartas
Optabit. Crefcet tibi cenfus, fcribere pluris
Quo poteris: multis numerofa infervit arundo
Aere dato: atque ideo confcribunt mille libellos
Uno pæne die. Spargas mendacia quamvis,
Dum nova fint, emptor nunquam tibi deerit in Urbe.
Eft aliquid mundo victu, curruque decoro
Poffe frui, pretiumque alienæ impendere famæ.

Sed

conveniant, ejufmodi libellis de-fectarentur. *menftrua*] fubaud. feftertia, fcuta &c. h. e. pactam pro fingulis menfibus mercedem.

127 *dubius*] Notat gallicum ingenium. *ficamber*] Germaniæ populi, inter Mofam Rhenumque, crinibus natura flavi ficambri pro germanis.

128 *turca*] Vel ad infenfiores chriftiani nominis hoftes per fummum dedecus lucri caufa ejufmodi libelli quandoque miffi. *barbarus Induperator*] five perfarum, five tartarorum, qui ideo *barbari*, quod ab excultis aliarum gentium moribus diffent.

131 *arundo*] pro calamo. *Perf. fat.* 3. 11. = *Inque manus charta nodofaque venit arundo.*] *Numerofam* dicit ob multitudinem vel libellorum, vel exfcriptorum, quibus ad plurima diffeminanda exempla opus erat.

132 *ære dato*] pretio foluto. *Hor. art. poet.* 21.

134 *emptor nunquam*] Sic funt nimis multi, ut, dum nova fint mendacia, libenter emant, atque avide legant.

135 *eft aliquid*] Denuo ad fcribentem; cui tantum inde lucri, ut victum, rhedam, aliaque fibi commoda parare poffit, fplendidiufque vivat, &c., ut italice, *efca dagli ftracci*.

136 *pretiumque*] h. e. alienam famam infami pretio vendere: quod iis libellis fieri folet.

Sed res mortifera est sancto sub Principe. Vidi
Sæpius auctores jugulo fœdare securim,
Divisoque sacras implere cadavere fossas.
Præstabit forsan, rasa cervice, togaque
Immunda, ante aras gressum componere, & ore
Compresso, genibus strictis oculisque, morari
Numinis illapsum. Quantum res ista peculj
Et famæ conferre solet! sed tempore fiat
Apto: te videat populus, matronaque tenso
Designet digito, & gradiens obmurmuret, hic est.

137 *res mortifera*] Contra eam libellorum pestem omnes leges, omnia jura clamant, & sceleris pretium, dixerit *Juven.* crucem sanciunt. *sancto sub Principe*] Innoc. XII acertimo honestatis & justitiæ vindice.

138 *fœdare securim*] capite plecti: cujus rei exemplum non semel Romæ editum est.

139 *divisoque*] in quattuor partes secto, ut fit in insignioribus reis, *squartato*. Pro sepulcris *fossas*, ex *Tacito l.* 18.

140 *præstabit*] Per ironiam, ut ad *quietistas*, *seu molinosistas* transeat, suadendo, occasionem arripit eam sectam ab *Innocentio XI. P. M.* an. 1687. damnatam irridendi. Vid. *enarration.* [*rasa cervice*] ad cutem capillis detonsis ad ostentationem, stoicorum more.

143 *numinis illapsum*] Dei descensum & afflatum. *Ex quietistarum* doctrina, illapsum numinis moratur homo, cum otiosus, tacitus, & quasi dormiens Deum exspectat; qui, prout illi lubet, inertibus omnino animi nostri facultatibus, in nobis operatur. *quantum res ista*] h. e. ejusmodi *hypocrisis* velamen.

144 *tempore*] non quolibet, sed opportuno, maxime in populi frequentia.

145 *matronaque*] Mulieribus, ut simplicioribus & ad pietatem magis pronis, facilius illuditur.

146 *designet*] in tui admirationem conversa te digito monstret, & di-

Protinus aut bifidæ crescent tibi fronte mitellæ,
Inque manu sapphirus erit, baculusque retortus;
Vel tibi virgineis mittentur plurima septis
Munera; vittatæque omnes sua credere facta
Ingenuæ cupient auri, vitæque magistro.
Cetera novisti, prudens Philodeme; nec uno
Exemplo felix sceleratus vivit in Urbe.
Verum hæc plus olei poscunt. Dimitte superbas
Spes animo; raucoque comes succede Bagoæ,
Odry-

dicat: en sanctissimus ille vir &c. *hic est*] ex *Pers. sat.* 1. 28.

147 *aut bifidæ*] Ironice: venies ad episcopalem dignitatem; quam per mitras, annuli ex sapphiro aut smaragdo, lituique ornamenta describit. *bifidæ*] nam infula superius est bipartita.

149 *virgineis septis*] a sacris virginibus, quas *moniales* dicimus.

150 *vittatæque omnes*] auribus tuis, quas putant honestas & ingenuas, cordis arcana committent, teque, non *hypocritam* reputantes, habebunt pro vitæ magistro, *direttore spir tuale*. [*Vittatas* dicit ob quamdam romanarum vestalium similitudinem, quæ vittis, partem tantum capitis obnubentibus, capillos coercebant.

152 *cetera*] quæ pertinent ad eam sectam, & ad spem per illud institutum crescendi.

153 *felix sceleratus*] Non omnino extinctum indicat *quietistarum* genus; sed plures ejusmodi *hypocritas* impune atque adeo feliciter vivere, nondum deprehensos & judicii laqueis irretitos.

154 *plus olei*] plus operæ. *Juven. sat.* 7. 99. . . . . *plus temporis atque olei plus*. [*dimitte*] Ordinem animadvertas. Primo proposuit famosos libellos scribendos: sed res periculi plena: deinde *quietistarum* institutum: sed res operosa: nam & simulare sanctitatem labore non caret. Hic denique, uti magis commodam, circulatoriam proponit.

155 *Bagoæ*] qui erat ex iis cœcis, qui populo per vicos & plateas nu-

Odryſias vendit qui caſſus lumine cædes;
Atque albam in circo docuit ſaltare catellam.
Sit mitis tibi cura feræ, vultuque ſevero
Præcipe, ut oſtendat pueros, quos micturientes
Invenit lecto genitrix, injuſſaque gutta
Decepit miſeros, medioque ſopore fefellit.
Hæc græcos audire ſonos (mirabile dictu!)
Et citharam diſcet, te præceptore, ferire:
Diſcet & arguto capitis deprendere nutu.
Qui lingit patinas; uno qui fulminat hauſtu
Cæcuba; quique frequens agitat cum conjuge rixas.
Sic (quod ſumma boni eſt) plauſus riſumque parabis;
Cruſtula ſic poteris corradere, & æra minuta,

Dum

nugas. & cantiunculas venditant. Nomen ex Curtio deſumptum.

156 *odryſias*] acceptæ a *turcis* cladis narratiunculam proxime emiſſam: ad cujus generis chartulas plurima plebs confluit. *Turcæ* a Thraciæ populis *Odryſii*.

157 *atque albam*] Ludiones ejuſmodi canes, ventre artis magiſtro doctos, ſecum habere paſſim videmus. Elegantiſſimam ad finem uſque habes hypotypoſin: in qua res an magis legas, quam cernas, non ita facile dixeris.

159 *oſtendat*] Multa doctos hoſce canes facere jubent gerrones iſti; potiſſimum vero indicare pueros, qui urina lectum perfuderint.

162 *hæc græcos*] Iterum græce ſcientem irridet *Philodemum*.

165 *fulminat*] qui ſe mero præpropere ingurgitat; quaſi inſiguis potor, qua fulmen, celeritate calices ſiccet.

166 *cæcuba*] inter optima Latii vina.

167 *ſumma boni*] ac ſi ſumma boni *Philodemo* eſſet plauſum riſumque pro quæſtu elicere.

168 *cruſtula*] poteris aliquid lucrari, ut inde emas cruſtula,

cium-

Dum capiet stolidum meritoria bellua vulgus.
Aut fora te videant, ubi nuda & candida signa
Quatuor effundunt spatioso flumina labro.
Illic ingenio, &, qua polles, græculus, arte
Utere; ut attonitis suspendas ora bubulcis,
Dum taciti exspectant maturæ tempora messis,
Cui falcem & duros possint præstare lacertos.
Sed placeat pictam (non est res ardua) telam
Elata monstrare manu, turbamque ciere:
Atque ubi se in gyrum collegerit, exere vocem.

Hæc

ciambelle.

169 *meritoria*] eo sensu, quo taberna *meritoria*, quæ mercede locatur. Canis *meritoria*, quia saltibus & jocis domino acquirit.

170 *aut fora*] forum agonale (*piazza navona*) in quo fons celeberrimus ab *Joan. Laurentio Berninio* Innoc. X jussu mirifico opere excitatus; ubi quatuor immani mole candido e marmore statuæ scopulis insidentes, maxima quatuor flumina repræsentant.

171 *labro*] marmorea urna. Labrum interdum latinis est lati oris grande vas diductas habens oras, & in modum labrorum exteriorem in partem repandas.

172 *illic*] Circulatoriam ut in foro agonali exerceat, monet *Philodemum*: ibi enim circulatores suas quotidie gerras otiosæ plebi vendunt.

174 *dum taciti*] Messe imminente plurimi in urbem confluunt rustican homines, qui antequam ad metendum conducantur, turmatim incedunt; & mirum, quantum a circulatorum ore pendeant.

176 *sed placeat*] Solent circulatores, ut plebem illiciant, majoremque fabellis fidem & auctoritatem concilient, telam male pictam proponere, in qua plures imagines iis, quæ narrant, respondentes; easque manu, seu virgula, inter blaterandum monstrare.

178 *exere vocem*] narrare incipe.

Hæc eſt Quartillæ effigies. Formoſa puella
Dilexit nimium ſuccenſa libidine ephebum,
Contempſitque deos: nunc illam torva flagellat
Tiſiphone, & fruſtra clamantem amplectitur hydrus.
Quæ mala non peperit ſævæ indulgentia matris!
Pro penſo ſpeculum tractat; feſtiſque diebus
Inſpectura procos pendet laſciva feneſtris;
Et laudat cultos juvenes, laudatur ab illis;
Nec tantum genitrix audet compeſcere luxum.
Interea gemmas & munera pronuba amoris
Portat anus: duri placantur munere poſtes,

Et

179 *hæc eſt*] Sectanum vide, qui arte circulatoris instar inducat loquentem *Philodemum*, ut eum ſimul irrideat, & malos varii generis mores reprehendat, iiſque ſtatutas apud inferos pœnas commemoret. *Quartilla*] nomen commentitium puellæ amoribus deditæ.

182 *Tiſiphone*] una e tribus Furiis, quæ ſontes vita functos excrucient, ex poetarum fabulis; quibus tamen ſua veritas ineſt: nam vere manent poſt mortem ſupplicia.

183 *ſævæ*] Nil ſane matre crudelius, quæ connivendo filium perdit.

184 *feſtiſque diebus*] qui dies non laſciviæ, ſed Deo ſacri. *Feſtivitatibus ſanctorum plures amplius de vanitate, quam de feſtivitate gaudent:* veriſſime *D. Bernard. ſuper Cant. ſerm.* 2. Quot noſtra etiam ætate Quartillæ!

188 *pronuba*] quæ amores fovent.

189] *anus*] Vetulæ plurimum nequiſſimæ lenocinium exercent. *placantur*] metaphorice: nam januæ, quæ quaſi iratæ atque inexorabiles aditum amatoribus prohibebant, vi munerum ſæpe vel ab ipſa corrupta domina reſerantur: juxta illud: = *Munera, crede mihi, placant homineſque deoſque.*

Et ſanctus pudor inde fugit. Sed vindicis iræ
Numinis ante diem primaque ætate peremptam
Ad nigros jubet ire lacus & tartara. Matres
Diſcite non ſpeculum, ſed penſum tradere natis;
Nec fora, ſed feſtis ſubeant delubra diebus.
Mox reliquos virga ſignans ex ordine caſus,
Quotquot erunt, narra præciſam fulmine dextram
Ciconio, ſacras dum forcipe rumpit in ædes
Impius, argentum rapturus & aurea vaſa;
Percuſſumque caput Cottæ, qui guttura patris
Jam ſenis invaſit ſcelerato barbarus enſe,
Et tumidi fruſtra geſtantem pondera ventris
Fuſtibus impetiit nono jam menſe ſororem.
Hæc tibi mirificis poterunt augere figuris
Argillam figuli ſpurcare coloribus apti,
Dum linitur rudibus non cocta fidelia pennis.
Sed moneo, ut ſemper tibi ſit vel ſimia parvo
Cum petaſo, aut tortos, quæ ſervat capſa, colubros,

Im-

197 *Ciconio*] perditiſſimo raptore, a quo ne tuta quidem templa.

199 *Cottæ*] parricidæ, qui & prægnantis ſororis percuſſor.

203 *hæc tibi*] Figulos pictores proponit, quibus circulatoriam telam pingendam committas.

206 *ſed moneo*] Cetera perſequitur, quibus circulatores plebem attonitam morantur, qualia ſunt, ſimia petaſata, capſa cum ſerpentibus, & lepus tympanum pulſans.

Imbellisque lepus, pedibus qui tympana pulset.
Serica te contra sudaria multa volabunt,
Constricta in nodum: celeri tu collige dextra;
Eductisque obolis unguenti vascula redde
Compositi cœno, vilique abdomine porci.
Nec pigeat raucum quandoque inflare metallum,
Vexilloque uti: positis nam currere cistis
Umbricium, Maculonem, Tongillumque videbis,
Quique pirum, dulcesque nuces & coctona vendunt.
Hoc tantum, Philodeme, tui sperare jubentur
Ingenii vires. Quod si majora parabis,
Non deerunt ventris crepitus, longique cachinni
Ipsum ante os, digitis iterataque cornua tensis.

ENAR-

209 *serica*] sudariola in nodum complicata, in quibus nummulus, certatim jacit popellus ad pulpitum circulatoris, qui, cum vasculo unguenti commutato ære, rejicit.

212 *compositi*] Unguenta vilissimis rebus confecta ad sanandum præsentissima prædicant istiusmodi nugivendi.

213 *raucum*] Buccinam inflando, vexillumque ventilando plebeculam convocant. *raucum* ex inflantis imperitia.

214 *Umbricium*] Hi sunt *Sectano* ex infima plebe homines, qui humeris merces vendendas in cistis gestant. Nomina ex *Juvenale*.

216 *coctona*] Syriæ ficus. *Juven. sat.* 3. 38. nos: *fichi secchi*.

217 *hoc tantum*] Monita satyramque concludit.

218 *si majora*] si supra ingenii vires, & circulatoriam, quid susceperis, pœnas dabis omnibus ludibrio futurus.

219 *non deerunt*] varia sannarum genera sordidis hominibus usitata. Vid. *enarrat*.



ENARRATIONES
IN SATYRAM III.

2 *ampullis*] Vas ventriosum *ampulla* (ait *vet. Schol. in Horat.*) pro verbis magnificis & turgidis. *Hor. art. poet.* 97.

Projicit ampullas, & sesquipedalia verba.

Id. epist. lib. 1. *ep.* 3. 14.

An tragica desavit, & ampullatur in arte?

4 *in titulum*] Illud forte *Cic.* 1. *in Cat.* de se prædicabat *Philodemus* = *Invidia virtute parta, non invidia, sed gloria putanda est.* Quam vero sibi turpiter blandiretur per partium enumerationem ostendit *Sectanus*.

8 *tunicati*] Curiales infimæ notæ ipse interpretatus est *Sectanus*; ut ex annotatione ejus manu apposita. *Tunicatos* romani dicebant eos, qui nullam tunicæ togam superinduerent, iisque opponebantur *togati*: quales erant pauperiores, turba præsertim forensis, atque etiam divites, quotiescunque se se exercerent. *Cic. pro Cæl. c.* 5. = *Ut exercitatione ludoque campestri tunicati uterentur.* Hor. *lib.* 1. *ep.* 7. 65.

Vilia vendentem tunicato scruta popello.

Infimi autem curiales ita (credo) a *Sectano* dicti, quod re angusti, vulgari veste, & sine pallio incedant.

9 *sale multo*] *Martial.* 6. 44. 2.

Te solum multo permaduisse sale.

& 8. 3. 19.

At tu romano lepidos sale tinge libellos.

11 *caprificum*] Ex *Pers. sat.* 1. 25.

. . . . & *quæ semel intus*

Innata est, rupto jecore, exierit caprificus. me-

medio jecore] Ex veterum quorundam opinione, qui in jecore sensus animique affectus habere sedem credebant. *Caprificus*, cujus nunquam fructus maturescunt, si semel parietibus radices fixerit, omnia loco movet, ut prorumpat & promineat. *Philodemi* pariter scientia futilis sterilisque cohiberi non potest, quin erumpat, seseque vulgo ridicula ostentet. *Caprificandi* ratio, de qua *Plin. lib.* 15. *c.* 19. *&* 16. *c.* 27. *Colum. lib.* 11. *c.* 2. *Pallad. in Mart. tit.* 10. *de ficu*, alicubi, ut in agro neapolitano, (ubi ex caprifico *profico*) adhuc retinetur.

17 *Remmia*] Lex *Remmia* de calumniatoribus, non *Memmia*, ut contendit *Pigh. annal. rom.* 2. *pag.* 485. Et ita legendus *Cic. pro Sex. Roscio c.* 19. = *Ita tamen quaestus te cupidum esse oportebat, ut horum existimationem & legem Remmiam putares aliquid valere oportere.* Ea lege (de qua *Marcianus ad SCtum Turpilian.*) calumniatori in fronte imprimebatur littera, qua eum esse calumniatum indicaretur. *Augustin. de leg. in Remmia. Manut. de leg. c.* 30.

Philodemo non grammatica aliqua peccata, quae leviora sunt, sed primo invidiam exprobrat *Sectanus*, qua quibus Arcadia plausisset, eorum nomen censuris deprimebat; deinde, quod ex invidia nascitur, calumniae litterariae vitium: quo cumprimis adolescentes praeclarae spei atque ingenii furti plagiique falso insimulabat, ac si, quae commode concinneque recitassent in arcadicis conventibus, exscripsissent potius quam scripsissent.

28 *hedera*] Non modo Apollinis lauro, sed etiam Bacchi hedera poetas coronatos esse ex *Horat.* habemus *Od. lib.* 1. *V.* 29.

Me doctarum hedera praemia frontium
Diis miscent superis . . . .

Prop.

Prop. II. 4. 25.

Rusticus hac aliquis tam tristia prelia quærat,
Cujus non hedera circumiere caput.

Ovid. *Trist.* I. 6. 2.

Deme meis hederas, bacchica serta, comis.

Serv. 8. 13. = *Hedera ideo coronantur poetæ, quoniam poetas semper vino plurimo manifestum est uti*. Et in *Virgil. ecl.* 7. 25.

Pastores hedera crescentem ornate poetam.

hedera coronantur poetæ; quasi Libero consecrati; qui etiam, ut Bacchæ, insaniunt: vel quod semper virens hedera, sicut carmina æternitatem merentur. Aleand. *Tab. Heliac. explic. Thes. antiq. rom. Grav. vol.* 5. *p.* 713. Paschal. *de coron.* I. 18. Gyrald. *de poet. dial.* I. Broukh. *in Tibull.* 3. 6.

31 *vultuque supino*] Perf. *sat.* I. 129.

Seque aliquem credens italo quod honore supinus,

ubi Casaubon. *supinus = arrogans, animique vitium ipso gestu corporis palam faciens est genus hominum superbia inflatorum, qui ingrediuntur adeo erecto corpore, ut in cœlos oculi eorum ferantur, non multo secus ac resupinatorum*. Martial. *l.* 5. 8. 10. eodem sensu:

Hæc & talia dum refert supinus.

hetrusci dicimus *pettoruto*, vel *gonfio e tronfio*.

33 *sæva Urbis*] Juven. *l.* I. *sat.* 3. 8.

. . . . . . ac mille pericula sæva
Urbis . . . .

ubi Scholiast. *in qua omnia periculosa, sæva, infensa & infesta; & ubi quotidie sæva multa acciderunt & crudelia*. Sergardius *ad* Angelum Venturium *epist.* I. in *volum. nostra edition. pag.* 161. = *De Urbe Roma nil tibi novi afferam: præter ambitus, rapinas, cædes &c. quæ tamen nova dici minime possunt.*

38 *san-*

38 *sanguine patrum*] natus majoribus vel remotissimis senatorio ordine conspicuis. *Romulus*, atheniensium exemplo, in patres & plebem suos distribuit. Post, qui ex equestri ordine patribus adscriberentur, ut senatorum numerus expleretur, dicti *patres conscripti*. Dionys. 11. Liv. 11. 1. Panvin. *de nom. rom. Thes. ant. rom. Grav. vol.* 2.

39 *centeno consule*] multis annis congestas divitias. Nam romani annos per consulatus numerabant; ut centum annos centenus consul significet. *Mart. lib.* 1. 16. 3.

Bis jam pene tibi consul tricesimus instat.

h. e. pæne jam sexagenarius es. *censu*] Census, seu patrimonium *senatorium* erat octingentorum millium HS. *equestre* duplo minus, h. e. quadringentorum millium, atque id ex lege theatrali *Roscii Othonis*. Augustus vero *senatorium* ampliavit ad duodecies HS. Consumpto patrimonio, dignitatis insignia amittebantur. Quare *Cic. pro Sext. c.* 51. *de Gellio* equite sed decoctore = *Indignus ordine equestri, cujus nomen retinet, ornamenta amisit*. Nomine census, non annuum reditum, sed bonorum omnium æstimationem intelligendam esse, contra *Turnebum*, & *Jacob. Mazzonium annot. in Dantem. l.* 1. *c.* 41. præclare contendit *Octav. Ferrarius elect. lib.* 1. *c.* 20. De censu equestri *Horat. epist.* 1. 1. 57.

Si quadringentis sex septem millia desint,
Plebs eris . . . .

Juven. *sat.* 5. 132.

Quadringenta tibi si quis deus, aut similis diis,
Et melior fatis donaret . . . .

Id. *sat.* 14. 324.

. . . . *effice summam,*
Bis septem ordinibus (theatri) *quam lex dignatur Othonis.*

Sigon. *de Jur. Civ. Rom.* August. *de leg. in Julia theatr.* Manut.

Digitized by Google

de Senat. rom. c. 1. Panvin. *Fast.* 1. *p.* 46. Manut. *de civit. rom.* *Thes. ant. rom.* *Grav. vol.* 1.

42 *quadra*] non mensa, (*Pitiscus* contra *Ciaccon. de triclin. p.* 25.) sed vel panis quadratus, vel panis quarta pars, sive frustum. Nam panes quadrifariam incidebant, ut cocti quadrifariam dividerentur, quos iccirco panes *quadratos* dicebant. *Buleng. de Conviv.* 1. 38. Virg. *Æn.* 7. 115.

. . . . patulis nec parcere quadris.

Ubi tamen sunt, qui *quadris* ipsis pro mensis accipiant. *Hor. epist.* 1. 17. 49.

Et mihi dividuo findetur munere quadra.

Mart. 9. 91. 18.

Secta plurima quadra de placenta.

44 *tarentino*] Ad *Franciscum Pignatellium Archiep. tarentinum* gravissime sapientissimeque scripta legitur epistola Cl. *J. V. Gravina de contemptu mortis*, inter ejus opuscula *edit. ven.* 1758. *vol.* 2. *p.* 154.

49 *in speculo*] Seneca *nat. quæst.* 1. 17. hæc de speculis. *Inventa sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Multa ex hoc consecuta: primo sui notitia: deinde & ad quædam consilium: formosus ut vitaret infamiam: deformis ut sciret redimendum esse virtutibus quidquid corpori deesset: juvenis ut flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi, & fortia audendi: senex ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret.* Phædrus autem 3. 8. 14.

Quotidie, inquit, speculo vos uti volo:
Tu formam ne corrumpas nequitia malis;
Tu faciem ut istam moribus vincas bonis.

Socrates pariter monuerat = *adolescentes, si in speculum intueantur, turpis forma vitium debere morum virtute corrigere;*

for-

Digitized by Google

formosos adhibere diligentiam, ne pulchritudinem pravitate morum contaminent. Sic matrona etiam, in manibus speculum ubi erit, sic secum ipsa loquatur, deformis si est: quid essem si deseret pudicitia? sin elegante forma: quanti fiam, si accedat pudicitia? Quota vero quæque deformis est fœmina, quæ speculo ac sibi ipsa credat? De monstrosa speculorum magnitudine ac pretio iterum Seneca *ibid.* = *Postea rerum jam potiente luxuria, specula totis paria corporibus auro argentoque cælata sunt, denique gemmis adornata; & pluris unum ex his fœmina constitit, quam antiquarum dos fuit illa, quæ publice dabatur imperatorum pauperum filiabus . . . Jam libertinorum virgunculis in unum speculum non sufficit illa dos, quam dedit senatus pro Scipione.* Octonem rom. imper. inter arma speculo intentum, formæque consilium petentem carpit *Juven. sat.* II. 99.

Res memoranda novis annalibus atque recenti
Historia speculum civilis sarcina belli.

Casaub. *in Apul.* Rigalt. & Ritterlh. *in Phædr.* Kobierzych. *de lux. rom.* Beroald. *annot. c.* 38.

51 *cur jactes*] Fertur, hoc semper *Philodemo* in ore fuisse: se, nondum confirmata ætate, senioribus doctrina consilioque præstare, eamque ob rem mulieribus se esse acceptum semperque fuisse.

53 *gravis hircus*] grave olens. *Horat. epod.* 12. 5. de alarum graveolentia

. . . . an gravis hirsutis cubet hircus in alis.

Potest & intelligi de hircosa barba provectæ ætatis indice.

56 *madidum panem*] Poppæam Neronis uxorem in exsilium missam quingentas asinas eam ob rem sequutas esse testatur *Plin. l.* 11. *c.* 14. Quare *Juven. sat.* 6. 467,

. . . . atque ille lacte fovetur,

Propter quod secum comites educit asellas,

Exsul hyperboreum si dimittatur ad axem.

Panis ille madidus, qua faciem linebant veteres, ex oryza & fabis fiebat, atque etiam ex farina siliginea. *Juven. ibid.* 470.

Sed quae mutatis inducitur, atque fovetur

Tot medicaminibus, coctaque siliginis offas

Accipit & madida, facies dicetur an ulcus?

Hinc *tectoria* superius 466. vocat.

Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit.

quia illo quodam quasi *tectorio* sive incrustatione novam faciem induebant. Otho, teste *Suet. c.* 12. *n.* 4. *faciem quotidie pane madido linere consueverat*: ideoque *Juven. sat.* 2. 107.

Et pressum in facie digitis extendere panem.

unguenta] Juven. *sat.* 6. 461.

. . . . ridendaque multa

Pane tumet facies, aut pinguia poppaeana

Spirat . . . .

ubi *pinguia poppaeana* sunt fragrantia unguenta, quae *Poppaea* invenit. Alia vero fuisse virorum unguenta, alia mulierum, habes ex *Juven. sat.* 2. 41. ubi *Laronia* in quendam hypocritam:

. . . . sed tamen unde

Haec emis, hirsuto spirant opobalsama collo

Quae tibi? . . . .

Martial. autem *l.* 14. 69.

Balsama me capiunt: haec sunt unguenta virorum:

Delicias Nini (alii *Cosmi*) *vos redolete, nurus.*

h. e. amomum, nardum asfyrium: nam Ninus asfyriorum rex.

58 *Priapi*] Virg. *ecl.* 7. 34.

. . . . custos es pauperis horti.

& *georg.* 4. 110. Et

Et custos furum atque avium, cum falce saligna,
Hellespontiaci servet tutela Priapi.

quem in locum *Servius* = *Priapus fuit de Lampsaco civitate Hellesponti, de qua pulsus, post in numerum deorum receptus, meruit numen esse hortorum*. Horat. *Sat.* 1. 8. 3.

. . . . . . *deus inde ego, furum aviumque*
Maxima formido . . . .

Ridiculam superstitionem ridet *Lactantius lib.* 2. *c.* 4.

60 *stoica prandia*] Ad stoicorum mores & victum respicit *Pers. sat.* 3. *v.* 52.

Haud tibi inexpertum curvos deprendere mores,
Quaeque docet sapiens braccatis inlita Medis
Porticus, insomnis quibus & detonsa juventus
Invigilat siliquis & grandi pasta polenta.

69 *Graculus*] qua diminutiva utitur *Juven. sat.* 3. 78.

Graculus esuriens in caelum, jusseris, ibit.

70 *nonam*] Nona erat hora prandii. Quid singulis diei horis Romae ageretur describit *Martial.* 4. 8. 5. ubi:

Sufficit in nonam nitidis octava palaestris:
Imperat exstructos frangere nona toros.

frangere autem est discumbere, toros corporis pondere deprimendo. Quare, qui apud *Juven. sat.* 1. 49.

. . *Exsul ab octava Marius bibit* . . . . .

ante horam mensae destinatam genio indulgebat.

71 *matutinus*] Homer. *odyss.* 16. *vespertinus* venit: *iliad.* 8. *matutini armabantur*: *iliad.* 10. *hesternus promisit Ulysses*. Quod frequentissime latini sunt imitati. Quin & *Theocr. Idil.* 10. & *Hipocr. l.* 7. habent = *amo undecendius* pro *undecim dies amo*, & *obiit septendius* pro *obiit die septimo*.

76 *O toga*] Caufidicos *togatos vulturios* appellat *Apulejus* a vulturis rapacitate. Quid sibi velit, non eft divinandum.

81 *onagris*] Varro *lib.* 2. 6. *de re ruft.* = Asinorum *genera duo*: *unum ferum, quos vocant onagros*; *in Phrygia & Lycaonia funt greges multi*: *alterum manfuetum, ut funt in Italia omnes*. Martial. *l.* 13. 97.

Cum tener eft onager, folaque lalifio matre
Pafcitur: hoc infans, fed breve nomen habet.

& *epigr.* 100. *ejufd. lib.*

Pulcher adeft onager: mitti venatio debet
Dentis erythraei: jam removete finus.

85 *Panthea*] Vetulam aliquam fignificari puto lafcivam fuperbamque, nondum fpe deftitutam poffe fua vonuftate amatores habere. *Pantheam* autem forte dixit, quod vel ad *Pantheon* refpexerit romanumque adagium de homine decrepito: *ha più anni della Rotonda*: vel ad figna *panthea* (h. e. imagines deos omnes, aut faltem plurimos, repraefentantes) nobiliffima antiquitatis monumenta: de quibus *Sponius in Mifcell. antiq. l.* 1. *fect.* 1. *art.* 5.

87 *lafcivia*] h. e. lafciviens utriufque fexus & perfonata juventus bigis per flaminiam rapide vectatur. *Lafcivientes* (interpretatur *Valla in Raudens.*) plus mollitiei quam roboris & conftantiae habentes: quod otiofae folet effe juventutis vitium.

88 *quandoquidem*] Ex imperitia, aut incuria, quandoque etiam arrogantia nobilium, qui aurigas agebant, tumultus identidem excitati, homines dejecti ac protriti.

89 *Praetor*] Pio VI. P. O. M. qui reip. chriftianae bono quamdiutiffime regnet, haec nobis enarrantibus, fumma integritate ac prudentia *Ferdinandus Spinellius* neapolitanus ex Falcaldienfibus dynaftis urbanam praeturam exercet.

90 Ec-

90 *ecce liber*] Est autem vel *Philodemi* libellus *Endymionis* comœdiæ appositus, cui titulus: *Discorso di Bione Crateo Pastor Arcade*; vel alter eclog. & dialog. de quibus ad *Franciscum* Cardin. *Benvisum*, cum præfatione, cui titulus: *Il caro peso, ovvero dell' antica poesia, dialogo di Bione Crateo*. [*Corvini pumice*] Pumice libros seu volumina expolire olim mos erat. *Horat.* 1. *epist.* 20. 2.

Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.

Catull. 22. 1.

Quoi dono lepidum novum libellum

Arida modo pumice expolitum?

Mart. 8. 72. 1. ad suum librum.

Nondum murice cultus, asperoque

Morsu pumicis aridi politus.

Idem 1. 67. 10. Ovid. *Trist.* 1. 1. 11. Catull. 22. 7. Inde *pumicatores*, & *pumicare*. Lucil. *sat.* 7. apud *Non. c.* 2. *n.* 202.

Scabor, (al. *rador*) *subvellor*, *desquamor*, *pumicor*, *ornor*. Voss. *Lex. Etym.* Pontan. in *Ovid. Trist.* 1. 1. 9. Hugo *de prim. scrib. orig. c.* 35.

94 *Satyro*] Ad *Marsyam* satyrum respexisse puto, qui phrygius tibicen ea fuit temeritate, ut Phœbum ad cantus certamen provocarit, a quo victus & excoriatus est. *Ovid.* 6. *Fast.* 705. & *Metam.* 6. 383.

96 *caulesque*] Ejusmodi ferculum, quod *cavolata*, vel ad nobilium mensas, maxime dum in suburbanis comissantur, transiit, exquisitioribus additis condimentis. *fissa sincipus*] Perf. *sat.* 5. 69.

Unge puer caules. Mihi festa luce coquatur

Urtica, & fissa spumosum (al. fumosum) sinciput aure.

100 *Endymion*] nobilissima comœdia *Alexandri Guidii* ticinensis, cujus vitam habes inter ceteras *Illustr. Arcad. vol.*

3. *pag.* 229. *a Petro Jacobo Martellio* bononiensi scriptam . Prodiit Romæ *typis Komarekiis an.* 1692.

105 *cum Pedone*] *Pedo* violacei ordinis (*Prelato*) erat, *Crispulus* ICtus, *Rullus* e tribus unus. Nam tres *Sectano* in satyris *Rulli*: pater chirurgicæ peritissimus, duoque filii, quorum alter *Canonicus*, alter Medicus. Horum postremus *Philodemi* amicissimus sæpius ac vehementius vapulat.

111 *salillum*] parvum salinum (*saliertta*). Quidquid erat in tuæ quasi mentis salillo, omnino computruit.

112 *triclinia*] Romani pransuri vel cœnaturi ternos ut plurimum lectos trium capaces sternebant, quibus accumbentes cibum sumebant: inde triclinia: quorum *quanta latitudo fuerit, bis tanta longitudo fieri debet*; monet *Vitruv.* 6. 5. Ursin. *app. ad Ciaccon. de triclin. p.* 211. Casal. *de Conviv. c.* 1. Stuck. *ant. conviv.* 11, 14. Buleng. *de conviv.* 1. 26. 27. Lips. *ant. lect. c.* 1. Scholiast. *in Petron.*

117 *piacula*] h. e. pœnas, uti *Liv. lib.* 29. *c.* 18. *Dea suum templum aut tutata est, aut a violatoribus gravia piacula exegit*: idest pœnas piaculi loco.

122 *magnumque sophos*] Male quis interpretatur *philosophiam*: dixisset enim *magnosque sophos* a *sophus sapiens*. Est igitur *sophos* græca vox, quæ valet *sapienter*, nobis *benissimo*, *ottimamente*, cujus usus in acclamationibus, præsertim cum recitantes, aut causas in foro agentes, prece aut pretio corrogati laudabant: de qua re, ejusque origine, modo ac fœditate legesis *Plinii* epistolam *lib.* 1. decimam quartam. *Martial.* 6. 48. 1.

Quod tam grande sophos clamat tibi turba togata,
Non tu, Pomponi, cœna diserta tua est.

Id. 1. 30. 37.

Mercetur alius grande & insanum sophos.

Id.

Id. 3. 46. 8.

At tibi tergeminum mugiet ille sophos.

Ferrar. *de acclamat.* 1. 16. *&* 3. 12. Quare *Sectani* sensus est: dimitte forum, & forenses actiones, mercatosque plausus.

137 *res mortifera*] In famosos libellos animadvertendum putarunt jam inde a XII. tabulis romani. *Cic. de rep.* apud *D. Augustin. de Civ. Dei* 2. 9. = *Nostra contra XII. tabulæ cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt, si quis occentavisset, sive carmen condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri precaretur. Judiciis enim ac magistratuum disceptationibus legitimis propositam vitam, non poetarum ingeniis, habere debemus, nec probrum audire, nisi ea lege, ut respondere liceat & judicio defendere.* De eadem lege *Arnob.* 4. *p.* 151. Verba legis sic edidit *Ursin.* = *Sei. quis. occentasit. casmenve. condixit. quod. alterei. flacitiem. faxsit. kapital. estod.* Ursin. *not. ad leg. & Sicta Thes. antiq. rom. Grav. vol.* 2. *p.* 350. Rittersh. *in Leg. XII. tab. class.* 2. *c.* 13. 3. *p.* 2. *c.* 36. Elmenhorst. *in Arnob.* August. *de Leg. ap. Grav. vol.* 2. *p.* 294. Præterea *Tacit. annal.* 1. 72. 4. = *Facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis ejus tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qui viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat.* Dio lib. 56. *Neque vero a cura reip. Augustus ideo animum avertit, quin & equitibus jus petendi tribunatus plebis concederet, & famosorum libellorum, quos ad traducendos homines a quibusdam scribi acceperat, conquisitionem fieri juberet, repertos in Urbe ab ædilibus, extra Urbem a singulorum locorum præfectis comburi mandaret, in auctores eorum quosdam animadverteret.*

sancto sub Principe] *Princeps* pro eo, penes quem fit summa rerum, est aureæ latinitatis vox: eam quippe habes non

semel

semel in *Albinovani Eleg. ad Liv. August.* & *in Phædr. lib.* 5. *fab.* 7. Carlius *in annotat. ad eleg. Albinov.* a Cl. Corsettio *italice redditam, edit, Lucens.* 1745. *pag.* 160.

140 *præstabit*] *Quietistarum* auctor, sive restitutor, fuit *Michael de Molinos* in diœcesi natus cæsaraugustana, qui Romæ, facta publice ejuratione, perpetuo multatus carcere, ann. MDCXCVI. V. kal. jan. obiit. Pestilentis doctrinæ summa erat: homines in contemplatione (sane ridicula, nihil prorsus in ea agentibus animi facultatibus), sive, ut ajebant, *in orationis quiete* defixos ita Deo adhærere, ut peccare nullo modo possint; neque si quid interea turpe ac flagitiosum admittant, imputandum esse: quod quidquid illud sit, ad corporis naturam spectet, non ad animum, qui Deo conjunctus arctissimo vinculo, ne ipsis quidem sensibus cognito, atque purissima in luce quasi absorptus obtenebrari nequeat. Cæterum *Quietistæ*, habitu atque incessu sanctitatis speciem præseferentes, virtutis fuco cum sua velabant scelera, tum facile hominibus imponebant. Vid. *Domin. Bernin. heref. histor. vol.* 4. *pag.* 711. & *Morer. Diction. histor. vol.* 6. *pag.* 262. v. *Molinos* [*rasa cervice*] detonso capite, eoque habitu, quem eleganter describit in sui temporis *hypocritis* Juven. *sat.* 2. quem legas si placet.

146 *obmurmuret; hic est*] Pers. *sat.* 1. 28.

At pulchrum est digito monstrari, & dicier, hic est.

Hor. *lib.* 4. *od.* 3. *v.* 21.

Totum muneris hoc tui est,

Quod monstrer digito prætereuntium.

149 *septis*], claustris, ideo *virgineis*, quod in eis virgines Deo sacræ vivant. Septa quippe sunt quæcunque loca circum munita & quodam sepimento vallata. Hinc *septa* ro-

me-

manis loca erant in Campo Martio tabulatis inclusa, instar ovilium, in quibus stans pop. rom. suffragia ferebat.

156 *vittataque*] sacræ virgines velatô capite. Quamquam romanorum vittæ erant quasi fasciæ, quæ crines circum caput religabant. Erant autem & matronales & virgineæ, verecundiæ indicium: atque in eo differebant, quod virginibus essent simplices, matronis duplices. Quod pudoris fuerint insigne *Ovid. de art. am.* 1.

Este procul vittæ tenues, insigne pudoris.

Quod matronis tributæ *Val. Max. l.* 5. *c.* 2. & Virg. 7. 1.

Solvite crinales vittas, capite orgia mecum.

Quod virginibus *Ovid.* 2. *metam. de virgine* Nonacrina:

Vitta coercuerat neglectos alba capillos.

& *Valer.* 8. *argon.*

Ultima virgineis tum flens dedit oscula vittis.

De Vestalibus *Ovid.* 1. *amor.* 6. ubi de Ilia.

Quo cultus abiere tui? quid sola vagaris?

Vitta nec evinctas impedit alba comas?

& de eadem 3. *Faster.*

Decidit ante sacros lanea vitta focos.

Lucanus denique 1.

Vestalemque chorum ducit vittata sacerdos.

Copiose *Lipsius lib. de Vesta & Vestalib. c.* 12. ubi plurima Vestalium numismata.

166 *cacuba*] Vinum *cacubum* latinis olim generosissimum a *cacubo* monte & palustri loco, ad sinum cajetanum *Fundis* & *Amyclis* vicino in Latio ad Campaniæ confinia. *Mart. lib.* 13. 115.

Cæcuba Fundanis generosa coquuntur Amyclis.

Plin. 14. 6. *Antea cæcubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sinu amyclano.*

167 *sum.*

167 *summa boni*] bonorum finis. De summo bono tot sententias fuisse, quot philosophicæ sectæ, idest ducenas octoginta, tradit Varro. Atqui nisi unum esse non potest. Vides igitur quam diversi abeant sine divina hac nostra veritatis face, quamque turpiter errent in re tanti momenti, miseri mortales.

182 *Tisiphone*] ex *Virg. an.* 6. ubi de pœnis apud inferos, inter quas Furiarum tormenta, præcipue Tisiphones flagellum & angues:

Continuo sontes ultrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans, torvesque sinistros
Intentans angues. . . . .

hydrus] Forte *Sectanus*, pro veterum doctrina, *Quartillam* ponit in criminis pœnam, loco amasii, serpentis amplexu apud inferos circumplicatam.

184 *pro penso*] Fœminæ sanctam eo magis tuentur pudicitiam, quo magis domesticis curis & operibus secretæ incumbunt, *Lucretia* exemplo, quam (ex Liv. lib. 1.) non *in convivio luxuque cum æqualibus tempus terentem, sed nocte sera deditam lanæ inter lucubrantes ancillas in medio ædium sedentem invenere Sex. Tarquinius & Collatinus*. Optime *Virg. georg.* 2. 524.

Casta pudicitiam servat domus. . . . . .

festisque diebus] Pudeat christianum facere contra quam Seneca ethnicus homo *epist.* 18. scripsit = *Festis diebus maxime animo imperandum est, ut tunc voluptatibus solus abstineat, cum in illas omnis turba procubuit.*

189 *placantur munere*] Hor. *lib.* 3. *od.* 16. 9.

Aurum per medios ire satellites
Et perrumpere amat saxa, potentius
Ictu fulmineo. . . . .

194 Nec

194 *nec fora*] Damnanda prorsus, quæ Romæ præsertim nimis fit, fœminarum concursatio; quæ vix antiquitus domo egredi permittebantur; idque moris apud quasdam gentes manet. Quin & iis locus in remotiori editiorique domus parte attributus, qui *gynaceum* & *parthenon* dictus, ne facile ab externis vel ipsis in ædibus videri possent. *Euseb.* apud *Stob.* = *Mulier nec alios videre, nec ipsa videri debet, præsertim qua eleganter ornata sit: utrumque enim ad res inhonestas incitamentum est.*

204 *argillam*] Argillacea vasa solent ineptissimi figuli coloribus rudi & quasi tectorio penicillo illinere, seu potius conspurcare. Pictores vero celeberrimi non defuere, quales *Raphael Urbinas*, & *Carolus Antonius Grue*, qui vili argillæ grande pretium fecerint.

216 *dulcesque nuces*] Athen. l. 2. = *Nucem vocant communiter scriptores attici & alii fructus inclusos putamine ligneo*: inde *nux avellana*, *amygdalina*, *persica*, sive *mollusca*, *juglans &c.* apud *Macrob.* 3. *saturn.* immo & *castanea nux* apud *Virg.* 2. *ecl.* 51.

Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.

Ovid. vero 2. *de art. am.* distinguit:

Afferat aut uvas, aut quas Amaryllis amabat,
Et nunc castaneas, nunc amat illa nuces.

Plin. quoque *lib.* 15. *c.* 28. = *putamine clauduntur nuces, corio castanea.* Quæ tamen distinctio non prohibet, quominus castaneæ inter nucum species numerentur. Quamquam nuces in secundis mensis apponerentur inter bellaria ex *Horat. lib.* 2. *sat.* 2. 121.

. . . . tum pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas cum duplice ficu,

tey

tamen inter vulgares cibos vilesque habebantur. Nam vetus marmorea tabula apud *Gruter. p.* 461: monet, nuces pueris tantum plebejis distributas esse. Nam publicas inter largitiones, quas quotannis faciendas testamento jusserat Quintilius, vides triginta nucum modios pueris plebejis spargendos. PUERIS. PLEBEIS. SINE. DISTINCTIONE. LIBERTATIS. NUCUM. SPARSION. MOD. XXX. &c. PRÆSTITERINT. Nuptiis religiosæ erant nuces, & a maritis puerisque spargebantur. *Catull.* 61. 137. *Virg. ecl.* 8. 30.

Sparge marite nuces . . . .

Quod ideo factum puto (aliis aliter opinantibus), ut ita se puerilibus omnibus ludis renuntiare, & juvenilia quæcunque ludicra abjicere, maritus testaretur. *Perf. fat.* 1. 10.

. . . . . . & nucibus facimus quæcunque relictis

Cum sapimus patruos . . . .

ubi *nuces relinquere* est a puerilibus nugis ad virorum curas & studia, sumpta virili toga, transire. Pueri nuces in sinu vestis gerebant ludebantque. *Horat. lib.* 2. *fat.* 3. 171.

. . . . postquam te talos, Aule, nucesque

Ferre sinu laxo, donare & ludere vidi.

Cum vero ultra præscriptum tempus nucum ludo indulgerent, tunc sæpe a magistris eorum nates vapulabant. Ludorum autem, qui nucibus fierent, aliqua genera describit *Ovid. eleg. de nuce.* Putean. *reliq. conv. prisc. thes. antiq. rom. Grav. vol.* 12. Buleng. *de conv.* 2. 39. Brisson. *de rit. nupt. p.* 100. Hotoman. *de vet. rit. nupt. c.* 31. Pancirol. *de reb. deperd. & invent. p.* 676. Buleng. *de lud. vet. c.* 8.

coctona] al. *coctana*, Syriæ ficus pro vernaculis: quæ parvæ molis erant ex *Mart. lib.* 7. 53.

Parvaque cum canis venerunt coctana prunis.

Juven. *fat.* 3. 83.

Ad-

Advectus Romam quo pruna & coctona vento?

& iterum *Martial.* 13. 28.

Si majora forent cottana, ficus erat.

E Calabria nunc habemus, quas veteres e Syria, ficus aridas, quæ Latinis *caricæ* a *Caria*, ubi abunde natæ siccabantur.

219 *non deerunt*] Tria præcipue sannarum genera apud veteres, quæ describit *Pers. sat.* 1. 58.

O Jane, a tergo quem nulla ciconia pinsit,

Nec manus auriculas imitata est mobilis albas,

Nec lingua, quantum sitiat canis apula, tantum.

Primum erat, quando dextra, digitis omnibus in unum coactis, in modum ciconini colli seu rostri, directisque ac motitatis a tergo in eum, qui irridebatur, ciconiæ quasi rostro pinsebant. *Ferrar. de acclam. vet.* 11. 21. Casaub. *ad Pers.* D. Hieron. *ad Rustic. monach. ep. edit. veron.* 125. = *Ne credas laudatoribus tuis, immo irrisoribus aurem ne libenter accommodes: qui quum te adulationibus foverint . . . . si subito respexeris, ciconiarum deprehendes post te colla curvari.* Et *prol. ad Sophen.* = *qui si scirent Holdam viris tacentibus prophetasse.... nunquam post tergum meum manum incurvarent in ciconiam.* Alterum, quando apposito temporibus pollice, cæteri digiti auriculas albas, h. e. asininas, imitantes movebantur. Tertium, quando tantum linguæ exserebatur, quantum canis sitiens in calidissima siticulosa Apulia non exserat. *D. Hier. in allata ep.* = *aut manu auriculas agitari asini, aut æstuantem canis protendi linguam.* Casaub. *ibid.* & Ferrar. *de acclam. ibid.* Sectanus vero duo tantum refert, quibus sanniones nostri uti solent, cachinnos, & crebram bini cornu, indice & minimo protensis, imitationem.

SA-

SATYRA IV.

ARGUMENTUM.

Mutato, Philodemus, consilio, jam non amplius de satyris sese efferre, sed eas ab invidia profectas jactare. At singulas ordine partes inspiciendo Sectanus, originem, censum, doctrinam, mores, nihil prorsus in eo comperit, quare illi invideri posse videretur. Ad supplicia postmodum transit, exsilium ac remum, quæ sibi suisque amicis, injurias, cum primum posset, ulturus, intentaverat Philodemus: quem, varia pulcherrime nectendo, lepidissima præsertim ironia, depectit.

Ecce iterum ventosus adest Philodemus, & auras
Eructat stomacho crudus. Date pocula, Musæ,
Cardiaco, tumidam quæ pulchro e corpore pestem
Elicuisse queant. Medicæ non inscius artis

1 *ecce*] principium *sat.* 4. *Juven.* imitatus. *Philodemo*, una & altera satyra nondum sanato, iterum mederi Sectanus. [*ventosus*] vanus, gloriosus.

2 *crudus*] Cruditatis, quæ flatus ructusque creat, eleganti allegoria tumidos spiritus, quasi morbum, signat.

3 *cardiacu*] Stomachi vitium quandoque sequitur cardialgia. [*pulchro*] ironice.

Ipſe quoque accedam, collyria pauca daturus.
  Eja age, fer calamum, Ligurine: en tertia ſurgit
Pagina, & inſonti creſcet damnoſa papyro.
Sed trepido; nam clara phalanx umbone coruſco
Fulminat, & ſacri dicor qui carminis auctor,
Ultra ſauromatas, & barbara littora Ponti
Expellor. Nimium ſævis, Philodeme: ſodali
Parce tuo. Neſcis, veniant qua parte ſagittæ.
Unde tamen veniant, tuto emittuntur ab arcu;
Et vacuos rident, quibus ureris ipſe, furores.

Il-

5 *collyria*] oculorum proprie medicamen, hic vel pro quovis remedio, vel ad mentis quaſi oculorum ſanitatem, quod ſint a ſuperbiæ fumo hebetati.

6 *fer calamum*] ad medicamina ſcribenda, *la ricetta*. [*Ligurine*] qui, ut *Seſtani* amicus ſecretique conſcius, ſatyras vulgabat, clamque *Philodemo* adhærens quidquid in eo eſſet vituperatione dignum colligebat. Erat is *Ab. Maggius*: nomen a *Martial*. 3. 44. [*tertia*] in Philod. ſatyra: en tibi collyrium.

8 *clara phalanx*] Philodemi aſſeclæ ab ejus dogmate *lucis univerſalis*, vulgo *i Luminoſi*.

9 *fulminat*] Satirycum pœnas daturum & longe amandandum fore jactitabant. [*ſacri*] exſecrandi.

10 *ſauromatas*] ſcythas ad Mæotidem paludem Pontumque euxinum, ut alter Ovidius. [*nimium*] Ironice pœnam deprecatur.

11 *ſodali*] vel quod antea fuerat *Philodemo* conjunctus; vel verius quod eum *Philodemus* ipſe (*ſat*. 2. 7.) *ſodalem* confidenter appellarat, ac ſi ex ejus eſſet *ſodalitio*.

12 *parce tuo*] Ironice timorem ſimulat. [*neſcis*] Minas deinde aperte irridet, ſeque ignotum dicit, atque, etiamſi innoteſcat, tutum, ideoque impavidum. [*unde*] undecunque.

Illum non teneri frangit vindicta cinædi;
Nec pavet aerias fellas & ludicra regna,
Queis tantum, vesane, tumes, populumque coerces.
Quin satyræ satyram addo. Tu nocturna latratu
Cornua percuties lunæ, frustraque dolebis;
Aut moto rabiem solabitur aura flabello.
Scribimus hæc animo dociles, studioque juvandi,
Si patitur digitos ulcus ferrumque medentis,
Sed vereor, tanto scateat ne pustula tabo,
Ut desperatæ potius nocitura saluti
Mollia cyrrhæi sudent opobalsama trunci.
Stultitiæ, mihi crede, tuæ non ultima pars est
Invidiæ satyram tribuisse. Accede parumper,

H 2 Dum

15 *cinædi*] Nobilis quidam adolescens palam feroculus dixerat, centum se famulo aureos daturum, qui Satyricum fuste dolaret.

16 *aerias fellas*] sive quod *Philodemus* dignitates imperiumque animo agitaret: sive quod ad timorem incutiendum jactasset, tarentino Præsuli, cujus negocia procurabat, Romam accito rerum habenas Pontificem M. traditurum.

18 *latratu*] Tritum proverbium de homine vindictæ quidem cupido, sed qui nihil possit, abbajare alla luna, quod solent canes.

21 *animo dociles*] nulla maledicendi libidine, sed sanandi studio: siquidem ab animi morbis convalescere poterit *Philodemus*.

25 *cyrrhæi*] Opobalsamum ex arbusculæ humore concretum, quæ, viti similior quam myrto, venit in Syria. *cyrrhæum* dicit vel a *Cyrro* Syriæ; vel potius a Musis ita dictis a *Cyrrha* in Phocide ad radices Parnassi.

27 *accede*] Amice compellat. *accede*, ut ex iis, quæ dixero, videas, an vere de te sentias.

Dum vacat, & noſtras placeat, Philodeme, camœnas
Dignari auditu: exſpectent Labeo Cithiſuſque.
Invidiæ fortaſſe patet longæva tuorum
Nobilitas, medioque foro pater æneus, & quæ
Pallidulis implent umbris alabaſtra forores?
Alba tibi forſan læva de parte renidet
Teſſera militiæ? Privatis ædibus aram
Forſan habes, & thura domeſtica? Sarmata num te
Illuſtrat titulis ſolita mercede philippi,
Duxque papyraceus boream faſtidis & ignem?

Sed

29 *Labeo*] juvenis, qui Romæ degens legibus operam dabat, vel a *Labeone Antiſtio* veteri JCto, irriſionis cauſa; vel quod labia haberet juſto majora. *Cithiſus*] nobilis ephebus delicatulus & mollis. Uterque *Philodemi* quotidie lateri adhærebant. [*expectent*] h. e. bona eorum venia.

30 *invidiæ*] Nulla in *Philodemo* nobilitas: ergo nihil inde cauſſæ cur invidiam moveat.

31 *pater æneus*] ſtatua vel patris, vel ex majoribus alicujus, in foro poſita.

32 *alabaſtra*] ſepulcrum pretioſo marmore exſtructum nobilitatis index. [*forores*] h. e. inſignes e *Philodemi* gente fœminæ.

34 *teſſera*] Num eques hieroſolymitanus alba cruce inſigniris? quæ ſiniſtra pectoris parte geſtatur. *aram*] Ara domeſtica olim regibus tantum, poſt & patriciis data, nobilitatis fuit indicium: num adhuc ſit ſubdubitarem.

35 *Sarmata*] Anne ab remotiſſimo rege aliquo, puta ſarmatico, *Comitis* (ut ajunt) ſive *Marchionis* ornatus titulo incedis? Belle ridet ejuſmodi titulos noſtra ætate proſtitutos.

36 *philippi*] Pretium arguit mercem. *philippus*, ſive *philippeus*, ab imagine Philippi macedonis, pro nummo aureo. *Hor. 2. epiſt. 1. 234. Rettulit acceptos regale numiſma philippos.*

37 *papyraceus*] Meri diplomatis *Duces* cachinnando vulgus appellat

char-

Sed clamans genitrix, patrii prope fluminis undam
Dum tondet pecudes, resoluto pondere ventris,
Te fertur peperisse: cadit cum forfice lana
Protinus e manibus, gemitumque dedere capellæ.
Nam gravis illa tui, quo mense anguilla colubris
Jungitur, & lamiæ coeunt, nigroque camino
Lurida squalentes celebrant connubia larvæ,
Lucinam extimuit venturi præscia fœtus.
Invideant tibi nunc tria nomina. Græcule vecors,
Nasceris e cœno, vilisque emblema tuorum
Marra fuit, rastrumque in stemmate fulget avito.

chartaceos, *Duchi di carta straccia*. [*boream fastidis*] Salse ac lepide a vento sibi & igne timere dicit; ne titulus cum diplomate aut asportetur, aut comburatur.

38 *sed clamans*] Qui natus sit, & quo sanguine, commemorat.

40 *fertur*] Hyperbolen coercet.

42 *quo mense*] h. e. malo omine, malis avibus. Majo, vel ineunte vere, anguillam cum colubris coire opinantur nonnulli.

43 *lamiæ*] Lamiarum (*streghe*) congressus, quæ atra quasi fuligine tinctæ finguntur, est in muliercularum fabellis.

45 *Lucinam*] Dea, quæ puerperiis præest, pro ipso puerperio. *sat.* 2. *enarr.* 186. [*extimuit*] præsentiens quid monstri esset editura.

46 *invideant*] subaud. homines. ironice colligit. *tria nomina*] Ex *Juven. sat.* 5. 127. romanis insigne civitatis & ingenuitatis erant *prænomen*, *nomen* & *agnomen*, quibus a rebus gestis, vel ab aliqua corporis nota, aliquando *cognomen* additum. [*græcule*] vel quod se græce doctum jactaret, vel quod in ultima natus esset Calabria, ubi vulgo *grecaroli*.

48 *marra*] Non tam ex joco, quam ex rei veritate. Nam philodemica gens vere pro stemmate aut aratro aut rastro utebatur.

Verius hoc nemo Paſtor deſcribitur Arcas,
Qui pecus umbroſo didicit compellere ſaltu
A puero. At titulos regina pecunia donat,
Et genus & proavos ſordeſque parentis honeſtat.
Vera quidem narras. Fulvi imperioſa metalli
Hæc datur in nobis, ſemper dabiturque poteſtas:
Quin veluti ſacrum colitur, precibuſque vocatur
Argentum, & divi majeſtas ſplendida nummi;
Illi quantumvis nondum fabricavimus aras,
Et nondum fument nabathæo templa vapore.
Hæc mihi nota prius. Loculum ſed concute, ſodes.
Nil ſonat hic, vacuaſque inflat veſica crumenas:
Nec tantum fortaſſe tument, agileſque feruntur,

Pen-

49 *verius*] Ceteri Arcades nomine tantum, tu re diceris paſtor.

51 *titulos*] A nobilitate ad divitias tranſit. Originem objicientibus divitias, ac ſi afflueret, opponebat Philodemus. [*regina*] Pecuniæ omnia parere, uti dominæ, vetus omnium cantilena.

52 *at genus*]. Contra vero *Hor.* 2. *ſat.* 5. 8. = *Et genus & virtus, niſi cum re, vilior alga eſt.*

53 *fulvi*] auri. *Tibul. l.* 2. *el.* 1. 88.

55 *veluti ſacrum*] Quod numinis loco ſint divitiæ, atque omnia poſſint, vetuſtiſſimum idemque perpetuum inter homines malum.

56 *divi*] Dii dicebantur, qui erant æterni, *divi* autem, qui ex hominibus hominumque decreto fierent.

57 *fabricavimus*] deſumpta ex *Juvenali* ſententia *ſat.* 1. 112.

58 *nabathæo*] thure a *nabathæa* Arabiæ petrææ regione.

60 *veſica*] Crumena *Philodemi* non nummis, ſed aere plena, quaſi follis luſorius, *pallone*.

Pendula qui lambunt thermarum viſcera, folles,
Cum ferulæ ſonitus jam ceſſavere magiſtræ,
Liberaque exſultat permiſſa luce juventus;
Quantum aeris ventique capit nummaria pellis
Illa, tuo lateri quæ pendet, & ilia ducit.
Nec tibi ſunt caligæ, nudi nec ſponda grabati,
Nec toga brumalis, quam fœmina pigneret, uno
Conducenda obolo ſcalarum in limine. Quod ſi
Longa nimis fœdi celebrarent ſabbata Verpi,
Deficerent craſſuſque calix, viridiſque catinus,

 Quo

62 *thermarum*] Antoninianarum inter aventinum & cœlium. Vid. *enarr.* [*pendula viſcera*] ſaxa vetuſtate exeſa. [*lambunt*] radentes leviter attingunt.

63 *cum ferulæ*] ceſſante ferula, h. e. ſchola. Ubi thermarum Antoninianarum reliquiæ, ibi follis luſum *Romani Seminarii* Convictores exercebant, cum a ſcholis vacarent, factaque in publicum prodeundi facultate, aperto cœlo fruerentur.

66 *ilia ducit*] metaphor. ab iis, qui præ laſſitudine difficulter anhelant. *Horat. l.* 1. *epiſt.* 1. 9.

67 *caligæ*] Hyperbolice *Philod.* paupertatem exaggerat; quam tamen exaggerationem res ipſa poſtulare videtur. [*grabati*] vilis lectuli.

68 *toga*] pro lacerna. Senſus eſt: neque tibi eſt hyemale pallium, quod æſtate oppigneres, ut ſolent, qui anguſtiis urgentur.

69 *ſcalarum*] Scalas ædium *Montis Pietatis* quotidie occupant fœminæ, quæ parvula mercede conductæ pro te quidquid afferas oppignerant.

70 *fœdi*] Hebræi Romæ maxime *fœdi* [*ſabbata*] pro quocunque judæorum die feſto. [*Verpi*] Hebræi: qui cum diebus, quos habent feſtos, a mercibus emendis abſtineant, valde foret incommodum *Philodemo*, ſi nimis longa eorum eſſent ſolemnia: non enim poſſet fruſtum aliquod panni &c. vendendo vitam ſuſtentare.

71 *deficerent*] quæ ad diurni victus ne-

Quo tibi cognatas fuſpiras ungere frondes.
Tunc manibus caderet Bacon, fruſtraque doleres
Dilectum Roma nimium diſtare Tarentum.
Vix igitur Maculo, quem fornice nata Suburæ
Enixa eſt genitrix ultro vulgata pudorem,
Quique locat naſum purgandis nocte latrinis,
Divitiaſque tuas & claros invidet ortus.
 Invenit tandem, qua livida pectora fervent
Invidia. Fas eſt audire. Potentior auro
Virtus & recti ſtudium, Cyrrhæque voluptas

In-

neceſſitatem pertinent. [*calix*] plus quam vulgaris, forte ex argilla. [*catinus*] praſinus, ſeu viridi colore illitus, ideſt viliſſimus. Pro *calice* tamen & *catino* vini cibique genus plane ruſticum accipe.

72 *cognatas frondes*] braſſicas, ideo *cognatas*, quod regni neapolitani plebecula earum eſt natura avidiſſima.

73 *Bacon*] e manibus inedia languidis caderet *Bacon verulamienſis*: quem librum in deliciis habebat ſemperque in ore *Philodemus*.

74 *Tarentum*] eo *dilectum*, quod inde menſtruam haberet mercedem, ut in *ſat. ſuper.* 44.

75 *vix igitur*] Concludit, ne viliſſimum quidem aliquem, qualis erat *Maculo* ſordidiſſimus homo, aut quiſpiam latrinarum purgator, *Philodemo* invidere poſſe. *Suburæ*] de qua *ad ſat.* 1. *enar.* 112.

79 *invenit*] Cum invidiæ cauſam *Philodemus* ab origine ac divitiis nullam omnino eſſe vidiſſet, aliquid aliud excogitavit; eamque doctrinæ, qua erat ornatus, & virtuti attribuit. [*livida*] pro *invida* paſſim poetæ, a colore, quo invidi ſuffundi ſolent.

80 *potentior*] Ita *Philodemus*.

81 *virtus*] Tria videtur complexus, philoſophiam, juris peritiam, & poeticam. *Cyrrhæ* pro poeſi, ut *ſupr.* 25.

Innocuæ, hoc genuit plebejo in corde venenum;
Nec patitur noſtrum crebreſcere nomen in aula:
Inde mali radix noſtrique pudoris origo.
Mentis inops, genio quantum blandiris inepte
Ipſe tuo, vacuoque placent nutantia cælo
Caſtella, & lubrico ſubſtructæ pulvere turres!
Plenius ac melius ſcribit præceptor Amillus,
Quæ pueri diſcant; & cedro dignior eſſet
Hircorum barba impexa, & vindemia Rulli
Bucolicis fluxiſque tuis ſermonibus. Ergo
Quam calamo fœdas, roſumque tuum ſapit unguem,

Non

82 *plebejo*] in animo vili, quem facile veneno inficit invidia.

84 *pudoris*] infamiæ, ut *Livius* =*amicitia, quæ impetrata gloriæ ſibi ſit, non pudori*.

85 *mentis inops*] Contra *Sectanus*.

87 *caſtella*] ital. *far caſtelli in aria*. [*pulvere*] nullo prorſus fundamento, *fabbricar ſull' arena*.

88 *Amillus*] pædagogus in foro agonali.

89 *cedro*] h. e. immortalitate: oleo enim ſeu ſucco cedrino perunctæ chartæ æternitate donari credebantur.

90 *hircorum*] Rullus *Philodemi* amicus duos in arcadia recitaverat dithyrambos, alterum de *hirco* (*il capro*) alterum *de vindemia* (*la vendemmia*, roman. *la mozza*) quos præfert philodemicis bucolicis; ſed æque ridet utrumque. Vid. *enarrat*.

91 *bucolicis*] Eclogam & philoſophicos dialogos, de quibus ad Cardinalem *FranciſcumBonviſium*, In Arcadia recitarat *Philodemus*. Vid. *enarr*. [*fluxiſque*] in quibus nihil ponderis, nihil ſucci.

92 *roſum*] h. e. quod difficili minerva duroque labore ſcripſit: *rodit* enim *unguem*, caput *ſcabit*, qui difficile quidquam aggreſſus identidem hæret.

Non minio posthac, auro nec perline chartam:
Quidquid & illud erit, psallendum trade Bagoæ,
Aut potius, rauco pontem qui detinet, orbo.
Infans jam didicit, didicit muliercula Budam,
Strigoniumque canit residens in codice pellex:
Historiam tu conde novam, qua notus in Urbe
Auriculas linias vulgi, & suffragia captes.
Sed meminisse juvat, cum magnos inter ephebos
Enormis facies, & stercore fœda canino
Fulgebat populo spectante & plebe togata,
Ceu fulget patulo siccus petasunculus auro

Di-

93 *non minio*] Ut suis nugis pretium faceret, sermones illos, seu dialogos in libellum collectos coloribus atque auro nobilitaret.

94 *Bagoæ*] cœco Romæ noto, de quo *sat. super.* 261.

95 *orbo*] Cœci, claudi, aliique manci Romæ quotidie pontibus immorantur ad stipem petendam. *rauco* ex assidua vocis contentione.

96 *Budam*] Satis de bello turcico in Pannonia versiculos pueri & mulierculæ cecinerunt.

97 *in codice*] ex *Juven. sat.* 2. 57. muliercula misella, quæ in sedili residet ex solido ligno. Nam *codex* a *caudex*.

98 *historiam*] Illis jam obsoletis, novum aliquid tu inauditumque scribe, ut popello rei novitate placeas, ejusque plausum ac favorem tibi captes.

99 *suffragia*] ex *Horat.* 2 *epist.* 2. 103. *Quum scribo & supplex populi suffragia capto.* h. e. plausus & laudes.

100 *meminisse*] Philodemus medius inter duos præclari sanguinis ephebos in arcadia eclogam recitavit. Qui medium inter duas venustates monstrum illud non risum movisset?

101 *fœda*] quasi esset fœda. *canino*] *Sectanus* da facie quod *Juven.* 14. 64. de atrio.

103 *ceu fulget*] Lepida prorsus compa-

Divitis in cœna Ulpidj, & potoris Amalthi,
Et convivalis ſpurcatur lamina lardo.
Illa dies ſolito formoſior extulit undis
Lumina, & umbroſis adſtarunt collibus omnes
Arcades attoniti, vomeret dum carmina rauco
Gutture, & obſcœno cruciaret verba palato.
Credideram ſolum manare poetica mella,
Atque aliquid tanta dignum noviſſe corona.
Verum ubi conticuit preſſis aurita galeris
Turba, cavo ſtertens numen deducitur antro,

Pan

paratio. Arido petaſunculo *Philodemus*, aureæ pat'r.æ ephebi & conſeſſus comparantur. Quam male aurea in lance petaſo!

104. *Ulpidj*] fictitia nomina: alterum divitia, alterum potatoris.

105 *lamina*] pro lance ſtannea vel argentea.

106 *illa dies*] lætior ſol oriri viſus: vulgarat quippe *Philodemus*, præclarum ſe aliqu'd, omniumque admiratione dignum, recitaturum.

107 *umbroſis*] in hortis Farneſiorum in palatino.

108 *vomeret*] Tantæ exſpectationi primo male reſpondit vox recitantis, qui verba non emittere, ſed torquere, non pronunciare, ſed vomere videbatur.

110 *ſolum*] illum ſolum. *poetica mella*] ex *Hor.* 1. *ep.* 19. 44. ſuaviſſima carmina.

111 *tanta*] non ſolum frequentia nobilis, ſed etiam virorum, vel ampliſſimi ordinis, dignitate. [*noviſſe*] audire.

112 *conticuit*] ſilentio facto, galeris (quod ſolet) capiti impoſitis, auribuſque arrectis.

113 *ſtertens*] En tibi in ipſo eclogæ veſtibulo ſomniculoſum quoddam numen repræſentat, quem, ut evigilet, vocibus urget ineptiſſimis, qua forte imagine *Philodemo*, qui philoſophus videri vellet inſignis, ſignificare placuit, naturam ſuis in operibus jam pridem obſcuram, tunc tandem ſua ſapientia revelatam. Parturiunt montes.

Pan erat ille, vacans nimium, nec pocula dignus
Lambere, quæ cupido miscet pincerna Tonanti,
Si calabro vati patientes commodat aures.
Post hæc indignis virgo religata catenis
In scenam trahitur. Dextra tenet illa tabellam,
Qua nemus & cultas glebas, qua flumina & urbes
Cernere erat: pedibus nudis animosa virago
Insistit globulo. Loquere, o Philodeme: voluptas
Magna oritur nobis, densique adstare videmur,
Parva ubi venali pendent anabathra tigillo,
Artificique manu risu excipienda moventur
Corpora, quæ tenui quamvis sint pendula filo,

Non

114 *Pan erat*] Arcadiæ pastorumque numen, & pecoris custos. *vacans*] otiosus nimium (*che ha tempo da perdere*) & indignus divino ambrosiæ potu, h. e. deorum consortio, si calabro poetæ aures præbeat.

115 *pincerna*] Ganymedem Trois filium venustissimum ab Jove adamatum, aquilæ ministerio in cœlum raptum, eo munere fungi, pulsa Hebe, fabulantur poetæ.

117 *virgo*] Altera eclogæ persona erat virgo quædam catenis vincta tabulam tenens geographicam, nuda pedibus, globoque insistens. Quid sibi vellet, dicat Apollo.

120 *virago*] mulier fortis ex *Hom.* & *Ovid.*

121 *loquere*] Ironice hortatur, ut dicere pergat: eadem enim voluptate adstamus audituri, qua pupas larvulasque (*burattini*) spectamus, fabellas agentes in foro agonali.

123 *anabathra*] græca vox ex *Juven. sat.* 7. 46. hic pro scenula, seu circulatoris pulpito. Vid. *enarrat.* [*tigillo venali*] Ea circulatorum pulpita conductis lignis facili brevique opere ubivis erigunur.

Non anima credas humana aut voce carere,
Sæpius & baculo ſine vulnere prælia miſcere.
Haud aliter ſtulto profers phantaſmata nexu
Seſe inter variis longe diſtantia formis;
Ridiculaſque facis coram ſaltare figuras,
Membra quibus deſunt, & vox quoque conſona membris.
At quanto melius mimi pupæque loquuntur,
Pantobaluſque docet, quæ ſint diſcrimina vitæ
Mortalis, quæ ſint vitanda, quid utile, quid non,
Quam tuus iſte deus, cui molles rumpere ſomnos
Niteris! I, balatro, atque homines imitare puſillos,
Ut ridenda minus recitare poemata poſſis.

Ha-

128 *ſtulto nexu*] ut in tabula, quæ in limine artis poeticæ ab Horatio deſcribitur; ubi, de formis in poemate male inter ſe cohærentibus, videſis Scholiaſtem *edition. hackianæ Lugd. Batav.* 1670. [*phantaſmata*] ſpecies *Horatio* .

130 *ridiculaſque*] Nam in illa ecloga perſonas induxerat *Philodemus* omnino diſſonas, ſine delectu ſermoniſque concinnitate. [*ſaltare*] metaphor. ab allata puparum ſimilitudine.

132 *quanto melius*] Philodemo, ad eloquentiam doctrinamque quod pertinet, ſcurras præponit, mimos pupasque: & quidem ipſis a circulatoribus quandoque nonnulla commode prudenterque dicuntur.

133 *Pantobaluſque*] ſcurra apud *Hor. in ſatyris*, hic pro quocunque. *quæ ſint diſcrimina*] Comœdiæ eſt civilis vitæ imaginem exhibere ad mores emendandos.

136 *balatro*] vox apud *Horat.* 1. *ſat.* 2. 2. incertæ ſignificationis: valet hic quid ſimile mimo & ſcurræ, nugatori. [*puſillos*] eos, quos diximus *burattini*.

Hactenus invidiæ non es, Philodeme, daturus
Carmina, quæ passim laudat studiosa juventus.
Nullus enim turpem faciem corrosaque mure
Invidet ora tibi, censum, patriamque genusque,
Non calamum, non vana tuæ deliria mentis.
Ni forsan sancti & tuti sub judice mores
Impia scurrilis revocant fastidia plebis.
Credo equidem: virtus nam te, non cœna, potentes
Permulcere jubet, matresque invisere honoris
Et caussa officii: sceleris secreta sodalis

Ef-

138 *hactenus*] Dicta epilogo contrahit. [*invidiæ*] Nihil est, cur hasce satyras, quæ passim, velis nolis, laudantur, invidiæ tribuas: cum nulla ab ore, divitiis, patria, genere, doctrina tibi invidendi sit causa.

140 *corrosaque*] a pustulis, quasi a muribus.

142 *non calamum*] non tuam delirам excogitandi scribendique rationem.

143 *ni forsan*] Restat, ut inquiramus, an ob vitæ innocentiam impiorum perditorumque subeas fastidium & invidiam. [*tuti sub judice*] non criminosi. *Ovid.* 1. *Metam.* = ... *sed erant sub vindice tuti*.

145 *credo equidem*] Contineas multoque sale condita ironia. Labes enim dum minuere & purgare videtur, artificiose indicat & carpit. Quod vero sub finem *sat.* 2. monuimus, iterum monemus, vitium potius, quam personam, cum hic, tum pluribus aliis in locis, a Sectario exagitari. [*virtus nam te*] Non parasitandi causa, sed quod cum virtute præditis versari gestias, sæpe adis patricios, & nobiles matronas salutas.

Effutis purus: nam peccat lubrica tantum
Garrulitas, nec habere poteſt retinacula lingua.
Sæpe domos ſubiiſſe ſoles, corrumpere ſervos:
Hoc tamen ut dominæ liceat clam ferre tabellas,
Ne pateat probrum, læſique injuria lecti.
O naſci dignum, quo nondum debilis ævo
Argilla meliore homines natura creabat!
Non bene nos inter vitæ tam ſancta moratur
Simplicitas. Luxus, ſaltatus, & alea pernox
Nos tenet, & mundæ victus nidorque popinæ;
Nec fugimus terna cœnacula nota corona,

Aut

147 *ſceleris purus*] h. e. ſine culpa & ſcelere ſecreta amicorum pandis, quod per ſe inhoneſti hominis eſt.

148 *nam peccat*] non ex perverſa voluntate, ſed ex inconſiderato linguæ lapſu, quæ difficile continetur.

150 *ſæpe domos*] pariter ſine culpa, bonoque potius animo.

151 *tabellas*] epiſtolas non amatorias & lenonias, ſed ad male facti ignominiam prudenter celandam ſcriptas.

153 *o naſci*] Urget ironia, *dignum* naſci aurea innocentiæ ætate, qualis ab *Ovid. Virg.* & *Juven.* deſcribitur. [*nondum debilis*] nondum a peccato enervata.

154 *argilla*] nos: *di miglior paſta.*

155 *non bene*] cum tantæ ſanctitatis homine non bene nos tot vitiis dediti convenimus.

156 *ſaltatus*] ſaltatio. [*pernox*] ludus ad totam noctem procractus. *Juv. ſat.* 8. 10. = *ſi luditur alea pernox.*

157 *nidorque*] ipſis pro cibis culinæ odor: quod ad gulam pertinet.

158 *nec fugimus*] frequentamus. *terna corona*] caupona Romæ notiſſima, cui tres coronæ erant inſigne. (*alle tre corone*)

Aut tumulum Cestj, si sol produxerit horas,
Qua facit optatum congesta fidelia frigus.
Peccamus; sed mente sedent male facta, pudorque
Et dolor, atque animus fugiendi turpia. Sed te
Nil horum movet, & nunquam peccasse remordet.
Quo me Phœbe rapis? prudentius attrahe lora.
Scilicet & tempus veniet, cum tecta foresque
Ornantur lauro, spurcoque colore fenestræ;
Cum percussa levi respondet bractea vento,
Et captiva nitet croceo candela papyro.

Oh

159 *Cestj*] Exstat ad portam ostiensem Romæ pyramidata mole *C. Cestii* sepulcrum; proxime autem mons testaceus, a congestis testarum fragmentis dictus (*monte testaccio*), ubi cryptæ vinariæ & quidem frigidissimæ, quas frequens adire solet, longioribus æstivi temporis diebus, sole in occasum vergente ad diurni caloris solatium, romana juventus.

161 *peccamus*] Serio jam, non ironice. *Peccamus*: sed pœnitet. peccas tu, sed malefacti non mordet conscientia, quod pessimi hominis est.

164 *quo me*] Argute simulans jam nunc *Philodemum* ulciscentem pertimescere, quasi inconsideratum se comprimit *Sectanus*, Phœbumque precatur, ut oestrum nimiopere ferocientem coerceat.

165 *tempus veniet*] quo, creatis Cardinalibus, de more dies festi Romæ agantur. Solent quippe ad lætitiam eorum ædes ornari prout describitur. Jactaverat *Philodemus* Pontificem propediem creaturum Cardinales, seque inter illius domesticos futurum.

166 *spurcoque*] vel quod marmoreæ fenestræ coloribus superinductis sordescunt; vel quod pluvia decidente dilapsis fœdantur.

167 *bractea*] stridulæ bracteolæ (*foglie d' orpello*) lauro pictisque chartis intermiscentur.

168 *& captiva*] Ingentes suspendu-

Oh ego caſtalio nunquam de fonte liquores
Guſtâſſem, & ſicco tranſiſſem pocula labro!
Tunc etenim tumidus ſacro Philodemus ab oſtro,
Et regno propiore ferox, vultuque minaci
Dilatas ſumet noſtro de carmine pœnas;
Et quicunque meas dignatus lumine muſas
Riſit, hyperboreos exſul mittetur ad axes.
Jamque manu tenet ipſe ſtilum ceramque capacem,
Qua proſcriptorum ſcribuntur nomina; jamque
Carnifici ſero & media de nocte locutus,

duntur laternæ e crocea charta in gyrum ducta, quæ a vento candelam defendant, vulgo *lanternoni*.

169 *oh ego*] Timorem ſimulans ac pœnitentiam, utinam, ait, nunquam ſatyras ſcripſiſſem. *caſtalio*] noto poetarum fonte non procul a Parnaſſo, a *Caſtalia* virgine ibi demerſa, cum Apollinem fugeret inſequentem.

171 *tunc etenim*] Ut Satyrico terrorem incuteret, illud ſæpe tempus prædicabat *Philodemus*, quo, tarentino ſuo Præſule purpura ornato, injuriarum pœnas ſe petiturum ſperabat.

173 *dilatas*] ideoque acerbiores.

174 *& quicunque*] Non modo *Sectano*, ſed etiam iis, qui ſatyris plauſere, ſua erit pœna.

175 *hyperboreos*] ad ultimas ſeptentrionales plagas, quaſi ſupra bōream.

176 *jam tenet*] Eo venerat inſaniæ *Philodemus*, ut in ſcheda eos omnes notaret, qui *Sectano* plauderent. *ceramque capacem*] ex *Juven. ſat.* 1 63 pro chartæ quaſi linteo, quod ingentem proſcribendorum numerum complecteretur.

177 *proſcriptorum*] exſilio damnatorum. Notæ civium romanor. proſcriptiones ſyllana, mariana, & triumviralis.

178 *carnifici*] Non modo exſilium, ſed & cruces parantur.

Ecquid, ait, ceſſas? opus eſt tibi cannabe multa,
Ut funeſta graves patiantur tigna choreas.
Cur gemis Ulpidi? comites tibi ſortis iniquæ
Non deerunt. Trahitur manibus poſt terga revinctis
Ecce Lupus, cautumque negat Sertorius aurum.
Et venit Arcturus ſparſis a fronte capillis,
Ut ſolet, & laxa male pes fulcitur aluta;
Gargiliuſque ſuæ diſcedens multa puellæ
Committit, tacituſque lares & numina adorat
Liminis. O quanta eſt miſerorum turba! Fabullus,

Cri-

179 *cannabe multa*] nam multi ſunt in crucem agendi.

180 *choreas*] lepide: nam de iis, qui ſuſpenduntur, dicimus, *fare un balletto ſu tre legni*.

181 *Ulpidi*] Hic & ceteri, quos nominat, *Sectani* amici, erant in philodemica proſcriptione notati; quos ideo flentes inducit; eoſque ſimul vellicat, ſcite undique ſatyricus, quid quiſque peccet perſtringendo. Ulpidii duo ſunt Sectano: *Rivierius*, aut *Gerardius*. [*comites*] Solatur ex vulgatiſſimo: *ſolamen miſeris ſocios habere doloris*.

183 *Lupus*] Franciſcus Maria *Granellius*. [*cautumque*] ſeptingentos aureos mutuo acceptos, ut in *Sat.* 2. 189. [*Sertorius*] *Ab. de Ilice*, aut *Ab. Filonardius*.

184 *Arcturus*] Canon. *Joannes baptiſta Palagius*; homo aliquantulum rudis, incomptus, male depexus, qui laxis craſſiſque calceis utebatur. [*aluta*] pellis tenuis leviſque, hic pro quacunque pelle calceis conficiendis.

186 *Gargiliuſque*] Advoc. *Bonaccurſius*. Vides quot quantique nominis viri noſtro pro *Sectano* ſtarent.

188 *liminis*] ædium, quas habitat puella: *lares* autem & *numina* pro ipſis ædibus. *o quanta*] Ceterorum proſcriptorum nomina a romana antiquitate mutuata. *Fabullus*] Eques *Paullus Alexander Maffejus*.

Crifpulus, & Quinctus, Capito, Lucilius, omnes
Ad Centumcellas operi damnantur, & Urbem
Fruftra refpiciunt, oculifque abeuntibus optant.
Ipfe quoque expellor. Teneræ mea gaudia Mufæ,
Vofque valete diu, Nymphæ, nemorifque receffus
Parrhafii; tonat ecce tonat Philodemus ab arce
Tarpeja, multumque inflatus imagine regni,
Exful abi, clamat; laurus & ferta profana
Non bene tutantur vefanam a fulmine frontem.
En propero: liceat tantum mihi, dulce malorum
Solamen comitefque fugæ, portare Lucretj

 Car-

189 *Crifpulus*] Advocat. *Afcevolinius*. [*Capito*] Præful *Riccius* florentin,

190 *Ad Centumcellas*] urbem ac portum ad tyrrhenum XL ab Urbe lapide, ubi pontificiæ triremes, *Civitavecchia*.

192 *ipfe quoque*] Sectanus aliquid atrocius meruiffe videbatur: fed placuit magno *Philodemo* cum eo clementer agere.

194 *parrhafii*] Arcadiæ *fat.* 2. 1. *tonat*] emphatice, Præfuli fuo tarentino eidemque *Cardinali* proximus, fibi regnare cum videatur, tonat *Philodemus*, atque adeo quafi fulminans, fonora voce fententiam in *Sectanum* pronunciat.

195 *tarpeja*] a clivo capitolino, qui & *rupes tarpeja* a *Tarpeja*, quæ, cum arcem fabinis prodidiffet, fcutis obruta, ibi fepulta eft. *Liv. lib.* 1. *Juvenali fat.* 13. 78. fulmina *tarpeja* funt, quæ Juppiter capitolinus jaculatur.

196 *laurus*] Laurum a fulmine tutam dicebant poetæ.

193 *liceat*] Ironice dicta lepidiffima ironia concludit. Orat enim, ut fecum ferre liceat *Lucretium*, *Pindarum*, *Baconem*, libros *Philodemo* unicos ac propo facros, fine quibus neminem fapere poffe putabat.

Carmina; nec patiar te, Pindare amate, manere.
O mihi si saltem Bacon verulamius esset
Exsilii socius! quam forti pectore syrtes
Extremasque plagas, & inhospita littora ferrem!
O caput, o melius ventosa cucurbita! Fasces
Romuleasque solent collo lassare secures,
Græcula quos Romam provincia mittit, alumni.
Tu poteris sacras regni contingere vittas
Illotis manibus? Credo hoc, si Roma deorum
Ultima cura foret. Veniat signanda lapillo
Sardonycho expectata dies. Quid deinde? Culinæ
Præficiet dominus Philodemum; aut hordea mulæ

Cri-

204 *o caput*] Minas *Philodemi* ventosas aperte jam ridet. *fasces*] quasi diceret: cruces & suspendia græculis tuis decerne, quorum sæpe aliquis Romam profugus novis admissis sceleribus furca multatur. *fasces & secures*, quibus pro cruce & furca romani utebantur. *ventosa*] *Juven. sat.* 14. 56.

206 *græcula*] Calabria, quæ olim in magna græcia.

207 *tu poteris*] istis ne manibus, quibus jam brassicas oleum caseumque, sacra pontificia ornamenta contrectabis? sive potius ut in *enarrat.* 208.

208 *si Roma deorum*] vid. *enarrat.*

209 *veniat*] optata illa dies, qua tuus tarentinus Præsul purpura fulgeat. quid tamen? spe dejectus ad summum vile aliquod ministerium obtinebis.

210 *sardonicho*] h. e. albo: ex cretensium vel thracum more, qui lætos dies albo, tristes nigro lapillo, in cistam conjecto signabant: quod lætos vixisse putarent, nequaquam infaustos. *Pers. sat.* 1. 16. & *sat.* 2. 1.

211 *præficiet*] culinam aut equile curabis.

Cribrare, & phaleras bullasque polire jubebit.
Hæ tuæ erunt artes. Pueris nunc divide molles
Castaneas, fœtaque agnos a matre rubentes,
Vilis ubi crepitat lenta sartago favilla,
Incrustatque macro romana palatia fumo.
Rectius hoc propiusque tibi, quam mente futurum
Concipere imperium, scauros saliosque creare,
Atque inter caros partiri munera amicos,
Munera, quæ Rullum titillant & Labeonem,
Et qui gibboso feriebat nubila dorso,

213 *nunc divide*] Dum veniat illa dies, alias interim exercendas artes proponit, nempe castaneas elixas aut vix natos agnellos vendendi.

215 *vilis*] Eas res vili in loco non emunt nisi viles homines. *lenta favilla* & *macro fumo*] Paucis voculis pauperem cœnam describit.

216 *romana palatia*] Vides Romæ, ubi palatia in angulum deflectunt, sartagines tripodi impositas, crepitante igne, quibus castaneæ, pastilli, pisciculi &c. coquuntur plebeculæ venales. Hinc *Sectanus* romana palatia, tanto artis splendore exstructa, sordido fumo fœdata quodammodo miseratur.

218 *scauros saliosque*] utriusque potestatis dignitates conferre, seu principes equitesque, & pontifices creare: ex *Juven. sat.* 6. 602. *Scauri seu Æmilii* apud romanos nobilissimi. *salii*] Martis sacerdotes. *sat.* 2. 12. *Juven. sat.* 6. 603.

220 *Rullum*] tres amicos *Philodemo* fidissimos.

221 *qui gibboso*] Endymionis auctor, qui alibi *Pumilio*, lyricus ceteroqui insignis. Est autem *Alexander Guidius* ticinensis. *gibboso dorso*] Quod gibbus esset salse jocatur aliquem in eo, contra Arcadiæ institutum, stili tumorem irridens.

Dum ciet alatos centum super astra jugales
Rore caballino pastos falsisque cicadis.
Hæc coria, ut libitum, taurinis follibus infla.
Exsilium, syrtes, laqueos, ergastula, fustes,
Cæteraque attonitæ narrabis somnia plebi
Ad madidas statuas, graviori digne catena,
Quam tua post talos quatiebat mimica virgo.

ENAR-

222 *dum ciet*] Ex tumore notat, nec injuria, quosdam *Guidii* versus in oda ad *Albanium* Cardinalem Endymioni præposita. vid. *enarrat.*

223 *rore caballino pastos*] quasi centum Pegasos. [*caballino*] aqua fontis heliconii, qui græcis *hippocrene*, ideſt equinus, ab alato equo Pegaſo ungula apertus. *falsisque cicadis*] forte plebeji poetæ, æque ac cicadæ ſtriduli, ſignificantur.

224 *hæc coria*] metaphorice *Philodemi* amicos ſpe dignitatum co impetrante aſſequendarum mirifice inflatos, *palloni*. [*taurinis follibus*] non minoribus, qui manibus agitantur, ſed maximis, qualibusque fabri ferrarii utuntur: ideſt, multarum magnarumque rerum ſpe ſupra modum infla.

225 *exſilium*] Iterum minas *Philodemi* pœnaſque propoſitas irridet.

227 *ad madidas*] prope fontem agonalem, ut in *ſat. ſuper.* 170. ubi frequentes circulatores.

228 *mimica virgo*] eadem quæ *ſupra* 117, quam ſuam in eclogam mimice induxerat *Philodemus*.

ENARRATIONES

IN SATYRAM IV.

1. *ventosus*] quo sensu *Virg.* 11. *an.* 1389.

. . . . an tibi Mavors
Ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis
Semper erit . . . .

& 708.

Jam nosces, ventosa ferat cui gloria laudem, al. *fraudem*;

Quæ ventosa gloria dicitur a græcis *cenodoxia*, Liv. *lib.* 42 *ventosum ingenium*. Plin. *in paneg.* = *superbiebat ventosa & insolens natio*.

3 *cardiaco*] Juven. *sat.* 5. 32.

Cardiaco nunquam cyathum missurus amico.

Nam cardiacis bonum vinum, teste *Plinio*, mederi putabant.

5 *collyria*] Horat. 1. *sat.* 5. 30.

Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere . . . .

& *Juven.* *sat.* 6. 577.

. . . . si prurit frictus ocelli
Angulus, inspecta genesi collyria poscit.

Græcam vocem *collyrium*, qui medicamentum oculorum esse volunt, ita interpretantur, ut sit a *prohibenda fluxione*. Sed *Torrentio* in allatum *Horat.* versum verior opinio est: *collyrium* dici a conglutinando seu condensando, cum non certi alicujus morbi medicamentum sit, sed a forma, qua compactum est, appellatum, quod pro cujusque necessitate possit commode circumferri: ut a circumforaneis pharmacopolis fieri vi-

demus, qui uno collyrio omnium se mederi morbis profitentur.

10 *sauromatas*] Hippocrat. *de aer. aq. & loc. sect.* 43. ≃ *In Europa vero est gens scythica, quæ secus paludem Mæotim habitat, differens ab aliis gentibus: sauromatæ appellantur. Horum fœminæ equitant & sagittant, & jaculantur, & pugnant cum hostibus, dum virgines sunt.*

barbara littora Ponti] Pontus Asiæ minoris regio, quæ ex *Strabone* Haly flumine, Colchide, minori Armenia & mari euxino terminatur, Medeæ crudelitate maleficisque herbis infamis, & Ovidii exsilio celebris.

42 *anguilla*] Anguillam neque marem neque fœminam esse, neque prolem ex se aliquam procreare, sed ex iis esse, quæ sponte in luto humescenteque humo proveniunt, falsa omnino fuit *Aristot.* opinio *hist. anim. l.* 4. *c.* 11. *& lib.* 6. *c.* 16. Contra *Plin. l.* 9. *c.* 51, qui scribit, anguillas parere solitas majo mense. *Juven.* sat. 5. 103.

Vos anguilla manet longæ cognata colubræ.

Flavii *conject. c.* 18.

46. *tria nomina*] ut *Publius Cornelius Scipio*, quibus additum quartum, ideSt cognomen, *Africanus*. *Prænomen* fratrem a fratre, *nomen* gentem a gente, *agnomen* familiam a familia discernebat. *Juven. sat.* 5. 127. (*ad Trebium*) parasitum monet, quod si in mensa patroni mutire ausus fuerit, nedum aliquid libere aut familiariter loqui, tanquam *tria nomina haberet*, h. e. civis romanus esset, & ingenuo patre natus, veluti Cacus, pedibus protractus extra domum domini ejicietur.

. . . . . *si quid tentaveris unquam*
Hiscere, tanquam habeas tria nomina . . .

51 *ti-*

Digitized by Google

51 *titulos*] Ovid. *Fast.* 1.

In pretio pretium nunc est, dat census honores,
Census amicitias: pauper ubique jacet.

Horat. autem *l.* 2. *sat.* 3. 94.

. . . . *omnis enim res*
Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris
Divitiis parent: quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, justus; sapiensne? etiam & rex
Et quidquid volet . . . .

57 *illi quantumvis*] Juven. *lib.* 1. *sat.* 1. 112.

Quandoquidem inter nos sanctissima divitiarum
Majestas: etsi funesta Pecunia templum
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras,
Ut colitur Pax, atque Fides, Victoria, Virtus,
Quaque salutato crepitat Concordia nido.

62 *thermarum*] Thermæ *antoniniana* ab *Antonino Caracalla*, quæ male nonnullis *antoniana*, pessime aliis *antignana*, erant in regione XII. *Piscina publica*, inter aventinum cœliumque. Reliquiarum, quæ supersunt, lateritii operis partem habebat *romanum Seminarium*, ibique studiosæ juventuti ludorum varii generis feriatis diebus status locus. *Nardin. rom. vet.* 7. 6. Donat. *de urb. Rom.* 3. 19. Pancirol. *descript. urb. Rom. in thes. antiq. roman.* Græv. *vol.* 3. *p.* 369.

63 *cum ferula*] Juven. *sat.* 1. 15.

Et nos ergo manus ferulæ subduximus . . . . .

h. e. jam desiimus in ludo litterario versari. *Martial. l.* 10. 62. 10.

Ferulaque tristes sceptra pædagogorum
Cessent, & idus dormiant in octobres:
Æstate pueri si valent, satis discunt.

Unde habes vacationes antiquitus pueris optimo consilio datas

tas per æstatem ad idus octobres, quo tempore calores remissi.

67 *grabati*] *grabatus* græce erat lectus exiguus humilis vilisque (qualis pauperiorum) atque etiam mobilis; qui ab uno homine portari posset. *Rustic. Elrid.*

. . . . non jam qui lassa movere
Non poterat dure subjecit colla grabato.

Et in *Evang. Joan.* 11. 12. *tolle grabatum tuum & ambula*; Ejusmodi lectos funibus seu institis tentos fuisse colligimus ex *Lucil.* apud *Non. c.* 2. 867. & *Petron. in satyr. c.* 97.

73 *Bacon*] Franciscus *Bacon* anglus, Nicolai fil. *Verulamii* dynastes ann. 1560 natus. JCtus, poeta, historicus, philosophus ac theologus ob. an. 1626. Vitam habes ejus libris præpositam. Sunt autem præter posthumos = *Historia regni* Henrici II. *De sapientia veterum*. *De bello sacro*. *De naturali & universali philosophia*. *Silva silvarum, sive historia naturalis*. *Historia ventorum*. *Historia vitæ & mortis*. *De dignitate & augmentis scientiarum*. *Novum organum scientiarum*. *Nova Atlantis*. *Sermones fideles, ethici, politici, œconomici, sive Interiora rerum*. *Faber fortunæ*. *Colores boni & mali*. Liberalitate ita fuit profusa, ut vix reliquerit, unde ad sepulcrum efferretur. Paullo ante quam decederet *Jacobo* Regi scripsit, ut sibi subsidio esset, ne ad mendicorum manticam redigeretur, cuique semper jucundum fuerat vivere ut studeret, ne jam studendum esset ut viveret. Illud autem de eo fertur prorsus singulare; quod quotiescunque luna deficeret, illo vel insciente nihilque tale cogitante, & ipse deficeret, eaque ad lumen redeunte & ipse ad se rediret.

81 *Virtus & recti studium*] Horat *l.* 1. *epist.* 1. 52.

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

O si ad *Sectani* aures venissent, quæ *Philodemus* nobili cuidam ma-

matronæ familiari in colloquio effutiisse fertur! quæ hic medius fidius satyræ accessio! qui sales! qui lepores! Rem paucis expediam. De nobilitate ceterisque fortunæ bonis sermo erat. Nonne ego (matronæ *Philodemus*) te multo nobilior? Cave neges: invictum enim proferam argumentum. Nam nobilitatem tu istam divitiasque generi, seu potius fortunæ, debes, non tibi. Quæ dedit, eadem poterit auferre. Pulchritudo autem, qua tam belle flores, alienum bonum est, non tuum; uti meus docet *Bion* apud *Laert. l.* 4. ipsaque, si ætatis damna spectentur, brevis, si morborum pericula aliique frequentes casus, brevissima. Vocis tandem suavitatem, qua quidem aures mirifice permulces, tenui sæpe ravi deficere vides. Contra vero, quod optime *Juven. sat.* 8. 20.

. . . . nobilitas sola est atque unica virtus.

Quare, ut idem *ibid.* 1.

Stemmata quid faciunt? quid prodest . . . . longo
Sanguine censeri, pictosque ostendere vultus
Majorum, & stantes in curribus Æmilianos,
Et Curios jam dimidios, humerosque minorem
Corvinum, & Galbam auriculis nasoque carentem?

Quid denique prodest cetera jactare, quibus gloriaris, cum corporis bona sint, non animi; fortunæ, non virtutis dona; nil autem sit, quod tuum non est, nisi breve caducum & fluxum? *Verissime hactenus ac sapienter. Audias nunc militem gloriosum.* At, quæ mihi animo sedet, virtus nobilitatem mihi, pulchritudinem, suavitatem, divitias parit, & quidem quo est corpore pretiosior anima, eo pretiosiores, certamque præterea nominis immortalitatem; ut tota de me posteritas id ferme prædicatura sit, quod de *Tullio* Juvenal. *ead. sat.* 8. 240.

89 *cedro*] Vitruv. 2. 9. *Ex cedro oleum, quod cedreum dicitur, nascitur, quo reliqua res cum sunt uncta, uti etiam libri,*

bri, a tineis & a caris non laeduntur. Ovid. *Trist.* 1. 1. 7.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Quare *cedro digna* (ut apud *Pers.* 1. 42.) passim dicta, quae docte scripta essent, ideoque digna quae nunquam interirent. *Horat. art. poet.* 332.

. . . . speramus carmina fingi

Posse linenda cedro . . . .

Ita *libros Numae cedratos tinea non tetigerunt, repertos in ejus arca P. Cornelio L. F. Cethego, M. Bebio Q. F. Pamphilo Consulibus, ad quos a regno Numae colliguntur anni* 535. scribit *Plin.* 13. 13.

90 *hircorum barba*] In dithyrambo *de hirco* scurriliter cecinerat *Rullus* amicus *Philodemi*, qui eum medicum adhibuit, cum ex *Sectani* satyris concepta rabie decumberet:

Giù per li stecchi
Le barbe intricano
Gl'irsuti becchi.

Rullus iste ad cap. *Odoardus* aere alieno obrutus confugit, quod est tertium *lib.* 3. *decret. Gregor. de solution. tit.* 23. Vid. *sat.* 3. 105.

91 *bucolicis*] Eclogam apud Arcades recitarat *Philodemus*, qua ita parum suam mentem aperuit, ut nemo perceperit: eam tamen ipse, veluti eminentioris philosophiae quasi promptuarium, praedicabat. Sermones praeterea recitaverat, & philosophicos dialogos, qui ejus ab affeclis in coelum usque laudibus ferebantur.

96 *Budam*] Bellum per eos annos inter austriacos turcasque exarserat acerrimum; de quo ubique terrarum crebri per omnes dies plurimique sermones.

97 *in codice*] in trunco. *Ovid. Metam.* 12. 432.

Codice qui misso, quem vix juga bina moverent.

Co-

Codex dictus *robustus* erat etiam ligneus stipes e robore, magni ponderis, quem alligati servi, qui deliquissent, trahere cogebantur, eique insidere, in eo cubare, secumque semper habere, donec a domino absolverentur. *Turneb. lib* 23. *adversar. c.* 22. Dominæ pariter, quas suspectas habuissent super aliquo scelere, ancillas ad caudicem vinctas iniqua pensa trahere cogebant in compedibus. *Parrhas. edit. neapol.* 1771. *quæsita per epist. pag.* 72. super *Juven. sat.* 2. 57.

Horrida quale facit residens in codice pellex.

ubi & *Propert.* affert *lib.* 4. *eleg.* 7. 40.

Codicis immundi vincula sentit anus.

Sunt qui *codicem* carcerem intelligant in privatis ædibus, quo includerentur noxii servi, cinctum roboreis axibus, vel vinculi genus ex arborum truncis coagmentatum, robusta quernave sedes, quale in publicis carceribus *robur*, vel *numella*. *Lubin.* in *allatum* Juven. *locum*. Sectano certe *codex* est vilissimum sedile, puta ex solido trunco, in quo vilis resideat muliercula.

101 *fœda canino*] Juven. 14. 64.

Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici.

110 *poetica mella* Hor. 1. *epist.* 19. 44.

. . . . *Fidis enim manare poetica mella*
Te solum . . . .

114 *Pan*] Per obdormiens *Panos* numen Arcadiæ *Philodemum* naturæ arcana significare voluisse inde colligimus, quod vere *Pan* totius naturæ deus habitus & a *πᾶν omne* dictus fuerit. Quare nullos ei parentes esse quidam dixere; quia natura parens est ipsa rerum omnium. Itaque pinxerunt cornua habentem in similitudinem radiorum solis, & lunæ cornuum, facie rubente instar ignis, barba prolixa, stellato pectore,

parte

parte corporis inferiore hispida, caprinis pedibus; quæ cœli, terræ, rerumque his contentarum figuræ sunt, & a *Macrob.* *l.* 2. *Saturn.* *c.* 22. explicantur. Eum belle describit *Silius l.* 13. 327. *& seqq.*

123 *anabathra*] Erat *anabathrum* scansile pulpitum: & in allato *Juvenal.* versu accipitur pro gradibus theatri mobilis & orchestræ; a *Sectano* vero pro ipsa scenula, in qua non homines, sed fictæ quædam personulæ filis agitatæ actores sunt.

143 *tuti sub judice*] Quod sancti sint mores est esse sine crimine, & pertinet ad interiorem innocentiam; quod *tuti sub judice* ad exteriorem. *Culpa* enim est peccatum occultum, *crimen* vero publicum.

158 *terna corona*] Signa tabernis ac popinis antiquitus etiam suspendi solita ex *Plaut. in Rudent.* 14. & *Quintilian. l.* 6, *c.* 4. habemus.

159 *tumulum Cestj*] De *Cestii* pyramide dissertationem *Octavii Falconerii* omnino legendam habet *Grav. antiq. rom. vol.* 4. *pag.* 1462, ubi & figuram, quæ apud *Gruter.* quoque *pag.* CLXXXV.

181 *Ulpidi*] *Dominicus Rivierius* urbinas, inter Arcad. *Metaurus Geruntinus*, variis Romæ perfunctus honoribus, cujus sæpe mentio in *Vit. Arcad. illustr.* præsertim vero in *vit. Philippi Marchesellii vol.* 3. *pag.* 88. (ubi *Rivierii* amicitiam aditum *Philippo* ad necessitudinem cum *Ludovico Sergardio* conjungendam fecisse narratur) & in *vit. Joann. Justini Ciampinii vol.* 2. *pag.* 218.

Leonardus autem *Gerardius*, ex oppido *Gorga* prope Anagniam, inter Arcad. *Tirsyrus Stymphalius*, mathematicæ peritus, nec ignobilis tum latinus tum hetruscus poeta; cujus elogium in *vol.* 3. *Notiz. istor. degli Arcadi pag.* 162. atque ele-

Digitized by Google

elegans latinum carmen in funere *Angeli de Nuce* archiepisc. rossanens. in *Vit. Arcad. illustr. vol.* 1. *pag.* 24. Ob. sextili mense an. 1696.

183 *Sertorius*] Comes *Horatius de Ilice* (d'Elci) senensis, inter Arcad. *Evenus Traustius*, amœniorum litterarum, eloquentiæ præsertim, studiosus. Ob. Romæ III. id. quintil. 1701. Elogium habes in *volum.* I. *notiz. istor. degli Arcadi morti pag.* 149.

184 *Arcturus*] *Joann. Bapt. Canonicus Palagius* (del Palagio), cujus infertur mentio in *Vit. Joann. Justini Ciampinii vol.* 2. *pag.* 219. ubi inter clarissimos *Ciampinii* Academicos recensetur. Aliis *Arcturus* est *Ab. Manierius*.

188 *Fabullus*] *Paullus Alexand. Maffejus* volaterranus, inter Arcad. *Eunomius Cylleniacus* ex Ciampiniana physico-mathematicor. academia, antiquitatis eruditione præclarus. Quatuor de antiquis sculptis gemmis edidit volumina, quorum in tertio legitur epistola ad amicum *Ludovicum Sergardium* de *maximi moduli Antonini Pii & Faustinæ Augustæ numismatibus*. Atque is est, qui sub mentito P. Antoniani nomine octo priores in *Philodemum* satyras scholiis & enarrationibus nimium alicubi redundantibus illustravit in *edition. pseudo-amsteled.* 1700, vere autem *romana*. Ob. Rom. V. cal. sextil. 1716. Elogium scripsit *Xaver. Mar. Barlettanius Astavantius* in *vol.* 3. *p.* 128. *Notiz. istor. degli Arcadi morti*.

208 *illotis manibus*] Respicit forte ad veterum morem sacris non operandi, nisi lotis purgatisque manibus. Nam quidquid sceleris admisissent homines, manus abluendo extergi putabant. *Tertull. de baptis. c.* 15. = *Penes veteres quisquis homicidio se infecerat, purgatrices aqua se expiabat*. Lactan. Firmian. *lib.* 5. *cap.* 20. = *se pie sacrificasse opinantur, si cutem laverint, tamquam libidines intra pectus inclusas ulli amnes abluant, aut ulla maria purificent.*

si Re-

si Roma deorum] Urbes omnes antiquitus, cumprimis vero Romam, auſpicato conditas eſſe conſtat. *Liv. lib.* 1. Fuiſſe autem in alicujus dei tutela habet *Macrob.* 3. *ſaturn. c.* 5. qui tamen fatetur, romanos ſemper ignotum voluiſſe numen Urbis tutelare; atque id inter arcana imperii fuiſſe, cujus quidem arcani cauſas affert. Atque hæc veteris Romæ religio. Ex quo vero ſe chriſtianam profeſſa eſt, ibique Petri cathedra conſtituta fuit ad ſæculi conſummationem permanſura, ei maxime propitium præſentemque Deum eſſe credimus, ut univerſi terrarum orbis ſacrum bene ſapienterque adminiſtrare poſſit imperium.

210 *ſardonycho*] Perſ. *ſat.* 1. 16.

Et natalitia tandem cum ſardonyche albus...

& *ſat.* 2. 1.

Hanc, Macrine, diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponet candidus annos.

Veteres felicia omnia colore albo, infauſta vero & ominoſa atro notabant; dieſque felices *albos*, inauſpicatos *nigros* appellabant, hoſque carbone, illos creta ſignabant. *Perſ. ſat.* 5. 107.

Quaque ſequenda forent, quaque evitanda viciſſim,
Illa prius creta, mox hac carbone notaſti?

Martial. *l.* 12. 34. 5.

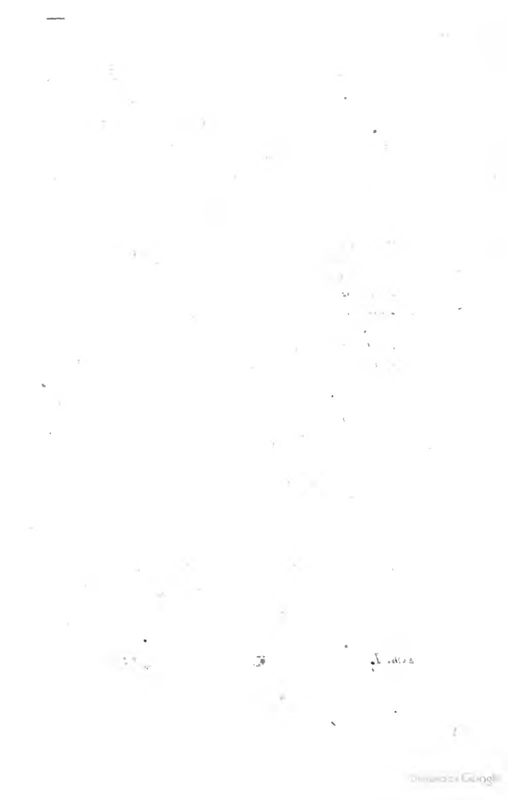
Et ſi calculus omnis huc & illuc
Diverſus bicolorque digeratur,
Vincet candida turba nigriorem.

h. e. si felices noſtros infauſtoſque dies computemus, plures comperiemus bonos fuiſſe dies, quam malos. Morem a ſcythis tranſlatum ferunt, qui veſperi, antequam cubitum irent, calculum in pharetram mittebant candidum, ſi forte dies citra moleſtiam abiiſſet, atrum, ſi ſecus. Ubi demum quis vita decederet, ejus prolata pharetra, si plures candidos reperiſ-

riſſent calculos, felicem, ſi plures nigros, infelicem vixiſſe pronunciabant; atque hinc vitæ ſummam æſtimabant. *Plin.* 7. 40. *Vana mortalitas, & ad circumſcribendam ſe ipſam ingenioſa, computat more thracia gentis, qua calculos colore diſtinctos pro experimento cujuſque diei in urnam condit, ac ſupremo die ſeparatos dinumerat; atque ita de unoquoque pronunciat.* Candida ad naturam boni ſpectare, ut atra ad naturam mali, eſt inter pythagoricorum nugas.

222 *dum ciet alatos*] Notat hoſce Guidii verſus:

Ed ho cento deſtrieri
Sulla riva d'Alfeo,
Tutti d'eterne penne armati il dorſo,
Che certo varcherian l'immenſo corſo,
Che fan per l'alta mole
I cavalli del ſole.



Digitized by Google

SATYRA V.

ARGUMENTUM.

Arabicae potionis tabernam, ubi de more otiosi homines sorbillantes conventiculum agunt, amico urgente Ulpidio, Sectanum vix ingressum multa trahit in proximam cellam cachinnatio: ubi Ligurinum videt Satyram in Philodemum quintam jam jam legere incipientem. Sed, omnibus avida exspectatione arrectis, rem turbat Barrus Philodemi contubernalis: qui genus carminis contumeliosum vehementer reprehendit; materiemque majori cum laude ac fructu scribendi non defuturam ostendit, si in Urbis vitia convertatur Sectanus. Barrum opportune retundit Sulcius, qui satyricum flagrum omnino Philodemo deberi confirmat. Ita fit, ut quam Ligurino legere non licet, Barrus ipse Sulciusque, alter declamando, alter refellendo, satyram conficiant, & quidem pulcherrima varietate ornatam, poeticis luminibus egregie distinctam, ingenio acrem, multoque sale conditam. Est autem in editis exemplaribus quinta in Philodemum, sed in autographo ms. quarta.

QUo trahis Ulpidi? Propera: vicina taberna est,

K 2 Hic

1 *quo trahis?*] Sectanus *Ulpidio* suo familiari: quo me venire jubes? *propera*] Ulpidius ad tabernam urget *Sectanum*. [*taberna*] arabicae fabulae, vulgo *Caffè*, in foro agonali; ad quam plurimi confluebant.

Hic ubi desidiæ cultrix tunicata juventus
Pensitat in trutina, & naso suspendit adunco
Bellorum caussas. Pars altera Cæsaris arma,
Altera Gallorum sequitur: favet illa feroci
Alpino Juveni, portasque & claustra tueri
Imperat Italiæ: magnis hic classibus æquor
Navigat, & regi portendit fata britanno.
Dum ludunt, alboque niger committitur hostis,

Cor-

2 *tunicata*] Quidquid sit de veterum tunica, juventus tunicata hic sunt comptuli quidam, præsertim qui nobis *Abbati*, *Abbatini*, quibus otio diffluentibus in conventiculis agere est nihil agere.

3 *pensitat*] exquisitum ad examen revocat. *naso suspendit*] vafre quasi canino olfactu inquirit, & corrugatis naribus fastidiosus irridet: ex *Hor*, 1. *sat*. 6. 5. ubi ad vocem *adunco* Scholiastes: *perinde ac si paxilli loco nasus sit, a quo, qui irrisi sunt, suspendantur*.

4 *bellorum caussas*] temere in arcana regum pervadere, eorumque consiliorum rationes excutere audentes. *pars altera*] partium studio abreptis, aliis ab austriaco, aliis ab gallo stantibus. Vana prorsus nihil agentium cura. *Cæsaris*] Leopoldi I. Austriaci Roman. Imper.

6 *alpino*] Victorio Amadeo Sabaudiæ Duci, qui conjunctis cum Cæsare armis adversus gallos res in Italia gerebat; ideo *alpino*, quod ejus imperium ad summas usque alpes cottias penninasque protendatur. *claustra*] Alpes illæ viarum difficultate, validisque natura & opere propugnaculis, aditu in Italiam transalpinos bellum illaturos prohibent: hinc portæ & *claustra* eleganter dictæ.

8 *navigat*] sermones de ingentibus classibus serendo. *& regi*] Guilelmo III. Nassovio arausicano Principi, qui, Jacobo III. nativo rege pulso, britannicarum rerum potitus erat.

9 *dum ludunt*] latrunculis, (*agli*

sca-

Cornea & audaci rapitur regina latrone,
Non observatus tabulæ qui in parte latebat,
Gesta ducum expendunt. Male tuto fidere vallo
Hic voluit. Poterat campo discurrere aperto
Ille etiam melius. Figunt tentoria; turmas
Educunt; flavosque docent equitare sicambros,
Atque arcem obliqua pedites attingere fossa,
Qua latus infirmum, nec fultus ab aggere murus.
Sed nisi succurrat, Pacis qui proximus ædi
Flumina Pannoniæ, & graphio delineat urbes

scacchi) qui nigro hinc, albo illinc colore partiti, duo quasi agmina congrediuntur.

10 *regina*] Ludicro illo in certamine sæpe fit, ut ab inobservato & quasi latitante gregario milite (*pedina*) aut rex intercludatur, aut capiatur regina: quæ *cornea*, quod e cornu, uti & buxo, ebore, ebeno &c. latrunculi ducantur. *latrone*] milite latrunculo. Nam antiquitus *latrones* erant milites mercede conducti.

12 *male tuto*] Ita inter se ridiculi homines res ab imperatoribus aut gestas notant, aut gerendas statuunt: ubi vides quam belle *Sectanus* rem militarem describit.

14 *figunt tentoria*] castra ponunt.

15 *docent*] imperitiam germanorum equitum reprehendentes præclari in taberna doctores. *sicambri*] pro germanis in universum, qui capillo *flavi*.

16 *obliqua*] depressa tortuosaque via ad arcem accedere, qua parte est infirmior, & sine aggere, *terrapieno*.

18 *Pacis*] Deiparæ templo *de Pace* nuncupato proxima erat Joan. Dominici de Rubeis (*de' Rossi*) taberna, ubi geographicæ mappæ ab eo affabre delineatæ prostabant.

19 *flumina*] Inter ceteras accuratissima erat, quæ utramque Pannoniam, maximamque Germaniæ

Sedulus, & totum diſtinguit finibus orbem,
Danubium Tameſi miſcent, Rhenumque Tibiſco;
Creditur & ſummo conſurgere Buda Peloro.
Ingredere, o ſodes: forſan rediiſſe juvabit
Sero domum. Ut libet. Ingredior, comitemque ſecutus
Coccejum video, Novium, doctumque Fabullum,
Atque Tigellinum, Panſam, Talpaſque minores,
Et cum Malthino Barrum. Bombycina mappa
Implicat his lævam, ſummis digitiſque tenebant
Fictilia, & tumidis ſufflabant pocula buccis,

Po-

niæ partem complectebatur, inſcripta: *il corſo del Danubio*. [*graphio*] Erat graphium ſtylus, quo in ceratis tabellis ſcribebant veteres, hic pro ſtylo, quo in æreis tabulis quidquid lubet inciditur, *bolino*.

21 *Danubium*] Geographiæ imperiti dum neſcire neſciunt, ubi de locorum poſitione ſermo ſit, regna, urbes, flumina monſtroſe transferunt & commutant: nam *Danubius* in Germania, Pannonia &c. *Tameſis* in Britannia.

22 *Buda*] Principem Pannoniæ urbem in ſummo Siciliæ promontorio *Peloro* ſtatuunt.

23 *ſodes*] vox blande ſuadentis.

24 *ut libet*] Ulpidio tandem annuit *Sectanus*: qui ab otioſorum conventiculis alienum ſe præbet, cum, niſi *Ulpidio* quaſi trahente, tabernam illam non ingrediatur.

25 *Coccejum*] Nomina partim a romana antiquitate petita, quorum ſingula ad notam aliquam, ſive animi illa eſſet ſive corporis, in ſingulis indicandam attributa videntur. *Vid. enarrat.*

27 *bombycina*] Linteolum nigricans ex ſerico, pro more orientalium, aptius eſt lineo albo ad labra detergenda, ſi ex potionis nigredine ſordeſcant.

28 *ſummis*] Catillis a ferventi potione nimium calefactis.

29 *ſufflabant*] ad calorem temperandum.

Pocula ab odryſio multum laudata tyranno.
Curſitat huc illuc calidæ malus inſtitor undæ,
Excutiens loculos; & vafra callidus arte
Obſervat madidum labrum nigramque ſalivam.
Parte alia occurrit theca Criſpinus eburna,
Et naſi ſatiare famem de pulvere odoro
Invitat. Multos hæc capſula fecit amicos;
Quamquam (deliciæ!) phœbo fervente bovillum

30 *pocula*] calidæ potionis ex arabibus fabulis toſtis ac tritis, quæ orientalibus, maxime vero turcis, gratiſſima, *caffè*. Vid. *enarrat.* [*odryſio tyranno*] Turcarum regem vel pro turcis omnibus ponit, vel monet illum præcellentiſſimo earum fabularum genere uti.

31 *inſtitor*] venditor, hic *miniſtro di bottega*, qui ideo *malus*, quod forte furunculus potionem illam dilutam vendit.

33 *obſervat*] ne a quopiam, cui caleat gula, frigeat crumena, de pretio fraudetur. Quotquot igitur eam tabernam frequentant, ut videantur honeſti homines, non tamen ſunt ad unum omnes.

34 *theca*] quæ nobis *tabacchiera*. *Criſpinus*] forte unus aliquis, qualis *Criſpinus* apud Juven. *ſat.* 4. 24. *eburna*] quod tum temporis ex ebore maxime thecæ commendarentur. ceterum infinita varietas: aureæ, argenteæ, teſtitudineæ, corneæ, nuper vero papyraceæ &c.

35 *famem*] quæ quibuſdam rabida & inexplebilis. *pulvere*] ex contuſa aut molita fronde, quæ vulgo *tabacco*.

36 *invitat*] ſponte offert. Nonnulli contra nimium tenaces. *amicos*] ſatyrice: nam multi, ut ſuo parcant, amicitiæ nomine paraſitantur; vel tandiu ſunt amici, quandiu tuo pulvere ſatiantur; quos bene dicere poſſis: *amici di tabacchiera*.

37 *quanquam*] Uſum ejus pulveris irridet; vel potius conductorem (*appaltatore*) vellicat, quod e re putidiſſima admixta quandoque conficiatur. *deliciæ*!] ironice: *che coſa preziosa*!

Exficcare fimum foleat conductor, & ipfam
Latrinam, fculpto quæ mox condatur in auro,
Multus ubi Mentor; fervant & opercula amicas.
Hæc eft, quæ nigris huc mitti dicitur indis,
Herba: tamen capiti prodeft, fluidumque cerebrum
Emungit; modo parce utaris, nec tua damnet
Ofcula perpetuo conjux ftillantia mucco.
Illud & alveoli præftant, ne copia fandi
Deficiat: nam poftquam decidit imber, & hora
Sera eft, dixifti, fermonem extendere nefcis,
Ni fubito nitidus coram te fulguret orbis,

Qui

38 *exficcare*] Iniqui venditores ftercore bovillo, equino, caprino, atque adeo humano exficcato, pulverem illum adulterant. *Quo non mortalia pectora cogis auri facra fames!*

40 *Mentor*] thecis affabre fculptis. nam Mentor, ut in *fat.* 1. 212. celebris fcalptor. *amicas*] In thecarum operculis amafiuncularum imagines multi fervare folent.

41 *hæc eft*] ironice: hæc eft illa herba, feu potius frons, quam ex India advectam tam pretiofam, tamque falubrem habemus. *nigris*] pars pro toto: non enim omnes omnino indi nigri.

43 *parce*] Ex intemperantia enim caput calore tentatur, unde plurima incommoda.

44 *ofcula*] horret quippe nigro ex pulvere fluente mucco fordidari.

45 *præftant*] Pulcherrime in eos jocatur, qui cum nihil fciunt, tum ne fciunt quidem quid loquantur; & cum duo vel tria dixerint de anni cœlive intemperie, & de hora quota fit, quafi elingues obmutefcunt, nifi theca illa præfto fit, unde novam fermonis materiam capiant. *Videfis* fimile aliquid in *Horat. l.* 1. *ferm.* 6. & in *Juven. fat.* 4. 87. Quas *thecas* ante dixit, hic *alveolos*.

48 *orbis*] theca orbiculata, aut ex ar-

Qui pressus digitis cedat, sonituque resultet.
Tunc etenim medici patriam scrutamur & ortum
Pulveris, uncia quanti emitur, signumque tabernæ;
Et narrare juvat quo Gillo & Ponthicus astu
Quæstori imponant, ne vectigalia solvant
Hispalis & subeant impune batavia portam,
Quæ contra veteres Trajani respicit arcus.
Proxima sed crebris resonabat cella cachinnis.
Oh age: quid cessas? Recita, Ligurine: coronam

Ver-

argento, aut ex lucido linitu (*vernice*) refulgens.

49 *pressus digitis*] Accipe de thecis, quarum opercula resiliunt elastica ligula (*fatti a molla*).

50 *tunc etenim*] En tibi ex pulvere illo sermonis materies: unde sit; ex quo tempore celebrari cœptus; quanti, & ubi veneat; quibus artibus impune in urbem inferatur.

52 *Gillo*] Vectigalium fraudatores duo, vulgo *contrabbandieri*. Jus hoc frondem illam vendendi ab uno paucisve redimi solitum (*appalto*) non uno in Italiæ regno nuper, óptimo sane consilio, sublatum est.

53 *quæstori*] redemptorem (*appaltatore* vel *gabelliere*) decipiat.

54 *hispalis*] Ab urbe, vel regione, ubi conficitur, aut unde asportatur, pulveri nomen impositum: quare hispalis (*siviglia*) bataviæ (*olanda*) thessalonica (*salonichi*) ec. [*portam*] qua porta merces commodius in vectigalium fraudem inferebantur.

55 *Trajani*] Vid. *enarrat.*

56 *proxima*] Taberna illa varias in cellas erat divisa, quarum in proxima sedebat cum amicis *Ligurinus*, quem diximus *Sectani* amicum, & occultum satyrarum vulgatorem: qui lecturus in *Philodemum* quintam animos exspectatione commoverat.

57 *oh age*] invitantis & hortantis vox. *quid cessas?* quid moraris? *coronam*] h.e. audientium cœtum.

Verſiculis recreas, quoties Philodemus in illis
Dulce & grande ſonat. Percuſſus nomine tanto
Accedo propius. Cupidis Ligurinus habebat
Præ manibus chartam; numeruſque in margine quintus
Inſpectus turbæ plauſus riſumque ciebat.
Dum ſedeo tacitus, ſitientique ore camœnas
Exſpecto, Barrus (pereat mihi Barrus), amici,
Sit pudor, exclamat, ſatyras muſaſque procaces
Excipere, & læſæ plauſus impendere famæ.
Urbanas ultra leges fineſque pudoris

Ten-

59 *dulce & grande*] Ironice: quoties de *Philodemo* dulcia & grandia narrantur. *percuſſus*] Illæ ſatyræ, ut prodibant, in omnium manibus atque ore verſari, eorumque ſcriptor in privatis publiciſque conventibus celebrari; atque inde plena Urbs *Philodemi* nomine.

60 *cupidis*] evolvendi avidis. *Ligurinus*] Nomen ex *Martiale* ideo forte amico affinxit, quod ſatyrarum verſus legendo quaſi ligurirет, h. e. ſuaviter ac ſenſim & omnino deguſtaret.

61 *quintus*] Quinta erat in *Philodemum* ſatyra.

63 *camœnas*] h. e. ſatyræ verſus.

64 *Barrus*] contubernalis *Philodemi*, *Sectano* infenſiſſimus, natione florentinus, vehementi declamatione *Ligurinum* a lectione prohibet. *Barrus* apud *Hor.* ſat. 6. 1. 1. 30. eſt homo comptus & mulleroſus. *pereat*] imprecantis eſt (*poſſa crepare*); & jure pereat, quod, omnibus aviditate arrectis, *Ligurinum* moratur.

65 *ſatyras*] Quid vere ſonet ab origine *ſatyræ* ſive *ſaturæ* vox, vid. *enarration.*

66 *impendere*] ſuper læſa aliorum fama plaudere & cachinnari.

Tendit opus, crescitque novum de carmine carmen.
Quod si tantus amor scribendi, gloria major
Nascitur auctori, si fretus Apolline dextro
Indicat vitio bellum, & sale perfricet Urbem.
  Forsan materies deerit? cum pumice vultus
Leviget Alcimus, corioque indutus odoro
Dissimulet dextræ vitium, flavisque capillis
Conspiciendus eques moderet carpenta, Varalli
Qui nuper stabulis mulæ vilissimus unguem
Infusis mundabat aquis, nigraque farina

Vix

70 *dextro*] propitio & facili. *Pers. sat.* 2. 10. *dextro Hercule*. Qui faciles fundit versus, dicitur Apollinem habere propitium.

71 *Urbem*] Romam per autonomasiam: nam ex *Quintil. l.* 8. *c.* 2. præ illa ceteræ urbes quasi oppida habebantur. Romam autem ponit pro romanorum moribus.

72 *forsan*] *Barrus*, ut suum protegat *Philodemum*, alios criminatur, eorumque mores describit. Ita *Sectanus* ingeniose *Barrum* simul, & *Barri* lingua alios quosdam sua scutica cædit. *pumice*] ut politulus mollisque incedat: corpus enim veteres pumice lævigabant: unde pumice lævis frequenter apud poetas pro effœminato.

73 *Alcimus*] patre natus castaneas assas vendente; quare vulgo dictus *l'Abate caldarrostaro*, cujusdam Præsulis ex famulo familiaris. *corioque*] manicis odoris, *guanti*.

74 *dextræ vitium*] h. e. manus ex duro opere, quod nuper exercebat, etiamnum callosas.

75 *moderet*] bijugem rhedam agitet. *Varalli*] hominis pecuniosi ac divitis.

76 *qui nuper*] in stabulo mulas curabat.

77 *nigraque*] nigri panis frustulis vix ventrem iratum placabat.

Vix avidos ſtomachi poterat compeſcere morſus:
Cum ſpado, patricio veluti de ſanguine clarus,
Fœmineas intret ſera de nocte cathedras,
Garrulus atque duos reges oſtendat amicos;
Acceptaſque legat feſſo curſore tabellas;
Dein calamum poſcat, puerumque objurget inertem;
Et cubito innixus diſcordes mitiget aulas
Conſiliis, toto pacando laſſus in orbe.
Tu tamen huic propius caveas adſtare loquenti:
Nam licet unguento lotus myrrhaque laboret
Emendare animam, gravis eſt, naſumque ferire
Longius ille ſolet, quam nervo miſſa ſagitta,
Aut quæ laxatur tiberino in margine rheda.

Quid

79 *ſpado*] Muſicus præ arrogantia petulantiaque omnibus inviſus.

80 *cathedras*] In ipſos matronarum nocturnos congreſſus ſe inſerebat. de *cathedra* diximus *ſat.* 1. 78.

81 *amicos*] Duorum regum oſtentabat amicitiam, quorum forte imaginem dono ſibi datam oſtendebat. Papæ! muſico amico bis regnabant duo illi reges.

82 *legat*[Legere inſimulabat litteras ad ſe per citatum tabellarium ſingulariter miſſas.

83 *poſcat*] litteris, ob negotii gravitatem, nulla interjecta mora, reſcripturus. *puerumque*] moræ impatiens pro rei magnitudine, & ut imperioſum ſe præbeat, improperum tardumque famulum objurgat.

84 *cubito innixus*.] quod cogitabundi eſt. *diſcordes*] perinde ac pacis negocia inter diſſidentes reges ageret. Proh! ridiculus thraſo!

88 *emendare*] vitium animæ, h. e. fœtidum oris halitum. *anima* pro halitu paſſim. *gravis eſt*] grave olet.

90 *rhedæ*] vehiculum, quo urbis pur-

Quid memorem, quantis medicaverit ora venenis,
Et quantum referat de fornice Gellia? cujus
Dimidium labri, nasusque in pyxide dormit;
Induit & dentes, ut serica, mane repostos,
Atque etiam vitreum, quo nos inflammet, ocellum.
Aspicit hæc, discitque genis foliata parare
Filia jam grandis; nec candida pompejana
Negligit, aut pinguem cererem, vitulæque saginam,
At-

purgamenta in Tiberim projicienda quotidie asportantur.

91 *medicaverit*] ovidiana vox 1. *amor. el.* 14. pro tinxerit, illeverit. *venenis*] Latinis *venena*, ut græcis *pharmaca*, sæpe sunt tincturæ omnes atque infectiones. *Virg.* 2. *georg.* 468 = *alba nec assyrio fucatur lana veneno.*

92 *Gellia*] nobilis quædam fœmina, eaque rancidula, impensius formam cerussa & stibio reparare assueta.

93 *dimidium*] Partem labri nasique adscitam cubitum itura recondit in pyxide; uti & eburnos dentes, oculumque vitreum, quos mane eo modo, quo sericas vestes, resumit.

96 *discitque*] matris exemplo faciem fucare & pingere. *foliata*] Foliatum ex nardi foliis confectum, quod *Plin. l.* 13. *c.* 1. *nardinum* appellat, hic pro quocunque unguento. *Martial. l.* 11. 27. 9. = *At mea me librum foliati poscat amica.* =

97 *pompejana*] unguenta a *Pompejo* per eos annos nobili Romæ unguentario ad trivium fontem. *candida pompejana* ea puto, quæ pomata vulgo & *manteca*. Erat *Pompejus* ille (qui alibi *Cosmus* a veteri *Cosmo* unguentorum artifice apud *Martial.*) agnomine *Beccatellius*.

98 *cererem*] ideo pinguem panem, quod asinino plurimum lacte madefactus ad cutis candorem & fucum adhiberetur: ex *Juven. sat.* 2. & 6. Vid. *sat.* 3. 56. *saginam*] Nostrarum inventum est adipe vitulino molliorem lævioremque cutem facere.

Atque cocum dominæ faciem incruſtare peritum:
Jamque odit clauſtrum, ſeptumque ſubire recuſat
Cœnobii, horriduloque comas velare cucullo.
Digna tamen fragili pertranſeo crimina ſexu,
Cognatus quem mordet amor ſtudiumque placendi.
Sed peccat Lauſella, & pluſquam fœmina peccat,
Vendere quæ potuit torques, patrioſque ſmaragdos,
Atque novæ centum flavos donare monetæ,
Efferat ut nigrum tacitus veſpillo maritum.
An non expanſis virtus mendica lacertis
Un-

99 *cocum*] Satyrice coquum ipſum ungueutariam ait didiciſſe: jubetur enim ejuſmodi illitum dominæ parare.

100 *odit claſtrum*] Matris exemplo corrupta filia monaſticam vitam, cui prona videbatur, jam refugit. Utinam non eſſent matres, quæ cum filias exemplo contaminarint, eas poſtmodum in ſacra ſepta retruſas velint.

103 *cognatus*] inſitus, & cum eis quaſi natus. quota enim quæque fœmina eſt, ſive turpicula ſit, ſive formoſula, quæ non placere ſtudeat? quod tamen, ut naturæ potius quam animi vitium, præterit *Barrus*, ſeu *Sectanus*.

104 *Lauſella*] matronæ cujuſdam cubicularis ancilla, atrocis animi mulier, quæ maritum veneno ſuſtulerat: nomen ex *Martial.* 3. 72. [*plus quam fœmina*] Non hoc videtur eſſe poſſe fœmineum. Quis enim tantum facinus in fœminam cadere poſſe putet? Sed nullum animal fœmina pronius in vindictam. *patrioſque*] a patre acceptos inter paraphernа.

106 *flavos*] nummos aureos proxime ſignatos: *cento ruſpi nuovi.*

107 *tacitus*] Centum aureis emptus veſpillo, qui clam ſecretique tenax, ne ſcelus prodatur, maritum efferat. *nigrum*] vi veneni exſtinctum. Sæpe enim corpora veneno exſtincta pro veneni natura nigreſcunt, vel livent.

108 *an non*] Alia ſatyræ argumenta

Undique poſcit opem? procerumque per atria languet
Læſa fides, pietaſque genas ſuffuſa pudore
Mæret, & ad ſævos migrat peregrina gelonos?
Tempore quo major ſacris injuria tædis,
Secubituque viri conceſſa licentia nuptæ?
Quin egreſſa domo divertit quo libet uxor,
Jucundoque nefas quo fertur ſcire marito:
Conjuge nec coram ſtare, aut vicinus adeſſe,

Dum

ta proponit *Barrus*, virtutem, fidem, pietatem neglectas & male habitas, virorum ſecubitus, conjugum licentiam, ſtolidamque maritorum facilitatem. *expanſis*] nudis præ inopia.

109 *poſcit opem*] a divitibus, quos nihil movent miſera illa mendicitas ac detritæ veſtes. *procerumque*] Idem eſt fidei fatum, quæ læſa arcetur a procerum penetralibus, ne eorum gratia & potentia relevetur: quare per eorum atria mœrore languet.

110 *pietas*] ad quam primo religio pertinet (& ex *Auguſt. ep.* 52. eſt *verus Dei cultus*), deinde obſequium in parentes: qua ſublata, omnia in humana ſocietate concidant neceſſe eſt. *Cic.* 2. *de nat. deor.*

111 *gelonos*] perfugium quærens inter barbaras gentes, quales geloni inter ſcythas.

112 *tædis*] ſacro conjugii vinculo. Carpit nimium frequentia conjugatorum divortia, unde major peccandi licentia.

114 *quin egreſſa*] Reprehenditur maritorum indulgentia: quæ tamen ita in conſuetudinem venit, ut jam non indulgentia, ſed debitum quoddam officii genus, habeatur.

115 *jucundoque*] facili & conniventi.

116 *conjuge*] ne ut zelotypus traducatur. Quid per hoſce dies *Barrus*, vel potius *Sectanus* noſter? quam late ſatyra ſpatiaretur!

Dum ludit, miſcetque jocos, permittitur. O quæ
Ruſticitas ſævique viri dementia, ſi ſe
Ingerat alloquiis, & dicta audire procorum
Ipſe velit! Sed me ſancti quoque marmora templi,
Et delubra Deo tangunt fabricata, profanis
Plena avibus clariſque feris. Quæ thure vaporat
Ara, cui domini non adſit ſtigma ſuperbi,
Ut ſcutulata ferat ramoſæ inſignia gentis?
O curas hominum! Videas ſignare columnas,
Ut pulli femur Aſturiæ, nitidaſque patellas.
Immo & fictilibus fœdiſque adjecta latrinis
Stemmata Pontificum, lotioque & ſtercore plenum

No-

120 *ſed me*] Poſtremo *Barrus* ſtigmatum luxum frequentiamque, præſertim in templis, arguit.

122 *plena avibus*] Nam in illis familiarum inſignibus cernere eſt ſculptas aquilas, columbas, pavones, cervos, canes, leones, apros &c.

124 *ſcutulata*] ſuis in ſcutulis expreſſa, ſive ſcutulis multipartita. *ramoſæ*] plures in familiarum quaſi ramos propagatæ.

126 *ut pulli*] ut pulli equorum *Aſturiæ*, veteribus *aſturcones*, ab Hiſpaniæ regione ſic dicta, nobis *ginnetti di Spagna*, in coxa ſignantur, qui litterati equi dici poſſunt, *bollati*. *Aſturcones* poſuit forte pro quacunque nobilium equorum ſtirpe. *nitidaſque patellas*] lances ſeu patinas ex nitido argento.

127 *fictilibus*] Quid plura? ſtigmata in vaſis ipſis fictilibus, lagenis, trullis &c. effinguntur, Immo & cloacis latriniſque adnexa ſunt.

128 *ſtemmata*] Neſcio quem vellicare videtur, qui ad nominis perennitatem ſuæ gentis ſtemma tam multis in locis poſuit, ut inde dicterium: *muralis herba*.

Nomen Alexandri quoties non vidimus Urbe?
Hæc fale Lucilj, venufina digna lucerna
Hæc funt. At contra male lex fcantinia furgit,
Sævaque in obfcœnos armatur julia mores,
Si Cithifo blandis Philodemus fatur ocellis,
Aut quandoque manum gaudet fupponere mento.
Finierat Barrus: quem torvo lumine figens
Sulcius, & medium protendens turbidus unguem
In vultus, gratamur, ait, dulciffime Barre,
Quod tibi contigerit magni tutela Bionis,
Olim quem fcelerum mens confcia fecit amicum.
Sed, cui mica falis fupereft, mihi crede, fuperbum

130 *hae fale*] Concludit *Barrus*, haec omnia digna effe Lucilii acri ftylo, & Horatii *lucerna*, hæe. fatyra multo opere elucubrata. *Lucilii*] qui primus inter latinos fatyram fcripfit: de quo *Horat. fat.* 4. = *Hinc omnis pendet Lucilius* . . . . . . & Perf. *fat.* 1. 114. . . . . *fecuit Lucilius Urbem*. [*venufina*] horatiana a *Venufio*, ubi natus *Horatius*. Juven. *fat.* 1. 51. = *Hac ego non credam venufina digna lucerna*.

131 *at contra*] ac fi diceret: non is eft *Philodemus*, ut *fcantinia*, five *fcatinia* & *julia* a *C. Scatinio*, (Cic. phil. 3. 6.) aricinio, & a *C. Octavio Augufto* de pudicitia latis in turpiffima crimina legibus in eum agendum effe videatur.

136 *Sulcius*] Advoc. *Campellius* Sectani amicus *Barrum* refellit. *medium protendens*] ex Juven. *fat.* 10. 53. & *Martial* 2. *epigr.* 28. Jam inde a græcis medium digitum protendere, contractis ceteris, contumeliofum fuit fanum genus.

138 *Bionis*] Philodemi.

139 *fcelerum*] hyperbolice.

140 *mica falis*] qui aliquantulum fapiat, neque omnino fit mentis inops,

Insulsumque caput Philodemi devovet orco.
Et merito. Testes, o formosissima tempe,
Et juga Telegoni, viridique in margine nymphæ,
Quas ille enormi toties sermone coegit
Mejere, dum crocitat. Latebrosæ tædia linguæ
Ferre nequit, mundi qui pondera sustinet Atlas,
Centaurusque sibi concham, cornuque marinum

Cre-

inops, ex Catullo = *Nulla in tam magno est corpore mica salis*.

141 *devovet orco*] quod nos: *lo manda al diavolo*.

142 *testes*] Tangit *Philodemi* rusticationem in tusculano: de qua *sat. seq.* 127. [*tempe*] locus in Thessalia amœnissimus: quo nomine deinde a poetis dicta quælibet amœniora loca, præsertim si nemorosa, & aquis copiose irrigata. Quare hic pro Tusculo, vel pro aliqua ex elegantissimis Tusculi villis, quales *Panphilia*, *Burghesia*, *Ludovisia* &c.

143 *juga Telegoni*] colles tusculani. *Telegonus enim*, cum imprudens patrem Ulyssem occidisset, Ithaca relicta, Italiam venit, ubi Tusculum condidit. *nymphæ*] aquarum deæ pro aquis ibi copiosissimis; vel, si mavis, romanæ clari generis fœminæ, quæ cum convenissent *Philodemi* ineptias audituræ, ad lacrimas risere, ut disrumperentur; ac tædio tandem affectæ recesserunt.

144 *sermone*] cui titulus *Antiblon*, de quo *sat.* 6. 127.

145 *crocitat*] quod est corvorum, ad raucam hominis vocem translatum. *latebrosæ*] quæ obscura, impervia & insidiosa loqueretur.

146 *Atlas*] ingens marmorea statua, quæ in tusculanæ villæ primitus *Aldobrandiniæ* pulcherrimi theatri meditullio eminet. *Atlantem*, quod astronomiæ esset peritissimus, mundum humeris gestare, notissima fabula. Lepida jocandi ratio: *orbem qui ferre potest*, *Philodemi sermonem non potest*.

147 *Centaurusque*] Altera ibidem statua centaurum exhibens concham inflantem, hydraulico opere ita constructa, ut, aquarum vi per canaliculos aere impulso, so-

nus

Credidit ablatum, calabrum dum tinnit ahenum;
Respexitque suam converso lumine dextram;
Altaque curvatis nutabat villa caminis,
Quæque reportandis frondent viridaria cedris.
Qui lepor, & qualis perfricta fronte venustas!
Gratia quanta, cui, dum cornicatur inepte,
Os hiat, ut podex crudæ bovis! O mihi largus
Si foret hic pulmo, nasisque timenda matella,

nus erumpat, qualis e marino cornu. *Centaurus* igitur, ut audivit simili fragore *Philodemum* reboantem, sibi ab eo concham credidit ablatam.

148 *ahenum*] ac si vox *Philodemi* sonum ederet, qualem percussum ahenum: *voce di calderone*. Vel a patria Philodemi *calabrum* dicit; vel forte quod e Calabria, & Lucania veniunt qui ahenea vasa interpolant ac reficiunt, *conciapasuoli*.

149 *respexitque*] Ita credidit cornu ablatum, ut dexteram ipse suam respexerit, an adhuc teneret. Quam bene omnia poetica prorsus imagine depingit!

150 *altaque*] Per hyperbolen *Philodemus* recitans vocem tanto impetu emisisse dicitur, ut proximæ regales ædes contremuerint, præsertim vero camini, qui in hortis tusculanis lapideo insigni opere exstructi, quasi turres ac pyramides, surgunt.

151 *quæque*] malorum aureorum arbores, quæ ingentibus in testis, seu conchis fictilibus, educantur; ut hyeme adventante in locis a frigore tutis reponi, ineunte autem vere in viridaria reportari possint.

152 *qui lepor*] ironice. *perfricta*] qui pudorem abjecit *perfrictæ frontis* dicitur: perfricat enim frontem ad ruborem detergendum, qui nolit erubescere.

153 *cornicatur*] ex Pers. *sat.* 5. 12. cornicum instar crocitando inepta effutit = *nescio quid tecum grave cornicaris inepte*.

154 *crudæ*] Ex cruditate, seu cibis male concoctis, ventris profluvium, simile plusquam poeticum.

155 *nasisque*] præ fœtore,

Aut vetulus venter, ruptique omenta caballi!
Quam bene dicentis rictus, fœdasque linirem
Terque quaterque genas! Non his meliora meretur
Unguenta atque rosas: petit hoc sibi crinis amomum.
Certe ego, qui nuper campo cœloque latino
Urbanis fessus studiis curisque fruebar,
Ferre diu nequii Philodemum. More Dianæ
Succinctus, timidas cum figit arundine damas,
Ambulat, & culti myrtetum despicit horti;
Nudaque vix clauso dignatus signa labello
Corrugat nares, & singula nauseat, æque
Ac dives Monalus, bicolor cui sudat ephebus,

Et

156 *omenta*] pro intestinis omnibus.

159 *amomum*] unguentum ex amomo arbore odorifera expressum.

160 *latino*] tusculano: totum pro parte.

162 *Dianæ*] Dianam venatricem nudato genu succinctam pingunt poetæ. Ita, quo esset expeditior, corporisque dispositionem atque agilitatem ostentaret, succinctus (*in abito corto*) incedebat in tusculano *Philodemus*.

164 *despicit*] Quidquid videt in amœnissimis hortis deliciarum ac magnificentiæ per contemptum celsus præterit.

165 *signa*] statuas, quas græci plurimum nudas, ad artis ostentationem, elaborarunt. *clauso labello*] pressis labiis & elato supercilio, distortove collo aliquid intueri despicientis est: vel ad sensum *Juven. sat.* 3. 185.

166 *corrugat*] quod fastidientis est, & indignantis.

167 *Monalus*] ex proceribus romanis quispiam. *bicolor*] cui juvenes cursores (*Lacchè*) propero gradu præcedunt, quibus albis indutis rubea, vel ex aliquo alio colore, crispata fascia latera circumplectebatur.

Et carpenta nitent longas imitata carinas.
Cumque habeat faciem, qualem non vellet habere,
Apposuit nigrum cui prætor theta, furores
Quartillæ laudat; laterique innixus adhæret
Hermopilæ, & dextram gradienti porrigit ultro
Officiosus homo. Quis sermo? Bionis in ore
Semper habet crambe, mensasque Bione coronat,

 Ran-

168 *carinas*] rhedæ genus ad naviculæ modum efformatæ, cujus similem *Juven. sat.* 3. 239. appellat *liburnum*: nam *liburna* levissima erat velocissimaque, a liburnis populis, navis genus, *brigantino*.

170 *theta*] Græca littera Θ nota erat condemnationis apud græcos, utpote prima dictionis θάνατος *mors*, apud latinos autem littera C. *Pers. sat.* 4. 13. = *Et potis est nigrum vitio præfigere theta*. Sensus est: habet faciem, qualem nollet habere furcifer capite damnatus; ideo vero *nigrum*, quod nigra funesta & infausta crederentur, alba vero læta & fausta. *furores*] h. e. amores: *amor enim omnibus furor est*, ex *Menandro*.

171 *Quartillæ*] nobilis amantis fœminæ fictitium nomen in hisce satyris frequens. *laterique*] ab ejus latere nunquam discedit; ut eum omnes credant *il Cicisbeo della Signora Ermopila*.

172 *Hermopilæ*] quo sub nomine græcis vocibus conflato nobilis matrona latet, aspectu quidem venusta, sed animo vitiata. *dextram*] Consuetum erga nobiles fœminas officium est brachium, quo inter deambulandum sustententur, porrigere. *ultro*] Vanitatem *Philodemi* arguit, qui suæ immemor originis nobilium partes non vocatus sibi sumpserit.

173 *quis sermo?*] quo sermone deambulantem *Hermopilam* recreat? facile est divinatu; cum eandem perpetuo rem habeat in ore.

174 *crambe*] Nunquam non *Bionis Cratei*, idest suum *Endymioni* præfixum sermonem (de quo *sat.* 3. 90. & *sat.* 6 153.) commemorat. *crambe* (brassicæ genus) re

Rancidulumque facit fero cœnare Bionem.
Dira venena bibam potius, gelidafque cicutas,
Et noſtro potius ſapient aconita palato,
Quam tuus iſte Bion toties, Philodeme, recoctus.
Tu tamen exſultas, Rullo palpante bilibre
Ingenium, Superiſque negas concedere primas,
De Jove grammaticus ſi fiat Juppiter ipſe:
Inſanæque Titus ſubdit calcaria menti,

Et

repetita (*mineſtra riſcaldata*) apud *Juven. ſat.* 6. 154. dicitur de re ad faſtidium millies inculcata. Sermonem illum *Philodemus* in omni cœtu, & quacumque hora, ſive deambularet, ſive pranderet, ſive cœnaret, ad nauſeam ingerebat: quod ſe ſuaque nimium amantes ſolent.

176 *cicutas*] Cicuta herba maxime virulenta. Succo ex ejus ſemine expreſſo athenienſes capitali judicio damnatos necare ſoliti, eodem *Socratem* exſtinxerunt. *Juven. ſat.* 7. 205. Ideo *gelidas*, vel quod cicutæ vis omnis frigore conſtet, quo vitalem in nobis calorem reſtinguit; quare vinum remedio eſt; vel quod mortem afferat, quæ *gelida* apud *Hor.* 2. *od.* 8. 11.

176 *aconita*] Aconitum herba pariter venenata, naſcens in nudis cautibus, quas græci *aconas* dicunt h. e. *ſine pulvere* ab *a* privativa & *κόνις pulvis*: deſcribitur a *Plin.* 27. 3.

178 *tuus iſte Bion*] tuus iſte ſermo ſub *Bionis* nomine toties repetitus.

179 *Rullo*] qui erat inter *Philodemi* adulatores princeps, cumque ſupra Platonem & Homerum prædicabat. *palpante*] adulante, *bilibre*] magni duarum librarum ponderis: perinde quaſi ingenia, ut rhombi ac mulli apud *Martial.* 3. 45. 5. pondo appendantur.

180 *primas*] partes, vel ſedes h. e. primatum. Perperam inter pocula dixiſſe fertur Philod. *ſupra Deum ſe græce ſcire*.

132 *Titus*] Titus, aliique duo erant & ipſi *Philodemi* adulatores, quibuſcum ſæpe accumbebat. *calca-*

Et Cithifus, dextraque nitens Thelefinus eburna,
Quæque lacernatæ circumftant femper amicæ.
Has inter medius prandes, calicefque coronas;
Et culpas vivo fignatas confule trullas;
Nec nifi fetinum laudas chiique feneɛtam,
Aut potius patrio diffufum rure liquorem,
Quo colit in parvis majus Paullina feneftris.

caria fubdere eft hic tumorem infanum magis magifque adulationibus inflare. *eburna*] Venuftum indicat ac delicatulum. Thelefinus ex *Martial. l. 6. 50.* Telefinus ex *Juven. fat. 7. 25.*

184 *lacernatæ*] ex *Juven. fat. 1. 62. Philodemi* amici molles ac compruli fœminarum fpeciem præfeferebant. *lacerna* enim veftis virilis, qua in fpectaculis præcipue & in caftris utebantur romani.

185 *medius*] primum occupas locum. pro romanorum more, qui medium in menfa locum honeftiori convivæ tribuebant: quod *Lipfius antiq. lect. l. 3. c. 1.* confirmat. *calicefque coronas*] h. e. totos imples & exficcas. *Virg. Georg. 2. 528. . . . . . . focii cratera coronant.*

186 *vivo confule*] Vina, nifi trima & quaa atque antiquiora, non laudas; quibufque parum ætatis acceffit, refpuis. Vid. *enarrat.* [*trullas*] trulla magnum vas potorium (*boccale*) hic pro amphora, vafe ad vinum fervandum.

187 *fetinum*] a Setia Latii urbe prope pomptinas paludes, optimum vinum fæpe a *Martiale* laudatum. *chiique*] a *Chio* Joniæ urbe *chium* vinum.

188 *patrio*] Satyrice inducit *Philodemum* patrii ruris vinum commendantem, ut fuo non fine cenfu effe videretur; cum nullum ei effet rus, nullum dolium. Ceterum optimis vinis abundat Calabria.

189 *quo colit*] Sic accipe: ita nullum tibi rus, ut *Paullina* pauperrima fœmina majus terræ fpatium in domunculæ, quam habitat, feneftellis colat, quam tu habens colendum.

Scis etiam leporis dulces fectarier armos,
Oftrea, & afparagos, & vitæ tædia fungos,
Quæque filigineis pinguefcunt crufta farinis.
Miratur frugi ftomachus, dominæque culinæ
Ignarus, timidufque dapes interrogat, unde
Et qua parte fluant; teque unum jam putat effe,
Qui lambunt cæli patinas, de plebe deorum.

Quid

190 *fcis etiam*] Gulofum defcribit eundemque petulantem, qui nulla nobilium convivarum, ideoque decoris pudorifque, habita ratione, exquifitiora fibi feligat. *armos*] armi delicatiores leporis partes. *Hor. fat.* 4. = *Fœcundi leporis fapiens fectabitur armos*. [*fectarier*] paragoge pro *fectari*.

191 *oftrea*] Hæc aliaque pro quovis cibo, qui præ ceteris falivam moveat. *vitæ tædia*] Fungi vulgo quidem appeti folent, fed, ut omnia concoctu difficilia, tædium creant: *vitæ tædia*, ut *tædia capitis* pediculi funt *Plinio l.* 29. *fub fin.* vel quod fungi, quandoque venenati, iis opportuni fint, quos vivere tædeat.

192 *quæque*] nobis *croftate* aut *sfogliate:* quæ interius plurimum pomis conflantur, exterius vero tenuiffimis ex farina, butyro, & facchare diftentis foliis fuper alia aliis convefliuntur; unde bene *pinguefcunt*. [*filigineis*] ex optimo tritici genere, five ex pollinc. *Plin. l.* 2. *c.* 8. *filiginem effe proprie tritici delicias* fcribit.

193 *miratur*] Poetica prorfus imago, qua ftomachus, quafi perfona, mirabundus inducitur. *frugi*] antehac ex neceffitate frugi, lautifque menfis omnino infuetus. *dominæque*] domino feu viro nobile dignæ, h. e. opiparæ; præ qua philodemicæ culinæ vix ancillæ nomen congruat.

194 *timidufque*] ex rei novitate, incertus, unde, tanta in melius mutatio.

196 *lambunt*] nos *leccapiatti del cielo*. [*de plebe deorum*] *Ethnicis* alii erant dii magni, alii vero gregarii, minores plebejique dicti. *Ovid. Metam.* 1. *Plebs* (deorum) *habitat diverfa locis* ....

Quid facies cari cum ſportula ceſſat ephebi,
Atque tarentinæ nondum venere calendæ,
Exiguoque tibi tepet olla domeſtica farre?
Octobres properate dies, & perlita muſto
Tempora, quæ vacui rugas extendere ventris
Sufficiant, rabidique famem pacare poetæ.
Jam ſatis eſt, Sulci: fruſtra me vincere tentas.
Quanquam vanus homo noſter Calaber, tamen ille
Doctrina cynicos, & ſtoica menta reliquit

Poſt

197 *Quid facies*] Quid ſi forte nequeas ejuſmodi menſas amplius frequentare? Tuam te ad præſepem recipies: *tornerai al pentolino*, itali dicimus. *ephebi*] puta *Titi*, *Cithiſi*, alicujus nempe ex illuſtribus romanis adoleſcentibus, quorum ſæpe lauta menſa utebatur. *ſportula*] proprie vaſis genus ex vimine juncove. Cum vero in *ſportulis* pecunia, & quandoque cibus in uſum quotidianum deferretur, factum eſt, ut pro cibis, & ea pecunia acciperetur ſportula, quam prandii loco potentiores romani iis dare ſolebant, qui ſe officii cauſſa quotidie mane comitarentur.

198 *tarentinæ*] h. e. nondum elapſo menſe, quo tibi menſtrua a tarentino Præſule *Pignattellio* (cujus Romæ negotia procurabat) ſingulis calendis ad te mitti ſolita merces ſolvatur.

199 *tepet*] Igne ob egeſtatem maligno non *fervet* ſed *tepet* olla. *farre*] pro vulgari quocunque cibo.

200 *octobres*] Properare jubet Sulcius autumnales dies, ut uvis & ficubus vacuo ventri ſuccurrat *Philodemus*.

203 *jam ſatis eſt*] *Sulcium* plura volentem dicere abrumpit *Barrus*.

204 *vanus*] Quis neget vanum eſſe *Philodemum*, quando *Barrus* ipſe fatetur?

205 *cynicos*] ſummos philoſophos omnes vincit doctrina. Cynicos ſtoicosque poſuit vel pro quacunque philoſophorum ſecta; vel quod illi in moralibus plurimi eſſent. *menta*]pro barbis, barbas autem pro

do-

Poſt ſe. Qui melius conſtanti pectore anhelat
Pindaricos æſtus? Lingua nam doctus achæa
Grande ſonat, totaſque ſapit cum helicone ſorores.
Nil ne referre putas, quod nuper fœmina tanti
Mota viri fama, lucem donaverit ultro
Sermoni egregio, quo ſoſpite vindicat ævi
Endymion damna? Ohe. Quæſo, dic mihi, ſodes,
Quanti emit viduam? Nugas cudiſſe meracas

Si

doctrina. Prolixam incultamque barbam veteribus philoſophis oſtentare mos fuit: inde adagium: *barba tenus ſophiſtæ*: atque inde Lucianus = *ſi philoſophum oporteat ex barba metiri, hircos primam laudem ablaturos*.

206 *conſtanti*] nunquam non eſt pindaricus. *anhelat*] œſtro percitus.

207 *æſtus*] verſus quaſi poetico igne æſtuantes. *doctus achæa*] Perpetua *Philodemi* ejuſque adulatorum cantilena: eum in græcis litteris maxime verſatum eſſe; atque optime hominem efformari, ſi græcis e fontibus ſcientias hauriat; quæ græca non ſint, uti putida ac vilia, contemnenda, *Lucretio* & *Bacone* exceptis.

208 *totaſque ſapit*] Ipſas omnino muſas, apollinem, & quicquid optimi in helicone eſt, refert. *ſapere* enim aliquem eſt eum plane imitari ac referre, *Perſ. ſat.* 1. 11. = *Cum ſapimus patruos*..

209 *nil ne*] parum ne putas? *quod nuper*] Reſpicit ad ſermonem (de quo ſuper. 174) *Bionis Cratei Endymioni* appoſitum, quem a batava quadam vidua ſecundis prælis editum finxerat *Philodemus*. Rem copioſius narrabimus ad *ſat.* 6. 133. Satyrice prorſus inducit *Barrum* ex impudenti mendacio *Philodemi* laudes petentem.

211 *quo ſoſpite*] ac ſi famæ perennitatem philodemico ſermoni debeat Endymionis comœdia *Alexandri Guidii*.

212 *Ohe*] Rem, & *Barri* credulitatem *Sulcius* ridet.

213 *quanti emit*] quantum pecuniæ ſolvit viduæ pro nova libelli editione? *nugas* appellat, h. e. nullius pretii, ſermonem illum. *meracas*] h. e. meras.

Si gratis voluit, digna eſt amittere dotem
Juſſu prætoris. Sed parva mole libellus
Jam properet dominæ contingere mœnia Romæ,
Et plaudant reduci Umbricius Maculoque Bioni.
Exſpectatus ades: ſcombrum nam frigora mordent,
Rugoſumque piper tunicam ſuſpirat; & alec
Nudus trans tiberim fœda putreſcit in orca.
Endymion, miſerere gari, vulvæque ſuillæ;

Ut

214 *dotem*] curatore dato prodigæ viduæ, quæ nullius pretii libros ſuis ſumptibus typis committat: unde cum nulla venditio, tum certum damnum.

115 *prætoris*] cujus erat prodigis & decoctoribus curatorem conſtituere. Videſis *Gravinæ* opuſculum, cui titulus: *ſpecimen juris*.

216 *properet*] Ironia inſiſtens fingit libellum Amſtelodamo redeuntem, cum Roma nunquam fuerit egreſſus.

217 *plaudant*] non docti, ſed *Umbricius* & *Maculo*, duo viliſſimi homines, de quibus *ſat*. 3. 221. & ideo *plaudant*, quod habeant, unde ſalſamenta obvolvant. *reduci Bioni*] libello *Bionis* nomine inſcripto.

218 *expectatus*] De libelli optato adventu gratulantur, ut ejus foliis ſcombri, alleces, piper, quaſi tunicis conveſtiantur. Hinc habes illius laudes ac pretium.

219 *alec*] maſculini generis fecit: nam valet hic non ſalſamenti genus, ſed piſciculum muriaticum, vulgo *acciuga*, aut *ſardella*.

220 *trans tiberim*] In regione tranſtiberina Romæ ad fluminis ripam ſalſamentorum putida putont promptuaria. *orca*] vas ſalſamentarium, olim fictile, nunc ligneum, *bariglione*, *barletto*.

221 *Endymion*] Libellum, quo *Endymionis* drama Bioniſque ſermo continetur, ſalſe alloquitur, precaturque, ut garum (*caviale*) vulvamque ſuillam (*matrice porcina*) contegat. Vulvam ſuillam, præſertim cjectitiam, romani in deliciis habebant. *Juven. ſat*. 1. 81. *Martial*. 13. *epigr*. 56.

Ut ſperata tuis ſaltem cocus oſcula chartis
Delibet, quoties illis quid ſuminis hæret.
Hic ridere omnes, crepituque explodere Barrum,
Qui male ſuſceptam Calabri defendere cauſſam
Deſtitit. Aſſurgunt Novius, Talpæque gemelli;
Coccejuſque rogat Ligurinum, ut craſtinus adſit
Lecturus quintam: rauco nam murmure turris
Vicina admonuit cœnæ dulciſque grabati.

ENAR-

56. Ad *garum* quod attinet, vid. *enarrat.*

223 *ut ſperata*] Cum te, quod ſperabas, non exoſculentur eruditi, ſaltem a coquo oſcula accipias, quoties exculentorum, quæ tuis chartis involventur, ſumen, ſive unguen (*graſſo*) lambere voluerit.

224 *ridere*] Irridentes ridere cœperunt. *explodere*] cachinnis, pedum ſupploſione, clamoribus &c. nos *cacciare a ſuon di fiſchiate*,

226 *Novius* &c. De his, ac *de Ligurino* ſuper. in hac eadem ſatyra 25.

227 *craſtinus*] græca locutio pro *cras*, ſeu poſtero die, adſit; ut alibi *matutinus veſpertinuſque*, pro mane & veſpere.

228 *turris*] h. e. æris ſonitus, quo indicantur horæ.

229 *admonuit*] horam cœnæ cubituſque adveniſſe. *grabati*] pro lecto: *grabatus* enim eſt vilis lectulus ex *Cic. lib.* 1. *de divin.*

ENARRATIONES
IN SATYRAM V.

3 *naso suspendit adunco*] Perf. 1. 40.

. . . . *rides, ait, & nimis uncis*
Naribus indulges . . . .

Ubi Scholiastes: *nam nares, dum illas soluto risu contrahimus, in rugas contrahuntur & incurvantur*. Nasum irrisioni dicatum dicit *Plin. l.* 11. *c.* 37. = *& altior homini tantum, quem novi mores irrisioni dicavere, nasus*.

9 *dum ludunt*] Nostrum hunc vulgo *scacchiæ* ludum eundem esse ac *latrunculorum*, seu *calculorum*, quo veteres utebantur, iis libenter, qui affirmant, assentiendum puto. Forte auctior est nostris temporibus, elegantiorque. Quid enim frequentius, quam aliquid inventis addere, præsertim in ludicris, idest in otiosorum negotiis? Fit autem in abaco, sive tabulam aut *laterculum* dixeris, sexaginta quatuor areolis, sive *quadris*, sive *regionibus*, sive *urbibus*, distincto, novem lineis ex unaquaque parte se mutuo intersecantibus: in quibus duo *scapi*, seu *scrupi*, seu *calculi*, seu *latrones*, seu etiam *canes*, nomen *regum* præferunt; duo alii *reginarum*; quatuor *equitum*; quatuor *satellitum*; quatuor *centurionum*, seu *elephantorum turrigerorum*; sedecim denique minores *peditum*: ut elegantissime describit *Hieron. Vida* cremonensis in libro, cui titulus *scacchia ludus*. Qui latrones hostili quadam imagine procedunt, & simulata congrediuntur acie; statione unicuique definita hostem appetunt, sibi quantum licet, caventes; ac

tunc

tunc denique censentur victi, cum *regi* nullus patet effugii locus; unde & ludo nomen: nam hebræis *scach* est *vallavit* & *mat* vel *mot* valet *mortuus est*; ut & periculum *regi* & mors intentetur. *Georg. Jyne.* 39. 4. *Auct. poem. in Pison. n.* 178. quo nemo inter veteres melius rem expressit.

Quare quod in *latrunculorum* ludo omnia, uti diximus, essent ad imaginem belli composita, ideo militum, aciei, phalangis, prælii, hostium, captivorum, tropæorum, passim mentio apud veteres, quotiescunque de ludo illo commemorant. *Martial. l.* 14. 20. cujus lemma *calculi*.

Insidiosorum si ludis bella latronum,
Gemmeus iste tibi miles & hostis erit,

Lucan. *ad* Pison. *n.* 194.

Interea sectis quamvis acerrima surgant
Prælia militibus, plena tamen ipse phalange
Aut etiam pauco spoliata milite vincis,

Calculi primitus erant lapilli, quales in ripis legere solent pueri, quos *oceani spolia* appellavit apud *Sueton. c.* 46. *n.* 1. Caligula: quibus antiqui & numerabant ferebantque suffragia. Post lapillorum loco alia successit materia. Quare calculos ex ebore habet *Juven.* 11. 131.

. . . . adeo nulla uncia nobis
Est eboris, nec tessella, nec calculus ex hac
Materia . . . .

crystallinos, aureos argenteosque *Petron. c.* 33. *Sequebatur puer cum tabula terebintina, & crystallinis tesseris, & pro calculis albis aut nigris aureos argenteosque habebat denarios.* vitreos *Lucan. ad Pison.* n. 180.

Callidiore modo tabula variatur aperta
Calculus, & vitreo peraguntur milite bella.

Al-

Albi plurimum & nigri erant *calculi*: aliquando pro nigris rubei. Ludus tandem eam ob caussam inventus dicitur, ut qui eo genere ludicri certaminis exercerentur, recte atque ordine exercitum movendi artem addiscerent. *Donat.* in *Terent. Eun.* 4. 7. 13. *Pyrrhus peritissimus stratagematum fuit; primusque, quemadmodum ea disciplina per calculos in tabula traderetur, ostendit*. Isidor. *epist.* 1. 2. *Putes illum* (Theodoricum) *& in calculis arma tractare*. Militi autem, ex Festo, ejusmodi lusus adeo visus est convenire; ut, qui male in eo versatus esset, contumeliose *muger*, idest *muccosus*, increparetur.

Primus ludi auctor Donato est *Pyrrhus*, Chiloni *Atticus asiaticus*, Pausan. corinth. *Palamedes* Nauplii fil. qui in trojana obsidione, ut milites in officio contineret, illud ludi genus, belli imaginem, excogitavit. Quare ab inventore *palamediaci calculi* Cassiodor. *var.* 8. 31. dicuntur. *Petrus* vero *Texeiras compend. histor. persic.* apud persas tabulam latrunculorum natam suspicatur.

14 *figunt tentoria*] quod nos: *piantano i padiglioni*; quod fit cum castra locantur. *Tentorium*, tabernaculum militare, est a tendere. *Virg. an.* 2. 29.

Hic dolopum manus, hic savus tendebat Achilles.

15 *sicambros*] Germaniæ populi *sicambri* inter Mosam Rhenumque, nunc in *Vestphalia*, ubi *paderbornensis* tractus, sive in *Celdria*, ut aliis placet. Semper fuisse feroces bellandique arte peritos, innuunt *Horat.* 4. *od.* 14. 51.

Te cade gaudentes sicambri.

& *Albinovan.* ad *Liviam* 13.

. . . . *indomitosque sicambros.*

25 *Coccejum*] qui Ab. Corderius. *Novium*, qui Ab. Joannes Scilla. *Fabullum*, qui Eq. Maffejus, de quo *sat. super. enarr.*

enarr. 188. *Tigellinum*, qui nobis ignotus. *Pansam*, qui Ab. Taja senensis, vel Advoc. Lucinius. *Talpas*, qui gemelli Tantii- *Malthino*, qui Præf. Coartius. *Barrum*, qui forte dictus, quod magnæ molis esset a *barro*, qui & *elephas*, vel quod inter loquendum quasi *barrire* videretur: erat is Ab. quidam florentinus.

Coccejus a coccineo oris colore dictus. *Novius* avarus captator apud *Juven. sat.* 12. 111. *Fabullus* vir bonus apud *Mart. l.* 13. *ep.* 51. Tigellinus apud *Juven. sat.* 1. 155. homo perditus. Pansa apud eund. *sat.* 8. 95. cui *pansi* h. e. lati pedes ex *Plin. l.* 1. *c.* 45. *Malthinus* apud *Horat.* 1. *sat.* 2. 25. talari tunica incedens.

26 *Talpasque*] quos minores appellat, quod duo minores essent fratres, iidemque gemelli. Exemplaria omnia edita habent *Tarpas*: authograph. ms. novissimus *Talpas*. Scholiast. Sectani *edit. pseudo-amsteled.* 1700. cum *Tarpas* legat, nullam hujus nominis apud veteres se mentionem reperisse affirmat. Sed est apud *Horat. sat.* 1. 10. 38.

Quæ nec in æde sonent certantia, judice Tarpa.

Ubi *Tarpa* est pro quocunque Ædili ludorum curatore, cujus judicio committebantur poetarum theatralium opera, antequam populo præberentur: *Metius* vero *Tarpa* ponitur pro quovis alio Ædili, quod ille doctissimus fuerit, atque ex ejus judicio actæ sint tragœdiæ in celeberrimis Pompeji ludis.

30 *pocula*] Fabulæ illæ, quæ ex Arabia Felici optimæ asportantur, ex planta incolis *bonn* veniunt; potionem autem dicunt arabes *cahuh*, turcæ vero *cahueh*: unde nos exotico nomine *caffè*. Originem atque usum, aliaque habes apud *Chambers vol.* 2. *edit. venet.* 1748. *v. Caffè pag.* 477.

34 *Crispinus*] Juvenali *sat.* 4. 24. *Crispinus* est homo novus ex ægyptio Canopi verna romanus eques, maximis auctus di-

vi-

vitiis, luxuque intemperantissimus. Quare Sectano *Crispinus* forte est unus aliquis e vili conditione emersus, idemque moribus corruptus.

50 *tunc etenim*] De fronde, cui nomen dedit *Hernandesius* toletanus ab insula *Tabaco*, ejusque vi & utilitate opusculum habes hispanice scriptum a *Nicolao Monardesio* hispalensi archiatro: multaque etiam in adnotationibus ad *Hieronymi Baruffaldii dythirambum*, cui titulus, *la Tabaccheide*.

54 *hispalis*] Frondem seu pulverem, cui nunc vulgo nomen *tabacco*, americani primitus dixere *petun*, & *picielt*, & *petebecenuc*; proximi vero insulani *yoli*; galli autem *herbam reginam* vel *nicotianam*, quod *Joannes Nicotius* Francisc. I. gallorum regis in Lusitania Legatus an. 1560. eam ad *Catharinam Mediceam* reginam primus miserit; itali demum *tornabuona*, a cujusdam hominis agnomine *Tornabuoni*, qui primus in Hetruriam invexit. Vid *Menag.* de ital. ling. origin. v. *herba regina*, & v. *tabacco*. Videsis plura de frondis ejusmodi excolendæ ratione, varioque usu apud *Chambers vol.* 8. *edition. venet.* 1749. v. *Tabacco pag.* 246.

55 *quæ contra veteres*] Hic, & superiores tres versus, a *Sectano* ultimis curis additi. Autographus noster videtur habere *arces*. Sed quæ sint *veteres Trajani arces* utinam esset qui commonstraret. Ut Trajanum forum columnamque *arces* vocari posse assentiamur; quæ tamen est ea Urbis porta, quæ contra forum illud columnamque respiciat? Forte igitur legendum *arcus*. Quid autem *Trajani arcus*? quæ *porta* illa vectigalium fraudatoribus opportuna? Illos *aquæductum Trajanum*, (tale enim opus sæpe *arcuatum* dicitur) hunc vero *aureliam*, olim a viæ nomine dictam, post a *Pancratiano* templo *pancratianam*, facile crederem. Eam extra portam *Trajanam aquam* fuisse, quæ ad aventinum usque defluebat,

Digitized by Google

scriptores, nummi, nuperque in aventino effossus plumbeus tubus *aqua Trajana* inscriptus, testantur. Vectigalium autem fraudatoribus quid *pancratiana* porta commodius? Nam via, quæ a Centumcellarum urbe portuque Romam ducit, quinto circiter ab Urbe lapide ita bipartitur, ut hinc æquiore frequentioreque itinere ad portam venias, vulgo *Cavalleggieri*, aut ad alteram, vulgo *Fabbrica*, inde vero per colles ad *pancratianam*, quæ cum minus est obvia, tum facile dubitationem injicit, an a Centumcellis, an ab alia aliqua proximi agri parte veniens succedat viator. Hæc ex eruditissimi viri, quem consuluimus, sententia.

65 *Satyras*] In vocis interpretatione cum multis errasse alicui videbitur Scholiastes *Sectani in edit. pseudo-amstelod.* 1700. Vocis *Satyra* vim, quartum vix lustrum ingressus, mirifice supra ætatem eruditus, docuit in suis *Exercitationibus per saturam de voce Tytyrus* pag. 58. Cl. *Xaverius Matthæjus*, rarum hoc ingenii doctrinæ ac suavitatis miraculum, cujus in benevolentia atque humanissimis epistolis maxime gloriamur. Is igitur e satyrarum quatuorviris allato *Juvenale* ipso, & quidem omnibus obvio, qui *sat.* 1. apertissime *satyræ* etymon explicat;

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

optime statuit, hujusmodi carmen *satyram* esse dictam, quod omnigenum argumentum complectatur; uti & lanx variis frugibus referta *satyra* est appellata a voce *satur* h. e. *abundans*. Qua de re copiose Joseph Antonius Gonsalius de Salas *pralud. in Petron. Arbitr.* qui affert Acronem in *Horat. ad sat.* 1. *lib.* 1. ubi docet; *lancem illam, qua plena diversis frugibus in templo Cereris infertur, saturam appellari*; & Diomedem *lib.* 3. pariter docentem, *a copia & saturitate rei saturam vocari*;

Fe-

Digitized by Google

Festum quoque affirmantem, *cibi genus esse saturam ex variis rebus conditum*; Varronem præterea dicentem, teste *Diomede*, quoddam genus farciminis, quod multis rebus refertum est, saturam vocitari; iterumque *Festum*, qui ait: *& lex multis aliis legibus conferta*: ubi Paullus: *satura & genus carminis est, ubi de multis rebus disputatur*. Quare concludit *Acron* ibid.: *Ergo & hoc carmen propterea saturam appellaverunt, quia ita multis & variis rebus refertum est*. Hanc autem vocis vim *Sectanum* assequutum putamus. Nam *satyros* aut *satyrum* aliis in exemplis legimus, in novissimo vero autographo mſ. *satyras*. Quid si litem de *satyra* vocis interpretatione ita componamus? Qui *satyram* a *satyris* derivant, ad græcorum, qui a *satura*, ad latinorum non ita veterum morem respiciunt. Nam revera (uti optime *Petrus Jacobus Martellius* in præfatione Hieronymo Gilio senensi inscripta ad pulcherrimam fabellam hetruscis versibus ab eo scriptam, cui titulus, *il Piato dell' H, Farsetta satirica*, animadvertit) græcis usitatum fuit quoddam poematis genus in scena recitandum, in quo qui agerent, satyrorum non modo habitum, sed etiam mordax dicendi ingenium referrent. Ejusmodi carminis quædam quasi umbra fortasse est Luciani fabella illa, cui titulus *Tragopodagra*, & altera, cui *Ocypus*, *edition. salmuriens.* 1619. *vol.* 2. *pag.* 1045. & 1064. Apud latinos melioris ævi nihil tale. *Lucilium* & *Varronem* ea in re græcos esse imitatos, jambicorum nonnullorum fragmenta aliqua a *Julio Cæsare Scaligero* allata testantur. Cur autem apud posteriores latinos in scenam non prodierit *satyra*, caussas affert *Martellius*. Latini igitur abjecto græcorum, suorumque majorum more (de quo *Horat. art. poet.* 231. *& seqq.*) satyram quidem scripsere, sed quæ in libris potius jacens circumferretur, quam in scenam veniret. Inde factum est, ut salibus aculeisque minime dimissis,

non jam *satyram* a *satyris*, sed a *satura* dixerint, quod monet *Dacierius* in *prefat. ad satyras Horatianas*. Totum legesis *Martellium* apud *Gilium Vocabol. Caterinian. pag.* 347. *& seqq.* ubi: *Ebbero dunque i greci un poema rappresentativo, che era un' imitazion di costore,* (de' Satiri) *non tanto nella figura, quanto nel costume maledico: che perciò fu nominato, e si nomina presentemente satirice* . . . . *I cauti latini del miglior secolo temperando in ciò l' arditezza de' greci e de' lor proprj antenati, la satirica fuor della scena cacciarono, lasciatala solamente ne' ciechi fogli discorrere; che tanto gli animi non irritano, quanto le azioni rappresentate, e alla fedeltà non men degli orecchi, che degli occhi per lo spettacolo sottoposte. Nel che fare ritennere della satirica i sali e le saette, ma non da' satiri la nominarono, procedendo piuttosto il nome di satira da satura, come avverte l' erudito* Monf. Dacier *nel suo prefazio ai poemi satirici di Orazio Flacco. Talchè la satira e la satirica vanno al medesimo fine, ma da principj diversi si spiccano.*

87 *nam licet unguento*] Suspectus sæpe est accitus unguentorum odor, quo corporis, aut halitus, fœtorem aliquem nonnulli opprimere student. Prӕterea ea certe res mollitiem sapit. De ejusmodi delibutis *Senec. epist.* 88. *Quid quod odore, tanquam sues, gloriantur?* Diogenes autem, ex *Laert.* 6. 56. calamistrato & unguentato cuidam adolescenti dixisse fertur; *cave ne capitis fragrantia vita praestet fœtorem*. Ipse vero unguenti nescio quid nactus, pedes sibi, omnino præter morem, inunxit dicens: *a pedibus ad nares, a capite vero in aerem ascendere unguenti fragrantiam*. Martial. *lib.* 2. 12.

Esse quid hoc dicam, quod olent tua basia myrrham,
Quodque tibi est nunquam non alienus odor?
Hoc mihi suspectum est quod oles bene, Posthume, semper;
Posthume, non bene olet, qui bene semper olet.

& *lib.* 6. 55. *Quod*

Quod semper casiaque cinnamoque,
Et nido niger alitis (phœnicis) *superba*
Fragras plumbea niceroniana,
Rides nos, Coracine, nil olentes:
Malo quam bene olere, nil olere.

Luculentius vero ad rem nostram id. *lib.* 1. 88.

Ne gravis hesterno fragres, Fescennia, vino,
Pastilles Cosmi (myropolæ) *luxuriosa voras.*
Ista linunt dentes jentacula: sed nihil obstat,
Extremo ructus cum venit a barathro.
Quid quod olet gravius mistum diapasmate virus,
Atque duplex animæ longius exit odor?

92 *Gellia*] *Martial.* hic imitatur Sectanus *Gelliam* vetulam *lib.* 9. *epigr.* 38. describentem. Ut vanitas in fœminis, ita & fucandi consuetudo est perantiqua. Nam *cerussa, purpurissi, psimmythii &c.* nomina sunt vetustissima. Erat *Gellia* ex iis una, *quarum facies* (D. Hieron. ep. 38. ad Marcellam) *gypsea, & nimio candore deformes idola mentiuntur; quibus si forte improvidis lacrymarum stilla eruperit, sulco defluit.*

93 *dimidium labri*) Martial. *l.* 9. 38.

Cum sis ipsa domi, mediaque ornere subura,
Fiant absentes & tibi, Galla, comæ;
Nec dentes aliter, quam serica, nocte reponas,
Et jaceas centum condita pyxidibus;
Nec tecum facies tua dormiat, innuis illo,
Quod tibi prolatum est mane, supercilio.

96 *foliata*) Plin. *hist. l.* 13. *c.* 1. *Nardinum, sive foliatum; constat omphacio, balanino, junco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo.*

97 *pompejana*] Juven. *sat.* 6. 461. dixit *pinguia poppeana* a Poppea; *Martial. l.* 6. *epigr.* 55. *plumbea niceroniana* a Ni-

cerone; & *lib.* 11. *epigr.* 16 *pinguia cosmiana* a Cosmo artifice. Ita *Sectanus* a Pompejo *candida pompejana*.

98 *pinguem cererem*] Juven. *sat.* 6. 460.

Interea fœda adspectu, ridendaque multo
Pane tumet facies . . . .

& *sat.* 2. 104. Othonis mollitiem exagitat.

Nimirum summi ducis est occidere Galbam,
Et curare cutem summi constantia civis;
Bebriaci campo spolium affectare palatj,
Et pressum in facie digitis extendere panem:
Quod nec in assyrio pharetrata Semiramis orbe,
Mœsta nec actiaca fecit Cleopatra carina.

121 *& delubra*] Differebant olim inter se *templum* & *delubrum*, & *ædes sacra*: nam non omnes *ædes sacræ* templa fuere, sed illæ tantum, quæ essent augurio constitutæ. *Templum* enim post consecrationem inaugurabatur, *ædes* vero non item. Ad *delubrum* quod spectat, Ascon. in Cic. p. 17. *Sunt qui templa esse dicant singulorum diis attributorum locorum, delubra multarum ædium sub uno tecto a diluvio pluvia munitarum. Alii delubra dicunt ea templa, in quibus sunt labra abluendorum mortuorum, ut dodonai Jovis, aut Apollinis delphici, in quorum delubris lebetes tripodesque visuntur*. quæ tamen vocabula post promiscue usurpata sunt.

128 *stemmata*] *Clemens IX. Rospiliosius*, præter cetera Optimi Principis Maximique Pontificis virtutum ornamenta, ea fuit modestia, ut Ælio ponti a se pulcherrimis statuis ornato nullum sui nominis apponi voluerit monumentum; sepulcrum autem sibi e vulgari marmore exstructum solo nomine ac dignitatis titulo inscribi jussit. Nam quod ejus Pontificis splendidum exstat monumentum a successore *Clemente X. an.* 1671. grati animi ergo excitatum est. *Murator. Annal.*

nal. Ital. ad an. 1669. *&* 1671. *Innocentius* pariter *XII. Pignattellius*, amplissimis proprio ære ædificiis publicum in commodum excitatis, noluit suæ gentis insignia suspendi; maluitque amore populorum, quam marmore, nomen suum ad sempiternam temporis memoriam propagare.

136 *medium protendens*] Martial. *l.* 2. 28. 2.

. . . . *& digitum porrigito medium*.

Juven. *sat.* 10. 53.

. . . . *mediumque ostenderet unguem*.

Apud *Laert. in vit. Diogen.* habes Demosthenem a Diogene fuisse hospitibus commonstratum, non indice, sed medio digito porrecto, ut ejus mollitiem notaret. *Hospitibus sive peregrinis Demosthenem videre cupientibus medium intendens digitum, hic, ait, vobis est ille atheniensium orator*.

162 *more Diana*] Dianam venatricem poetæ succinctam pinxere. *Claudian. de rapt.*

Crispatur gemino vestis gortynia cinctu
Poplite fusa tenus . . . .

Virg. 1. *æn.* 323.

Namque humeris de more habilem suspenderat arcum
Venatrix, dederatque comas diffundere ventis,
Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentes.

Arnob. quoque *l.* 6. *advers. gent.* = *semitectis femoribus Diana*: & Prudent. *hymn.* 10. Dianam dicit *molle succinctam*.

165 *clauso labello*] Juvenal. *sat.* 3. 184.

. . . . . . *quid das ut Cossum aliquando salutes,*
Ut te respiciat clauso Vejento labello?

ubi Fabricius: *Vejento nobilissimus idemque superbissimus, Neronis tempore, salutantes vix respicere, nedum alloqui, dignabatur*. Philodemus igitur pulcherrima signa præteriens adspiciebat clauso ore, h. e. nullam emittens laudis admirationisque vocem.

168 *longas imitata carinas*] Juven. *sat.* 3. 239.

Si vocat officium, turba cedente vehetur

Dives, & ingenti curret super ora liburno.

Ubi *liburnum* vel magnam lecticam, seu vehiculum intelligas ad similitudinem navis *liburnæ*; vel servos lecticarios e *Liburnia* ingentis staturæ, qui dominum in sublime elevatum super ora & capita hominum veherent.

176 *gelidasque cicutas*] Herbæ maxime virulentæ, ex *Plin.* *l.* 25. *c.* 13. famam auxerunt athenienses, qui ejus succo necem capitali judicio damnatis inferebant. Quare cicuta publice eam ob causam Athenis servabatur. *Juven. sat.* 7. 205.

. . . . *Athenæ*

Nil præter gelidas ausæ conferre cicutas.

Pers. sat. 4. 1. cicuta Socratem memorat exstinctum.

. . . . *barbatum hoc crede magistrum*

Dicere, sorbitio tollit quem dira cicuta.

177 *aconita*] Describit Dioscor. *aconitum* l. 4. & 6. qua de herba fabulantur, quod Cerberi spuma consperſa maximum contraxerit venenum, quo tempore eum Hercules ab inferis traxit. *Theophrastus* l. 9. hist. c. 16. dictum refert ab *Aconis* pago ad Heracleam Ponti, ubi nascitur: cui sententiæ *Ælium Promotum*, *Athenæum*, & *Antigonum* adhærere affirmat *Mercurialis*. Sed placet a *Plinio* non recedere, qui a græca *aconas* vocis originem deducit: præsertim quod favent *Ovid.* 7. *metam.*

Quæ, quia nascuntur dura vivacia caute,

Agrestes aconita vocant . . . .

& *Lucan. lib.* 4.

. . . . *nascentia saxis*

Infundas aconita palam . . . .

Sed

Sed *cicuta* & *aconita* pro quolibet veneno plerumque recte ponuntur. Ita *Juven. sat.* 10. 25.

. . . . sed nulla aconita bibuntur
Fictilibus: tunc illa time, cum pocula sumis
Gemmata, & lato setinum ardebit in auro.

184 *quaque lacernata*] Juven. *sat.* 1. 62.

Ipse (Nero, vel Fuscus) *lacernatæ* (Sporo) *cum se jactaret amicæ.*

Lacerna certe virorum vestis fuit, quæ initio militaris & castrensis, eademque ac chlamys. *Prop.* 3. 10. 7.

Tu tamen injecta tectus, vesane, lacerna
Potabis galea fessus Araxis aquam.

& 4. 3. 18.

Texitur hæc castris quarta lacerna tuis.

De Lucretia inter ancillas lucubrante, maritoque in castris Ardeam obsidente *Ovid. fast.* 2. 745.

Mittenda est domino, nunc, nunc properate, puellæ,
Quam primum nostra facta lacerna manu.

Paullatim deinde, per bella triumvirorum civilia, cum togæ deponi cœpissent, in earum locum successerunt *lacernæ*. Scholiast. Lubin. in *Pers.* 1. 54.

Scis comitem horridulum trita donare lacerna.

habet: *h. e. pallio fimbriato, quo olim soli milites utebantur.* Ciceronis ætate earum usus in Urbe fuit ignotus & probrosus. Nam phil. 2. 30. *Antonio* objectat, quod in Urbem venisset, & per municipia & colonias Galliæ, qui consulatum peteret, non cum calceis & toga, sed cum *caligis* & *lacerna* cucurrisset.

Ex lana conficiebantur *lacernæ*, teste *Martial.* 2. 46. 3. & quidem crassiore *Juven. sat.* 9. 28.

... pin-

. . . . pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ duri crassique coloris,
Et male percussas textoris pectine galli.

ubi vet. Interpr. *pingues: ut ostendat grossas ac per hoc pluviales, quæ muniant a pluvia, non quæ ornent.*

In spectaculis sedentes lacerna utebantur. *Tertull.* apolog. c. 6. *Ne vel hyeme voluptas impediretur, primi lacedæmonii penulam ludis excogitarunt.* Martial. 14. 137. ubi lemma *lacerna alba.*

Amphitheatrales nos commendamur ad usus,
Cum tegit algentes alba lacerna togas.

Scholiast. autem ibi: *Ludos spectabant omnes lacernis albis induti, quæ togis superinduebantur, pulveris, pluviæ, frigorisque arcendi causa.* Plin. 18. 25. *Nubilo occasu* (virgiliæ) *pluviosam hyemem denunciant, statimque augent lacernarum pretia; sereno asperam, & reliquarum pretium ascendunt.* Honoris autem ac reverentiæ caussa deponebantur. *Sueton.* in *Claud.* 6. 1. *Nunquam* (Claudio) *aut officium hominum aut reverentia publica defuit . . . . . quin & spectaculis advenienti assurgere, & lacernas deponere solebant.*

185 *medius prandet*] Cic. *epist. l.* 9. ad Poetum. *Accubueram hora nona. Ubi? apud Eutrapelum; & quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui.* En (ait *Lipsius*) summus Atticus fuit, medius Cicero. Quid autem clarius Ciceronem consularem virum senem dignissimo loco accubuisse? *Virg.* 1. *æn.* 702.

. . . . aulæis jam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamque locavit.

Ubi Scholiast. = *in lecto, qui medius esset, accubuit: ne quis credat Æneam & alium quempiam in eodem lecto sic accubuisse, ut Dido media esset. Nam mulieres in eodem lecto non accumbebant cum viris, nisi mariti aut amatores essent. Ergo Æneas*

in

in summo loco, Ascanius falsus in imo. Plaut. *in Stich.* ubi parasitus =

Haud postulo equidem medio in lecto accumbere:

Scis tu me esse imi subsellii virum.

De locorum discrimine, cumprimis in mensa, veteres fuisse solicitos colligimus ex *Luc. Evang.* 14. 10. & ex *Senec.* 1. *de ira* = *Minus honorato loco positus irasci cœpisti convivatori, vocatori ipsi, qui tibi præferebatur. Demens, quid interest quam lecti premas partem? honestiorem te aut turpiorem potest facere pulvinus? Juven.* denique *sat.* 3. 81.

. . . . *me prior ille*

Signabit, fultusque toro meliore recumbet

Advectus Romam quo pruna & coctona vento?

ubi Lubin. Scholiast. = *indignatur, pessimos adulatores* (ex Syria advectos, unde pruna & ficus) *viris bonis præferri: idest, ubi ad testamentum obsignandum vocati fuerimus, illè tanquam me honoratior, prior signabit; & in conviviis tanquam dignior mihi præferetur; & honoratiori loco, in supremo* (h. e. *in medio*) *culcitra triclinaris loco recumbet?*

calicesque coronas] Virg. *æn.* 1. 728.

Crateras magnos statuunt & vina coronant.

ubi Servius = *aut implent usque ad marginem: aut quia antiqui coronabant pocula, & sic libabant:* quare *æn.* 3. 526.

. . . . *Anchises magnum cratera corona*

Induit, implevitque mero . . . .

Quod est ex *Homero Odyss.* 1. 149. Eodem sensu tonsor ille florentinus Burchus (*Burchiello*) apud *Salvinium* (*disc. acad. flor.* 1712. *part.* 2. *pag.* 253.

Mandami un nastro da orlar bicchieri, h. e. vinum. *Servius* tamen primam interpretationem præferre videtur; cui favet *Athenæus lib.* 15. *c.* 5. ubi allato *Homeri* versu docet ex *Ari-*

sto-

ſtotele, nihil mutilum diis eſſe offerendum, ſed omnia perfecta & integra, perfectum autem eſſe quod eſt plenum; & τὸ στέφειν, *coronare*, plenitudinem quandam ſignificare.

186 *vivo conſule*] Annos cum romani per conſulatus numerarent, vinarias amphoras conſulum ejus anni, quo vinum reponerent, nomine ſignabant. Quare, ut apud *Martial. lib.* 8. *epigr.* 45. = *amphora centeno conſule* erat, in qua vinum centum annorum; ita hic *vivo conſule* eſt vinum recens eodem anno, vel paullo ante, repoſitum.

187 *nec niſi ſetinum*] Martial. lib. 10 74.

Nec quæ paludes delicata pomptinas.
Ex arce clivi ſpectat uva ſetini.

& *lib.* 4. 68.

Tu ſetina quidem ſemper, vel maſſica ponis;
Papile . . . .

Setinum cæteris prætuliſſe Auguſtum narrat *Plin. lib.* 14. *c.* 6.

ſenectam] vinum utique commendat vetuſtas. *Juven. ſat.* 5. 33.

Cras bibet albanis aliquid de montibus, aut de
Setinis, cujus patriam titulumque ſenectus
Delevit multa veteris fuligine teſta.

Ubi Scholiaſtes: *ita vetus, ut non poſſit amplius ex ſuperſcriptione vetuſtate deleta cognoſci, unde & quanti ſit temporis. Nam amphora & cadi, in quibus vinum erat conditum, notis & titulis ſignabantur*, h. e. *gypſatis picatiſque amphoris a cervicibus affixa erant pittacia* (cartelli) *cum inſcriptione ubi natum ſit vinum, & quo conſule conditum, ex* Petron. c. 34.

197 *ſportula*] Juven. *ſat.* 1. 95.

. . . . *nunc ſportula primo*
Limine parva ſedet turba rapienda togata.

& *ſat.*

& *sat.* 3. 249.

Nonne vides quanto celebretur sportula fumo?

Sportulam dicebant græci *cœnam in calatho*, eratque servorum cœna, ex *Athen. lib.* 8.

199 *olla domestica farre*] *Far primis antiquis in Latio cibus* (scribit *Plin. lib.* 18. *c.* 8.). Torrere (ut auctor est *Hemina*) instituit *Numa*. id. *Plin. l.* 18. 2. Vides populi frugalitatem. Farre pro frumento utebantur veteres. *Horat. l.* 1. *sat.* 5. 68.

. . . . - *cui satis una*

Farris libra foret gracili sic tamque pusillo.

ubi Scholiast. Torrent. ex *Turneb. adverf.* 2. *c.* 13. *Spectant huc verba ex Leg. XII. tabul. de retento in carcere debitore apud* Gell. lib. 20. c. 1. *Si volet, suo vivito: ni suo vivit, qui eum vinctum habebit, libras farris in dies dato.* Augustin. *in* Leg. XII. tabul. §. 38.

Post, ut in ceteris, ita & in cibis invalescente luxu, a nobilium mensis far exulavit, nec fuit nisi vilis popelli cibus. *Pers. sat.* 4. 30.

. . . . *tunicatum cum sale mordens*

Cape, & farrata pueris plaudentibus olla

Pannosam facem morientis sorbet aceti?

Juven. sat. 11. 109. de priscorum romanorum frugalitate.

Ponebant igitur thusco (fictili) *farrata catino*

Omnia tunc . . . .

221 *gari*] Garum liquamen erat ex piscibus magni apud romanos pretii, cujus usus ita intercidit, ut quid fuerit pæne ignoretur. Quare suffecimus id, quod nobis *caviale*. Hoc idem esse, & quod ex piscibus etiam *caviale* paretur, & quod aliqua sit nominis similitudo, putavit *Julius* alexandrin. medicus *lib. de sanit. tuend.* Sed immane quantum extra oleas vagatur. Garum enim ex piscium intestinis maceratis erat

liqua-

liquamen: *caviale* vero ex ovis piscis potissimum, quem dicimus *storione*, paratur, solidumque est salsamentum. Erat liquor ille quasi nigricans ex piscium sanie: quare apud Galen. *lib.* 3. *de comp. med.* = *nigrum garum*. Non tamen bibebant *garum*, sed erat pro intinctu. At veteres ad embammata (*salse*, *guazzetti*) varios liquores garo permiscebant, aquam vinum, acetum, oleum: atque inde *aquagarum*, *vinogarum*, *oleogarum*. Aromatibus etiam condiebatur; ideoque apud Petron. *garum piperatum*. Vid. *Scholiast.* in *Petron.*

229 *dulcisque grabati*] de qua voce sat. super. *enarr.* 67. Cic. de divin. *Venit enim jam in contentionem, utrum sit probabilius deos ne immortales circumcursare omnium mortalium non modo* lectos, *verum etiam* grabatos. Vox ex græca *grabbatos* apud *Suid.* ubi habetur pro lecto exiguo & vili.

SA-

SATYRA VI.

ARGUMENTUM.

Sectanum convenit Lupus, eumque a satyris super alias aliis scribendis, duabus propositis caussis, avertere conatur: primo quod tanti non sit Philodemus, ut multam satyræ operam mereatur: deinde quod ad meliorem frugem se omnino receperit. Totus vero Lupi sermo satyricus est quam qui maxime. Dum enim purgare atque adeo laudare videtur, præterita commemorando, falsissime criminatur. Credulo amico Sectanus amare subridens, quando Philodemus pergit esse qui fuerit, se a proposito recessurum vehementer negat. Quin æstro prorsus poetico, sublata cortina, monstrat in conspectu stantes Musas omnes, satyricis armis instructas, ipsumque Apollinem, quo Philodemum confodiat, jaculum ministrantem.

Mane novo, dum stertit adhuc resupinus, & efflat
Relliquias cœnæ crudus Torquatus, & auro

Texta

1 *mane novo*] primo mane, sub ortum lucis. *Sectanus* litteris deditus ex iis non erat, qui ad plurimam diem stertentes nunquam vident rubescentem auroram. Miror *Lupum*, quo erat genere, ea hora expergefactum. *crudus*] vulgo *indigesto*. [*Torquatus*] quo nomine romani proceres designantur.

Texta fovet pingues Saliorum culcitra somnos,
Membra toro abripui; byzantinaque lacerna
Indutus pimplæ nymphas ad plectra ciebam:
Inque manus venit tritus de more libellus,
Nescio quid nugarum, contractusque legebam:
Nam rore autumni matutinisque pruinis
Frigidula intrabat male fartas aura fenestras.
Ecce Lupus, cunctas qui torquet amore puellas,
Inter cirratos quo non præstantior alter
Flectere romano geminos temone jugales,
Constitit ante oculos, carumque amplexus amicum,

Ecquid

3 *texta*] h. e. pretiosus lectus, ac forte nimis splendidus. *Saliorum*] Salios a *Numa* institutos Martis fuisse sacerdotes diximus: hic forte pro amplissimo romanæ curiæ ordine.

4 *byzantinaque*] oblonga veste orientalium more ex versicolori tela in cubicularem usum, *casacca*, seu *veste da camera* a *Byzantio*, post *Constantinopoli*.

5 *pimplæ nymphas*] Musas a fonte pimplæi montis in Macedonia prope Thessaliam. *ad plectra*] ciere musas ad plectra valet ad versus fundendos animum appellere.

7 *contractusque*] a frigidulo aere, *rannicchiato*.

10 *Lupus*] utrique forte amicus, atque ex iis unus, qui ambitiose de oris venustate certantes, cincinnatuli comptuliqne incedunt, seque ita puellarum quasi tortores jactant.

11 *inter cirratos*] Hujusmodi juvenes describit *Senec. de brevit. vit.* c. 12. *quomodo excandescunt, si quid ex juba decisum est; si quid extra ordinem jacuit; nisi omnia in annulos suos reciderunt*.

12 *flectere*] Carpenti genus Romæ inventum, agique cœptum binis equis, vulgo *biroccio*. Summam dicit in Lupo aurigandi peritiam, quam verberat *Juven. sat.* 8. 146. *& seqq.*

Ecquid, ait, tibi cum libris calabroque Bione
Semper, & exserto calamo cerisque paratis?
Crede mihi, tanti non est Philodemus, ut altum
Eripiat tibi somnum, & dulcia tempora perdas.
Quin precor, ut satyra abstineas & vindice musa.
Ille etenim linguæ pedicas artesque nocendi
Exuit, & veterem Philodemum. Sacra deorum
Festa colit: vetitis observandisque diebus,
Pisciculos macra nunquam cœnare patella
Assuetus, putri stomachum perfundit aceto;

 Et

14 *ecquid*] Lupus a satyra dehortatur: quæ tamen dehortatio tota satyrica est: affert siquidem caussas, quæ probro sunt Philodemo. *cum libris*] Lupus ex eorum nobilium numero erat, quibus libri male olent. *Bione*] qui idem est qui *Philodemus*.

15 *exserto*] quasi educto gladio. *cerisque*] h. e. ceratis tabulis pro chartis.

16 *tanti non est*] Prima dehortandi ratio hominis humilitas, qui tanti non sit, ut satyra peti mereatur. *dulcia tempora*] quæ (ex Lupi more & sententia) somno vel genio dare posses. Dulcia enim tempora aliis faciunt libri, aliis ocium & oblectamenta.

19 *ille etenim*] Ratio altera morum emendatio, quam cum demonstrat, præteritas culpas depingit. *linguæ pedicas*] arrogantem dolosum ac mordacem hominem exuit. *pedicas*, seu laqueos, translate pro *fraudes* ac *dolos*.

20 *veterem*] Philodemus, mutatis moribus, jam non vetus, sed novus homo, pius, religiosus, frugi, modestus. *sacra deorum*] Fertur (forte minus vere) *Philodemus*, ubi accepit, prima (credo) vulgata satyra, se de religione male audire, ut sinistram famam averteret, sæpius adire templa ac paullo impensius cetera christiani hominis officia præstare cœpisse.

22 *pisciculos*] vix inunctos.

23 *aceto*] ad nauseam depellendam.

Et gula conſpecto ſuſpirat avara macello.
Quoque loco pateat templorum diſcere limen
Incipit; & parvos ſub pollice digerit orbes,
Fraxineæque ſonat fluxu pia dextra corollæ,
Quantum Barbatus, vilem qui poſtulat aſſem,
Tinnituque cavi graſſatur in aure metalli,
Cum romana petit feſſus delubra viator.
Euripides, Xenophon, & quidquid fæcis achææ
Pejus olet, quodque ipſe furens portare ſolebat,
Ut legeret, ſi forte ante ullas ſiſteret aras,
Carminibus ceſſere ſacris mœſtæque Sioni;

Sæ-

24 *ſuſpirat*] memoria veteris moris. *avara*] nimium avida & inexplebilis. *Hor. lib.* 3. *od.* 19. *avarum mare:* & *epiſt. l.* 1. 16. *avarus venter.*

26 *diſcere*] Ergo antheac ubi eſſent templa neſcierat. quod hyperbolice dictum puto.

26 *digerit orbes*] Eleganter rem noſtram deſcribit: eſt autem italice: *dir la corona o 'l roſario.*

27 *fraxineæque*] pro quocunque ligni genere: nam ejuſmodi corollæ globulis conſtant ex ebeno etiam, olea, buxo, immo & achate, vitro &c.

28 *Barbatus*] vulgo *Il Romito*, qui prolixa barba extra flaminiam (*porta del popolo*) mendicat.

29 *graſſatur*] Tintinnabuli fragore in prætereuntium aures quaſi graſſatur, ut ſtipis aliquid importunus extorqueat.

30 *feſſus*] Ne quidem de via feſſis moleſta hominis aviditas parcit.

31 *Euripides*] Græcos omnes ſcriptores, quos unice, ceteris contemptis, venerabatur, reſpuit ac projicit.

32 *ipſe furens*] Fama eſt *Philodemum* in templis inter ſacra græcos legere conſueviſſe; quod ſane furentis erat.

34 *carminibus*] Abjectis græcis, legit pſalmos, divinaque cantica,

Sæpius illacrymat, dum regia culpa piatur,
Sanctaque Jessæi laudat suspiria Vatis;
Quæ sæpe ad trutinam macræque expenderat artes
Grammaticæ, solitus centum deprendere mendas
Divini eloquii, Superisque indicere flagrum.
Denique cum cælo gessit se mitius; & jam
Antiquum vano spoliavit numine fatum;
Dilectumque *jubar*, lucisque crepuscula damnat,
Semina virtutum qua nostro in pectore nasci
Credidit, ut læti caules nascuntur in hortis

 Li-

35 *regia culpa*] Recitat *septem psalmos*, qui *pœnitentiales* dicuntur. geminum Davidis crimen maxime notum.

36 *Jessai*] patronimicum *Davidis* ex *Jesse*, qui & *Isai*.

37 *ad trutinam*] ad examen: *trutina* quippe seu statera, pro judicio atque examine, passim. *ad artes*] ad normam & artis præcepta. *macra*] nempe exilia & sicca tractantis. Sensus igitur est: non amplius psalmorum locutionem uti barbaram notare, atque ad grammaticæ leges tum eos, tum reliquos sacros libros examinare audet: cum antea centum in iis mendas se facile indicaturum affirmasset.

39 *Superisque*] ut puerulis, si quid in grammaticæ rudimentis peccent.

40 *denique*] Rumor erat (credo) falsus, *Philodemum* minus bene de Deo sentire.

41 *antiquum*] Bene jam vereque sentit de divina providentia; quam fato cum Democrito non assignat.

42 *jubar*] Suum *lucis universalis* dogma (de quo *sat.* 2. 26.) quam lucem virtutum omnium quasi semen statuerat, omnino damnat.

44 *caules*] Virtutes per eam lucem, quasi caules in hortis, fungive in silvis, emergere, sine ulla animi ingeniique industria, illius radiis in nobis agentibus, quod solares in plantis, docuerat.

Lignipedum, quos phœbus amat, pinguique beantur
Stercore. Tela etiam in pœnam fabricata nocentum,
Restituitque Jovi mentem; nec stuppea fingit,
Aut conflata putat squamoso numina gypso.
Hinc est quod molles socios madidamque tabernam
Devovet, & primo repetit sub vespere tectum,
Conscius in cyatho quantum peccaverit uno.

Fru-

45 *lignipedum*] h. e. sculponeis (*zoccoli*) calceatorum e Franciscanorum ordine, vulgo *Zoccolanti*: qui sponte pauperea hortos ipsi colentes olera sibi ac legumina parant. *beantur*] h. e. fœcundantur. *Hor epod.* 16. *arva beata*; & *epist.* *l.* 1. 10. *rus beatum*.

46 *stercore*] Virg. 1. *georg.* 80. *Nec saturare fimo pingui pudeat sola* . . . De stercorationis necessitate & utilitate multa *Virg.* *M. Cato, Plin. Pallad. Varro*, aliique. *tela etiam*] Deum scelerum ultorem didicit in psalmis, quos tractat; ubi *psalm.* 6. *multa flagella peccatoris*.

47 *Jovi mentem*] qua rerum universitatem sapientissime regit. *Vid.* *sat.* 2.

48 *squamoso*] eleganter pro rudi & scabioso opere inducto.

49 *hinc est*] En tibi in *Philodemo* emendationis indicia. Et revera nostro a Satyrico monitus conviviis & consuetudinibus abstinere cœpit, ut minus pateret. *molles socios*] effœminatos, vulgo *Zerbini*. [*madidamque tabernam*] id est crapulam: ideo *madidam*, quod inde vino madidi prosiliant compotores.

51 *conscius*] *Philodemus* aquæ assuetus vinum respuebat. quadam tamen nocte, clandestina instructa cœna, tribus tantum amicissimis discumbentibus, ad nescio quid præcellentis vini gustandum iterum atque iterum invitatus, uno hausto poculo, illico percussus turpiter, deliravit, fanda nefanda loquutus. Paucis diebus post, hac vulgata satyra, attonitus, quod rem vix natam rescisset, aut angelum aut dæmonem dicere *Sectanum*.

Fruſtra illum Cithiſus ſubluſtri noctis in umbra
Exſpectat plenis numeroſo corde tabellis,
Atque anima toto repetita in margine ceræ.
Tu quoque mœſta doles, & dulci ſaucia cura
Obſequium quæris fruſtra, Quartilla, togati.
Quodque magis ſtupeas, faciem non amplius ornat
Judice ſub ſpeculo; cultoſque in fronte capillos,
Hirta quibus dederat ſatyrorum barba decorem,
Parcius excruciat buxo; faſſuſque decembres,

52 *Cithiſus*] de quo *ſat.* 3. & 5. *ſubluſtri*: Virg. *æn.* 9. h. e. *dubia luce*.

53 *numeroſo corde*] Amatoria epiſtolia plurimum molliuſculis illis vocibus ad ſatietatem plena, *corculum meum*, *anima mea*, *meum ſuavium*, *mea lux* &c. *tabellis*] epiſtolis, uti & *ceræ*.

56 *Quartilla*] de qua *ſat.* 3. & 4. Ex inſcriptione apud *Gruter. pag.* 941. 4. ſervili genere erat *Quartilla*, ſed ita domino cara, ut hæres ab eo ſcripta fuerit. Huic forte ſimilem indicat *Sectanus*. *togati*] h. e. non abjecti putidique.

58 *cultoſque in fronte*] nativos (credo) aliquot in fronte minime abraſos, ut fictæ comæ poſſent apte ſuperſtetare. Fictam *Philodemus* cæſariem (*parrucca*) flavi coloris, leniter flexis blandeque intortis capillis, geſtabat, *Ganymedem* imitatus, a quo dictæ comæ *ganymedeæ*.

59 *ſatyrorum barba*] Comam illius adſcititiam irridet, quaſi ſatyrorum barba contextam.

60 *excruciat buxo*] non ita ſæpe depectit: eleganter. pectere enim eſt quaſi capillos cruciare. *buxo*] h. e. pectine buxeo: nam pectines plurimum ex buxo, quod durius ſit, nec carie corrodatur. *decembres*] ætatem viginti annorum, ut in *ſat.* 3. jam non amplius jactat. *faſſus decembres*, & *quotquot vidit flaveſcere ariſtas*, h. e. annorum ætatis numerum. *Virg. ecl.* 1. 70.

Et quotquot virides flavefcere vidit ariftas,
Declinat fapiens vani contagia luxus.
Te quoque, Rulle, fugit, maturæ vinitor uvæ,
Et fpurco damnat fluitantia carmina mufto;.
Carmina, quæ quondam noftris paftoribus ipfe
Extulerat nimium, cæfifque incidere truncis
Jufferat, Arcadiæ bene refponfura *creantor*,
Et *fuat*, & *funto*, fcriptæque in marmore legi.
Utque magis pateant manifefti figna doloris,
Refpuit atque infana manu difcerpfit utraque
Somnia Lucretj: nec te tua, Pindare, laurus
Pro-

63 *vinitor*] Ruffum in Arcadia dithyrambum de vindemia (romanis *la mozze*) recitaffe in *fat* 4. 90. dixit. *Philodemus* inepta illa amici carmina immodice laudarat. nunc palinodiam canens damnat.

64 *& fpurco*] Vinitores in ea *Rulli* cantiuncula colloquebantur obfcœna.

66 *incidere truncis*] quod folebant paftores ex *Ovid. heroid. epift.* 5. aliifque. apte hic, ubi de paftore arcade agitur.

67 *refponfura*] h. e. confona ftilo, quo ufus eft *Philodemus* in Arcadiæ legibus fcribendis, in quibus omnia funt antiqua & obfoleta ad exemplum XII. tabularum, qualia funt: *efto, creator, funto; fuat, iterantor &c.* pro *fit creetur, fint, fiat, iterentur &c.* ita Hor. *in art. poet.* = *funto* pro *fint*, & *agunto* pro *agant*. Vid. *enarrat.*

68 *in marmore*] Exftant marmore fculptæ in hortis *Farnefianis*, earumque exemplum in eo, quod nunc eft, parrhafio nemore.

71 *Lucretj*] Præclarum de *Philodemi* mutatione argumentum, quod *Lucretium, Pindarum, Baconem* unice dilectos, ceterifque omnibus antepofitos, abjecerit.
be-

Digitized by Google

Protegit: & Bacon fato exhalavit eodem
Triftem animam. Craffo digefta volumina libro
Volvuntur; tabulafque legit peccare vetantes;
Et clamofa vagis fucceffit curia mufis:
Jura forumque placent, & barbara nomina difcit
Caufidicus. Quid rides? vidi ego, Rapula nuper
Cum peteret notum Philodemi limen, & ora
Percutiens miferam fefe viduamque vocabat,
Cui fublata fuit furto gallina: fed ipfe
Commiferans cafum lacrymas abftergere juffit;
Atque bono jubet effe animo: dictare libellum

bene *fomnia*: quod ejus de rerum natura pofitiones falfæ atque impiæ fint. *laurus*] Laurum ex poetis a fulmine defendere *fatyr.* 4. 106. monuimus.

73 *craffo digefta*] Ad legum ftudia fe contulit. *digefta*] ingentia volumina, quibus libri continentur, quos vocant *digeftos* in novum vetufque *digeftum* partitos.

74 *tabulafque*] leges, quæ ad crimina pertinent, forte a romanis legibus XII. tabularum.

75 *& clamofa*] Poefi abdicata, hifce fortaffe deterritus fatyris, curiæ fe dedit. *curia*] locus, ubi lites non fine clamoribus agitantur, publicaque judicia exercentur.

76 *barbara*] Jurifprudentum plerumque barbara locutio, nulla latinæ linguæ venuftatis habita ratione.

77 *quid rides?*] Subridenti *Sectano*, qui *Philodemi* ingenium putabat a feverioribus litteris alienum, exemplo fidem facit Lupus. narrat quippe infignem in curia a *Philodemo* victoriam in caufa abactæ gallinæ reportatam. *Rapula*] mulierculæ cujufdam viliffimæ nomen.

80 *libellum*] feu actionem: vox Jctorum pro actionem intendere, *muover giudizio*.

Protinus aggreditur pulli patronus abacti,
Cui rubrica favet *Marcelli* proxima primæ.
Quin etiam Basilum deprensum in crimine turpi
Et flentem puerum merito tutatur ab igne:
Et quamvis textu lex Julia pugnet aperto,
Nescio quam græco produxit codice glossam,
Quæ negat esse reos: animum res ardua torquet
Judicis, & dubia pendet sententia mente.
Non hæc parva quidem: verum majora supersunt

Ar-

83 *pulli patronus*] per risum, *l' avvocato della gallina*.

84 *cui rubrica*] cui favet glossa, qua sensus legis *Marcellus* 2. *D. de abigeis* explicatur: & est proxima primæ, idest secunda sub littera O.

85 *quin etiam*] Basilum quoque defendit *Philodemus* de turpi crimine accusatum.

86 *ab igne*] pœna ejus criminis reis decreta.

87 *lex Julia*] l. *cum vir nubit* 31. *Cap. ad l. Jul. de adult.* cujus auctores, ex eadem rubrica, Constantinus & Constans AA. vid. *enar.*

88 *græco codice*] ut de more græcas in *Philodemo* litteras rideat. *nescio quam*] Quæ enim turpi crimini faveat, qui potest esse legis interpretatio? *glossam*] Obscuræ vocis ac parum usitatæ interpretationem valet nunc *glossæ*; quæ quondam ex *Quintil. lib.* 1. *c.* 1. (*al.* 2.) vocem ipsam obscuram parumque usitatam valebat.

89 *animum*] Causæ difficultas ex *glossarum* conflictu torquet animum judicis græce nescientis: quare dilata sententia, dum, græca illa glossa explicata, colligatur, quæ recipienda sit, quæ repudianda.

91 *non hæc parva*] Nullibi *Sectanus* magis quam hic satyricus; ubi Lupus tanti non esse ait, quod *Philodemus* melius de Deo sentire, christianumque se gerere cœperit; quanti est, quod aula potentiorumque consuetudine se abdicarit. Num ex hac parte plus momenti, quam ex illa esse, reputabat *Philodemus*?

Digitized by Google

Argumenta viri: factus nam fanior aulam
Deseruit procerumque fugit consortia; quamvis
Egregium suspiret vatem & habere suorum
In numero Proculejus amet: non vellera cocco
Assyrioque studet saturare, e murice lanas
Consilio adjutus Cinnæ vafrique Cuculli.
Sunt etenim Romæ, qui dant adimuntque galeros
Pur-

95 *Proculejus*] Romanorum procerum unus, qui *Philodemum* impensius fovebat, longe alius ab optimo illo *Proculejo* romano equite, atque in viros doctos amicosque liberalissimo, apud *Juven. sat.* 7. 94. si tamen *Proculejus* iste idem sit, qui in *sat.* 12. 176. & *seqq.* [*non vellera*] Purpura lanas tingere poetice dictum pro *Cardinalis* dignitatem occultis artibus alicui quærere. Nam ante *Cardinalium* creationem *Philodemus* ambitu quodam imaginario eam dignitatem nescio cui se comparaturum, post vero in ea creatione suam plurimum valuisse operam, jactaverat. *cocco*] grano ex arbuscula ilici simili, unde *coccineus* color (*chermisi*) [*murice*] marino pisciculo ex concharum genere, unde purpura. *assyrio*] vel quod eo colore molles assyrii præ ceteris gentibus uterentur; vel quod in *Syria*, quæ sæpe cum *Assyria*, teste *Plin. l.* 21. *cap.* 8. nominis affinitate confunditur, pretiosiori *murice* lanæ (præsertim apud tyrios ex *Mart. l.* 14. *epigr.* 156.) tingerentur.

97 *consilio*] *Cinna* & *Cucullus* vafri homines, idest plusquam callidi, importunis artibus in procerum animos irrepentes, quibus veluti consiliariis utebatur *Philodemus* ad fortunam alicui fabricandam. *Cuculli*] quo nomine satis indicat hominis conditionem.

98 *sunt etenim*] Pessimum mordet illorum genus, qui potestatis umbram aliquam ostentantes aliquorum (maxime alienigenarum) simplicitati illudunt, vel eorum ambitionem per malum dolum falsa dignitatum spe fovendo, vel falsum iis metum injiciendo, sibi ne noceant.

Purpureos: vendunt etiam, si credulus emptor
Incidat in laqueos, pila vel paganica vento
Infletur. Male res succedat, protinus astrum
Saturni, & toto culpantur sidera cœlo.
Nos quoque terrore exsilii sponsique capistri
Absolvit. Gaudere juvat: nam semper in ore
Lictor erat, laqueusque, & prompto remige puppis.
Denique jejuni census, seseque fatetur

Ple-

99 *vendunt*] in suum commodum, quotiescunque aut credulum, aut ambitione præoccupatum emptorem invenerint.

100 *pila vel paganica*] pro homine ambitione inflato. erat autem lusoriæ pilæ illa a pagis seu villis dicta, quod ibi vel inventa, vel maxime adhibita, ex corio plumæ repleto, folle minor (*Martial. l.* 14. *epigr.* 45.) trigonali major. Ambitiosi homines, qui in urbe essent, *Sectano* alibi sunt *folles*; hic vero *pilæ paganicæ* sunt, qui aliunde a minoribus urbibus, aut etiam oppidis & pagis venissent.

101 *male res succedat*] Si res male cadat, culpam a se in fortunam astrorumque malitiam avertunt ejusmodi sycophantæ.

102 *Saturni*] tristis atque inominati, ex poetarum opinione, planetæ. *Juven. sat.* 6. 568. .... *quid sidus triste minatur Saturni* .... *Prop. l.* 4. *eleg.* 1. *Et grave Saturni sidus in omne caput.*

103 *nos quoque*] De minis *Philodemi* in *Sectanum* ejusque fautores plura in *sat.* 4. 171. & *seqq.* bene *nos quoque*: nam & Lupus ibi v. 53. inter proscriptos numeratur.

104 *gaudere*] Ut metum ibi ex periculo, ita hic ex absolutione gaudium simulat Sectanus. *semper in ore*] italice: *gridava sempre galera e forca.*

106 *jejuni*] angustæ rei: *jejunus census* est tenuis & fere nullus. Nam sine censu jejunia nunquam instituta servantur. Minimum censum jam fatetur *Philodemus* contra quam de nobilitate jactaverat.

Plebejæ gentis, turpem, ſine corde, notandum
Omnibus, & vix aptum humeris efferre locatis
Sandapilam, cui pupillus non præcinit albus,
Nec candela nitet, ſed preſſa cadavere nigro
Extra flaminiam pondus deponit arena,
Quam tegit infamis paries, & triſte minatur.
Ergo novum calamo Philodemum parce ferire:
Nulla oritur tibi laus a carmine; ſplendida quando
Virtus delevit veteris veſtigia culpæ.

Tunc

107 *ſine corde*] excordem, *ſenza giudizio*.

108 *humeris locatis*) Humeros locant bajuli, hic veſpillones (*beccamorti*) ſeu ſandapilarii.

109 *ſandapilam*] Lecticis efferebantur divitum cadavera, *ſandapilis* plebejorum damnatorumque, ex *Martial. l. 2. epigr.* 81 & *l.* 8. *ep.* 75. *Sueton.* in *Domitiano c.* 17. *cadaver ejus populari ſandapila per veſpillones exportatum.* [*pupillus*] Pueruli parentibus orbati Romæ ad *S. Mariæ in Aquiro* convivunt, veſte quotidie alba incedentes, qui ſæpe ad funebrem affectationem vocantur, vulgo *orfanelli*.

110 *nec candela*] ut indicet eorum cadavera, quibus, quod ſceleſta morte ſceleſtam vitam clauſerint, chriſtianæ ſepulturæ ritus interdicitur. *cadavere nigro*] ex vulgi opinione, qui ejuſmodi cadavera nigra ſemper ac ponderoſiora prædicat.

111 *extra flaminiam*] Exſecrata illa cadavera extra portam flaminiam (*porta del popolo*) ad murum, qui *muro torto*, inceſto in loco humantur.

112 *infamis*] ex infamis memoriæ cadaveribus. *triſte minatur*] vel quod imminentia urbis mœnia ruinam minari videantur; vel forte verius, quod ibi ſpectra malique genii, qui triſtia minentur, inhabitare ac videri videantur fœmellis.

113 *ergo*] Concludit Lupus. *novum*] h. e. omnino mutatum.

Tunc ego ſubridens vultus ad verba revolvo,
Excuſſiſque manu chartis, quas forte tenebam,
O Lupe, quam vereor, dixi, ne debilis uſu
Decipiat te rerum ætas! utinam ſaperet: ſed
Conſuetudo mali tenet illum; & tramite curvo
Labitur in præceps. Quamvis ſit fabula vulgi,
Nonne vides quanto perfuſus pulvere anhelet
Cum Cithiſo atque Tito, dum devorat axe latinam
Atque piam? quo non princeps Philodemus? ubique
Importunus adeſt: recitat, ſibi plaudit, amatque
Mu-

116 *ſubridens*] Lupi credulitatem ut arguat: nam hic ſubridere irridentis eſt. *vultus revolvo*] tranſverſa tueor, *Virgilius* diceret: quod eſt indignantis.

117 *excuſſiſque*] quod pariter eſt iraſcentis.

118 *debilis uſu*] Nam, ex *Ariſtot. ethic. c. 6. multitudo temporis facit experientiam.*

119 *utinam ſaperet*] Philodemus. Vides candidam *Sectani* mentem, qui eo tantum animo, ut ſapere doceat, ſatyra pungit.

120 *conſuetudo*] quæ eſt altera ferme natura, ex *Ariſtot. phyſic.* 2. [*tramite curvo*] vulgo *cammina ſtorto*,

121 *in præceps*] nos: *a rompicollo*.

122 *nonne vides*] Eundem ſemper eſſe demonſtrat *Philodemum*; quod glorioſus pergat cum nobilibus ephebis Tito & Cithiſo vias rheda percurrere &c. *pulvere anhelet*] curru celerrimo citato.

123 *devorat*] Juven. *ſat.* 1. 60. *pervolat*. Uter elegantius? *axe*] pro curru: pars pro toto. *latinam atque piam*] vias extra Urbem notiſſimas.

124 *piam*] viam *nomentanam* a Pio IV. P. M. qui, antiqua *viminali* disjecta, portam aperuit ſuo de nomine dictam. *princeps*] primus, vel primas gerens.

Musarum conjux, pulcher lepidusque videri.
Quæ modo non ausus, nemorosæ mœnia Circes
Dum colit, & tetrico funestat gutture manes
Telegoni? Sanctæ, procul o discedite, Musæ,
Qua resonat pelvis, raucumque per æthera murmur
Verberat auriculas, & tuscula signa fatigat.
Hæc tamen insano damus atque ignoscimus ultro;
Dum mihi non vendat peregrino codice nugas,

Quas

127 *quæ modo*] Redit ad Philodemi rusticationem in tusculano (de qua *sat. super.* 142.) ubi inter cetera romanis matronis apologismum cecinit, cui titulus *Antibion*: quo ita se extulit, ceteris depressis, ut omnibus nauseam moverit. *Circes*] idest Tusculi a Telegono Ulyssis Circesque filio conditi; ideo *nemerosæ*, quod nemora arte consita atque educata passim opacant.

128 *tetrico*] aspera voce: *funestat*] h. e. *contaminat, vel inquietat*.

129 *Telegoni*] Vid. *sat. superior.* v. 143.

130 *pelvis*] Sonitum percussi ahenei vasis refert vox *Philodemi*: quare & in *sat. super.* 148. *calabrum dum tinnit ahenum*.

131 *signa fatigat*] statuas marmoreas, cumprimis in villa jam Aldobrandinia post Pamphilia; ubi celebre viridarium, quod dicunt *Belvedere*. Molesta sane recitatio, quæ statuas ipsas defatigaret.

133 *dum mihi*] Rem, uti fuit, accipito. *Endymionis* comœdia ab *Alexandro Guidio* scripta (de qua in *sat.* 3.) in lucem venerat an. 1692. apposito iisdem typis Komarekiis ad calcem *Bionis Cratei* (Philodemi) sermone. Hic vero, ut qui nemini ulla in re cederet, cum suum ita sermonem quasi posthabitum ægre tulisset, ut, quem injuria præreptum putabat, locum teneret, novam eamque peregrinam editionem finxit: in qua libri sola fronte immutata, inscriptaque = *discorso di Bione Crateo* = effecit, ut inverso ordine

En-

Quas nuper batavis excudit fœmina prælis,
Magnum trans alpes nomen factura Bioni.
Ecquis ferre queat meditantem somnia, quæ vix
Antulla, & mammæ solitus lallare Cicerrus
Crederet? Elleborum nostro, Ligurine, poetæ
Funde, precor: delirat enim. Quo mense libellum
Edidit? an poterat tam parvo tempore longas
Ire redire vias? quo nomine publica lucis
Jura sibi quærit, viduamque meretur inemptam?
Illum mendacem gracilis membrana fatetur,

Et

Endymion pro appendice, caput nempe pro pedibus, esset. Romæ autem *Amstelodamum*, romanoque tyrographo batavam quandam viduam suffecit, ut suum libellum magno & apud exteros in pretio esse venditaret. Neque miserum *Endymionem* amans *Diana* ab iniqua impudentique metamorphosi vindicavit. Atqui *Alexander Guidius* is erat, ut in poeticis *Bioni* præferri posset.

134 *batavis*] Amstelodami *Bataviæ*, sive *Hollandiæ* principis urbis.

137 *Antulla* & *Cicerrus*] lactentes infantuli, quorum primus apud *Martial. l.* 1. *epigr.* 115. 117. [*lallare*] infantiles voces gestiendo edere: de qua voce vid. *enarrat.* 452. *ad sat.* 16.

138 *elleborum*] ad purgandam insaniam; de quo *sat* 1. 9. *ubi* de *Antycira*.

139 *quo mense*] Fraudem peregrinæ editionis demonstrat.

140 *an poterat*] Qui potuit paucis diebus libellus Amstelodamum ire, atque inde Romam redire?

141 *quo nomine*] Qua famæ celebritate meruit *Philodemus*, ut batava mulier suis expensis opusculum ederet?

143 *gracilis*] Fraudis indicio est charta ipsa, quæ batavis romana est solidior candidiorque.

Digitized by Google

Et certæ vernæque notæ nimiumque fidelis
Littera, quæ numeris respondet. Frigora Rheni
Ah te ne lædant, viduæque fruaris amore,
Felix Endymion; quamvis doleat tua Phœbe,
Et doleat curvo qui glabra poemata dorso
Nocte laboravit, cupidus disrumpere fœdus,
Et male cognatum calamo delere Bionem.
 Hæc ego non patiar salva mihi mente: nec ullus
Nobis verba dabit. Calami tentigine rumpor:
Et peream, muria si non graviore fricabo

Sin-

144 *vernæque*] h. e. vernaculæ notæ, quæ certe indicant chartam esse nostratem. *nimiumque fidelis*] Denique ipsissima paginarum numeratio, atque accurata ortographia fraudem ostendit: nam italice scripta ab exteris prælis plerunque multis mendis scatentia venire solent.

145 *frigora Rheni*] Elegantissima ad *Endymionem* conversio: cui in Caria nato, ubi cœli natura admodum temperata, venustulo ac delicatulo jure timendum fingit. *Rheni*] idest *Bataviæ*, frigora nimis molesta sint.

146 *viduæque*] In novis batavæ viduæ typographæ amoribus felix sis; quamvis non sine summo *Phœbes* (Lunæ) quæ te prima arsit, dolore. Vid. *sat.* 3. 100.

148 *& doleat*] Endymionis scriptor. *curvo*] Erat *Guidius* gibbosus. quare *Pumilio* sæpe in satyris dicitur. *glabra*] vel nimio studio limata, vel nimis mollia.

150 *male cognatum*] qui ingenio & existimatione minor primum locum per fraudem usurpavit.

151 *hæc ego*] hæc a *Philodemo* fieri ac vendi non patiar, dum sana mihi mens erit.

152 *verba dabit*] nostri: *non me la darà ad intendere, non me l' accoccherà*. [*tentigine*] scribendi satyras prurigine.

153 *& peream*] imprecantis est: (*possa io crepare*) [*muria*] me-

ta

Sinciput hoc asini, donec cruor effluat, atque
Horrida, detracta fumet calvaria pelle.
Cerne, Lupe, (hæc inter manibus sublata pependit
Cortina, atque omnes stabant ex ordine Musæ)
Cerne, inquam, strigiles, cultros, cum forsice runcas,
Et sale conditum fervensque in pyxide acetum;
Quæque sacræ miscent largo cratere sorores,
Pharmaca, si nescis, Philodemo multa parantur,

Quæ

taphorice acriterque dictum pro undique atque omnibus viribus satyra lacerare. *muria* italice *salamoja*. Locutio autem est eadem ac nostra: *lavar la testa con aceto e sale*. Sectanus autem non modo loturum, sed etiam ita fricaturum dicit, ut caput cruore diffluat, discerptaque cute, fumantem in calvariam desinat.

154 *sinciput*] pars capitis anterior pro toto capite.

155 *horrida*] deformis ac fœda. *calvaria*] pro capite.

156 *cerne, Lupe*] OEstro vere apollineo, ac singulari quadam dicendi majestate, satyricæ feritatis plena, Musas ipsas, sublata cortina, ostendit, atque ab iis parata varia suppliciorum instrumenta.

157 *cortina*] bene *cortina*, cum de Musis agatur. erat enim ea aliquid sacrum, utpote apollinei tripodis tegmentum ex ære aut auro: post vero quodcunque velum ex lino etiam & bysso &c. quo sacrum aliquid tegeretur, *cortina* dictum.

158 *cerne, inquam*] Arma enumerat lancinando, incidendo, dolando, confodiendo apta. Continens allegoria pro multiplici satyrarum apparatu.

159 *& sale*] Nil sale & aceto aperto vulneri acerbius.

161 *pharmaca*] pro morbi natura, ubi nihil mitia profuere.

Quæ, licet invitus, potet, Rulloque propinet.
Ipſe etiam Arcadiæ fatum miſeratus Apollo,
Ne myrteta gravis corrumpat anhelitus oris,
Accurrit, vireſque mihi jaculumque miniſtrat,
Quo pereat calaber tiberino in littore python.

162 *Rulloque*] ſodali fidiſſimo, eodem ſtultitiæ morbo laboranti.

163 *ipſe etiam*] Quid plura? ipſus Apollo Muſarum rex, Arcadiæ numen & cuſtos, Arcadiam miſeratus, *Philodemi* vel artibus, vel graveolentibus carminibus ruituram, *Sectano* vires atque arma miniſtrat, quibus alter quaſi Apollo *Philodemum* quaſi alterum pythonem confodiat.

166 *python*] De dracone, qui *python*, ab Apolline occiſo, vid. *ſat.* 1. 38. *Macrob. Saturn. l.* 1. *Ovid.* 1. *Metam.* 438. qui eam belluam ab Apolline interfectam ſcribit, ut ab ea peſte terrarum orbem liberaret. *Philodemum*, quod æque reip. litterariæ & Arcadiæ peſtis eſſet, ideo cum *pythone* comparat: qua in comparatione ſi atrocitatis nimium ſit, velim memineris, geometricis arithmeticiſve legibus nullum omnino in ſatyris eſſe locum.

ENARRATIONES

IN SATYRAM VI.

12 *flectere romano*] Nostrorum nobilium aurigantium imaginem habes in *Laterano* (aliis *Damasippo*) apud *Juven. sat.* 8. 146.

Praeter majorum cineres atque ossa volucri
Carpento rapitur pinguis Lateranus, & ipse
Ipse rotam adstringit multo sufflamine consul:
Nocte quidem: sed luna videt, sed sidera testes
Intendunt oculos. Finitum tempus honoris (consulatus)
Cum fuerit, clara Lateranus luce flagellum
Sumet, & occursum nunquam trepidabit (non erubescet) *amici*
Jam senis, ac virga prior annuet (salutabit): *atque maniplos* (fœni)
Solvet, & infundet jumentis hordea lassis.
Interea dum lanatas (oves) *torvumque juvencum*
More Numae cadit (dum sacrificat) *Jovis ante altaria, jurat*
Solam Eponam (mulionum deam), *& facies olida ad praesepia pictas.*

Ubi *rotam multo sufflamine adstringere* est catenas, aliudve impedimentum rotæ injicere, ne currus per declive descendens in præceps feratur. Erant enim Romæ multi colles declives. *Eponam autem jurare* est jurare per deam, quæ aurigis mulionibusque præerat. Cum quisque per ea maxime nu-

numina juraret, quæ maximè faceret, turpe erat *Laterano*, nobilissimo homini, non per Jovem aut Herculem, sed per illam deam jurare: turpe præterea cuicunque viro jurare per Junonem aliamve deam.

46 *stercore*] Colum. *lib.* 2. *c.* 14. *Omni solo una præsens medicina est, ut stercore adjuves, & absumptas vires hoc veluti pabulo refoveas*. Theophr. 3. *Caus. c.* 7. totius fertilitatis, quæ a stercore est, duas affert causas: *quod terram solvat, & calefaciat*, Quare *Virg.* 2. *georg.* 346.

Quod superest, quæcunque premes virgulta per agros
Sparge fimo pingui . . . .

Et *Cat. cap.* 5. *de offic. villic.* = *sterquilinium magnum stude ut habeas; stercus sedulo conserva*.

tela etiam in pœnam] Novisse debuerat *Philodemus* profanæ eruditionis studiosus, vel *ethnicos* suo Jovi fulmina tribuisse. *Virg. æn.* 4. 25.

Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras.

Ovid. 1. *metam. de gigantibus*.

Tum pater omnipotens misso perfregit olympum
Fulmine, & excussit subjectum pelion ossa,
Obruta mole sua cum corpora dira jacerent.

66 *incidere truncis*] Ovid. *heroid. epist.* 5.

Incisæ servant a te mea nomina fagi;
Et legor OEnone falce notata tua.
Et quantum trunci, tantum mea nomina crescunt:
Crescite & in titulos surgite rite meos.
Populus est (memini) fluviali consita ripa,
Est in qua nostri littera scripta memor.
Popule, vive precor, quæ consita margine ripæ,
Hoc in rugoso cortice carmen habes.

68 *scriptaque in marmore leges*] Arcadiæ leges scripsit *Philodemus*, easque typis dedit *Antonius de Rubeis* ann. 1696. inter erudita opuscula Cl. *Joan. Vincentii Gravinæ*; anno autem 1758. Venet. *Pitterius vol. 2. pag.* 136. quas & videre est apud *Marium Crescimbenium*: *storia della volg. poes. vol. ult. pag.* 370.

83 *patronus*] Qui in judicio defenderet, *patronus* dicebatur. sed distinguit Pedianus = *qui defendit aliquem in judicio aut* patronus *dicitur, si orator est*: *aut* advocatus, *si jus suggerit, aut præsentiam suam commodat amico*: aut procurator, *si negotium suscepit*: *aut* cognitor, *si præsens causam novit, & sic tuetur ut suam*. Quomodocunque tamen quis apud judicem causam defenderet, sæpe *patronus* dictus.

84 *cui rubrica favet*] Præsto est lex, qua jus *Rapula* nititur: est autem l. *Marcellus* 2. D. de *abigeis*, quam *Ulp. lib.* 5. ad edictum dictavit, *Justinian.* vero digest. novo inseruit tit. *de verb. signif.* 9. qua contra raptores ita statuitur: *Marcellus apud Julianum notat verbo rapuisse & scissum, & fractum contineri, & vi raptum*: unde colligit glossa (Sectano *rubrica*) quam hic affert patronus, *Rapula* jus esse agendi ex bonis raptis.

87 *Lex Julia*] Julia lex duplex de pudicitia & de adulteriis primum habuit auctorem (ex Sueton. *in Augusto*) C. Octavium Augustum. Ad utramque respexit *Horat. lib.* 4. *od.* 5, *ad Augustum* 21.

Nullis polluitur casta domus stupris:
Mos & lex maculosum edomuit nefas;
Laudantur simili prole puerpera:
Culpam pœna premit comes.

96 *saturare e murice*] Martial. *l.* 8. 48. 5.

Non quicunque capit saturatas murice vestes,
Nec nisi deliciis convenit iste color.

Pur-

Purpureum colorem regiæ dignitatis fuisse insigne ex *Virg. Senec. Claudian. Stat.* a *Delrio* relatis habetur. *D. Gregor Nazianz. orat.* 1. *contra Julian.* de Imperatoribus scribens: *Neque enim satis sunt corona, diademata & niter, seu flos purpura.* Videsis, si antiquiora desideres monumenta, *Sever. Sulpit.* qui *lib.* 2. *sacr. hist.* purpuream vestem *Baltassari* tribuit ex eo quod *Daniel.* 5. 7. legitur: *quicunque legerit scripturam hanc . . . . purpura vestietur*: & v. 16. *si vales scripturam legere, & interpretationem ejus indicare mihi, purpura vestieris*: & v. 29. *Tunc jubente rege indutus est Daniel purpura. &c.*

100 *pila vel paganica*] Martial. *l.* 14. 45.

Hæc quæ difficilis turget paganica pluma,
Folle minus laxa est, & minus arcta pila.

110 *nec candela nitet*] Vetustissimum apud christianos fuisse candelas cereas in funeribus præferendi morem, plurimis confirmant *Gretser. de funer. christ.* & *Spondan. tract. de cœmet. Baron.* autem *annal. eccles. ad an.* 310. (ubi de funer. *Petri Patriarch. Alexandr.*) narrat, sublatum ejus cadaver magna pompa cum hymnis, cereis & incensis ex more; & sepulturæ mandatum. Quod & in *Constantini M.* funere factum scribit *Euseb.* in ejus vita *cap.* 66. Non quod lumine egeant mortuorum cadavera: quod hæreticus *Vigilantius* apud *Hieron.* blateravit; qui propterea sacris christianorum ritibus luminaria abdicanda censuerit, uti *ethnicorum* ritui proxima: quasi vero aliquas *ethnicorum* cærimonias suum in usum transferre & consecrare non potuerint nostri. Ritum quidem illum jam inde ab *ethnicis* fuisse, habes ex *Virg. æn.* 11. *de funer. Pallantis*; Ovid. 3. *metam. in funere Narcissi*; Tacit. 2. *annal. in funere Germanici*; aliisque apud *Kirckman. de funerib. romanor.* Pers. *sat.* 3. 103. ubi de divitum luxu in funeribus,

Hinc tuba, candela: tandemque beatulus alte
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis
In portam rigides calces extendit . . . . .

118 *debilis usu*] Arist. *ethic.* 6. = *juvenis non potest esse sapiens, quia prudentia requirit experientiam, quæ indiget tempore*. Quare *Thales* apud *Diogen. lib.* 2. *recte monuit* = *sapientissimum omnium tempus esse; cuncta enim invenit.*

128 *funestat*] Juvenal. *sat.* 8. 18.

. . . . emptorque veneni
Frangenda miseram funestat imagine gentem?

Ubi *funestat* est *inquinat*, *contaminat*. Sectano autem, cum de mortui manibus agatur, forte *funestat* est *inquietat*, *turbat &c.* quasi *Philodemus* incondita illa sua raucaque voce, qualis magorum fingitur, cum ab eis mortuorum animæ incantationibus evocantur, Telegoni quiescentes manes inquietaret.

157 *cortina*] Proprie ad sacra pertinebat *cortina*. Erat autem tegumentum apollinei tripodis in templo delphico, quem ascendebat Pythia oraculum editura, quæ ideo ex tripode loqui dicta. quare *Prudentius in apotheosi* 506.

Delphica damnatis jacuerunt sortibus antra.
Non tripodas cortina tegit . . . . . .

Ammian. Marcel. lib. 29. = *Contextimus . . . ad cortinæ similitudinem delphicæ diris auspiciis de laureis virgunculis infaustam hanc mensam.* Quam cortinam tripodi impositam, teste *Polluce lib.* 10. græci *holmon* appellarunt. *Delphici tripodis tegumentum, cui vates insidet*, holmos *dicitur*. Ex ære factam habet *Plin. lib.* 34. *c.* 3. = *ex are factitavere & cortinas tripodum nomine delphicas &c.*

Virgil. *an.* 3. 92.

. . . . & mugire adytis cortina reclusis.

ubi

Digitized by Google

Ubi Scholiast. *Cortina erat quoddam tripodis operculum, seu potius umbraculum, instar earum umbellarum, quæ lectis aut carrucis imposita vulgo* imperiales *appellantur, aut etiam* cœli, quod tholus umbellæ cœlum videatur imitari. & *lib. 6.* 347.

. . . . *neque te Phœbi cortina fefellit.*

Sunt tamen, qui malint *cortinam* fuisse ipsum Apollinis tripodem, ex quo responsa dabantur; quod *cortinæ*, h. e. vasis plumbei vel ærei rotundi & concavi ad varios usus (*caldaja*,) similitudinem haberet. Translata postmodum vox ad alia velamenta ex lino, & bysso &c. docetque *Isidor. l.* 19. *c.* 26 *orig.* ita appellari etiam *aulæa*, ideſt vela de pellibus, a *coriis*; quod primum e corio factæ sint *cortinæ*. Et quidem *Serv. ad citat. an.* 3. hæc habet: *dicitur cortina, vel quod Apollinis tripus corio pythonis tectus est &c.* Quo translato sensu legitur *Exod.* 26. 1. *Tabernaculum vero ita facies: decem cortinas de bysso retorta &c.* & *v.* 2. *unius mensuræ fient universa tentoria*, h. e. cortinæ ad modum tentorii tensæ. *Paralip. autem* 2. *c.* 3. *v.* 14. *Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, cocco, & bysso &c.* ubi velum idem valet quod superius *cortina*. Quo pariter sensu, vel admodum simili, vocem a *Sectano* usurpatam puto. Fingit enim Musas tanquam in theatro, quodam ante quasi demisso sipario, invisibiles stare; repente autem, eo sublato, sibi se conspiciendas dare.

166 *python*] Macrob. *Saturn.* 1. *c.* 17. = *Apollinem Dianamque Latonæ parienti Juno dicitur obstitisse. Sed, ubi quandoque partus effusus esset, draconem ferunt, qui python vocitabatur, deorum cunas invasisse, Apollinemque in prima infantia sagittis belluam confecisse.*

Digitized by Google

SATYRA VII.

ARGUMENTUM.

Latini quasi pertæsus, hetrusco se stilo posthac scripturum profitetur Sectanus. A Philodemo interea petit, quid sibi gratiarum, pro immortalitate ejus nomini hisce satyris parta, sit redditurus. Eas deinde publicis in scholis usui fore vaticinatus, Petum discipulum de aliquibus illarum locis sibi subobscuris interpretationem quærentem inducit a Cratylo ludimagistro: qui dum singula illustrat, nova quodammodo in tela novisque coloribus pingit Philodemum: ex quo sane intelligitur, quam sit in eadem re mirifice varius, semperque sibi similis Sectanus. Tota igitur satyra pulcherrimo dialogo continetur: & Cratyli (postquam caussam attulit, cur commentitio sub nomine auctor latere voluerit) satyrico prorsus monito concluditur.

POstremum, Philodeme, precor, dignare laborem,
Si vacat, & nostras pacato lumine musas

Re-

1 *postremum*] postremam satyram latine scriptam. Statuerat enim apud animum *Sectanus* vernaculo stilo in posterum scribere, quo esset omnibus pervius: quod tamen propositum, latinarum litterarum bono, non tenuit.

2 *pacato lumine*] tranquillo animo, cujus sunt indices oculi. *musas*] nostra carmina.

Respice. Scribendi nondum consumpsimus æstum;
Inque diem messis vitiorum uberrima surgit.
Sed vereor numeris aures torquere latinis
Obscurisque jocis. Hetruscæ cura puellæ
Jam posthac Philodemus erit; vernaque lepore
Versiculos condam, quos munctæ Nævia naris,
Et

3 *respice*] quod est *benigne aspice*. [*scribendi nondum*] Non facimus scribendi finem, quia vitia numero ac fœditate succrescunt: sed stilum stilo sufficimus. *messis*] pro cujusque rei copia.

5 *numeris*] latinis versibus. *torquere*] fatigare, & quasi tormento esse.

6 *obscurisque*] intellectu difficilibus, præsertim iis, qui latinum, veterum maxime satyricorum, sermonem non bene calleant. *hetrusca*] Jam erit *Philodemus* hetruscæ musæ cura, ut ejus nomen posteritati commendetur: idest hetrusca satyra posthac de *Philodemo* scribam.

7 *vernaque*] vernaculo, nativo: nam *Sectanus* patria erat hetruscus. *lepore*] venustate atque elegantia, qua præ ceteris Italiæ populis, eruditorum omnium sententia, florent hetrusci. De linguæ autem prærogativa *Hetruriæ* inter se urbes contendunt. Sed quadrat illud *D. Augustini l.* 5. *de civit. Dei cap.* 11. = *jactantiam tolle*; & *erunt pares omnes*. Suæ cuique laudes, sua vitia. Si tamen, ad pronunciationem maxime, quod pertinet, a senensibus steteris (absit verbo invidia), ne stetisse pœniteat.

8 *Nævia*] quorum sensus vel matronæ & puellæ sine interprete assequantur. nomen ex *Martial.* 1. 69. [*munctæ*] quæ sit, vel saltem videri velit, *emunctæ naris*, h. e. acuti ingenii acrisque judicii; inde ducta metaphora, quod *emunctæ nares* acriorem sensum habeant. Sunt profecto fœminæ, quæ perinde quasi essent, qualis fuit Cornelia Gracchorum mater, sibi multum in litteris tribuunt. Ceterum *Nævia*, *Quartilla*, *Galla* nomina sunt a *Martiali* desumpta.

Et Quartilla legat, nulloque interprete Galla.
Porticus Agrippæ male nititur alta columnis;
Balneaque & thermas, latii monumenta decoris,
Lactucæ insultant; betæ, lætique coronant
Cauliculi; & statuas rumpit caprificus equestres.
At nos ruderibus priscum senioque juvabit

Ser-

10 *porticus*] quæ templo, *Pantheon* jam dicto, nunc *S. Mariæ ad martyres*, vulgo *la Rotonda*, adhærebat. Vid. *enarrat.*

11 *balneaque*] Balnea differunt a *thermis*. Vid. *enarrat.* [*latii monumenta*] Magnificentiæ romanæ monumenta omnia, quæ perierunt, complecti videtur, capitolium, ædem Jovis capitolini, amphitheatrum, theatra, curiam, templum Urbis & Pacis, metam sudantem, naumachias, circos &c.

12 *insultant*] insiliunt vegetæ ac sublimes in diruta ædificia: h. e. ubi olim superbæ moles, nunc horti & olera. *Ovid. heroid.* 1. 55.= *Semisepulta virum curvis feriuntur aratris*= *Ossa; ruinosas occulit herba domos*. [*lætique*] vivaces vigentesque. *coronant*] in gyrum dispositi.

13 *statuas*] Romano florente imperio XXII. majores marmoreos equos habuit Roma, deauratos æneos XXIV. ex quibus marmorei supersunt quatuor, æneus unus, qui capitolium & quirinalem exornant. *caprificus*] si minus statuas rumpit, at certe basis adjectosque ornatus, *ficaja salvatica*. Vid. *sat.* 3. 11. nam inter saxa & parietes enasci solet, easque quamvis praeduras findit. *Mart. l.* 10. *epigr.* 2.= *Marmora Messalæ findit caprificus*.

14 *at nos*] Sensus est: si *nihil est opere* (ait Cic. pro M. Marcel.) *aut manu factum, quod aliquando non conficiat vetustas*, & si, ut est in proverbio, *mors etiam saxis marmoribusque venit*, quid nos latinam linguam quasi e cineribus excitamus, atque ad pristinam lucem e ruinis revocamus? *ruderibus*] Ex ædificiis prolapsis minuta fragmina sunt *rudera*; hic translate de latina lingua, quæ romano decrescente imperio fuit

in

Sermonem eruere, & cineres coluisse sepulcri?
Qui levis antiquæ durabit gratia linguæ,
Roma, tuos minuunt si sæcula longa colossos,
Vixque caput fractique pedes & crura supersunt,
Celsus ubi regnat tarpeja e rupe Triumvir
Castaneis legem porcique daturus ofellis?
Ergo juvat patrios labris attingere fontes,
Et mea verba loqui, puero quæ sedula nutrix

Et

in ruinis sepulta, nil nisi aliqua in veterum scriptis fragmenta nobis ostentat. *senioque*] ex antiquitate.

15 *cineres*] Perstat in metaphora. Latinæ profecto linguæ reliquias habemus, ut e cremato corpore cineres.

16 *qui*] In ms. autographo *quæ*: sed *qui* pro *quomodo* legendum puto. Si saxa & æra, quæ longissimam promittebant ætatem, in rudera abierunt, quomodo linguæ, quæ levis mutabilisque res est, perennitatem sperare licuit?

17 *colossos*] immanis molis statuas. Vid. *enarrat.*

18 *vixque caput*] In ædibus capitolinis, quæ ad magistratum, vulgo *de' Conservatori*, pertinent, est cernere colossorum fragmenta, inter quæ *Commodi* caput.

19 *tarpeja e rupe*] pro toto clivo capitolino, sive pro capitolinis ædibus, ubi conveniunt Triumviri, *Urbis Conservatores*, qui senis quibusque mensibus mutantur: eorum vero princeps, qui vulgo *Urbis Senator*, perpetuo præsidet. *Abundius Rezzonicus*, Clementis XIII. P. M. ex fratre nepos, ad quamplurimos annos amplissimam dignitatem amplissimus ornet.

20 *castaneis*] Triumviri illi rei cibariæ præsunt; atque esculentorum venditionem moderantur. *ofellis*] suillæ carnis frustulis, *braciuole*. Castaneas ofellasque porcinas pro quocunque cibariorum genere posuit.

21 *fontes*] hetruscæ linguæ, quæ *Sectano* erat nativa.

22 *mea verba*] patrium sermonem,

Et foror & mater docuit, cum pofcere mammam,
Cum poma & vini cupiebam lambere guttum.
Interea grates quas tu, Philodeme, rependes
Ingenio auctoris, qui nec mercede coemptus,
Nec ftudio famæ fecit tibi nomen in ævum?
Nam periturus eras fœdo cum corpore; nec te
Ætas vividior, quam fungi vita, manebat.
At nunc ignarus fati buftoque fuperftes
Temporis invidiam fuperas, & in ore virorum
Plu-

23 *mammam*] cum infantulus lac pofcerem, puerulus vero poma & vinum.

24 *guttum*] pro calice feu cyatho: nam *guttus* proprie vas erat fervando potius vino aptus, quam bibendo.

25 *grates*] Quærit a *Philodemo*, quas fibi gratias fit redditurus, quod ejus nomen hifce fatyris æternitati commendaverit. Amara prorfus petitio: durum quippe eft, qua fis oppreffus, manum ofculari.

26 *nec mercede*] qui nec lucri cauffa, nec gloriæ ftudio, ad tui nominis perennitatem fatyras fcripfit.

28 *periturus eras*] cum nil memoria dignum egiffes, quo apud pofteros viveres, *fœdo*] vel ex *Philodemi* deformitate, vel ex putredine poft mortem.

29 *vividior*] diuturnior. *quam fungi*] falfa aptaque comparatio: fungi enim vita breviffima.

30 *ignarus fati*] fatum pro morte paffim. *buftoque*] Buftum proprie locus, ubi pro veterum more cremabantur cadavera, a voce *amburere*, pro fepulcro fæpe pofitum.

31 *temporis invidiam*] metaphorice: ac fi tempus noftrarum nobis rerum immortalitatem invideat. *Ovid.* 1. *Amor.* 15. 1. = *Tempus edax rerum, tuque invidiofa vetuftas* = *Omnia deftruitis* . . . . *fuperas*] vincis. *in ore virorum*] non quorumcunque hominum, fed eorum, qui doctrina atque eruditione præditi funt: nam *homo* ad na-

Plurimus immitis contemnis vulnera Parcæ:
Te batavi cupiunt victuris tradere chartis,
Ne quid nugarum pereat, multoque notatus
Margine, venturos possis recreare nepotes.
Quodque tuo multum genio blanditur, & optas,
Carus eris pueris; molli tractabere dextra,
Sæpe capillatis risum facturus ephebis:

Atque

naturam, *vir* ad virtutem pertinet. Porro *Sectani* satyræ summo ab eruditis plausu exceptæ avide legebantur.

32 *plurimus*] frequenter ac sæpissime commemoratus. *vulnera Parcæ*] h. e. mortem, quæ tibi nominis non afferet interitum. *immitis Parcæ*] inexorabilis Atropi, quæ una e tribus sororibus vitæ filum recidere fingebatur.

33 *te batavi*] puta *amstelodamenses*, vel *lugduno-batavi*, apud quos optime typographiæ. Hic vero vel iterum rem tangit de vidua typographa, de qua in satyris proxime superioribus, vel prænunciat, sive serio hæ satyræ, sive jocose *Philodemi* opuscula, batavis prælis fore ut committantur; atque ita ejus nominis memoriam perpetuo duraturam. *victuris*] Chartæ siquidem, idest scripta typis edita diu vivunt, marmoreisque ipsis monumentis diutius.

34 *ne quid nugarum*] En tandem (extra jocum & ironiam) in quo sita sit nominis philodemici immortalitas, quæ ex hisce satyris batavisque prælis promittitur; nempe ut perpetuo constet de *Philodemi nugis*: ita enim quidquid scripserit vel digesserit, utpote nullius pretii, appellat. *notatus*] distinctus.

35 *margine*] Magnus paginæ margo ad splendorem libri pertinet. nisi forte *notatus margine* accipere malis pro multis in *Philodemum* annotationibus margini apponendis. *recreare*] ad risum movere.

36 *genio blanditur*] quod tibi admodum placet.

37 *pueris*] Nam, ut inferius, hasce satyras præ manibus pueri habebunt in scholis.

38 *capillatis*] adolescentibus, qui cæ-

Atque etiam titulum referes Carthagine victa,
Si tua romani mandabunt carmina menti.
Tu quoque (nam spissas quondam, Philodeme, palæstras,
Vera cano, intrabis) feris aperiendus in horis
Centum cirratos unguem corrodere coges.

Sic

cæsariem nutriunt. Viri apud romanos tonsi, pueri vero capillati incedebant. Comas enim mollitiem sapere putabant, *risum facturus*] ridendi caussas præbiturus.

39 *titulum*] pro scholarum more. Discipuli enim duo quasi in agmina romanorum & carthaginiensium ad litterariam æmulationem dividuntur; servataque veterum bellorum imagine, inter se acriter confligunt, ut alteri alteros diligentia studioque superent: qui tandem præstant victoriamque reportant, ii triumphantium more titulum erigunt suspenduntque: *Roma* seu *Carthago victa*. Sensus igitur est: si discipulorum romanum agmen te (has scilicet de te satyras) sedulo memoriæ mandabunt, ii de victis carthaginiensibus triumphum agent.

40 *si tua*] de te, non a te, scripta.

41 *tu quoque*] cum *Virgilio*, *Horatio*, *Ovidio* ceterisque libris, qui in scholis tractari solent. *spissas*] frequentes. *palæstras*] scholas: nam *palæstra* proprie locus, ubi lucta seu pancratium exercebatur. *Plutarch. Sympos. l. 2. q. 4.*

42 *vera cano*] quod vere fiet, predico. *feris*] horis enim pomeridianis ex instituto romani gymnasii discipuli poesi incumbebant, mane vero oratoriæ. *aperiendus*] explanandus.

43 *centum*] pro multis. *cirratos*] adolescentes, qui crispatos capillos gestare solent. *unguem corrodere*] Cum difficilem auctoris locum assequi non valent discipuli, ungues corrodunt. Et sane, qui difficili in re cogitabundi hærent, *ungues corrodere* proverbii loco est. *Hor. 1. sat. 10. 71.* =.. & *in versu faciendo* = *Sæpe caput scaberet, vivos & roderet ungues.* Qui autem non corrodant ungues,

Digitized by Google

Sic erit ut cultis auro minioque libellis
Discipulis pensum fias, niveoque teraris
Pollice. Sed vereor, ne sis injussa dolendi
Caussa, quibus placuisse cupis: nam verbera palmæ
Sæpius accipient, & lora cruore madebunt,
Abstruso quoties occurrat syllaba metro,
Et doctos sapiat prisco sermone latinos.
Angitur ecce Petus, primoque in limine adhæret
Ter-

gues, atque etiam vapulent adoscentuli in *Sectano* interpretando, qui vel barbatis sæpe reconditus sit, nisi si latinum stilum, cumprimis satyricorum, calleant?

44 *auro minioque*] Veterem ornandorum voluminum luxum denotat. Inter librariorum administros erant præcipue *pumicatores*, *malleatores*, & *ornatores*; qui postremi volumina membranasque cinnabari minioque & auro ornabant.

45 *pensum*] translate a lanæ vel lini cannabisve manipulis, (*pennecchj*) quorum certus numerus famulis pro quotidiano opere conficiendo assignabatur, ad quantum discipulis addiscendum magistri singulis quibusque diebus præscribunt. *Varr. de re rust. l.* 2. *c.* 2. *nostrum pensum absolvimus*. [*niveoque*] puerili, delicatulo.

46 *pollice*] tota pro manu. *injussa*] præter tuam voluntatem. qui enim vellet *Philodemus* cirratulos istos, quos in sinu gestare soleret, a plagoso pædagogo male haberi?

47 *verbera*] Discipulos, si quid peccent, puniunt ludimagistri, ferula eorum manus apertas plectentes. Sæpe vero non tam discipulis negligentia, quam ludimagistris crudelitas exprobranda.

49 *abstruso*] quotiescunque versus occurrat, qui reconditiorem habeat sensum & eruditionem.

50 *& doctos*] & melioris ævi latinitatem sapiat, *Horatii* præsertim, *Juvenalis*, *Persii &c.*

51 *angitur*] Discipulum sub nomine *Peti* inducit, vix satyrarum aperto libro, primis in vocibus hæsitantem, quidque *Philodemi* nomen significet percontantem.

Digitized by Google

Territus audito Philodemi nomine, & inquit:
Quid vox ifta fonat? certe hunc nec facra piavit
Unda, nec in noftris legitur coliturve calendis:
Nefcio quis fuerit. Surgit tunc fede magiftra
Cratylus, & pexa barba, digitifque gubernans
Corvinam vocem, memori, puer, accipe mente.
Quæ referam, præceptor ait. Dum prifca fuerunt
Tempora, & Innocuæ ferviret Roma Tiaræ,

53 *nec facra piavit*] nec facro baptifmate ablutus eft: nam nomen *ethnici* eft, non chriftiani hominis. Qua in animadverfione vides quam bene pueri indolem fervet *Sectanus*.

54 *calendis*] non eft in noftro *calendario*; in quo divorum nomina per fingulos menfes fingulofque dies celebranda.

55 *fede magiftra*]magiftrali cathedra.

56 *Cratylus*] ludimagifter rethoricæ profeffor: nomen a *Cratylo* athenienfi philofopho apud *Cicer.* Heracliti difcipulo, Platonis magiftro. *pexa barba*] ad gravitatem conciliandam. *Ovid.* 1. *Faft.* = *Ille manu mulcens propexam ad pectora barbam*. [*digitifque*] geftu vocem moderans: quod quidem perperam a pædagogo factum irridet: nam non vox a geftu, fed geftus a voce moderandus.

57 *corvinam*] Ita raucam obftrepentemque, ut corvi potius, quam hominis, videatur. Unum aliquem fui temporis ludimagiftrum a *Sectano* defcribi facile crederem.

58 *dum prifca*] ad eruditionis oftentationem; & quod fingitur multos poft fcriptas fatyras annos *Sectanus* a difcipulis explanari.

69 *Innocuæ*] Sanctiffimum *Innocentii XI. P. M. Odefcalchii* pontificatum indicat; cujus vitæ hiftoriam *Philippus Maria Bonamicius* lucenfis Bafilicæ Lateranenfis Canonicus, qui Romanis PP. *Clementi XIV.* & *Pio VI.* in latinis epiftolis egregiam operam præbuit, latine defcripfit. *ferviret*] fub imperio effet. *Tiaræ*] mitræ, feu triplici pontificiæ coronæ, pro pontificatu.

Digitized by Google

Venit ab oppidulo laceris male fultus alutis
Græculus esuriens. Neque enim confidere amœno
Littore Parthenopes fivit verfutia linguæ
Atque fodalitium. Res eft penes acta Tribuni,
Principio ingenium & grajas jactare camœnas,
Affumptaque toga meritoria figere cœpit
Ofcula liminibus procerum, fervoque potentes
Graf-

60 *oppidulo*] *Philodemi* natale folum non urbs, non oppidum, fed oppidulum. Fuit autem *Vergianum*, quod apud Liv. *Verga* (*Rogiano*) in *Brutiis* feu *Calabria*, prope *Confentiam*, ubi natus eft XII. cal. octobres an. 1664. [*alutis*] pro quovis calceorum genere, nec ad romanorum fenfum. Vid. *enarrat.*

61 *confidere*] Neapoli, ubi initio manere propofuerat, ex mox dicendis, pulfus fertur *Philodemus*.

62 *Partenopes*] Neapolis. vid. *enarr.* *verfutia linguæ*] callida atque in omnia verfatilis lingua.

63 *atque fodalitium*] conventus otioforum de philofophicis inepte differentium ad canones *lucis univerfalis* (de qua *fat.* 2.) Romæ etiam a *Philodemo* traditos. *penes acta*] Ferunt in fodalitii illius auctorem, quafi in novarum rerum reum publico judicio actum fuiffe, eaque de cauffa eum Neapoli ejectum. *Tribuni*] pro judice ac magiftratu: nulla enim hodie tribunicia poteftas.

64 *jactare*] ad famam fibi gratiamque conciliandam. *grajas camœnas*] græcæ linguæ peritiam, præcipue in reconditis poetarum fententiis explicandis.

65 *toga*] vel caufidici, vel talari vefte, gravitatem ut oftentaret. *meritoria*] unde lucrum caperet: nam eo proceffit adulationis, ut potentiorum limina ofcularetur, ideft eorum ædes frequentaret, eofque demiffiffimi cujufque obfequii genere quafi adoraret.

66 *fervoque*] eo obfequio, quod ex humilioribus fervis quifpiam vix præberet.

Graſſari obſequio; donec ſpe turgidus alta
Confidenſque ſui, fortiſque oblitus avitæ
Et patriæ, rheda tunicatum urgere popellum,
Invidia alterius ſenſim macreſcere famæ,
Conſpuere in mores, odiis committere amicos,
Et quæ me fari prohibet reverentia. Tandem
Inventus, fatuo qui reſpondere paratus
Caſtalio ſtolidam frontem perfudit aceto,
Atque illum ficto Philodemum nomine dixit.
  Hoc notum ſatis eſt, nec nobis excidet unquam.
Scire tamen cupio, cur vilis homuncio tantum

 Cre-

67 *graſſari*] horatiana vox 2. *ſat.* 5. 93. = *Obſequio graſſare.....* ubi Scholiaſt. *quovis genere obſequii divitem capta, eique inſidiare.*

69 *rheda*] a nobilibus ſibi ephebia commodata. *tunicatum*] vilem plebeculam: nam tunica plebis fervorumque propria; vel potius tunicati dicebantur, quod ſola tunica ſine toga incederent. *Hor.* 1. *epiſt.* 7. 65. = *Vilia vendentem tunicato ſcruta popello.*

70 *invidia*] ut qui neminem ſibi præferri pateretur. Præclare *Cic. Phil.* X. 1. *neminem alterius, qui ſuæ confideret, virtuti invidere.*

71 *conſpuere*] aliorum mores deſpicere, carpere, taxare.

72 *committere*] diſſidiorum ſemina ferendo odia inter amicos excitare: cujus rei turpiſſimum dogma in *ſat.* 2. 142. Eſt hic *committere* (ex *Martial.*) alterum cum altero decertantem ſtatuere.

74 *caſtalio*] ſatyricis verſibus depexum dedit: *aceto* enim perfundere valet ſatyra plectere.

76 *hoc notum*] *Petus* reſpondet, iterumque alia de re *Cratylum* interrogat. *excidet*] mente, ſeu memoria.

77 *homuncio*] vilis homo: nos *omiciattolo*,

Creverit, ut laqueos, fyrtes, ergaftula, fuftes
Gargilio Tulloque aliifque indicat amicis,
Tarpejaque tonet fceptro fublimis ab arce?
O Pete, nonne vides artem fatyræque colorem?
Plorat Gargilius, fateor, doctufque Fabullus,
Crifpulus & Capito: fed vanæ fomnia mentis
Lacrymulis rident & ludicra regna Bionis.
Namque tarentino dominatrix lana veneno
Vix duo, vel tres ridiculos, morboque furentes

Oc-

78 *laqueos*] De fuppliciis, quæ *Philodemus* Sectano ejufque amicis comminatus fuerat, multa in *fat.* 4. [*fyrtes*] exfilium ad inofpita loca.

80 *tarpejaque*] e romano folio. arx enim tarpeja fublimior capitolii pars pro capitolio, ubi ftante rep. imperii fedes. *tonet*] pro imperio agat, pœnafque decernat, atque alter quafi Juppiter, cujus templum in capitolio eminebat, ea ab arce fulminet. *fceptro*] ac fi dominator fit: fceptrum enim regiæ poteftatis infigne.

81 *o Pete*] *Cratylus* opportuna refponfione rem *Peto* aperit. *artem*] artificium, colores.

82 *plorat*] Gargilius, Ulpidius, Fabullus, aliique in *fat.* 4. *Philodemi* fententia territi finguntur, fuumque fatum irriforie flentes.

83 *fomnia*] potentiam, quam fibi futuram fomniaverat *Philodemus*.

84 *rident*] quamvis flere videantur, re tamen vera irrident. *ludicra*] aereum jocularem ac fcenicum *Bionis*, h. e. *Philodemi*, dominatum.

85 *veneno*] colore purpureo: *venenum* enim a latinis pro colore fæpe ufurpatum alibi monuimus. Ea erat in fpe *Philodemus*, Archiepifcopum tarentinum, cujus in Urbe negotia procurabat, ad ampliffimum S. R. E. ordinem evectum iri: unde multa fibi, multa quoque credulis amicis pollicebatur.

86 *vix duo*] quales *Rullus*, *Barrus* &c. [*morboque*] capitis infania, ambitione, vanaque fpe calen-

Occipitis, ſpe donorum lactavit inani.
Nunc age: qui mollis Titus eſt, graciliſque Cuminus,
Telephus, & Cithiſus? nam ſæpius iſta notavi
Nomina. Quam bene percontaris! nomina ſunt hæc,
Invitus ſatyræ quæ quondam miſcuit auctor
Criminis immunis. Quis enim traduceret ortos
Sanguine trojugenum, patriæ virtutis alumnos,
Et quos laudaret livor quoque? ſed nimis arcto
Devincti fuerant nexu, Calabroque favebant:

lentis. *duo* pro *duos* certæ lectionis eſt. *Virg. æn.* 11. 285. = *Si duo præterea tales idæ tuliſſet = Terra viros* . . . . .

87 *occipitis*] poſterior capitis pars pro capite; caput autem pro mente. *lactavit*] frequentativum a *lacio*, quod valet blanditiis in fraudem illicere. *Terent. in Andr.* = *niſi me lactaſſes amantem.*

88 *nunc age*] Percontari pergit *Petus*. [*age*] pro *dic*. *Titus*, *Cuminus*, *Cithiſus* & *Telephus* nomina nobilium epheborum fictitia, quæ ſæpe hiſce in ſatyris occurrunt. *Cuminus* forte pallidulus erat: nam cumini ſemen in vino epotum pallorem inducit. *Hor.* 1. *ep.* 19. 17. . . . *quod ſi = Pallerem caſu, biberent exſangue cuminum.*

90 *quam bene*] *Cratylus* reſpondet.

91 *invitus*] Voluiſſet enim parcere patricio ſanguine genitis.

92 *criminis immunis*] ſine crimine: non enim lædendi ſed juvandi animo fecit, ut paullo poſt monet. *traduceret*] infamaret.

93 *trojugenum*] antiquo romanorum ſanguine, ideoque præclaro: romani ſiquidem jam inde a trojano *Ænea* originem ducunt.

94 *ſed nimis arcto*] En cauſſa, cur identidem in ſatyris illuſtres adoleſcentuli aliquantulum vapulent.

95 *devincti*] Nimium enim arcto amoris & exiſtimationis vinculo erant *Philodemo* devincti; eumque nimium fovebant. quare benevolus prudenſque *Sectanus* amaro ſatyrarum pharmaco eis mederi, nempe illos a *Philodemi* conſuetudine abſtrahere, voluit.

Neve diu ramoſa lues hæreret ephebis,
Hæc data mordaci ſpumantia pocula ſucco
Ægrotis animis, placuitque ſalubris amaror.
Nam ſenſim pueri Cithiſuſque Tituſque Bionis
Nudavere latus: non audit juſſa magiſtri
Telephus; & calabrum ridet Theleſinus amantem.
Ipſe etiam Rullus, nuper qui creverat arte
Laudandi, repetit poſitas in fœnore laudes,
Et puduit dixiſſe: huic par non tota videbit

Eu-

96 *ramoſa lues*] peſtis, quæ, ut in arboribus rami, facile diffunditur. Luem appellat conſuetudinem doctrinamque *philodemicam*.

97 *mordaci &c.*] omnia eleganter ad ſatyram translata.

98 *ſalubris*] Pharmaca plurimum quo amariora ac deteriora palato, eo ſalubriora eſſe ſolent.

99 *nam ſenſim*] Voti compos factus eſt *Sectanus*: egregia enim facilique indole nobiles illi adoleſcentes *Philodemi latus nudavere*, h. e. ab eo receſſerunt.

102 *Rullus*] princeps poſt *Philodemum* ſatyrarum perſona; qui quaſi mercede conductus in omnia illius verba juraverat. Vid *ſat.* 4. & 5. [*nuper qui creverat*] arte laudandi, ſeu potius adulandi, rem ſuam famamque, forte laudati *Philodemi* ſtudio atque ope, meliuſculam fecerat. Senſus igitur eſt: etſi *Rullus* ipſe nuper, *Philodemum* adulationibus proſequendo, cr[illegible]ſſet; tamen facti pœnitens recantavit.

103 *repetit*] indebitas laudes, alienam quaſi rem, palinodia a *Philodemo* repetit. *in fœnore*] Ideo *Rullus* laudibus extulerat *Philodemum*, ut aliqnid inde fructus caperet: ergo laudes eo modo, quo pecuniam, fœnori dederat.

104 *puduit*] mendacem laudem atque incredibilem tribuiſſe. *huic par &c.*] ipſiſſima *Rulli* verba, quibus *Philodemi* laudes præter modum exaggerarat.

Europa ingenium, nec phœbus vidit uterque.
Cratyle, parce precor, qui Rullus vinitor? Ohe!
Rullus erat medicus, mimus, cantator, aliptes,
Amens præfertim; fruftra cui tota nataret
Anticyra in cyathis. Hic, dum favet usque Bioni,
Perdidit unciolam cerebri; comitemque fequutus
Per juga Parnaffi, pecudes hircofque pilofos

105 *phœbus uterque*] totus terrarum orbis, five utrumque hemifpherium: quorum alterum fol, alterum luna illuminat. Sol quippe græce *phœbus*, latine *purus* & *fplendidus*; luna vero *phœbe* dicta: quam mafculam facit ex græcorum more.

106 *parce precor*] *Petus* nova interrogatione *Cratylum* interpellaturus, bene ad urbanitatis leges inftitutus, veniam petit. *vinitor*] quia de vindemia in Arcadiæ conventu inepte cantaverat, ut *fat.* 4. 90. & *fat.* 6. 63. [*ohe!*] *Cratilus Peto*. *ohe* multa fimul in uno homine collecta irriforie admirantis eft hic interjectio: nos producto fpiritu: *hui*.

107 *Rullus*] imitatus *Juven. fat.* 3. 76. Rullus erat *medicus* a medicina, cui operam dabat; *mimus* & *cantator* a carminibus, quæ fcripferat in fcena cantandis; *aliptes* a parentum arte. *aliptes* erat qui palæftritas ungebat, vel balneator, nobis *ftufajuolo*, *bagnajuolo*.

108 *amens*] fed eo præcipue diftinguebatur, quod ita amens effet, ut totius Anticyræ helleboro fanari non poffet. *nataret*] poetice ac per emphafim dictum.

109 *Anticyra*] de helleboro & Anticyra *fat.* 1. 94. Infanæ hominem mentis *Anticyram* navigare jubet *Hor.* 2. *fat.* 2. 166. [*usque*] femper. *Bioni*] Philodemo.

110 *unciolam*] parum admodum: fed multum amittit, qui totum amittit.

111 *per juga Parnaffi*] mufis & apollini facra, h. e. in poetica facultate vel eum imitatus, vel ab eo inftitutus. *hircofque*] *Rullus*, quod femel iterumque diximus, carmen de *hirco* & de *vindemia* infulfum recitarat.

Heroas fecit, mustoque madentia labra;
Et tribus amissis luxit sine sine capellis.
Hoc tibi sufficiat: nunc si quid forte videtur
Obscurum, fare impiger; & te prætereat nil.
Sunt equidem nonnulla, quibus male tutus & anceps
Detineor. Quare Bacon, & scripta Lucretj,
Pindarus, atque alii culpantur; quos mihi doctus
Orbilius lapso nuper laudaverat anno,
Auctores? Nimis alta petis, nec viribus istis
Apta tuis, studiose puer: sed, si juvat, audi
Quæ referam. Multos olim Philodemus amicos
Excoluit, vilemque omnem demisit in usum

Ser-

112 *heroas*] nam pro carminis argumento ea sibi proposuerat.

113 *& tribus amissis*] Respicit ad quandam Rulli cantiunculam, in qua ridiculi identidem hi versiculi redibant = *Tre bianche pecore* = *Ahi che ho perdute*. qua imagine tres carissimos natos morte præreptos significabat.

114 *nunc si quid*] *Petum* timentem ulterius interrogare hortatur *Cratylus*.

116 *sunt equidem*] Fatetur *Petus*, nonnulla superesse, in quibus hæreat.

117 *quare Bacon*] Quærit *Petus*, quare a *Sectano Bacon Verulamius*, *Lucretius*, *Pindarus*, summique græci, culpari videantur?

119 *Orbilius*] præceptoris alicujus nomen ab illustri beneventano grammatico apud *Sueton. de illustr. grammat.* qui ab *Horatio*, cujus fuerat in pueritia magister, 2. *epist.* 1. 71. ob nimiam in pueros sævitiam *plagosus* dicitur.

122 *multos*] De meritoria adulatione vilique in amicos *Philodemi* obsequio pluries dictum est.

Servile ingenium, ut caperet, ſibi quos fore lucro
Credidit. Hos inter titulum meruiſſe poetæ
Optavit cupidus: ſed natus Apolline lævo
Mancos verſiculos ægre nugaſque canoras
Vendebat populo; quamvis membrana camœnas
Diſcolor & multus celebraret carmina pumex.
Quid faceret? chartas cœpit laudare pelaſgas,
Rancidulosque ſonos; atque exemplaria græca

Præ-

124 *ut caperet*] quaſi laqueis eorum voluntatem & gratiam. Quod concinit cum philodemico præcepto in *ſat.* 2. 138. *&* *ſeqq.*

125 *hos inter*] Romam vix ingreſſus *Philodemus* nihil habuit antiquius, quam eximii poetæ famam aucupari.

126 *Apolline lævo*] ideſt natura ad poeſim minime factus. *lævo*] ſiniſtro, adverſo, ex græcorum doctrina, quibus erant boni & mali, dextri & ſiniſtri dii. vid. *enar.*

127 *mancos*] enerves & mutilos, forte illos, in quibus *Pan* deus in antro, & *virgo* catenis vincta, ut in *ſat.* 4. 113. 117. *ægre*] nam minime probabantur.

128 *quamvis membrana*] Nil profuit ad *Philodemi* verſibus famam comparandam ſplendidus libelli ornatus. Ubi apud veteres voluminum uſus, & quidem non circa teretem bacillum, ut vulgo creditum, convolutorum, ſed, ut nunc, quadratorum, invaluit, bicolor fuit membrana, extrinſecus lutea vel purpurea, intrinſecus, ubi ſcriberetur, gypſata & candida.

129 *diſcolor*] coloribus varia. *multus pumex*] Pumice antiquitus expoliebantur libri: quare liber, qui eleganter ornatus eſſet, *pumicatus* dicebatur.

130 *quid faceret?*] Cum nihil ad famam ſibi conciliandam editis verſibus profeciſſet, aliquid aliud excogitavit: ſcilicet ad græcos laudandos ſe contulit; ut, ex peregrina ignorataque lingua, apud nobiles ephebos laudem ac lucrum conſequeretur.

Digitized by Google

Prædicat e cœlo delapſa; & mente proterva,
Quod magis ignorat, ſolus vult ſcire videri.
Telephus hinc ardet; Cithiſuſque, docente Bione,
Non intellecto feſtinat baſia Homero:
Hinc ſacer eſt factus Carino Pindarus, atque
Heſiodus, pluteumque tenent ſimulacra Platonis.
Doricus ille ſonat; quidam vult Cecropis eſſe;

Al-

132 *proterva*] Protervi quippe eſt ſcientiam, quæ tibi vel nulla, vel minima ſit, oſtentare.

134 *ardet*] vel cupiditate græce ſciendi, vel amore in *Homerum*, *Pindarum*, alioſque græcos.

135 *baſia*] ex amore & veneratione.

136 *& ſacer*] quaſi numen habet *Pindarum* thebanum græcanicæ lyricæ principem, qui dorica dialecto ſcripſit, & ab *Horat.* 4. *Od.* 2. *inimitabilis* dicitur.

137 *Heſiodus*] poeta pariter græcus, quem aſcræum a patria *Aſcra* Bœotiæ oppido, in georgicis *Virgilius* imitatus eſt. centum poſt *Homerum* floruit annis. *pluteumque*] pluteus ex *Juven.* nobis eſt *ſcanſia*, ex *Perſio* vero *tavolino da ſcrivere*. Præcipuus jam bibliothecarum ornatus erant ſummorum doctrina virorum imagines ac ſigna: cujus rei aliquid ſimile in bibliothecis maxime *vaticana* & *florentino -- mediceo--laurentiana*. *Platonis*] athenienſis philoſophi, cujus fuit *Ariſtoteles* auditor. Tanta eminuit doctrina, ut *divinus* fuerit appellatus.

138 *doricus*] Quamvis una græcorum lingua, quatuor tamen inter eos dialecti, *dorica*, *æolica*, *jonica*, & *attica*: quæ poſtrema primas tenuit; eaque uſi ſunt *Demoſthenes* & *Ariſtophanes*, ut *dorica Theocritus* & *Pindarus*, *jonica Hippocrates* & *Herodotus*. *æolicam* pro re nata, aut carminis lege, inſperſerunt. Senſus igitur eſt: ex hiſce *Philodemi* diſcipulis græcanici ſermonis amatoribus alii *doricam*, alii *atticam* ſequi dialectum videri volunt. *Cecropis eſſe*] h.e. *atticus*, a *Cecrope*, qui primus Athenis regnavit, arcemque condidit ab ejus nomine *cecropiam*.

Alter aquæ nunquam cyathum, ſed poſcit aquai;
Atque iterum doctis naſci ſuſpirat Athenis.
Scilicet has nebulas miſeris Philodemus ocellis
Offudit, doctumque aliorum inſcitia fecit.
Artibus his recto deduxit tramite mentes
Subdolus, & longo muſcas captare labore
Edocuit: teſtis Labeo, qui ſub duce tanto
Aerium virtutis iter fumumque ſequutus
Grajorum, de cauſidico juriſque perito
Græculus eſt factus, ſolum & perquirere kappa
Gam-

139 *aquai*] Alter gaudet pro *aquæ* contracta, *aquai*, explicata ſyllaba, pronunciare, ut Virg. *aulai* & *pictai*, & Lucret. *patriai*. Utra ſit pronunciatio præferenda, quæſtionem, poſt *Scaligerum*, tractavit *Lipſius de rect. pronunc. lat. ling.*

140 *iterum naſci*[ut nihil ſit niſi græcus. *doctis Athenis*] jure *doctis*, quod litteris artibuſque præ ceteris ita floruerint, ut *Juven. ſat.* 15. 100. pro litteris *Athenas* poſuerit. = *Nunc totas grajas noſtraſque* (romanas litteras) *habet orbis Athenas*.

141 *has nebulas*] Græcæ litteraturæ nebulis fucum fecit miſeris adoleſcentulis, eumque pulverem eorum oculis offudit: quod & noſtri: *gettò loro la polvere negli occhj*.

142 *doctumque*] Aliorum græcæ linguæ imperitia effecit, ut doctus ipſe videretur.

143 *artibus*] fraudibus, ut *Virg.* 2. *æn. arte pelaſga*, [*mentes*] nobilium puerorum, præclaræ ceteroqui ſpei, ingenia.

144 *muſcas captare*] tempus operamque inutili in re conſumere,

145 *Labeo*] de quo *ſat.* 4. 29. Legibus operam dabat: ſed, *Philodemo* auctore, græcis litteris, optimo ſtudio abjecto, ſe totum dedit.

148 *Græculus*] qualis ērat *Philodemus*, non græce doctus, ſed vix tirunculus.

Gammave contendit, jotaque fenefcit in uno.
Indolis eximiæ juvenis Malthinus in Urbem
Venerat; & dotes animi præftantia formæ
Tam belle augebat, magnos ut poffet honores
Sperare, & propius violæ meruiffe colorem.
Sed vetat Euripides, fcabiefque infana Lucretj,
Quæ longas mifero confumit turpiter horas.
Cumque fuperba foret placanda favoribus aula
Et ftudiis legum, totus fcriptoris achivi
Marcet in amplexu; dilecto ut codice difcat
Nil fapere, & fortis prævertere dona paratæ.

Afpi-

149 *gammave*] *kappa, gamma, jota,* græca effe elementa nemo eft qui nefciat.

150 *Malthinus*] Ingenuus optimæ indolis adolefcens Romam cum veniffet, malis avibus fe tradidit *Philodemo*.

153 *propius*] propediem, vel quovis alio propius. *violæ*] inter romanos præfules, qui violaceo colore utuntur, cooptari.

154 *Erupides*] tragicus poeta athenienfis, Archelao macedonum regi carus, pro quocunque græco auctore. Senfus eft: fed græcarum litterarum ftudium ab iis eum avertit, quæ ad romanas dignitates aditus expediunt. *fcabiefque*] nimia *Lucretii*, quem tantopere commendabat *Philodemus*, legendi cupiditas.

156 *fuperba*] vel quod difficilis ad primores fit aditus: vel quod nulla fine faftu ac fupercilio aula. *placanda*] demerenda, concilianda: nam ita elate fe gerit aula, ut quafi cuique irata videatur.

157 *ftudiis legum*] Jurifprudentia plurimum Romæ ad ampliffimas dignitates viam aperit.

158 *marcet*] languet in amore græcorum.

159 *prævertere*] dona fortis, h. e. fortunæ & dignitatis acceffiones, fibi a forte oblatas, dedignari. nam *prævertere* hic eft *præveni-*

re,

Aspicit hæc, jugulatque suos impune sodales;
Et, quod Prætoris quod cognitione Tribuni
Indiget, in meritum Philodemus computat; & se
Artificem jactat formatoremque juventæ.
O vafrum indoctumque simul! Nunc, Cratyle, novi,
Cur græcos calamo feriat violentius auctor,
Quos toto fortasse animo coluisse laborat,
Argiva solitus lac delibare papilla.

At

re, *præoccupare*; ac si forti dona offerenti prior diceret: tua tibi habeas dona; quæ mihi tanti non sunt, ut græcis meis litterulis anteferenda esse putem.

160 *aspicit hæc*] Licet hæc aspiciat, nempe quantum sodalibus suis detrimenti afferat; eos tamen ita non dubitat sua disciplina *jugulare*, h. e. perdere, & quasi necare: quod quidem impune facit. *sodales*] eos, qui (quod sæpe diximus) illius sodalitium amplexi sunt.

161 *quod Prætoris*] quod ab judice cognoscendum puniendumque foret. *Prætoris* & *Tribuni* = duo romanorum magistratus. *Prætoris* erat jus in Urbe dicere: *Tribuni* contra patriciorum potentiam intercessione plebem tueri. Uterque hic pro magistratu aliquo, ad quem pertineat morum censura.

162 *in meritum*] Quod nobiles adolescentulos futilibus præceptis pelliciat, præmio dignum putat.

163 *artificem*] qualem se jactat in *satyr.* 2. 133.

164 *o vafrum*] exclamat *Vetus*: deinde rursus *Cratylum* interrogat.

167 *argiva*] solitus & ipse græcum lac sugere, ideft græcos ad fontes, seu græcas litteras, accedere: quas tamen ira amabat *Sectanus*, ut graviora studia, contra *Philodemum*, contemnenda negaret.

Digitized by Google

At nunc ſcire velim, cur tuſcula ſigna, nec una
Rupta bioneo cecidit ſermone columna?
Nil, Pete, lucidius: nam pagina utraque videbis,
Quantum Telegoni colles petulantia linguæ
Affecit, viridi tunc cum conſederat umbra
Turba frequens. Decies legi, deciesque notavi
Inſulſum Calabri faſtum, dum rure latino,
Ut molles regum pueri, pilenta fatigat,
Et ſaturejano præbet poppyſma caballo,

Qui

168 *tuſcula ſigna*] marmoreas in tuſculano ſtatuas.

169 *bioneo*] *Bionis* h. e. *Philodemi* ſermone.

170 *nil, Pete*] *Cratylus* reſpondet: nil clarius. *pagina utraque*] duabus nempe in ſuperioribus ſatyris ad vocem *Philodemi* ſuum ſermonem ſuaque carmina recitantis, nutare camini, Centaurus cornu ſibi ablatum crediḋiſſe, Atlas fragore concuſſus vix orbem ſuſtinere, dicti.

171 *Telegoni colles*] tuſculani. Vid. *ſat.* 5. 143. *petulantia*] quæ *Philodemus* petulanter recitavit.

172 *affecit*] commovit, perculit.

173 *turba frequens*] nobilium & matronarum, quæ in tuſculano ruſticabantur. *decies legi*] ideſt (ſequitur *Cratylus*) pluries legi ſermonem *Philodemi* (de quo in *ſat.* 5. & 6.); nec facere potui, quin ejus mirarer confidentiam ac faſtum, qui nugas illas auſerit nobiliſſimo in conventu recitare, ſeque exinde ſplendido curru vectum quaſi exſultans oſtentare.

175 *regum pueri*] nobiliſſimi ephebi, regibus nobilitate fere proximi. *pilenta*] currus ſingulari luxu ornatos. nam *pilentum* apud romanos, ex *Virg.* & *Feſto* aliiſque, matronis tantum, & quidem ad ſacra ſolum ludoſve procedentibus, concedebatur.

176 *ſaturejano*] Hor. 1. *ſatyr.* 6. 59. pro nobili & generoſo equo, vel a *ſaturejano* agro totius Apuliæ fertiliſſimo, ubi altus fuerit; vel ab oppido *Satura*, ſeu *Saturejo* juxta Tarentum, ex *Serv.*

in

Qui nuper ſilicem pedibus calcaverat atrum,
Aſſuetus torta defendere cannabe talos.
Quam bene muſa jocis hominem depexit amaris
Perfricuitque cutem ſalibus! Sed quando poetæ
Incidit hic ſermo, quæſo, mi Cratyle, nomen
Illius & patriam fas ſit mihi diſcere: nunquam
Hactenus audivi, quamquam ſit dignus ut ævum
Aſpiciat ſerum, noſtraſque feratur ad aures,
Nec pigeat veras nobis exponere cauſſas,
Acta quibus tanto candeſcit muſa furore.

Di-

in Virg. 2. *georg.* 197.; vel tandem a *ſatura* palude, quæ & *pontina*, ubi prata, in quibus plurima equorum armenta alebantur. *poppyſma*] vocis blandimentum, quod preſſis labris fit, cum feroculi equi tractantur, ab ipſo vocis ſono.

177 *ſilicem*] qui pedibus incedebat. *atrum*] qualem forte in Calabria calcarat.

178 *torta cannabe*] h. e. calceis viliſſimis e funiculis contextis, qualibus utuntur infimi quidam ruſtici: ut meſſis & vindemiæ tempore paſſim Romæ cernere eſt; qui idcirco romana voce dicuntur *ciociari* a calceis ipſis, qui *ciocie*. Exaggerat hic *Sectanus*, ſed ſatyræ genio indulget.

179 *quam bene*] His omnibus poſitis (ſubdit *Cratylus*) quam pro merito *Philodemus* ſatyricis jocis depexus eſt, ſalibuſque perfrictus!

180 *ſed quando*] Urget *Petus*; jamque, miſſo *Philodemo* ejuſque aſſeclis, de auctoris nomine, patria, veriſque ſatyrarum cauſſis, *Cratylum* interrogat.

184 *aſpiciat ſerum*] Vivere *in ævum*, vel *ævum aſpicere*, eſt immortalitate donari: emphaſis autem gratia annectit *ſerum*.

186 *candeſcit*] excandeſcit ſatyrica muſa.

Dicam, quod potero, mihi quæ narravit Amillus
Grammaticus puero ſatyras tum forte legenti.
Auctor, ut accepi, nec vana eſt fama, latino
Sanguine prognatus, Sectanus nomine, vultus
Oblongi, modici cenſus, & fraude remota
Cultor amicitiæ, lætas conduxerat ædes
Eſquiliis, procul a turba ſtrepituque rotarum.
Ille etenim bijugos odit, qui fronte ſuperba
Purpureos quatiunt lemniſcos, tectaque fugit,

Quo-

187 *dicam*] Cratylus Peto. *Amillus*] ludimagiſter, ſive pædagogus. apud *Juvenalem ſatyr.* 10, 224. *Hamillus*.

189 *latino*] Ferebat forte fama *Q. Sectanum* patria latinum; idque ita eſſe vel credebat *Cratylus*, vel, id *Peto* affirmando, nos fallere ſtudet.

190 *Sectanus*] Quare hoc ſibi nomen impoſuerit, incertum; niſi forte a *ſeco* derivaverit: quandoquidem apud *Perſ. ſat.* 1. 114. *ſecare aliquem* eſt quod italice: *tagliare i panni addoſſo* = *ſecuit Lucilius Urbem* = ubi Scholiaſt. = *ſecuit linguæ flagellis, laceravit, momordit*.

192 *lætas*] In eſquilino enim colle ſtatio peramœna, cælumque ſalubrius.

193 *rotarum*] vehiculorum rhedarumque, quæ, ut in ampliſſima urbe, diu noctuque plurimæ diſcurrunt.

194 *bijugos odit*] Pereleganter *Sectanum*, ut qui litterarum otio muſarumque conſuetudini addictus eſſet, ab aulicorum obſequiis, potentiorumque captanda gratia maxime abhorrentem deſcribit, ideoque a *Philodemo* plane alium. *bijugos*] binos equos rhedæ junctos. *ſuperba*] elata fronte.

195 *purpureos*] Equi *Cardinalium* rhedarii lemniſcis in fronte ornari ſolent, qui vulgo *fiocchi* [*tectaque*] potentiorum ædes ac limina.

Quorum campano reſonabat pinna metallo;
Contentuſque fui nudas helicone puellas
Sæpius accibat ſtudio: nam paſtor & ipſe
Arcadiæ dulci gaudebat murmure famæ,
Cum lauri cæſis mandaret carmina truncis,
Quæ Dryades legerent & agreſtia numina Fauni.
Non tulit hæc Calaber; fervenſque ardore nocendi
Sectanum populo ridendum præbet; & alta
Ambitione tumens vulgo ſe prædicat ortum
Diſſecta cervice Jovis, culpatque Minervam.

196 *pinna metallo*] Alibi diximus ad primas Romæ dignitates pertinere tintinnabuli uſum; quod ſummis ædibus ſupereminens pulſatur; quoties imminet hora, qua dominus prodeat redeatve, aut ad menſam ſedeat. *pinna*] pro cacumine aliquo ædium, nos *merlo*; unde murus pinnatus: *muro a merli* [*campano*] quod ſonora ejuſmodi æra Nolæ in Campania primo conflata fuerint: quare nobis: *campana, campanella*.
197 *contentuſque fui*] quæ non eſt niſi perpaucorum philoſophia. *puellas*] Muſas ab helicone monte. *nudas*] ſolas vel ſimplices.
198 *paſtor*] Scripto inter Arcades Sectano *Liconis Trachii* nomen inditum.
200 *lauri*] quæ Apollini ſacra. *truncis*] verſus incidere truncis eſt eos perennare.
201 *Dryades &c.*] Cum ſe paſtorem dixerit, bene ſilveſtria numina ponit, eaque pro Arcadiæ paſtoribus.
202 *non tulit*] Philodemus, ut qui ſolus ſummus haberi poeta, ſoluſque vellet laudari, ægre ferens *Sectanum* in pretio eſſe, eum lingua lacerare cœpit.
205 *diſſecta*] Palladi ſcientiarum matri ſe præferens, quam ex Jovis cerebro poetæ prognatam finxere.

Nunc loquitur secreta, & quæ non audiat ipse
Sectanus quamvis præsens, dextraque prehensum
Dimovet e turba Labeonem, & garrit in aures:
Nunc cubito tangit Malthinum, oculisque retortis
Sanguineis animi vesanos indicat æstus,
Sollicitus ne forte cadant de fronte corollæ,
Quæsitoque sibi sedeat novus incola regno,
Hinc odii caussæ: nam quis toleraret iniquum
Invisumque caput superis, & triste bidental,
Mille fibris ovium quem non Ergenna piaret?

Ad-

206 *nunc loquitur*] Graphicam susurrantis obtrectatoris imaginem vides. *secreta*] quod diffidentis est & inurbani.

208 *Labeonem*] eundem qui *supra* 145. & alibi, uti & *Malthinum*.

211 *sollicitus*] ne sibi a *Sectano* poetica arriperetur corona, & ne non solus inter poetas doctosque regnaret.

213 *hinc odii caussæ*] En tibi unde harum satyrarum caussa & origo, ex fastu, invidia atque ambitione, quam minime ferendam putavit *Sectanus*.

214 *caput*] h. e. hominem. *triste*] mali ominis. *bidental*] vox ad hominem translata ex *Pers. sat.* 2. 26. Quicquid fulmine percussum binis bidentibus, idest ovibus, expiandum ab haruspicibus consecrandumque esset, *bidental* dictum. Putabant enim, Jovem loca parum casta fulmine ferire, ideoque, ut tristia malique ominis, piare & circumsepire solebant.

215 *mille*] Non modo non binis, sed ne mille quidem, te ovibus expiaret; adeo es exsecratus. *fibris*] extis intestinisque. *Ergenna*] ex eodem *Persio ibidem*: ubi *Ergennas* est sacerdos ex haruspicibus ab Hetruria accitis, qui consultis mactatarum ovium fibris, quid de loco fulmine percusso facto opus esset docebant, locumque sepiebant, & collecta fulminis fragmenta sub terram condebant.

Addidit & calamo ſtimulos pondusque libellis
Carceribus ſacris incuſtodita juventus,
Quam perfrictus homo de fornice ſpurca docebat
Verba loqui; teſtaſque novas implebat odore
Obſcœno. Virtus olli pietaſque videtur
Simplicitas animi vultus male conſona formæ:
Nec juvenem laudat, niſi quem laſciva perurit
Flamma, Deumque facit pœna doniſque carentem.
His ubi flagitiis Sectanus vidit ovantem
Nequitiam, totamque afflari crimine Romam,

216 *addidit*] Cur in *Philodemum* exarſerit *Sectanus*, en altera cauſſa, & quidem, ſi vera narrantur, honeſtiſſima. *ſtimulos*] animum ad ſatyras exſtimulavit. *ponduſque*] nova materies verſibus libellos auctiores fecit.

217 *carceribus ſacris*] pro collegio ad juventutis diſciplinam inſtituto. Cum Sectani Scholiaſte *edition. pſeudo-amſtelodamenſis* 1700. puto ſenſum eſſe de juventute alicui collegio cuſtodienda erudiendaque minime a parentibus tradita, ſed domi educata. Nam *incuſtodita* poteſt, fateor, pro *male* ipſo in collegio *cuſtodita* accipi. Sed non video, cur *incuſtoditæ* juventutis nota celeberrimo collegio, quod Romæ florebat, ex *Sectani* mente inuri poſſet.

218 *perfrictus*] perfrictæ frontis impudentiſſimus.

219 *teſtaſque novas*] recentes, ex *Hor*. 1. *ep*. 2. 69. quæ primum immiſſi liquoris odorem, ſive bonus ille ſit, ſive malus, diu ſervare ſolent, translate ad juveniles animos: qui in bonam malamve partem, ſed in malam multo facilius, pro educatione aliorumque conſuetudine, flectuntur.

223 *Deumque facit*] nec pœnis afficientem nec præmiis: impium dogma in *ſat*. 2. acriter oppugnatum atque dejectum.

Exarſit virtutis amans, & moris honeſti
Publicus aſſertor; nobiſque exempla reliquit,
Quo plectenda modo calabri dementia cordis,
Si novus exiret tradux Philodemus ab orco,
Cratyle, virtutem miror: ſed pandere nomen
Quæ vetuit noſtro nimium lex dura Poetæ,
Atque aura ſaltem paſci? nam tota laboris
Merces pierii vox eſt, ſterileſque ſuſurri.
Piſtor opes, medicuſque parat, fœdique macelli
Con-

226 *exarſit*] iram continere non potuit. Præclare admodum *Sectanus*, & cui multum debuerit Roma, ſi virtutis honeſtique amore ſatyras ſcripſit: quod quidem *Cratylo*, h. e. eidem ipſi affirmanti, quis fidem neget?

227 *aſſertor*] defenſor, propugnator. *exempla*] normam ſcilicet ac rationem, qua alter quivis, ſi eruperit, *Philodemus* confodiatur.

229 *tradux*] quaſi ex eadem vite traductus palmes, h. e. *Philodemi* ingenium ac mores referens, quaſi ex eodem ſanguine prognatus.

230 *Cratyle*] Poſtremo interrogat *Petus*, quid cauſſæ fuerit, cur *Sectanus* nomen ſuum omnino latere voluerit; quave tam dura lege ei vetitum fuerit delectationem ſaltem illam capere, quæ ex fama plauſuque proficiſcitur. *virtutem*] Ad virtutem enim pertinet forti conſtantique animo vitia inſectari.

232 *atque aura*] hominum plauſu, qui eſt quaſi aura; qua pro laboris præmio quid minus eſſe aut excogitari poteſt? *nam tota*] Optime *Petus*, & ad noſtrorum quoque temporum mores appoſite. nullum enim Poetis præmium, nulla merces, nullus niſi vocis honor. Vid. *enarrat.*

233 *pierii*] poetici, a *pierio* monte, vel a muſis, quæ *Pierides*. [*ſuſurri*] plaudentium; qui ſteriles, quia nihil inde commodioris fortunæ.

234 *piſtor*] Ex artium vel viliſſimarum comparatione miſerabilior poetarum conditio, inſignior ſæculi iniquitas.

Conductor, caupones, scurræ, & legulei,
Non qui mansuris illustrat sæcula chartis.
Macte puer, nostro tria puncta mereris in albo,
Et princeps posthac longum dicere juventæ:
Hæc tua venturos sapientia prævenit annos.
At non una fuit Sectano caussa latendi:

235 *scurræ*] Cantatores ac saltatrices, præclaras æris hirudines, miror hic præteriri. *legulei*] voces metro durisculæ: sed ita legitur versus in autographo: quare nihil ausim mutare. Vides quorum in numerum veniant *medici* & *legulei*: illos tamen intelligas, qui ejus notæ sunt, ut circulatores potius & blaterones dicendi sint.

236 *mansuris*] perpetuo victuris.

237 *macte*] Puero plaudit Cratylus. *tria puncta*] ex scholarum more, ubi, ad puerorum animos excitandos, hinc *diligentiæ* (ut ajunt) illinc singulorum *negligentiæ puncta* in album referuntur; ut stato tempore, subducta ratione, diligentissimus præmio & honore, negligentissimus vero pœna & dedecore afficiatur. *albo*] Tabula gypsata erat *album*, in qua judicum ac magistratuum nomina, prætorumque jura scribebantur: hic pro adversariis, in quibus *diligentiæ* & *negligentiæ*, quæ diximus, *puncta* describuntur.

238 *& princeps*] Ex discipulis, qui fuerint diligentissimi, alicujus dignitatis nomine ornantur, puta *dictatoris*, *consulis*, *senatus* aut *juventutis principis*. Ad romanam antiquitatem in re puerili respexisse videtur. Nam non modo Cæsarum ætate, sed & florente rep. *principem juventutis* fuisse, memoriæ proditum est. *longum*] ad longum tempus.

239 *hæc tua*] supra ætatem sapis: & sane, quæ superius dixit *Petus*, supra pueri ætatem esse videntur.

240 *non una*] Ex pluribus, quas habuit *Sectanus*, latendi caussis unam profert: eaque fuit dominantis aulæ ingenium ac ratio; ubi quo magis assentationes placent, eo liberæ linguæ accusationes magis displicent. Vitiis quippe irretiti, moribusque corrupti lucem oderunt.

Utque alias taceam, domina fcribebat in aula,
Ars ubi adulandi, non libera carmina mentes
Titillant: vitium palpari gaudet, & odit
Cultores veri. Quod fi crefcentibus annis
Te, Pete, romani captabit bractea luxus,
Heu fuge Caftalidum fontes laurumque pudicam,
Clamofoque foro ftudiis curifque locatis
Civiles nugas & inania jurgia vende.
Sed cave ne verbum difcas proferre latinum;

Et

243 *titillant*] translate, pro voluptate afficiunt. *vitium palpari*] Graviter *Senec. ep.* 11. *vitia nostra, quæ amamus, defendimus, & malumus excufare illa, quam excutere.*

244 *quod fi*] Poftremo *Petum* monet *Cratylus*, qualem fe gerere debeat, ut ad romanas dignitates, fi quando earum ftudio ac libidine captus fuerit, provehatur.

245 *bractea*] tenuiffimum auri argentive folium, eleganter pro romani luxus fplendore.

246 *heu fuge*] Vehementer docet fugiendos Caftalidum, h. e. Mufarum fontes, & apollineam laurum, ideft poeticam facultatem; legibufque tantum & foro operam dandam.

248 *civiles nugas*] Inania verba plufquam centena millia legulei aliqui & caufidici, ut clientibus fucum faciant, effutire folent. *inania jurgia*] Quandoque ante judicem ita rixantur caufidici, ut alter in alterum manus jamjam injecturus videatur: eft autem ludicra plerunque rixæ imago, tempori ac lucri fpei accommodata. *vende*] optime: nam inde lucrum; quod unum fpectant ejufmodi rabulæ.

249 *fed cave*] Notat in jurifperitis latinæ linguæ barbariem, & humaniorum litterarum contemptum. Res plurimum ita fe habuit. clariffimi tamen JCti extiterunt, qui latinum fermonem ceterafque bonas artes excoluerunt; nec noftra ætate defunt, qui mirifice excolant: qua in re eminet doctri-

Et musas artesque bonas odisse memento,
Nil minus ac scythæ, maurusque, & decolor indus.
Scilicet astutæ plus conferet una rubricæ
Regula, quam centum Flacci centumque Marones,
Et sacra Antonj transfixa a conjuge lingua.
Hæc, Pete, ne pereant scribes in marmore. Sed jam
Sera est hora; domum repetas: cras cetera disces.

ctrina eloquentiaque ornatissimus neapolitanus JCtus, quem *enar. ad sat.* 5. 65. nec satis pro merito laudavimus, *Xaverius Matthajus* davidici carminis elegantissimus interpres: quem mihi legenti in eo uno plurium scientiarum plures hercle vivere homines videntur.

251 *scythæ*] Scythas, mauros, indosque ponit pro barbaris quibusque gentibus, quibus scientiæ atque artes inaudita nomina.

252 *scilicet*] Sensus est: plus tibi proderit non unius legis, sed unius rubricæ, callida interpretatio, quam si totus ex poesi atque eloquentia factus esses. *rubricæ*] Legum titulos, quod minio scriberentur, placuit JCtis *rubricas* appellare. *astutæ*] quia sæpe detorto sensu in fraudem afferuntur. Forte tamen partem pro toto, idest *rubricam* pro *lege*, posuit.

253 *centum Flacci*] quam si centies horatianus & virgilianus esses, &, ad eloquentiam quod spectat, plane ciceronianus.

254 *& sacra*] M. Tullium Ciceronem indicat, *non jam hominis* (ait *Quintil. l.* 10. *c.* 11.) *sed eloquentiæ nomen*. [*sacra*] vel quæ inviolabilis ac sancta esse debuerit; vel quæ divina fuerit, atque uti sacra res esset, religiose colenda; vel quæ *Antonio Fulviæque* fuerit exsecrabilis. *transfixa*] Præciso *Ciceroni* capite Romamque allato, *Fulvia* uxor *M. Antonii*, quem philippicis summopere irritaverat, ejus linguam crinali acu repetitis ictibus, multisque exsecrationibus, feminea rabie pupigisse fertur.

255 *sed jam*] *Petum* dimittit *Cratylus*: & pulcherrima explicit satyra.

ENARRATIONES

IN SATYRAM VII.

7 *vernaque lepore*] *Hieron. Lagomarsinius* orationem habet pulcherrimam, quæ est *roman. edition.* 1753. tertia, *pag.* 51. qua summo ingenii atque eloquentiæ robore confirmat, unam esse omnium linguarum atque eandem vim ac naturam, neque ullam ulli sua ipsius dignitate, sed hominum opinione præstare; non secus omnino atque homines (homo enim, ut homo est, homini nequaquam præstat) sua ipsorum opinione aliis sunt alii nobiliores. *Tolle* (inquit) *opinionem; fient continuo omnia paria: neque erit omnino quidquam, cur aut hominem homini, aut linguam linguæ præstare dicas . . . . . . Linguas . . . . hominum opinio ac voluntas, non natura moderata est: ut ea principes habeantur, quibus hominum quidam cœtus, quos gentes & nationes appellamus, principatum deferre maxime voluerunt. Qua in re tamen id esse eos potissimum sequutos possumus animadvertere, ut quæ lingua scriptoribus optimis abundarent, præferrent eas ferme reliquis. Ita græci atheniensem, latini romanam, &, ut temporibus propiora videamus, galli parisinam, hispani castellanam, itali florentinam,* (Florentiæ cum diceret, florentinorum, qui sibi linguæ semper primas arrogarunt, auribus blandiri voluit) *aut certe etruscam, prætulerunt*. Totus omnino legendus.

10 *Porticus Agrippæ*] quæ XVI. columnarum templo Romæ adhærebat *Jovi Ultori* exstructo vel perfecto a *M. Agrippa* Augusti genero, opere corinthio formaque rotunda, deinde

de ab *Domitiano*, *Hadriano*, *Septimio Severo*, & *M. Aurelio Antonino* restaurato, *Pantheon* dicto, vel quod, præter princeps *Jovis Ultoris* signum, haberet & aliorum deorum omnium sigilla; vel quod pulcherrimum esset ac prope divinum; vel denique, (ex *Dione lib.* 53.) quod devexa rotunditate cælum referret. Hodie templum *S. Mariæ ad Martyres*, vulgo *la Rotonda*. Ex iis columnis tres jam collapsæ totius fere porticus ruinam ferebant; ni *Alexander VII. P. M.* eas cum superiori fornice, si minus pristino splendori, at primævæ formæ, restituisset.

Porticus, inter clara Urbis ædificia, vel ædibus sacris, vel illustrium virorum domibus, vel publicis ædificiis, sive necessitatis, sive ornamenti, sive etiam voluptatis gratia, erant annexæ. *Paterc. lib.* 2. 1. 1. *pag.* 63. *edition. baekian.* 1668. *Tum Scipio Nasica in Capitolio porticus, tum, quas prædiximus, Metellus, tum in Circo Cn. Octavius multo amœnissimam, moliti sunt: publicamque magnificentiam secuta privata luxuria est*. Nomina illis imposita, aut a deorum templis, *Concordiæ*, *Quirini*, *Herculis &c.* aut ab auctoribus, *Pompeja*, *Octavia*, *Livia*, *Nasica*, *Metelli*, *Marcelli &c.* aut ab ædificii qualitate, *curva*, *milliaria*, *stadiata*, *porphyretica*, *corinthia &c.* aut ab hominum actionibus, *margaritaria* apud Victorem, *argentaria* apud Vitruvium: aut a picturis, *Isidis*, *Europa*, *Argonautarum &c.* aut denique a locis adjunctis, ut porticus *amphitheatri*, *circi*, *septorum*, *campi Martii &c.* Interdum in illis actæ res feriæ & publicæ; senatus habitus; jus dictum; publica acta notata; legati excepti; sponsalia celebrata &c. Interdum in iis lucri caussa consistebant, qui res pretiosas, gemmas, tabulas, signa, toreumata (*bassi rilievi*) aulæa (*tappezzerie*) venderent. Plerunque vero animi caussa, æstivis præsertim caloribus, ad captandam umbram ibi inambula-

bulabant. Oborto etiam in theatris nimbo, in porticus sese recipiebant. *Vitruv. lib. 5. c. 9. Post scenam porticus sunt constituenda, ubi, cum imbres repentini ludos interpellaverint, habeat populus quo se recipiat ex theatro.*

Ejusmodi ædificiorum luxus e Græcia Romam commigravit. *Vitruv. edition. argenterat.* 1543. *lib.* 1. *c.* 1. *pag.* 3. & 4. *Græci in quadrato amplissimis & duplicibus porticibus fora constituunt, crebrisque columnis, & lapideis aut marmoreis epystiliis* (architravi) *adornant, & supra ambulationes in contignationibus faciunt*. Ubi & porticum *Caryatum*, & porticum persicam *Pausania* laconum ducis memorat. De græcis porticibus pariter *lib.* 5. *c.* 1. Frequentissimæ erant Athenis (*stoas* nuncuparunt), magnificisque picturis ornatæ. Ibi celebris tot scriptorum monumentis porticus *Pœcile* dicta. Plurimæ apud *Gruter.* inscriptiones, in quibus de romanis porticibus mentio. Ad porticum hanc *Agrippæ* quod spectat, *Horat. ep.* 1. 1. 6. 26,

. . . . *cum bene notum*

Porticus Agrippæ, & via te conspexerit Appj.

Ubi de porticu *Panthei* Horatium intelligendum putat *Torrentius*; quod locus ille ob campi Martii vicinitatem maxime frequentaretur. Sed porticus illa ambulationibus minus apta fuisse videtur, ut quæ fuerit pro vestibulo & pronao (*atrio*) templi, ac sexdecim tantum columnis fulta. Quare de *Argonautarum* potius *porticu* intelligendus, quam *Neptuni* porticum appellat *Dio* 53. *edition. rovillian.* 1559. *Agrippa eodem tempore propriis sumptibus Urbem exornavit: nam & porticum Neptuni propter victorias navales exstruxit, & Argonautarum pictura decoravit*. Quæ porticus septis (ubi pop. rom. suffragia laturus claudebatur) ita erat propinqua, ut septis ipsis eam quasi includere videatur *Martial.* 2. 14. 5. in eaque solebat

lebat otiosa romanorum turba deambulare, ex eodem *Martial.* 3. 20. 1. & 11.

Dic, Musa, quid agat Canius meus Rufus?
An spatia carpit lentus Argonautarum?

11 *thermæ*] erant ad lavandum pariter & sudandum instructæ: *in balneis* autem erant & frigidariæ cellæ. *Balnea* etiam dicebantur, quæ publicas lavationes, *balinea* vero, sive *balnea*, quæ privatas significarent. Præterea *balnea* publica & privata erant: *thermæ* vero nonnisi publicæ. *Thermæ* igitur dicebantur non modo, quæ aquas sponte calentes haberent, sed etiam structiles, quibus aqua fornacibus calefieret.

Thermæ (quas *in modum provinciarum exstructas* dixit *Ammian. lib.* 16.) Romæ fere sine numero. Fuit qui ad octingentas numeravit. Celebriores *agrippina* prope Pantheon, *neroniana*, *diocletianea*, *domitianea*, *alexandrina*, *aureliana*, *novatiana*, *severianæ*, *trajana*, *constantiniana* &c. Assiduus erat romanis balnearum usus, sive ad munditiem, sive ad valetudinem, sive ad delicias, sive etiam ad superstitionem. Lavabant minimum quotidie, ac de more ad cœnam ituri. Vid. *Lips. de magn. roman. lib.* 3. *c.* 8. & *Pitisc. v. thermæ* & *v. balneum*, præcipue vero *Andr. Baccium de Thermis edit. venet. valgrisian.* 1571.

15 *sermonem eruere*] Latina lingua, labente romano imperio, ex barbararum gentium incursionibus decidit. Eo enim florente, qui non floreret, cum romani suæ linguæ propagandæ fuerint studiosissimi, plurimum romanæ gloriæ conferre posse reputantes, si uno secum omnes gentes sermone loquerentur? Quare *D. August. de Civ. Dei l.* 19. *c.* 7. = *data est opera, ut civitas imperiosa non solum jugum, verum etiam linguam suam, domitis gentibus per speciem societatis im-*

poneret. Videf. *& Val. Max. l. 2. c. 2. n. 2.*

Horatium hic certe refpexit Sectanus *in art. poet. 63.*

Debemur morti nos noftraque: five receptus
Terra neptunus claffes aquilonibus arcet,
Regis opus; fterilifve diu palus *aptaque remis*
Vicinas urbes alit, & grave fentit aratrum:
. . . . Mortalia facta peribunt,
Nedum fermonum ftet honos & gratia vivax.

Ubi fterilis illa *palus* plurimis (quibus libenter affentimur) eft *pontina* feu *pomptina*; quam quartum & quintum exficcatam nobis ætas inviderat. Sed temporis injurias vindicavit, qua eft fumma animi magnitudine ac providentia, PIUS VI. P. M. qui *Appium*, *Cethegum*, *Auguftum*, maxime vero *Trajanum* æmulatus, ingenti opere, quod fruftra majores animo agitarant, eandem paludem rurfus & viam fuftinere & aratrum fentire coegit: quod quidem ad ejus nominis immortalitatem plurimum confert.

17 *coloffos*] Multi Romæ olim coloffi; qualis *Apollinis* in capitolio XXX. cubitorum; Jovis in campo martio a *Claudio* dicato, & in capitolio; *Domitiani* in foro; & *Neronis* in veftibulo aureæ Domus CXX. pedum, ex *Sueton. c. 31. 2. 5.* ex *Plin.* autem 34. 7. pedum CX. Quare bene id. ibid. *Moles excogitatas videmus ftatuarum, quas coloffos vocant, turribus pares*. In celeberrimi *Solis coloffi* magnitudinem fuo more ludit jocularis ille *Lucianus* in *Jove tragœdo*: negat enim illi in confilio deorum locum effe: fi enim ille præfideret, ceteros deos difceffuros, ut foli illi ad fedendum locus daretur, omni fpatio vel alternis tantum natibus occupato. Olim diis tantum positi coloffi, ut tanta ftatuarum magnitudine divinæ potentiæ magnitudinem fupra mortalium vires indicarent. Poft vero prava ambitione Imperatores Regefque eo venerunt infa-

Digitized by Google

insaniæ, ut alter alterum inter deos retulerit, & aliqui etiam se vivos adorari jusserint. Quare nil mirum si & colossos, qui diis tantum deberentur, sibi dedicarint nonnulli, aut siverint dedicari. *Colossi* primum in Ægypto videntur erecti ex *Diodor.* 1. & *Steph.* qui Heliopoli plurimas jam colossicas statuas fuisse narrat, & in memphitico *Vulcani* templo a *Sesostri* suas & uxoris imagines ex integris saxis ad triginta cubitos, filiorumque ad viginti, statutas.

38 *capillatis*] Varium, pro tempore ac nationum varietate, capillis fatum. De romanis diximus. Gallis omnibus antiquitus, post solis Principibus, permissa coma. Gothi, uti & septentrionales omnes, capillati. Apud ægyptios prolixa coma luctum indicabat. Quare Joseph de carcere eductus tonso capite regi sistitur. Contra in Idumæa Jobi exemplo capillorum tonsionem ingentis luctus fuisse argumentum docemur. Romanos ad consistentem ætatem comam gestasse, ac circa nuptias detondisse, ex Juven. *sat.* 6. 26. colligimus.

> . . . . *jamque a tonsore magistro*
> *Pecteris, & digito* (annulum sponsæ) *pignus fortasse*
> *dedisti.*

43 *centum cirratos*] Pers. *sat.* 1. 29.

> *Ten'* (alii *tun'*) *cirratorum centum dictata fuisse*
> *Pro nihilo pendes?* . . . . .

Ubi Scholiast. in edit. backian. 1664. *idest calamistratorum, vel cincinnos, cirros, aut intonsos capillos habentium. Porro pueri nobilium cincinnos, vel cirros, idest capillos contortos & crispatos alebant, qui grandioribus detondebantur, & Veneri dedicabantur. Turneb. lib.* 28. *c.* 26. Vides & persianæ sententiæ imitationem. Ibi enim Persius Neronem vellicat, qui sua carmina publice in scholis perlegi jusserat; id quod futurum de suis prædicit *Sectanus.*

an-

Digitized by Google

unguem corrodere] Perf *fat.* 1. 106.

Nec pluteum cadit, nec demorfos fapit ungues.

de iis, qui verfus temere fundunt elumbes, nullaque cura elaboratos, & in quibus condendis poeta cogitabundus caput non fcabit, ungues non arrodit, menfulamque fcriptoriam præ ira, deficiente vena, non pulfat.

44 *cultis auro minioque libellis*] Librorum indumenta olim purpura tingebantur. *Ovid. Trift.* 1. 1. 5.

Nec te purpureo velent vaccinia fuco (al. *fucco.*)

Martial. l. 118. 15.

De primo dabit alterove nido
Rafum pumice, purpuraque cultum
Denariis tibi quinque Martialem.

h. e. *Atrectus* bibliopola dabit tibi petenti, *Luperce*, e fummo armario sive pluteo (ubi optimi libri) extractum meorum epigrammatum libellum, bene politum & ornatum, quinque denariorum pretio. *Lupercus* enim fordidus & avarus mutuo libellum petierat. Martialis vero indicat, ubi fuus libellus sit venalis.

50 *& doctos fapiat*] Satyrarum latinos triumviros quam fapiat *Sectanus*, fatis prædicat ejus nominis fama, apud eos præfertim, qui in hoc fcribendi genere latini ftili faporem bene norunt.

52 *Philodemi nomine*] Ad *Philodemi* nomen quod attinet, minime hic prætermittendum videtur, inter *herculanenfes papyros*, CAROLO BORBONIO tunc Siciliarum, nunc Hifpaniarum, Rege, codicem etiam repertum effe a *Philodemo* quodam fcriptum: quem poetam simul & fophiftam ex Epicuri hæresi fuiffe putat *Martorellius* de *reg. theca calamar.* in *additament.* pag. XXXI. eundemque, de quo *Fabricius* in *biblioth. græca*: isfque idem (credo) eft, qui apud *Ciceron.* & *Horat.* 60 *alus*

60 *alutis*] Aluta, ideſt molliori pelle, nobiles utebantur, non vero plebeji: qui autem patricii eſſent, lunulam ſuperaſſutam habebant, ideſt litteram C, quæ centenarium primitus inſtitutum ſenatorum numerum denotaret.

62 *Parthenopes*] Neapolis in Campania a Sirenum una, quæ quod prætereuntem Ulyſſem cum ſociis in ſcopulos cantu pellicere non potuiſſent, in mare ſe præcipitarunt; atque alio aliæ, Parthenope eo delata fuit, ubi poſt Neapolis condita. Qua urbe, quo littore nil certe amœnius. Splendoris vero plurimun amœnitati addidit, pontibus, ædificiis, viis &c. CAROLUS III. BORBONIUS Siciliarum, poſt Hiſpaniarum, Rex: auget autem in dies magnificentiſſimi Patris glorioſus æmulator, neapolitanorum felicitas ac deliciæ FERDINANDUS IV. qui Neſtora totum proſpere vivat.

Virg. *Georg.* 4. 563.

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope . . . .

66 *oſcula liminibus*] ac ſi ſacra eſſent procerum limina. Nam veteres ejuſmodi venerationem ſuis diis præſtabant. *Tibull. lib.* 1. 2.

Non ego, ſi merui, dubitem procumbere templis,
Et dare ſacratis oſcula liminibus.

Arnob. lib. 1. *Cum per omnia ſupplices irent templa, cum deorum ante ora proſtrati limina ipſa converrerent oſculis.* Quare viliſſimæ adulationis genus reputatum eſt, quod romano ſenatui præſtitit *Pruſias* Bithyniæ rex, teſte apud *Liv. lib.* 45. *c.* 44. *ſub fin.* Polibio. *Romæ quoque, cum veniret in curiam, ſubmiſiſſe ſe, & oſculo limen curiæ contigiſſe, & deos ſervatores ſuos ſenatum appellaſſe.*

126 *Apolline lævo*] Si ſe ipſe noſſet *Philodemus*, Horatium ſequi debuiſſet, qui de ſe modeſte in *art. poet.* 304.

.... *ergo*

. . . . *ergo fungar vice cotis, acutum*
Reddere quae ferrum valet, exsors ipsa secandi:
Munus & officium nil scribens ipse docebo.

Aliud quippe est scribere, aliud docere. In utroque tamen Venusinus excelluit; *Philodemus* autem in altero tantum non ignobilis: id siquidem est haud invidiosae posteritatis judicium. Non sine laude functum vice cotis demostrant, qui ex ejus institutione prodierunt, poetae celebratissimi.

137 *plurimumque tenent simulacra*] Plin. *lib.* 35. *cap.* 2. *editione. lugdun.* 1561. *pag.* 621. *Non est praetereundum & novitium inventum. Siquidem non solum ex auro argentove, aut certe ex aere, in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animae in iisdem locis ibi loquuntur: quinimmo etiam quae non sunt, finguntur pariuntque desideria non traditi vultus, sicut in Homero evenit.* De quo genere ornatus erudite *Lips. de biblioth. cap.* 10.

175 *pilenta fatigat*] Pilentum proprie ad matronas spectabat; eratque vehiculum quatuor rotarum, contectum & a lateribus patens. Vestalis in eo vecta sese praebens conspiciendam cernitur apud *Prudent. contr. Symm. lib.* 2. *circ. fin.*

Fertur per medias, ut publica pompa, plateas
Pilento residens molli, seque ore retecto
Imputat attonitae virgo spectabilis Urbi.

Molle fuisse confirmat Virg. *aeneid.* 8. 666.

. . . *casta ducebant* (deducebant, prosequebantur) *sacra per urbem*
Pilentis matres in mollibus . . . . . .

Ubi Servius: *mollibus, pensilibus, ut molle feretrum, oscilla mollia*: praeterea *pilenta sunt vehicula, quibus nisi castae materna uti non poterant*. Ornabantur pingebanturque pilenta colore primis temporibus veneto, post russato ex eod. *serv.*

&

& *Isider.* 20. 12. *erant tunc veneti coloris, non, ut nunc, russati*. Liv. *lib.* 5. *c.* 25. *honoremque ob eam munificentiam* (delatis auro ornamentisque suis in ærarium) *ferunt matronis habitum, ut pilento ad sacra ludosque uterentur*. Utebantur & ad cernendam pompam triumphalem, vel in ipsa triumphali pompa, ex *Horat.* 2. *epist.* 1. 192. & *Claud. Nupt. Honor. & Mar.* 285. *Pilentorum* mos jampridem obsolevit. Sed molles ex plumis delicatissimique pulvini successere. Forte hic *Sectanus* genus illud vehiculorum indicavit, quæ vulgo dicebantur *Cepè*.

176 *& satureiane*] Horat. 1. *sat.* 6. 59.

. . . . *non ego circum*

Me saturejano vectari rura caballo.

poppysma] Juven. *sat.* 6. 583.

Prabebit vati crebrum poppysma roganti.

Poppysma est pressi oris sonus, & labiorum inter se collisorum strepitus, ut fit, cum cupide osculamur. Sed apud Juvenal. *prebere poppysma* est adulari, benevolentiamque captare.

190 *Sectanus nomine*] Placuit *Sergardie* mentito nomine dici *Q. Sectanus*. Quare *Sectanus*, caussa forte fuit, qualem diximus in scholiis. Quare vero Q. caussam apud Hieronymum Gilium habes festivissime enarratam: *Vocab. Caterin. pag.* 239. ubi de littera Q. = *Questo elemento, che ha forma di O colla coda, fu perciò anticamente geroglifico de' Satiri, che hanno la coda pendente dal deretano. Ond' è che nel celebre Museo Sanese di Monsignor Sergardi vedesi un antichissimo cammeo in calcedonia, ritrovato nella signorile sua Terra di Monte Po, non distante troppo dall' antichissima Saturnia, con l'espressione di un Bacco in mezzo a due QQ, in testa a' quali scappano due cornetti: ciò sono due Satiri. Sopra di che prese a fare una dissertazione erudita il P. Kircher negli ultimi giorni del*

suo

sua vivere, che si vede tra' manoscritti del Collegio Romano al numero 2531. . . . . E di fatto nelle nuove annotazioni all' eccellentissime Satire di Q. Settano dell' edizione ultima dice il Commentatore aver letto gli originali di quel gran Satirico in iscorza di albero, e che quel Q. così abbreviato col microscopio si riconosca cornuto, e non voglia dir Quintus, *ma sia il geroglifico della Satira cornuta, che dà di cozzo a' vizj insolenti della corrotta Umanità.*

197 *contentusque sui*] Qua esset philosophia *Sectanus* in pluribus *Sergardii* epistolis videre est, præsertim vero in IX. (*nostra edition. pag.* 179.) ad *Defendium Vecchium* = *Verum quam egregie falleris, amice, dum me credis, studio Aulæ implicitum, & adventu Medicei Principis exsultantem! Non est meum libero animo injuriam facere, & ingenuum sanguinem, quem a parentibus accepi, servili turpitudine corrumpere . . . Valeat igitur Aula, licet auro gemmisque superba: non est tanti, ut animi mei tranquillam pacem plerunque hoc pretio vendam. Quid juvat inanis gratiæ & bracteata felicitatis lucrum facere, si bonarum artium culturam negligere, si quietem & amicorum commercia amittere cogor infelix decoctor?* = & in XXXVI. (*pag.* 165.) ad eundem = *Cæterum ego, sicuti optima fruor valetudine, ita otiosus dego extra ictus fortunæ positus, & multorum ambitus, anxia vota, spem ac timorem sæpius irrideo. Etenim illa utor vivendi ratione, quæ mihi me ipsum non furatur, & innocuam voluptatem turbare non potest, quam in recessu mentis parere solet bonorum factorum conscientia . . . . . quavis mercede ab hac philosophia non recedam, quæ sola bona, quæ honesta, mala tantum, quæ turpia, potentiam, divitias, cæteraque extra animum, neque bonis neque malis annumerat. Vivam inglorius: sed vivam amicis carior, mihique utilior, quam si per fasque nefasque ad tractan-*

da

Digitized by Google

de reip. habenas lutulentis manibus ascendissem, = & in XXXVIII. (*pag.* 271.) ad *Augustinum Tajam* = *Habe tibi regnatricis Urbis speciosa fastidia, precerumque liminibus meritoriam defer salutationem. Equidem mihi temperare non possum, quin sapius irrideam miseras aliquorum curas, qui jejunam gratiam mille laboribus emunt, aut inani studio meliorem vitam absumunt . . . . . Ignosce desidia mea, amantissima Patria* (Senis epistolam dabat) *: ignosce popularis favor. Nolo, ut excolam hoc, qualecunque sit, ingenium meum, mihi me ipsum abripere. Tabescat assiduis vigiliis studiosa juventus, longamque consulat jurisprudentiam: ego interim splendida ignavia feriatus nudis Pimpla virginibus delectabor, & e libera mentis recessu dementissima vota castigabo. Ex hoc, velut arce vallata, juvet audaci calamo interdum vitia mortalium perstringere, civiumque invidiam celebri ignominia apud posteros commendare.*

214 *triste bidental*] Pers. *sat.* 2. 26.

An quia non fibris ovium, Ergennaque jubente,
Triste jaces lucis evitandumque bidental,
Idcirco stolidam prabet tibi vellere barbam
Juppiter? . . . .

Horat. *de art. poet.* 471.

. . . . an triste bidental
Moverit incestus . . . .

Loca de cœlo tacta *fulgurita, bidentalia, obstita, fanatica* dicebantur; eaque nec intueri nec calcare per fulgurales libros licebat, ex *Ammian. lib.* 23. ideoque superimponebatur ara, quæ *puteal*, vel *capitium* dicta. Jacob. Guther. *de jur. manium lib.* 1. *c.* 4.

219 *testasque novas*] Horat. 1. *epist.* 2. 69.

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu . . . .

D. Hie-

D. Hieron. *ad Latam de institut. filia :* = *Difficulter eraditur, quod rudes animi perbiberunt. Conchylia quis in pristinum candorem revocet? Recens testa diu & saporem retinet & odorem, quo primum imbuta est.*

232 *atque aura*] Musas profecto humanioresque disciplinas omnes non modo nullo in pretio, verum etiam malas inter artes haberi, iterum iterumque suis in epistolis dolet *Sectanus*; quod & sua ætate doluit *Juvenal. sat.* 7. omnino legendus; ubi v. 74.

Non habet infelix Numitor, quod mittat amico:
Quintilla quod donet habet: nec defuit illi,
Unde emeret multa pascendum carne leonem
Jam domitum: constat levieri bellua sumtu
Nimirum, & capiunt plus intestina poeta.

& v. 86. de Statio;

. . . . *sed cum fregit subsellia versu,*
Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agaven. h. e. nisi novam fabulam de *Agave* a se scriptam, & a nullo recitatam, venderet Paridi histrioni, Domitiani tempore, Domitiæ liberto, prorsus esuriret.

Præcipue vero acuit stilum *Sergardius in epistola Felici Victori Conecio* Romæ data non. januar. 1688. *in nostra edition.* XV. *pag.* 219. *& seqq.* ubi = *Ne igitur tanti facias levissimam jacturam, si jactura nomen meretur sonitum inanem perdere, canoras vanitates, & erudita deliramenta. Hisce videlicet titulis dignissimam olim Poesim, & Mecœnatibus caram decorat Romana Curia, cum mitius agit in Musas. Hanc mercedem Urbs ingratissima rependit Apollini; qui ejus famam trans mare devexit, nullisque gentium Capitolium, Tiberim, septemque Colles ignorare permisit . . . .* & inferius = *Exulent quantumlibet carmina, qua teneris lenociniis animos inficiunt,*

ac

ac sola virtutis umbra occupant juventutem: sed Philosophia, Mathesis, Theologia, sacrarumque historiarum peritia, quam cognationem profecto cum Parnassi Virginibus habent, ut cum illis eadem fata subire turpiter cogantur? . . . pauloque post: *Acta res est infelicis juvenis, si forte theologus, aut philosophus audiri cœpit: digito monstratur, tanquam caput insulsissimum, ut qui omnium pretiosissimum tempus ineptiis & quisquiliis conterat . . . . Exoleta Baldi consilia, aut Cujacii opus, tinearum blattarumque repudium, Ciceronis philosophia, & D. Thomæ sententiis præponuntur* . . . . . .

Petrus tamen *Trapassius*, sive (suasu illius præceptoris *Joan. Vincentii Gravinæ* græce reddito inflexoque nomine) *Metastasius*, divinus ille dramaticus poeta, qui omnes homines in sui amorem & admirationem convertit, quemque VLTIMI. NOSCVNT. GELONI. (ut ex numismate ei signato Florentiæ an. MDCCLIII. apud Museum Mazzuchellianum vol. 2. pag. 410. tabula autem CCI. num. 1. ubi & elogium) cum in poetica laude, tum in hoc prope singularis, quod eum hæc *Sectani* querela nullo modo attingere potuerit. Austriaci enim, quibus fuit dignissimus, Mecoenates Augusti effecere, ut fortunæ ac sæculi injuriarum immunis, præter tantam nominis celebritatem, quam tota posteritas alet, aliquem quoque alium, qui non solo sterilique plausus sono contineretur, ex pulcherrimis eximii ingenii operibus fructum perciperet. Hæc nobis enarrantibus Poeta immortalis, quem

Quisquis studet æmulari,
Ille ceratis ope dædalea
Nititur pennis,

PIUM VI. Pontif. Max. suumque Opt. Principem, in hospitio complexuque JOSEPHI II. Aug. Roman. Imperat. Vin-

Vindobonæ præsentem plusquam octogenarius vix dum veneratus, tantæ tamque insperatæ lætitiæ plenus, cum sibi nihil unquam jucundius futurum inter mortales speraret, vitam quasi fastidiens, prid. id. april. an. MDCCLXXXII. emigravit, ea relicta hæreditate, quæ non modo non intestatum, verum etiam divitem, decessisse poetam declararet.

237 *in albo*] Erat *album*, h. e. tabula *albata*, prætoris, in quo omnium actionum formulæ erant præscriptæ, ex *Quintil*. 12. 3. aliudve, in quo nomina eorum proponebantur, quos judices prætor ad caussas cognoscendas selegerat, ex *Sueton*. in *Claud. c.* 16. *n.* 5. & *Senec. de benef.* 3. 7. *Album* judicum, in quo eorum descripta nomina, qui earum erant decuriarum, quæ unoquoque tempore judicabant, ex *Suet*. & *Plin. in praef. Album* senatorum, quem primus instituit Augustus an. 746. teste *Dion. lib.* 55. edit. lugd. 1559. pag. 717. *omnia nomina senatorum in albo conscripta publice edidit, qui mos etiamnunc inde tractus permanet*.

238 *& Princeps... juventæ*] Princeps juventutis dici solitus filius aliique adolescentes Imperatoris consanguinei. Quod nomen libera rep. nobilissimis concedebatur equestris ordinis adolescentibus, quibus per ætatem adhuc non liceret magistratus capessere, & inter equites censebantur, quousque ann. vicesimum octavum ingressi quæsturæ candidati ad comitia descendentes primum obtinerent magistratum. Inde factum, ut equester ordo juventutis nomine designaretur, quamvis plurimi in illo consenescerent. *Val. Max.* 2. 2. 9. *Liv.* 42. 61. *Tacit. annal. l.* 3. *edit. elsevir.* 1612. *pag.* 10. *Genitos Agrippa Cajum & Lucium in familiam Cæsarum induxerat* (Augustus) *necdum posita puerili prætexta*: Principes... juventutis *appellari, destinari consules, specie recusantis flagrantissime cupiverat*. Quare sunt nummi ita inscripti: C. L. CAE-

SA-

SARES . AVGVSTI . F . COS . DES . PRINC . IVVENT. & appositæ effigies Caji Luciique cum clypeis & hastis, quæ tirocinii die equites dederant, honoris Augusti caussa. *Ovid.* iccirco *art. am.* 1 194. ita Cajum alloquitur.

Tale rudimentum tanto sub nomine debes
Nunc juvenum princeps, deinde future senum.

Principis enim senatus nomen Cajo, uti futuro Augusti successori, auguratur; cum jam esset *juvenum*, h. e. equitum, *princeps*. Noris. *Cenotaph. pisan. dissert.* 2. *c.* 3. Buleng. *de imper. rom.* 5. 8. Robortell. *de cognom. & appellat. imperat.*

243 *titillant*] Cic. 1. *de finib.* = *Si ea sola voluptas esset, quæ quasi titillaret sensus.* = *Horat. l.* 2. *sat.* 3. 179.

Præterea ne vos titillet gloria . . . . . .

D. Hieron. *ad Sabinian.* = *natali ducimur malo, & adulatoribus nostris libenter favemus: & quanquam respondeamus nos indignos, & calidus rubor ora perfundat, tamen ad laudem suam anima intrinsecus lætatur.*

244 *& odit cultores veri*] *Veritas. odium parit:* notissima Tullii sententia, de qua *Lactant. Firm. lib.* 5. *Veritas ideo invisa est, quod is, qui peccat, vult habere liberum peccandi locum; nec aliter putat se voluptate malefactorum securius frui posse, quam si nemo sit, cui delicta non placeant.*

248 *civiles nugas*] Sergardius in allata epistola ad *Concicium pag.* 221. = *Hodie nimirum neglectis Cæsarum legibus, plebiscitis, virorumque prudentum responsis, triumphant in Foro Legulei quidam, quorum libros inauditis barbarismis refertos latrinæ devovere nulla foret injuria. Imperitus tamen habetur, qui suas elucubrationes illorum auctoritate non fulcit: & conclamata est res miseri clientis, si forte caussa patronus recentem doctorem non novit, aut cerdonem indignabundus præteriit.*

EXPLICIT VOL. I.



Digitized by Google

ERRATA **CORRIGE.**

In argum. schol. enarrat.

pag.	2. *argum.*	lin. 9. pag. 124.		pag. 174.
	31. *enarr.* 126.	9. *juleo*		*iuleo*
	91. *schol.* 189.	3. *placantur* = lege potius = *pacantur*, ideſt *domantur*, *vincuntur*.		
	96. *enarr.* 33.	5. *ſava multa*		*ſæva multa*
	102. *enarr.* 89.	ult. Fuſcaldienſibus		Fiſcaldienſibus
	125. *ſchol.* 128.	1. *ſtultu*		*ſtulte*
	144. *enarr.* 210.	4. *Marino*		*Macrino*
	168. *ſchol.* 194.	2. incertus unde,		incertus, unde
	176.	1. 88.		188.
	204. *ſchol.* 116.	2. ut arguet		ut arguat
	211.	1. quæ maxime		quæ maximi
	233. *ſchol.* 128.	ult. ornatas		ornatus
	ibid. *ſchol.* 130.	4. græcas		græcos
	243. *ſchol.* 216.	1. *addit*		*addidit*
	258. *enarr.* 197.	4. *fallerie*		*falleris*

99970998

Digitized by Google

P.i 26.

Payani





Digitized by Google